

**ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКІ СИЛИ ЗБРОЙНИХ СИЛ
УКРАЇНИ**

ІНСТИТУТ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ

An aerial photograph of a large naval fleet of ships sailing in formation on the open sea. The ships are arranged in a grid-like pattern, and their wakes are visible in the dark blue water.

**ТАКТИКА
ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ
СИЛ**

**Одеса
2017**

ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКІ СИЛИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ

**ТАКТИКА
ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ
СИЛ**

Одеса
2017

ББК У 66,6 (4Укр)-5

Т, С 958

УДК 355.4(075)

Анотація

Підручник розроблено відповідно до навчальної програми «Тактика», керівних документів ВМС та з урахуванням досвіду їх тактичної підготовки. У підручнику розглядаються основи підготовки і ведення бойових дій родами ВМС, практичні рекомендації офіцеру, необхідні йому при виконанні обов'язків на первинних офіцерських посадах та обов'язків вахтового офіцера.

Авторський колектив: керівник колективу – кандидат військових наук, Харитонов О.Л. (вступ, частина I гл. 3,11,12,13, частина II гл. 16, закінчення), А.С.Поспелов (частина I гл. 4,5, частина II гл. 19), капітан 2 рангу А.П.Хапов (частина I гл. 2,3,11,12,13 частина II гл. 14,15, частина I гл. 9), капітан 1 рангу М.М.Корощенко (частина I гл. 1,7,10, частина II гл. 17,20, частина I гл. 6, частина II гл. 18, частина I гл. 8).

Рекомендації, викладені у підручнику щодо бойового застосування кораблів та їх озброєння, необхідно використовувати творчо, залежно від конкретних умов обстановки, постійно знаходячи нові найбільш ефективні прийоми та способи ведення бойових дій.

Допущено до видання Вченою радою Інституту ВМС, як навчальний посібник, протокол № _____ від _____.

Табл. 2, рис. 88, бібл. 59

Рецензенти: Перший заступник командувача ВМС ЗС України

контр-адмірал А.А. Тарасов.

Заступник начальника Академії сухопутних військ ім. гетьмана

П.Сагайдачного, кандидат військових наук, полковник

О.П.Красюк.

Проректор Одеської національної морської академії з наукової роботи, доктор технічних наук, професор В.А.Голіков.

Редактор - Кандидат історичних наук,
доцент, А.С.Поспелов.

Умовні позначення

АУ – артилерійська установка
АРЛГСН – активна радіолокаційна головка самонаведення
АК – армійський корпус
АПУГ – авіаційна пошукова-ударна група
АГС – автоматичний гранатомет на станку номеру
АСК – автоматизування система керування
АТС – автоматична телефонна станція
ака – артилерійський катер
адн – артилерійський дивізіон
БО – берегова оборона
БРАВ – берегові ракетно-артилерійські війська
БА – берегова артилерія
БЧ – бойова частина
БМ – бойова машина
БРВ – берегові ракетні війська
БТР – бронетранспортер
БРК – береговий ракетний комплекс
БІКС – бойова інформаційно-керувальна система
БКП – береговий командний пункт
БК – бойовий комплект
БН – бойовий наказ
БПП – бойовий інформаційний пост
БМП – бойова машина піхоти
БР – бойове розпорядження
БГ – бойова готовність
БП – бойовий пост
бр – бригада
бтщ – базовий тральщик
бмп – батальйон морської піхоти
ВМС – військово-морські сили
ВМБ – військово-морська база
ВМЗ – військово-морська зона
ВА – винищувальна авіація
ВБО – війська берегової оборони
ВП – винищувальне покриття
ВМФ – військово-морський флот

ГАС – гідроакустична станція
ГКП – головний командний пункт
ГШ – генеральний штаб
ГЕУ – головна енергетична установка
ГВМБ – головна військово-морська база
ГПД – гідроакустичне подавлення
ГСН – головка самонаведення
ДГ – демонстративна група
ДесЗ – десантний загін
ДПУ – допоміжний пункт управління
дол. – долар
ЕОМ – електронна обчислювальна машина
ем – есмінець
ЗС – збройні сили
ЗВЗ – зенітний вогневий засіб
ЗСУ – зенітна саморушна установка
ЗАЗ – засекречувальна апаратура зв'язку
ЗМУ – зброя масового ураження
ЗЗМУ – захист від зброї масового ураження
ЗРК – зенітний ракетний комплекс
ЗПН – засіб повітряного нападу
ЗАК – зенітний артилерійський комплекс
ЗКП – запасний командний пункт
ІЧ ГСН – інфрачервона головка самонаведення
КАСК – корабельна автоматизована система керування
КВВТ – кулемет великокаліберний Володимирова танковий
Кон – конвой
КР – крилата ракета
КРЗ – керована ракетна зброя
КУГ – корабельна ударна група
КПУГ – корабельна пошукова-ударна група
КП – командний пункт
ККТ – кулемет Калашникова танковий
КТГ – корабельна тральна група
КШМ – командно-штабна машина
КТ – кулемет танковий
КПР – корабельний протичовновий розрахунок
крв – корвет

МП – морська піхота
 МАБ – морська авіаційна база
 МС – морські сили
 МВС – міністерство внутрішніх справ
 МРА – морська ракетноносійна авіація
 мпбр – морської піхоти бригади
 мабр – морська авіаційна бригада
 мб – механізований батальйон
 НАТО – Організація Північноатлантичного договору (NATO – North Atlantic Treaty Organization)
 ООН – Організація Об'єднаних Націй
 ОСШР – Об'єднані сили швидкого реагування
 ОСО – Основні сили оборони
 ОПБ – основний пункт базування
 обаг – окрема берегова артилерійська група
 ППО – протиповітряна оборона
 ПТКР – протитанкова керування ракета
 ПЧО – протичовнова оборона
 ПДСЗ – підводні диверсійні сили і засоби
 ПЗРК – переносний зенітний ракетний комплекс
 ПКС – прилад керування стрільбою
 ПМО – протимінна оборона
 ПКО – протикорабельна (протикатерна) оборона
 ПУ – пускова установка
 ПКР – проти корабельна ракета
 ППУ – передовий пункт управління
 ПБР – попереднє бойове розпорядження
 ПР – прийняте рішення
 ПКТ – кулемет Калашникова танковий
 ПвПУ – повітряний пункт управління
 ПДЗ – протидесантне загородження
 ПБ – пункт базування
 ПКР – протикорабельна ракета
 ПС – повітряні сили
 ПДО – протидесантна оборона
 ПРБ – пункт розосередженого базування
 ПЧС – протичовнові сили
 ППДО – протипідводно-диверсійна оборона

ПМ – пістолет Макарова
ПЧА – протичовнова авіація
ППДЗ – протипідводно-диверсійний засіб
РЕБ – радіоелектронна боротьба
РХБ – радіаційний, хімічний, біологічний
РХБЗ – радіаційний, хімічний, біологічний захист
РДГ – розвідувально-диверсійна група
РБУ – реактивна бомбометна установка
РТС – радіотехнічна служба
РФ – Російська Федерація
Р – розпорядження
РДП – робота дизеля під водою
РЛД – радіолокаційний дозор
РА – розвідувальна авіація
РЛС – радіолокаційна станція
РГС – радіолокаційна головка самонаведення
РПГ – ручної протитанковий гранатомет
РСЗВ – реактивна система залпового вогню
РПУГ – різномірна пошуково-ударна група
РЕЗ – радіоелектронний засіб
рчтщ – річковий тральщик
ртщ – рейдовий тральщик
СР – стратегічні резерви
САУ – самохідна артилерійська установка
СПГ – станковий протитанковий гранатомет
СМР – судноремонтна майстерня
США – Сполучені Штати Америки
СШР – сили швидкого реагування
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
СПУ – саморушна пускова установка
СПК – старший помічник командира
СРЗ – судноремонтний завод
СВ – сухопутні війська
ска – сторожовий катер
скр – сторожовий корабель
ТПУ – тиловий пункт управління
ТВД – театр воєнних дій
тщм – тральщик-шукач мін

тщ – тральщик

тка – торпедний катер

УКХ – ультракоротка хвиля

ФГ – фальшива група

фр – фрегат

ЦКП – центральний командний пункт

ЦВ – цілевказання

ЧФ – Чорноморський флот

ША – штурмова авіація

ШМ – штабна машина

Вступ

Сучасна міжнародна обстановка, в тому числі анексія Росією Крима, розв'язання гібридної війни Росією на Донбасі створює реальну загрозу національним інтересам України. Швидкоплинність змін у обстановці, що склалася у світі, протяжність українського морського узбережжя (майже 1640 миль) зумовлюють певні виклики та загрози національній безпеці держави з морського напрямку:

- наявність територіальних претензій, у тому числі стосовно територіального моря, виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу;
- браконьєрство у виключній (морській) економічній зоні;
- наявність потенційно небезпечних об'єктів у прибережній смузі.

Водночас морське середовище є потенціальною зоною таких загроз, як міжнародний тероризм, організована злочинність (наркотрафік, нелегальна міграція, піратство, контрабанда зброї), забруднення навколишнього середовища тощо. Головними їх особливостями є асиметричний характер і фактор раптовості.

Домінування на морі залишається важливим завданням для забезпечення захисту морських шляхів і сполучень, які використовуються у цивільному судноплаванні, зокрема, при транспортуванні комерційних вантажів та енергоносіїв, а також при проведенні морських і наземних бойових дій. Ведення бойових дій з моря набуває все більшого значення з огляду на зростаючу необхідність проведення гуманітарних операцій та евакуації населення, ураження цілей на узбережжі, висадки військових підрозділів на узбережжя та їх подальшого забезпечення.

Головною в бою завжди була й залишається людина. Особливо висока роль офіцерського складу – керівників і організаторів бою. Тому офіцери повинні добре знати військову теорію, вміти творчо застосувати її на практиці, знати сучасну зброю, бойову техніку, способи та форми ведення бойових дій, знати реальних противників і союзників, їх зброю й способи дій.

При підготовці офіцерського складу для Військово-Морських Сил Збройних Сил України важливе значення має вивчення курсантами, слухачами, студентами тактики Військово-Морських Сил.

Тактика ВМС – складова частина військово-морського

мистецтва. Вона займається теорією і практикою планування, організацією, підготовки та ведення бойових дій окремими бойовими одиницями, тактичними групами й з'єднаннями ВМС. Основною метою тактики Військово-Морських Сил є розроблення найбільш ефективних способів виконання бойових завдань.

Крім того, тактика ВМС визначає доцільні форми бойової організації сил, вирішує питання управління ними, висуває вимоги щодо створення нових і модернізації існуючих видів зброї, бойової техніки та їх носіїв, визначає зміст і напрямок тактичної підготовки офіцерського складу.

Як частина військово-морського мистецтва тактика ВМС пов'язана з іншими його частинами – теорією стратегічного застосування Військово-Морських Сил та оперативним мистецтвом ВМС. Перша займається загальними проблемами збройної боротьби на морі, друга – підготовкою і проведенням морських операцій. Між усіма частинами військово-морського мистецтва існує прямий і зворотний зв'язок.

Тактика ВМС вирішує низку завдань:

- вивчає загальні закономірності підготовки й ведення бойових дій тактичного масштабу;
- досліджує бойові можливості кожного роду ВМС і розробляє доцільні способи їх застосування в різних умовах обстановки;
- визначає доцільні форми організації тактичних з'єднань ВМС, їх управління, спрямованість бойової підготовки, у тому числі і тактичної підготовки офіцерського складу;
- поліпшує організацію всебічного забезпечення бойових дій;
- висуває вимоги щодо створення нових і модернізації старих зразків зброї і його носіїв;
- вивчає сили і засоби іноземних збройних сил, їх організацію, бойові можливості і тактику дій;
- займається розробкою і коригуванням керівних тактичних документів;
- вивчає досвід застосування збройних сил та військових угруповань держав у останніх локальних війнах і військових конфліктах.

Головні положення тактики викладаються в тактичних документах, основним із яких є Бойовий статут ВМС. У ньому сформульовані положення, що відображають погляди на характер

сучасних бойових дій на морі, підготовку і ведення бойових дій проти різних сил противника.

Тактику ВМС не можна розглядати як щось незмінне. Вона розвивалася та розвивається залежно від змін в озброєнні і бойовій техніці, стан яких визначає рівень розвитку продуктивних сил суспільства. Вона, перш за все, повинна бути спрямована на вироблення навичок у оцінці обстановки, виробництві тактичних розрахунків по бойовому управлінню, використанню зброї й застосуванню технічних засобів, на вироблення командних навичок, ініціативи і самостійності у виконанні рішень.

Перед майбутніми офіцерами Військово-Морських Сил Збройних Сил України стоїть складне і відповідальне завдання по засвоєнню основ тактики ВМС. Успіх його вирішення істотно залежить від серйозної та вдумливої роботи над матеріалами цього підручника

ЧАСТИНА І

Військово-морські сили та основи їх бойового застосування

Розділ І

Військово-морські сили, їх призначення, завдання, організаційна структура і склад

Глава 1. Призначення, завдання, організаційна структура і склад ВМС ЗС України

Можливість широкомасштабного застосування збройних сил проти України є малоюмовірною. Проте не виключається можливість, що за певних обставин Україна може бути втягнута у конфлікти різної інтенсивності, які можуть відбуватися у формі світової війни, регіональної війни, локальної війни або збройного **конфлікту меншого рівня.**

Характер загроз національній безпеці України у воєнній сфері визначає необхідність мати у складі Збройних Сил України такі функціональні структури, як сили негайної готовності, сили постійної готовності та сили резерву.

Сили негайної готовності призначені для запобігання, стримування можливої агресії проти України, негайного реагування на загрози і збройні конфлікти з метою їх нейтралізації та недопущення переростання війни.

У мирний час сили негайної готовності забезпечують захист від терористичних посягань своїх військових об'єктів, а також повинні бути готові до участі у проведенні антитерористичних операцій та у разі виникнення терористичних загроз безпеці держави з-за меж України – у миротворчих операціях, ліквідації наслідків можливих аварій, катастроф і стихійного лиха. Сили негайної готовності як міжвидове оперативне об'єднання сил (військ) включають сухопутний, повітряний та морський компоненти. Компонент Військово-Морських сил Збройних Сил України включає частини та підрозділи надводних сил, морської авіації, морської

піхоти та спеціального призначення.

1.1. Призначення і завдання ВМС ЗС України

Військово-Морські Сили Збройних Сил України – це вид Збройних Сил України, призначений для стримування збройної агресії проти України і відбиття нападу (вторгнення) агресора з моря у взаємодії з іншими видами Збройних Сил України, сприяння сухопутним угрупованням військ (сил) під час ведення воєнних дій у приморських операційних районах.

Операційні зони включають акваторії Чорного й Азовського морів, ріки Дунай, Дніпро, Дністер, а також інші райони морів, які визначаються інтересами держави.

Основні завдання ВМС ЗС України витікають із завдань ЗС України у мирний час та особливий період, що визначаються Воєнною доктриною України. Основними завданнями ВМС ЗС України є

у мирний час

- підтримка оперативного режиму в операційній зоні;
- забезпечення захисту об'єктів ВМС та проведення антитерористичних операцій;
- участь у міжнародному військовому співробітництві та міжнародних миротворчих операціях, надання військової допомоги іншим державам на підставі міжнародних договорів України;
- надання допомоги органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування у проведенні пошукових та аварійно-рятувальних робіт під час ліквідації надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру;
- здійснення морських перевезень в інтересах Збройних Сил України;
- забезпечення плавання кораблів, суден у безпечних від мін територіальних водах України;
- здійснення заходів пошуково-рятувального забезпечення;

в особливий період (крім завдань, що виконуються в мирний час):

- ведення протиповітряної, протичовнової, протикорабельної, протидесантної та протипідводно-диверсійної оборони морського

узбережжя й прибережної зони як самостійно, так і у взаємодії з іншими видами ЗС України;

- оборона районів базування і морських комунікацій;
- блокада протокових зон та гирл великих річок;
- захист судноплавства у визначених районах моря;
- захист морської ділянки державного кордону, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу України;
- охорона районів виробничої діяльності у виключній морській економічній зоні;
- порушення морських комунікацій противника;
- забезпечення висадки морських десантів та перевезень військ і вантажів морем;
- ведення територіальної оборони Кримського півострова.

ВМС виконують поставлені перед ними завдання у формі морських операцій, бойових дій, стабілізаційних та специфічних дій, а також участю у спільних операціях з іншими видами Збройних Сил України.

У разі потреби для виконання окремих завдань у бою або операції можуть створюватися тимчасові угруповання сил (військ). Для ведення операцій (бойових, стабілізаційних дій) створюються угруповання сил (військ). Крім того, для ведення спільних дій у міжнародних антитерористичних і миротворчих операціях та виконання визначених завдань іншими способами у мирний час можуть створюватися коаліційні угруповання сил (військ).

За метою, видами дій і способами виконання завдань угруповання можуть бути оборонні, контрнаступальні (наступальні) та спеціальні, а за масштабом – оперативні, оперативно-тактичні та тактичні.

Основні принципи підготовки та ведення операцій, бойових дій, систематичних бойових дій визначаються керівними документами по веденню операцій Збройних Сил України, бойовому застосуванню ВМС ЗС України, настановами і тактичними керівництвами.

1.2. Організаційна структура і склад ВМС ЗС України

Організаційно ВМС ЗС України складаються з:

- військово-морських баз,

- морської авіаційної бригади,
- військ берегової оборони та морської піхоти,
- військово-навчальні заклади (рис.1.2).

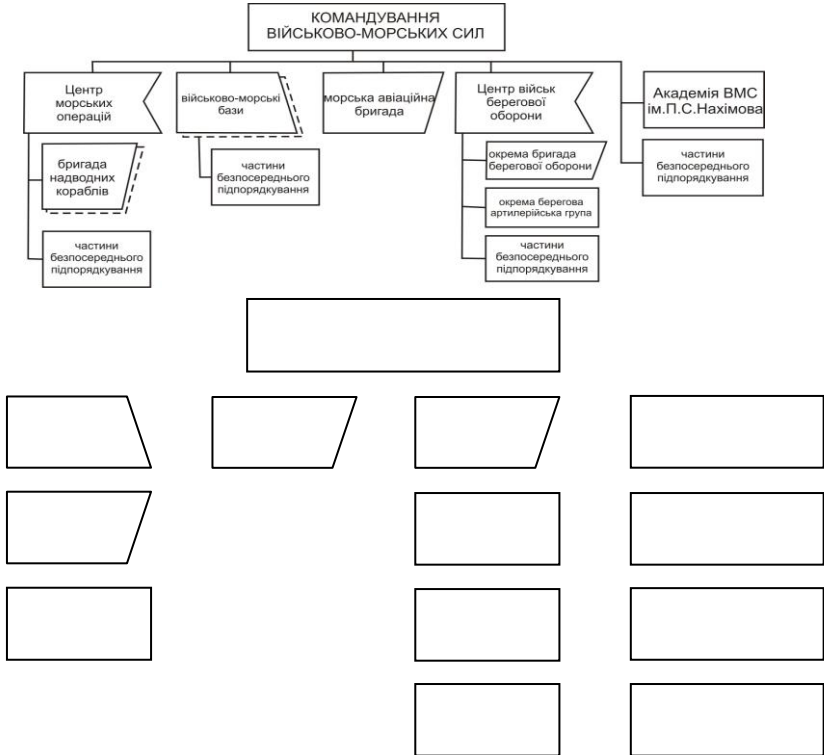

Рис.1.1. Організаційна структура та бойовий склад ВМС (на 2017 рік)

До складу ВМС входять роди сил (військ) – надводні сили, підводні сили, морська авіація, війська берегової оборони, морська піхота, берегові ракетні війська.

До складу ВМС також входять спеціальні з'єднання і військові частини та установи оперативного (бойового) забезпечення, військові частини та установи матеріально-технічного і медичного забезпечення, військово-навчальні та наукові заклади.

Надводні сили призначені для:

- пошуку і знищення підводних човнів, надводних кораблів,

суден противника;

- захисту пунктів базування і морських комунікацій;
- ставлення мінних і сіткових загороджень, ведення протимінних дій;
- порушення морських комунікацій противника;
- участі у вогневій підтримці сухопутних військ на узбережжі і річках;
- забезпечення висадки морських десантів і ведення ними бойових дій на узбережжі;
- ведення розвідки і радіоелектронної боротьби;
- блокадних дій проти ВМБ, окремих районів узбережжя противника, протокових зон і гирл річок;
- наведення своїх та взаємодіючих сил і видачі їм цільовказівок;
- пошуку і порятунку екіпажів літальних апаратів, надводних кораблів, підводних човнів та суден, які потерпіли аварію;
- участі у миротворчій діяльності;
- виконання завдань матеріально-технічного забезпечення сил.

Надводні сили у своєму складі мають бойові кораблі та катери, морські й рейдові судна забезпечення, які організаційно зведені в бригади (дивізіони) надводних кораблів, дивізіони кораблів (суден) забезпечення.

Структура надводних сил складається із:

- бригади надводних кораблів;
- бригади (дивізіону) ракетних кораблів;
- бригади (дивізіону) кораблів охорони водного району;
- дивізіону кораблів охорони рейду;
- бригади (дивізіону) десантних кораблів;
- дивізіону тральщиків;
- бригади (дивізіону) річкових катерів та кораблів;
- бригади (дивізіону, групи) суден забезпечення;
- окремої бригади (дивізіону) прикордонних сторожових кораблів.

Основним тактичним з'єднанням надводних сил є бригада.

Бригада бойових кораблів може включати не менше чотирьох бойових кораблів 1,2, 3 рангу або не менше двох дивізіонів бойових кораблів. Дивізіон бойових кораблів – не менше трьох кораблів 3 та 4 рангу.

До складу дивізіону суден забезпечення може входити не

менше шести суден забезпечення, у ланку суден забезпечення – не менше трьох суден забезпечення.

У воєнний час надводні сили посилюються за рахунок морських з'єднань Прикордонних військ України і призову суден, призначених за мобілізаційним планом.

Надводні сили у своєму складі мають:

- багатоцільові кораблі;
- ракетні катери;
- артилерійські кораблі та катери; мінно-тральні кораблі та катери;
- десантні кораблі та катери;
- бойові катери;
- кораблі та катери спеціального призначення (кораблі управління, розвідувальні кораблі, кораблі та катери спеціального забезпечення);
- морські та рейдові судна та катери забезпечення (гідрографічні, пошуково-рятувальні, транспортні, спеціальні судна та катери).

Бригада надводних кораблів, що має комплекси ударного, протичовнового та зенітно-артилерійського озброєння, призначена для знищення надводних кораблів, катерів і підводних човнів противника, його конвоїв і десантних загонів, охорони своїх Кон і ДесЗ, ведення розвідки та радіоелектронного подавлення систем керування противника, а також для участі у вогневому ураженні противника в бою за висадку морського десанту.

Бригада (дивізіон) ракетних кораблів призначена для знищення надводних кораблів та суден противника самостійно і спільно з іншими силами.

Бригада (дивізіон) кораблів охорони водного району призначена для підтримки оперативного режиму, оборони і захисту своїх сил у визначеному районі відповідальності, пошуку та знищення підводних човнів противника, проведення мінних та протимінних дій, боротьби з підводно-диверсійними силами і засобами противника.

Дивізіон кораблів охорони рейду призначений для підтримки оперативного режиму, оборони і захисту своїх сил у визначеному районі відповідальності, проведення мінних та протимінних дій, боротьби з підводно-диверсійними силами і засобами противника.

Бригада (дивізіон) десантних кораблів призначена для перевезення морем, висадки на необладнане узбережжя морського десанту. В окремих випадках може залучатися для перевезення морем військ, військових і економічних вантажів, а також для ставлення мінних загороджень.

Дивізіон тральщиків призначений для ведення мінних і протимінних дій на морі.

Бригада (дивізіон) річкових кораблів призначена для вогневої підтримки сухопутних військ, знищення річкових кораблів і суден противника, його переправно-десантних засобів, нанесення ударів по берегових об'єктах і гідротехнічних спорудах противника, для ведення мінних і протимінних дій, для охорони судноплавства і виконання інших завдань. Бригада (дивізіон) річкових кораблів може організаційно передаватися в оперативну підпорядкованість Південному оперативному командуванню.

Бригада (дивізіон, група) суден забезпечення призначена для виконання завдань доставки і передачі матеріальних засобів силам у морі, пунктах основного і розосередженого (маневрового) базування, евакуації поранених і хворих, а також для виконання окремих завдань матеріально-технічного і пошуково-рятувального забезпечення.

Окремі бригади (дивізіони) прикордонних сторожових кораблів, частини корабельного складу морських загонів Прикордонних військ України, що передаються в оперативне підпорядкування ВМС, призначені для підтримки оперативного режиму, оборони і захисту своїх сил у визначеному районі відповідальності, знищення підводних човнів противника, проведення мінних та протимінних дій, боротьби з підводно-диверсійними силами і засобами противника.

Для вирішення оперативних завдань роди сил можуть зводитися у різнорідні ударні і протичовнові угруповання, угруповання по сприянню сухопутним військам та угруповання по обороні пунктів базування і захисту морських комунікацій. Підготовка і злагодження цих угруповань проводиться у ході бойової підготовки ВМС.

Підводні сили призначені для:

- ведення розвідки;
- висадки розвідувально-диверсійних груп;

- пошуку та знищення підводних човнів, надводних кораблів, суден противника;

- порушення морських перевезень противника;
- ставлення мінних загороджень.

Основним тактичним з'єднанням підводних сил є окремий дивізіон (група) підводних човнів.

За останні десятиріччя боротьба за прихованість підводних човнів сприяла поліпшенню основних тактико-технічних характеристик підводних човнів, насамперед головних, та допоміжних енергетичних установок, систем життєзабезпечення, удосконалення засобів спостереження, зв'язку, навігації, бойового управління та зброї.

Протягом останніх років активно будуються багатоцільові дизельні підводні човни, атомні підводні човни з балістичними ракетами переобладнуються в багатоцільові в ударному (КР) та спеціальному варіантах. Німецькі кораблебудівники створили підводний човен пр. 212, який має новий тип ГЕУ, що дозволяє йому знаходитися під водою значно довше, ніж будь-якому раніше побудованому підводному човну.

Морська авіація призначена для:

- пошуку, стеження та знищення підводних човнів, підводних диверсійних сил та засобів;
- забезпечення протичовнової оборони корабельних ударних груп, конвоїв, десантних загонів;
- протичовнового прикриття морських комунікацій і пунктів базування ВМС;
- висвітлення надводної, підводної і повітряної обстановки, забезпечення наведення на противника своїх сил;
- висадки повітряного десанту та груп спеціального призначення, а також десантування військ посадочним способом;
- здійснення повітряних транспортних перевезень;
- пошуку та рятування екіпажів надводних кораблів, підводних човнів, суден, літальних апаратів, які потерпіли аварію.

Морська авіація у своєму складі має протичовнові літаки, вертольоти, транспортні та пошуково-рятувальні літальні апарати, які організаційно зведені у морську авіаційну бригаду.

Війська берегової оборони призначені для:

- здійснення протидесантної оборони морського узбережжя;

- участі у виконанні завдань територіальної оборони;
- охорони та оборони ВМБ, важливих військових об'єктів;
- участі в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру;
- участі в миротворчій діяльності ЗС України.

Вони організаційно зведені в окрему бригаду берегової оборони та окрему берегову артилерійську групу.

Морська піхота як передовий загін сил висадки призначена для:

- участі в діях у складі тактичних морських, повітряних та повітряно-морських десантів;
- виконання завдань у локальних збройних конфліктах;
- охорони та оборони важливих військових об'єктів;
- участі в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру;
- участі в миротворчій діяльності ЗС України.

Морська піхота може залучатися для оборони пунктів базування ВМС, островів і ділянок узбережжя, портів, аеродромів та інших важливих об'єктів. Вона організаційно зведена в окремий батальйон морської піхоти, який організаційно входить до складу Центру військ берегової оборони.

Берегові ракетні війська призначені для:

- ураження надводних кораблів і суден противника;
- участі у вогневому ураженні противника для забезпечення розгортання своїх сил та повернення їх до пунктів базування;
- прикриття від ударів противника з моря пунктів базування, берегових об'єктів, прибережних морських комунікацій, десантних загонів під час їхнього переходу морем, а також військ, які діють на приморському напрямку.

Берегові ракетні війська зведені в окремі берегові ракетні дивізіони, на озброєнні яких знаходяться ракетні комплекси оперативно-тактичного і тактичного призначення. Ракетні дивізіони організаційно входять до складу Центру морських операцій.

Спеціальні війська призначені для забезпечення бойової та повсякденної діяльності об'єднань, з'єднань, військових частин і підрозділів інших родів сил (військ), а також вирішення властивих лише їм спеціальних завдань.

Спеціальні з'єднання, військові частини і підрозділи мають у

своєму складі:

- військові частини і підрозділи розвідки;
- військові частини і підрозділи радіаційного, хімічного та біологічного захисту;
- військові частини і підрозділи радіоелектронної боротьби, зв'язку, радіотехнічні;
- військові частини і підрозділи пошуково-рятувальні, гідрографічні, гідрометеорологічні;
- військові частини і підрозділи морської інженерної служби.

Організаційно спеціальні з'єднання, військові частини, підрозділи і установи в основному входять до складу морських районів. Частина з них підпорядкована безпосередньо командуванню ВМС.

Військові частини і установи технічного, матеріального та медичного забезпечення призначені для забезпечення бойової і повсякденної діяльності ВМС. До них належать військові частини і установи технічного забезпечення озброєння та судноремонту, бригади (дивізіони, групи) суден забезпечення, тилові бази, бази і склади матеріальних засобів, сільськогосподарські підприємства та підприємства по переробці сільськогосподарської продукції, медичні частини і установи, підприємства військової торгівлі, окремий інженерно-аеродромний батальйон, ремонтно-відновлювальні та інженерно-аеродромні роти, авіаційно-технічні бази, майстерні (заводи) по ремонту авіаційної, автомобільної, бронетанкової техніки і техніки тилу.

Морські райони – оперативно-тактичні територіальні об'єднання ВМС призначені для вирішення завдань підтримки оперативного режиму, захисту морських комунікацій і пунктів базування своїх сил, їх забезпечення в пунктах базування, захисту портів у своїх зонах відповідальності як самостійно, так і спільно з сухопутними військами.

ВМС територіально розташовані у двох морських районах – Західному та Південному.

Морські райони складаються з органів управління морських районів, системи базування, бригад і дивізіонів бойових кораблів, суден, катерів, військових частин та закладів технічного, матеріального і медичного забезпечення, підрозділів морського спостереження та інших військових частин.

1.3. Класифікація корабельного складу ВМС ЗС України

З метою наближення класифікації кораблів, суден Військово-Морських Сил Збройних Сил України до стандартів провідних країн світу, приведення рангів кораблів до вимог Державної програми розвитку Збройних Сил України введено в дію Положення про класифікацію корабельного складу ВМС ЗС України.

Бойові кораблі та судна забезпечення становлять корабельний склад ВМС ЗС України.

Військовий корабель – це корабель (судно), що належить до Військово-Морських Сил Збройних Сил України, має зовнішні розпізнавальні знаки державної належності і є під командуванням офіцера, який перебуває на військовій службі у Збройних Силах України.

Військові кораблі ВМС ЗС України за їх призначенням розподіляються на групи (рис. 1.3):

- група бойових кораблів,
- група суден забезпечення.

Рис.1.3. Класифікація корабельного складу ВМС ЗС України

Бойовий корабель – це військовий корабель, який призначений для вирішення бойових завдань та має для цього відповідне озброєння.

До бойових кораблів відносяться:

- багатоцільові кораблі,
- мінно-тральні кораблі,
- десантні кораблі,
- кораблі спеціального призначення,
- бойові катери,
- підводні човни.

Судна забезпечення – це морські та рейдові судна, які входять до складу ВМС ЗС України та виконують завдання забезпечення повсякденної діяльності і бойового застосування з'єднань кораблів та частин.

До суден забезпечення відносяться:

- судна (катери) пошуково-рятувального забезпечення,
- судна (кораблі) забезпечення бойової підготовки,
- судна технічного забезпечення,
- судна тилового забезпечення,
- судна (катери) забезпечення базування кораблів.

Кораблі, катери та судна у групах, залежно від основного бойового призначення та озброєння, поділяються на класи, а в межах одного класу – на підкласи з урахуванням дальності плавання, водотоннажності або спеціалізації.

Залежно від тактико-технічних характеристик та призначення, а також для визначення старшинства командирів і норм матеріального та технічного забезпечення бойові кораблі поділяються на чотири ранги. Вищим рангом є перший.

Нові кораблі та судна, що приймаються від промисловості до складу ВМС ЗС України для дослідницької експлуатації, відносяться до відповідного класу, підкласу та рангу.

Група бойових кораблів

Група бойових кораблів поділяється на класи:

- багатоцільові кораблі,
- мінно-тральні кораблі (катери),
- десантні кораблі,
- кораблі спеціального призначення;
- бойові катери;
- підводні човни.

Багатоцільові кораблі призначені: для ведення бойових дій у прибережній зоні та віддалених районах як самостійно, так і у складі

з'єднання; пошуку та знищення надводних кораблів, підводних човнів, суден; нанесення ударів по морських та берегових об'єктах; відбиття атак з повітря; охорони пунктів базування та захисту морських комунікацій; сприяння сухопутним військам, які діють на приморському напрямку; підтримки висадки морських десантів.

До багатоцільових кораблів відносяться:

- фрегат (водотоннажністю 2000 – 5000 т), 1 рангу;
- корвет (водотоннажністю 1200 – 2000 т), 2 рангу;
- протичовновий корвет (водотоннажністю менше 1200 т),

3 рангу;

- ракетний корвет (водотоннажністю менше 1200 т), 3 рангу.

Мінно-тральні кораблі (катери) призначені для ведення протимінних дій та ставлення мінних загороджень.

До мінно-тральних кораблів (катерів) відносяться:

- морський тральщик (водотоннажністю 600 – 900 т), 3 рангу;
- протимінний корабель (водотоннажністю 600 – 900 т),

3 рангу;

- базовий тральщик (водотоннажністю 400 – 600 т), 3 рангу;
- рейдовий (річковий) тральщик (водотоннажністю менше

400 т), 4 рангу;

- мінний загороджувач (водотоннажністю більше 3000 т),

3 рангу.

Десантні кораблі призначені для перевезення та висадки на необладнане узбережжя підрозділів морського десанту; перевезення підрозділів сухопутних військ, техніки та вантажів; ставлення мінних загороджень.

До десантних кораблів відносяться:

- великий десантний корабель (водотоннажністю 3000 – 6000 т), 1 рангу;

- середній десантний корабель (водотоннажністю 1000 – 3000 т), 3 рангу;

- малий десантний корабель на повітряній подушці (водотоннажністю менше 600 т), 3 рангу.

Кораблі спеціального призначення застосовуються для забезпечення управління силами в морі, ведення розвідки та оповіщення своїх сил щодо дій противника.

До кораблів спеціального призначення відносяться:

- корабель управління (водотоннажністю більше 4000 т), 2 рангу;
- великий розвідувальний корабель (водотоннажністю більше 4000 т), 2 рангу;
- середній розвідувальний корабель (водотоннажністю 1000–4000 т), 3 рангу;
- малий розвідувальний корабель (водотоннажністю менше 1000 т), 3 рангу.

Водотоннажність усіх підкласів кораблів визначена: для надводних кораблів – повна, для десантних кораблів – повна з десантом та бойовою технікою.

Бойові катери призначені для знищення надводних кораблів, суден; охорони, прикриття конвоїв та десантів; пошуку та знищення підводних диверсійних сил і засобів; охорони пунктів базування.

До бойових катерів відносяться:

- ракетний катер (водотоннажністю менше 400 т), 3 рангу;
- протидиверсійний катер (водотоннажністю менше 400 т), 4 рангу;
- сторожовий катер (водотоннажністю менше 400 т), 4 рангу;
- артилерійський катер (водотоннажністю менше 400 т), 4 рангу.

Підводні човни призначені для знищення надводних кораблів, підводних човнів, суден; охорони, прикриття конвоїв та десантів; ведення розвідки, висадки розвідувально-диверсійних груп; ставлення мінних загороджень.

До підводних човнів відноситься підводний човен (водотоннажністю 2000 – 3000 т), 1 рангу.

Група суден (кораблів) забезпечення

Група суден (кораблів) забезпечення поділяється на класи:

- судна (катери) пошуково-рятувального забезпечення,
- судна (кораблі) забезпечення бойової підготовки,
- судна тилового забезпечення,
- судна технічного забезпечення,
- судна (катери) забезпечення базування кораблів.

Судна (катери) пошуково-рятувального забезпечення призначені для пошуку та надання допомоги аварійним підводним човнам, надводним кораблям, суднам та літальним апаратам,

рятування їх особового складу; пошуково-рятувального забезпечення кораблів; виконання водолазних робіт.

До суден (катерів) пошуково-рятувального забезпечення відносяться:

- рятувальне буксирне судно (водотоннажністю більше 1500 т),
- морський рятувальний буксир (водотоннажністю менше 1500 т),
- морське водолазне судно (водотоннажністю менше 400 т),
- рейдовий водолазний катер (водотоннажністю менше 45 т),
- протипожежний катер (водотоннажністю менше 400 т).

Судна (кораблі) забезпечення бойової підготовки призначені для забезпечення ракетних, артилерійських та торпедних стрільб, бомбометання; забезпечення тренувань особового складу в боротьбі за живучість; забезпечення морської практики курсантів (студентів, слухачів).

До суден (кораблів) забезпечення бойової підготовки відносяться:

- судно-мішень (водотоннажністю менше 1000 т),
- катер-торпедолов (водотоннажністю менше 400 т),
- навчально-тренувальне судно (водотоннажністю більше 400 т),
- навчальний корабель (водотоннажністю 1000–3000 т),
- навчальний катер (водотоннажністю менше 400 т).

Судна тилового забезпечення призначені для підвезення (перевезення) на кораблі озброєння, боєприпасів, пального, води, продовольства та інших матеріальних засобів; очищення акваторії бухт, рейдів від нафтопродуктів.

До суден тилового забезпечення відносяться:

- морський суховантажний транспорт (водотоннажністю більше 2000 т),
- морський водоналивний транспорт (водотоннажністю більше 2000 т),
- плавучий склад (водотоннажністю менше 3000 т),
- морський танкер (водотоннажністю більше 1000 т),
- морський транспорт озброєння (водотоннажністю більше 500 т),

- суховантажна баржа (водотоннажністю менше 400 т),
- судно-нафтосміттєзбирач.

Судна технічного забезпечення призначені для розмагнічування кораблів та суден, вимірювання фізичних полів, контролю шумності кораблів та суден; прокладання, ремонту і піднімання підводних кабелів; розміщення та згортання важкого рейдового обладнання, виконання піднімальних робіт; буксирування кораблів та суден, забезпечення їх швартування; проведення ремонту озброєння та техніки кораблів (суден) у пунктах базування та у морі; забезпечення випробувань і перевірки нових зразків озброєння.

До суден технічного забезпечення відносяться:

- судно розмагнічування (водотоннажністю більше 2000 т),
- судно контролю фізичних полів (водотоннажністю більше 1000 т),
- кілкторне судно (водотоннажністю більше 2400 т),
- плавучий кран (водотоннажністю менше 40 т),
- плавмайстерня (водотоннажністю більше 3000 т),
- морський буксир (водотоннажністю 400–1500 т).

Судна (катери) забезпечення базування кораблів призначені для виконання завдань навігаційно-гідрографічного та гідрометеорологічного забезпечення кораблів та суден; обслуговування засобів навігаційного обладнання; нарощування системи зв'язку; виконання спеціальних завдань та забезпечення службового зв'язку з кораблями та суднами; розміщення та господарсько-побутового обслуговування особового складу кораблів у пунктах базування.

До суден (катерів) забезпечення базування кораблів відносяться:

- великий гідрографічний катер (водотоннажністю до 200 т),
- малий гідрографічний катер (водотоннажністю менше 40 т),
- судно зв'язку (водотоннажністю більше 4000 т),
- катер зв'язку (водотоннажністю менше 300 т),
- рейдовий буксир (водотоннажністю менше 400 т),
- санітарний катер (водотоннажністю менше 400 т),
- рейдовий катер (водотоннажністю менше 400 т),
- морський катер (водотоннажністю менше 400 т),

- плавказарма (водотоннажністю більше 3000 т).

Для виконання завдань за призначенням та організації якісної бойової підготовки екіпажів бойові кораблі та судна забезпечення організаційно зводяться у з'єднання бойових кораблів (бригади, дивізіони бойових кораблів) і з'єднання суден забезпечення (дивізіони, ланки суден забезпечення).

До складу з'єднання бойових кораблів можуть входити:

- бригада бойових кораблів, що має не менше чотирьох бойових кораблів 1, 2, 3 рангів або не менше двох дивізіонів бойових кораблів;

- дивізіон бойових кораблів, що має менше трьох кораблів 3 та 4 рангів.

До складу з'єднання суден забезпечення можуть входити:

- дивізіон суден забезпечення, що має не менше шести суден забезпечення;

- ланка суден забезпечення, що має не менше трьох суден забезпечення.

Командувач ВМС ЗС України своїм наказом визначає належність бойових кораблів та суден забезпечення до бригад, дивізіонів, ланок, а також підпорядкованість та місце їх базування залежно від готовності озброєння, технічних засобів та підготовленості особового складу.

Зміни призначення та завдань ВМС, загальна тенденція скорочення чисельності кораблів, інфраструктури сил, тенденції скорочення бюджетного фінансування на потреби оборони зумовлюють вироблення нових підходів до складу ВМС, куди входять універсальні багатоцільові кораблі океанської зони (фрегат), кораблі ближньої морської зони (корвет) і протимінні кораблі. Для більшості країн світу фрегат є основним кораблем військово-морських сил. Для України це питання проблематичне: адже на замкнутому морському театрі, яким є Чорне море, застосовувати фрегати як основний тип корабля недоцільно.

Зі зростанням обсягу завдань ВМС ЗС України у сфері боротьби з тероризмом і піратством при здійсненні патрулювання морських акваторій та перехоплення суден підвищується роль корветів та патрульних кораблів водотоннажністю близько 3000 т. Велике значення мають протимінні кораблі, оснащені самохідними комплексами з виявлення та знищення мін. Корвет, що замикає

типовий ряд бойових надводних кораблів, призначений для дій у ближній зоні та виконує функції корабля охорони водного району.

До 2026 року ВМС ЗС України будуть мати 10 корветів проекту 58250 “Гайдук” (рис.1.4).

Корвет із водотоннажністю 3500 т буде мати озброєння, що дозволить повноцінно здійснювати протиповітряну, протиракетну, протикорабельну і протичовнову оборону. Саме ці якості і наближують бойову потужність корвета до фрегата. У будівництві корвета застосовується стелс-технологія. Основне озброєння розміщується всередині корабля.

Рис.1.4. Перспективний корвет проекту 58250 “Гайдук”

На сучасному етапі для успішного виконання бойових завдань кораблі ВМС повинні бути здатними активно взаємодіяти з іншими видами і родами ЗС, мати сучасні інформаційні засоби та системи для надійного захисту від засобів повітряного нападу, забезпечувати високу бойову стійкість і живучість не тільки озброєння, але й усього корабля в цілому.

Заяпитання для самоконтролю

1. Чим відрізняються завдання ВМС ЗС України мирного часу та особливого періоду?
2. Назвіть сучасний бойовий склад ВМС ЗС України.
3. Чим відрізняється організаційна структура ВМС ЗС України від їх складу?
4. Дайте характеристику надводним силам ВМС ЗС України.

5. Знаючи класифікацію корабельного складу ВМС ЗС України, складіть його у вигляді таблиці.

Г л а в а 2. Призначення, завдання, організаційна структура і склад ВМС іноземних держав

Розвинені морські держави приділяють велику увагу боєздатності та розвитку своїх ВМС. У таких умовах Україна як морська держава і суб'єкт міжнародного морського права створює свої ВМС, які покликані захищати її інтереси на морі. З огляду на оборонну спрямованість Воєнної доктрини ВМС ЗС України призначені реалізувати таку військово-політичну мету, як:

- захист суверенітету та територіальної цілісності держави,
- захист інтересів країни у Світовому океані,
- виконання обов'язків перед ООН у питаннях міжнародної безпеки.

Тому необхідно пов'язувати інтереси ВМС з інтересами держав, з якими Україна має спільні морські кордони та загальні економічні інтереси. ВМС практично усіх держав призначені для захисту територіальної цілісності та економічних інтересів держави на морі, але наряду з цим у визначенні головних завдань та призначенні кожна країна має свої відмінності.

2.1. Чорноморський флот Російської Федерації

Чорноморський флот РФ - оперативно-стратегічне об'єднання Військово-Морського Флоту Росії на Чорному морі. Чорноморський флот Росії як складова частина Військово-Морського Флоту є засобом забезпечення військової безпеки Росії на півдні.

Перед ЧФ РФ стоять такі завдання:

- забезпечення захисту морської діяльності держави;
- забезпечення безпеки судноплавства;
- виконання зовнішньополітичних акцій уряду в економічно важливих районах Світового океану (візити, ділові заходи, спільні навчання, дії у складі миротворчих сил).

Для виконання поставлених завдань Чорноморський флот має у своєму складі дизельні підводні човни, надводні кораблі для дій у океанських і ближніх морських зонах, морську ракетноносійну, протичовнову й винищувальну авіацію, частини берегових військ.

Загальна чисельність:

- особового складу ЧФ РФ складає близько 17 тисяч військовослужбовців;

- із них на території України – близько 12 тисяч військовослужбовців, з яких морська піхота – близько 3,5 тисяч військовослужбовців.

Чорноморський флот РФ дислокується у військово-морських базах у Севастополі (Україна) та Новоросійську (РФ), пунктах базування у Феодосії (Україна), Темрюку, Туапсе (РФ). Авіація дислокується на аеродромах постійного базування Кача, Гвардійське (Україна) та Анапа (РФ). Частини берегових ракетних військ дислоковані у населених пунктах Уташ та Туапсе (РФ).

Росія орендує більшу частину причальних стінок порту Севастополь для стоянки більше 30 бойових кораблів і суден. У Севастополі також базується штаб ЧФ, центральний вузол зв'язку, військово-морський госпіталь, 1096-й зенітний ракетний полк, 810-й окремих полк морської піхоти, 17-й арсенал.

На аеродромах Кача і Гвардійське базуються 18 літаків Су-24М і 4 тактичні літаки - розвідники Су-24МР, 4 протичовнові літаки - амфібії Бе-12, до 30 вертольотів Ка-27 і 8 вертольотів, що ставлять перешкоди Мі-8, а також деякі інші літальні апарати.

Організаційно до складу Чорноморського флоту входять корабельні з'єднання. У Севастополі 11 бригада протичовнових кораблів має у складі: ракетний крейсер проекту 1164-1, великий протичовновий корабель проекту 1134Б-2, великий протичовновий корабель проекту 61-1, сторожовий корабель проекту 1135 (1135М)-2.

197-а бригада десантних кораблів має у складі: великий десантний корабель - 7 од. (проекту 1171-3, 775М-1, 775-3).

41-а бригада ракетних катерів базується в Севастополі.

166-й дивізіон малих ракетних кораблів складається з ракетних кораблів на повітряній подушці проекту 1239-2, а також малих ракетних кораблів проекту 1241-2.

295-й дивізіон ракетних катерів складається з ракетних катерів проекту 206-1, проекту 1241.1-4, проекту 1241.1М-1.

247-й окремих дивізіон підводних човнів базується в Севастополі, складається із двох дизельних великих підводних човнів.

68-а бригада кораблів охорони водного району базується в

Севастополі.

400-й дивізіон протичовнових кораблів складається з чотирьох малих протичовнових кораблів проекту 1124-1, 1124М-2, 1145.1-1.

418-й дивізіон тральщиків базується в Севастополі, складається з чотирьох морських тральщиків проекту 266М.

422-й окремий дивізіон гідрографічних суден ЧФ базується в Севастополі.

Берегові війська ЧФ:

- 11-а окрема берегова ракетно-артилерійська бригада (Анапа),
- 810-я бригада морської піхоти (Севастополь),
- 382-й окремий батальйон морської піхоти (Темрюк),
- 1096-й окремий зенітний ракетний полк (Севастополь).

Морська авіація ЧФ:

- 7057-а змішана авіабаза (Кача),
- 7058-а штурмова авіабаза (Гвардійське).

Керівництво РФ у найближчі роки у зв'язку із закінченням терміну експлуатації більшості кораблів ЧФ РФ, планує здійснити поступову заміну корабельного складу флоту за рахунок переведення більш нових кораблів з інших флотів, зокрема, розглядається питання щодо передачі до складу Чорноморського Флоту двох сторожових кораблів проекту 11540 "Неустршимый" (1993 рік побудови) та "Ярослав Мудрий" (1999 рік побудови) зі складу Балтійського флоту, фрегатів нового покоління проекту 22350 (можливо фрегат "Адмирал флота Касатонов"), дизельних підводних човнів проекту 677 (можливо дизельний підводний човен "Севастополь") та малих ракетних кораблів проекту 21631. Загальна кількість кораблів, які планується ввести до бойового складу ЧФ РФ, складає 15 одиниць.

2.2. Військово-морські сили Туреччини

Військово-морські сили є третім за чисельністю видом збройних сил Туреччини (8,3%). Командувач ВМС безпосередньо підпорядковується начальнику ГШ ЗС і несе повну відповідальність за розбудову, комплектування, підготовку і матеріально-технічне забезпечення сил. Органом управління командувача в мирний час є штаб ВМС (Анкара). Командувач ВМС відповідає за оборону Туреччини від будь-якої агресії з моря і захист національних

інтересів країни на морях.

Головні завдання ВМС Туреччини

У мирний час: підтримка високого бойового потенціалу ВМС; забезпечення постійної присутності на морях (де це продиктовано інтересами держави); ведення розвідки; участь у миротворчих, гуманітарних і пошуково-рятувальних операціях; співробітництво з іншими силовими структурами Туреччини та союзних держав у боротьбі з тероризмом і організованою злочинністю; співробітництво з командуванням береговою охороною з питань захисту національних інтересів у особливій економічній зоні Туреччини.

В умовах кризи і у воєнний час: забезпечення надійного контролю судноплавства та захисту морських комунікацій, підтримка морських десантних операцій, участь в операціях НАТО або (за потребою) в операціях інших коаліційних сил.

Військово-морські сили Туреччини організаційно включають чотири командування: Військово-морського флоту, Північної та Південної військово-морських зон і Навчальне. Крім того, в оперативному підпорядкуванні командувача ВМС знаходиться командування берегової охорони, яке в мирний час підпорядковане міністерству внутрішніх справ.

Військово-морський флот (штаб – Аксаз-Караагач) має у своєму складі чотири флотилії – бойову, підводних човнів, ракетних катерів, мінну, а також дивізіон допоміжних суден і авіабазу морської авіації.

Бойова флотилія (штаб – Гельджук) складається з 5 дивізіонів фрегатів керованої ракетної зброї.

Флотилія підводних човнів (штаб – Гельджук) складається з 3 дивізіонів підводних човнів.

Флотилія ракетних катерів (штаб – Умур'єрі) складається з 2 дивізіонів ракетних катерів.

Мінна флотилія (штаб – Ердек) складається з 2 дивізіонів тральщиків (бтщ-12, ртщ-4, тцшм-6) та дивізіону мінних загороджувачів (ем-2).

Дивізіон допоміжних суден (штаб – Гельджук) призначений для забезпечення бойових кораблів, які знаходяться на рейді і передових пунктах базування, боєприпасами, пально-мастильними матеріалами, іншими матеріально-технічними засобами, а також

водою та продовольством.

Авіабаза морської авіації (Топель) має дві ескадрильї літаків: базової патрульної авіації (7 од.) та протичовнових вертольотів (24 од.).

Командування Північної ВМЗ (штаб – Стамбул) має у своєму складі: Північну оперативну групу (Ереґлі); 1 дивізіон сторожових катерів (ска-13, скр-1) (Умур’єрі); командування підводних диверсійних сил та засобів (Бейкоз); командування району Чорного моря (Ереґлі), протоки Босфор (Стамбул) та протоки Дарданелли (Чанаккале).

Командування Південної ВМЗ (штаб – Ізмір) має у своєму складі: 2 дивізіони сторожових катерів (скр-7, крв-3) (Ізмір); десантну флотилію (Фоча) у складі дивізіону десантних кораблів (Ізмір) та бригади морської піхоти (Ізмір-Фоча); командування районів Егейського моря (Ізмір), Середземного моря (Мерсін), о. Узунада (о. Узунада) ВМБ Іскендерун, ГВМБ Аксаз-Караагач.

Навчальне командування (штаб – Карамюрсель) має у своєму складі навчальний центр ВМС (Карамюрсель), навчальну флотилію (Гельджук), Вище училище ВМС (Гельджук).

Всього в бойовому складі ВМС нараховується: особового складу – 57 тис. чол. (резерв першої черги – 60 тис. чол.), бойових кораблів – 72 од., в т.ч. підводних човнів – 14 од., есмінців – 1 од., фрегатів – 22 од., корветів – 3 од., танкодесантних кораблів – 7 од., мінних загороджувачів – 1 од., сіткових загороджувачів – 2 од., мінних тральщиків – 16 од., тральщиків-шукачів мін – 6 од., морських катерів – 87 од. (ракетних – 21 од., танкодесантних – 27 од., десантних – 19 од., сторожових – 20 од.).

Основними напрямками розвитку та реформування ВМС Туреччини визначені:

- поступове скорочення корабельного складу в рамках його кардинального оновлення;
- підвищення можливостей ВМС з маневрування, протимінної, протичовнової, протиповітряної оборони;
- забезпечення ефективного контролю надводної обстановки;
- удосконалення бойового застосування корабельних сил, авіації та МП;
- поліпшення системи матеріально-технічного забезпечення

ВМС.

Практичними заходами виконання програм розбудови ВМС стали:

- укладено контракт з німецькою компанією контракт на будівництво шести дизельних підводних човнів проекту 214 для потреб національних ВМС (вартість угоди складає 4 млрд. дол. США); передбачається, що перший човен буде введений до бойового складу ВМС у 2015 році;

- розпочато будівництво восьми танкодесантних кораблів турецькими компаніями, загальна вартість контракту складає близько 100 млн. євро.

Аналіз складу, стану бойової готовності та напрямків модернізації ВМС Туреччини показує, що пріоритет надається розвитку їх ракетно-наступального, десантного, протиповітряного і мінного потенціалів. На сьогодні національні ВМС спроможні вирішувати завдання із завоювання панування на Чорному морі та проведення морської десантної операції силами, які приблизно дорівнюють корпусу сухопутних військ посиленого бригадою морської піхоти.

Розбудова ВМС Туреччини здійснюється згідно з новою морською концепцією та передбачає значне нарощення бойових можливостей ВМС за рахунок введення до бойового складу нових та модернізації існуючих кораблів, літаків та вертольотів авіації ВМС. Передбачено: удосконалення організаційно-штатної структури з'єднань та частин ВМС, удосконалення амфібійно-десантних сил та системи базування ВМС, відновлення та реорганізація ремонтно-виробничої бази військового кораблебудування.

2.3. Військово-Морські сили Румунії

Морські сили Румунії – один із видів збройних сил Румунії і складаються з військово-морського флоту, морської піхоти, частин і підрозділів спеціального призначення. Вони виконують специфічні завдання по протидесантній обороні чорноморського узбережжя, захисту морських і річкових комунікацій, військово-морських баз і портів, участі разом з іншими видами збройних сил у морських десантних операціях, а також по підтримці сприятливого оперативного режиму в зоні відповідальності.

Морські сили Румунії організаційно складаються з командування флоту, річкової служби, командування морської бази, частин та підрозділів підпорядкування штабу МС.

Загальна чисельність особового складу МС складає близько 6,6 тисяч військовослужбовців, із них морська піхота – близько 500 військовослужбовців.

Програми технічного реформування МС Румунії передбачають:

- модернізацію бойових систем на фрегатах типу 22, які були закуплені у ВМС Великобританії;

- встановлення на зазначених кораблях ударних протикорабельних, протичовнових та протиповітряних комплексів, системи зв'язку та спостереження, комплексів РЕБ.

Крім того, керівництвом МС розглядається можливість:

- придбання трьох підводних човнів, чотирьох морських буксирів та п'яти суден забезпечення (до 2015 року);

- впровадження комплексу метеогідрологічного забезпечення системи спостереження за надводною обстановкою та імітаційної системи навчання екіпажів кораблів;

- модернізації кораблів та катерів-носіїв ракетної зброї з метою заміни ракетних комплексів радянського виробництва на аналоги НАТО.

Морські сили Румунії (штаб – Констанца) складаються з морської флотилії, річкової флотилії, 9-го армійського корпусу охорони морського узбережжя, центру підводних човнів та водолазів, 243-ї окремої бригади радіоелектроніки, 106-го батальйону зв'язку, частин берегової оборони (160, 545-го окремих дивізіонів берегової артилерії та окремого берегового ракетного дивізіону) і установ центрального підпорядкування (Академія МС, Школа військових майстрів).

Всього у складі МС Румунії налічується:

- особового складу – 20,8 тис. чол.;
- бойових кораблів – 31 од.;
- бойових катерів – 83 од. (із них : морських катерів – 34 од., річкових катерів – 49 од.);
- десантних самохідних барж – 15 од.;
- суден забезпечення – 20 од.;

- танків – 120 од.;
- БТР – 309 од.;
- артилерійських систем калібру 100 мм та більше -138 од.;
- ПУ БРК "Рубіж" – 4 од.

До складу морської флотилії (штаб – Констанца) входять: 56-а бригада протичовнових кораблів (Констанца, Мангалія), 22 бригада ракетних кораблів (Констанца, Мангалія), 29-а бригада торпедних катерів (Мангалія), 61-а бригада мінно-тральних кораблів (Констанца, Мангалія).

До складу річкової флотилії (штаб - Бреїла) входять: 24-а (Бреїла) та 27-а (Тулча) бригади річкових катерів, 92-й окремий дивізіон річкових катерів-тральщиків (Джурджу), окремий дивізіон десантних самохідних засобів (Турну-Мегуреле); тилові бази (Тулча, Джурджу, Бреїла); центри зберігання техніки (Галац, Чернавода); 68-й батальйон зв'язку (Бреїла); допоміжні сили флотилії (Тулча, Галац, Джурджу, Бреїла).

Річкова флотилія є оперативним з'єднанням МС Румунії. Оперативна зона дії флотилії – нижня течія та дельта р. Дунай. Бойові можливості дозволяють флотилії діяти як самостійно, так і у взаємодії з іншими видами ЗС (в т.ч. на приморському напрямку). На цей час флотилія функціонує за тимчасовою (перехідною) схемою і перебуває у стані реорганізації. Поряд із оргштатними змінами здійснюються заходи з удосконалення озброєння та військової техніки: до бойового складу флотилії введені три річкових монітори з посиленням артилерійським озброєнням.

Наземний компонент МС представлений 160-м і 545-м артилерійськими дивізіонами берегової оборони (Мангалія, Констанца), окремим береговим ракетним дивізіоном (Констанца) та 9 АК (Констанца) із зоною відповідальності, що обмежена на півночі та півдні державним кордоном з Україною та Болгарією, на заході – р. Дунай, на сході – узбережжям Чорного моря.

Морська піхота організаційно зведена до батальйону морської піхоти (307 бмп, Бабадаг), який знаходиться у підпорядкуванні 9 АК. Існують плани щодо переформування 36 мпбр в бригаду морської піхоти.

Всього у складі 9 АК: особового складу – 9964 чол., танків – 120 од., БТР – 309 од., арт. систем калібру 100 мм та більше – 138

од.

160-й та 545-й адн БО мають у своєму складі по 186 чоловік особового складу та по 16 од. 130 мм гармат БА.

Окремий береговий ракетний дивізіон налічує особового складу 105 чоловік та ПУ БРК «Рубіж» – 4 од.

Центр підводних човнів та водолазів має у своєму складі дивізіон підводних човнів, загін бойових плавців, загін глибоководних водолазів та дивізіон самохідних засобів. Всього на озброєнні є один підводний човен і шість суден забезпечення (океанографічне судно, судно-носії надмалих підводних човнів та 4 катери).

243-я окрема бригада радіоелектронного спостереження має 10 бойових постів спостереження та радіо- і радіотехнічної розвідки у районах Суліна, Шиту, Сфинту-Георге, Гуре-Поріцей, Констанца, 2 Травня.

За умов обмеженого фінансування румунської армії практично всі фінансові кошти, які виділяються на потреби Морських сил, витрачаються на підтримання в боєздатному стані обмеженої кількості сил та засобів: ем-1, фр-2, крв-1-2, тщ-5, тка-12, 10-15 річкових моніторів та ака і рчтщ, підрозділів морської піхоти та бойових плавців і водолазів, а також на добудову на власних корабельнях закладених раніше кораблів класу фрегат та монітор.

МС Румунії спроможні знищити до 40 кораблів класу «фрегат» («корвет») або до 70 катерів, провести одночасно ставлення до 700 мін, перевезти 2400 тонн вантажу або 90 БТР і до 1200 чол. особового складу. Сумарний залп ПКР «Терміт» кораблями та катерами МС Румунії – 32 од., торпедами – 134 од.

На думку командування МС Румунії, у разі практичної реалізації довгострокової програми розвитку та модернізації МС Румунія матиме повністю оновлений флот, що відповідатиме стандартам НАТО.

Передбачається, що структура, бойовий та чисельний склад оновленої морської флотилії матимуть такий вигляд:

- підводні човни – до 30% від загальної кількості бойових кораблів (на озброєнні ВМС знаходиться один дизельний підводний човен проекту 877Е радянського виробництва), який у 2000 р.;

- есмінці, фрегати, корвети – 30 – 35%, причому за основний

клас корабля передбачається мати фрегат;

- ракетні та торпедні катери (на цей час торпедні катери є найбільш боєздатним елементом румунських МС; зважаючи на те, що середній вік переважної більшості тка – 18 – 25 років, розглядається можливість щодо проведення їх поступової модернізації, заміни торпедного озброєння, бортового радіолокаційного обладнання більш сучасними зразками);

- десантно-висаджувальні засоби (передбачається збільшити кількість десантних кораблів та суден, призначених для забезпечення доставки та висадки морського десанту на необладнане узбережжя, при цьому розглядається можливість прийняття на озброєння кораблів на повітряній подушці);

- мінно-тральні кораблі;

- судна забезпечення (передбачається збільшити кількість суден забезпечення, перш за все, з метою підвищення автономності дій корабельних угруповань);

- підрозділи спеціального призначення МС (МП, бойові плавці).

У складі національних МС планується мати 10 тис військовослужбовців та 2 тис. цивільних службовців.

2.4. Військово-морські сили Болгарії

Військово-морські сили Болгарії – один із видів збройних сил Республіки Болгарії. Організаційно ВМС складаються з двох ВМБ (Варна, Бургас), авіації ВМС (63 МАБ ПЧГ), військ берегової оборони (2 ракетної бр БО), 8-го окремого дивізіону підводних човнів, 26-го полку зв'язку, розвідувально-диверсійного загону, навчального центру та частин бойового і тилового забезпечення.

Загальна чисельність особового складу МС складає близько 3,8 тисячі військовослужбовців.

Всього в бойовому складі ВМС Болгарії:

- бойових кораблів – 26, в т.ч. підводних човнів – 2, фрегатів – 4, корветів – 3, десантних кораблів – 1, тральщиків-шукачів мін – 1, базових тральщиків – 5, рейдових тральщиків – 10;

- бойових катерів - 4 (ракетних);

- допоміжних суден – 15;

- вертольотів – 10;

- ПУ БРК – 8.

Керівництво ВМС Болгарії здійснює Головний штаб (м. Варна) на чолі з начальником Головного штабу – командувачем ВМС. Всього у складі ВМС нараховується: особового складу – 5,2 тис. чоловік, бойових кораблів – 31, у тому числі підводних човнів – 2, фрегатів – 1, корветів КРЗ – 1, корветів – 7, тральщиків – 18, середніх десантних кораблів – 2, бойових катерів – 27 (ракетних катерів – 6, катерів-тральщиків – 8, десантних катерів – 3, сторожових катерів – 10), допоміжних суден – 13. Крім того, на озброєнні є ПУ ПКР «Рубіж» – 4, ПУ КР «Редут» – 4, 130 мм АУ «СМ-4» – 4, 100 мм АУ «Б-13» – 20, протичовневих вертольотів – 9.

До складу ВМБ Варна входить 1-й дивізіон фрегатів (Варна), 3-й дивізіон базових тральщиків (Варна), 5-й дивізіон рейдових тральщиків (Варна) та 18-й дивізіон допоміжних кораблів (Варна).

До складу ВМБ Бургас входить 10-а бригада легких надводних сил (Созопол), 7-й змішаний дивізіон десантних кораблів (Бургас), 4-й дивізіон корветів (Бургас), 6-й дивізіон базових тральщиків (Атія), дивізіон рейдових тральщиків на консервації (Атія) та дивізіон річкових тральщиків (Відін).

На озброєнні 8-го дивізіону підводних човнів (Варна) знаходяться 2 підводних човни.

Авіація ВМС складається із 63-ї морської авіаційної бази протичовневих вертольотів (Варна), що має на озброєнні три Ка-25с та шість Мі-14пч.

Війська берегової оборони включають:

- 2-гу окрему ракетну бригаду на мисі Каліакра (4 ПУ КР «Рубіж», 4 ПУ КР «Редут»);

- артилерійську батарею на мисі Еміне (4/130 мм АУ «СМ-4»);

- артилерійські батареї на мисах Маслен Нос, Чорноморець, Каліакра та острові Болшевік (20/100 мм АУ «Б-13»).

Основні бази ВМС Болгарії: Варна, Бургас, Созопол, Балчик та Відін.

Аналіз складу та стану бойової готовності військових частин показує, що ВМС Болгарії спроможні (виділивши до складу національних СШР до 13 бойових кораблів і катерів) вирішувати завдання по завоюванню панування в обмеженому районі Чорного моря, висадці РДГ, мінних загороджень та порушенню морських

комунікацій.

У планах розбудови національних ВМС до 2015р. на Варненському суднобудівному заводі передбачається побудувати 11 - 15 ракетних, мінно-тральних та багатоцільових кораблів (катерів), а також модернізувати підводний човен пр. 633. Кораблі ВМС Болгарії обладнуються БІКС НАТО. Програмою реформування передбачено, що чисельність національних ВМС складе 4400 чол. особового складу, 13 од. бойових кораблів (катерів) та ПУ ПКР-4. Відповідно до неї придбано та введено до бойового складу ВМС чотири надводних кораблі (три фрегати КРЗ, один тральщик-шукач мін) та три вертольоти.

Військово-морські сили Грузії

Військово-морські сили Грузії – один із видів збройних сил Грузії, що існував в 1991- 2009 роках. Після великих втрат, понесених у ході грузино-південноосетинського конфлікту, в 2009 році був розформований, а кораблі, що залишилися, переведені до складу берегової охорони. У результаті цього даний вид збройних сил на даний момент не існує. Сім одиниць, що залишилися (3 сторожові катери, 2 малих десантних кораблі та 2 десантні катери), входять до складу берегової охорони МВС Грузії.

Запитання для самоконтролю

1. Які причорноморські країни мають військово-морські сили?
2. Назвіть основні пункти базування Чорноморського флоту РФ.
3. Який загальний склад ВМС Туреччини?
4. Які головні завдання ВМС Туреччини?
5. Які основні напрямки розвитку та реформування ВМС Туреччини?
6. Який загальний склад ВМС Румунії?
7. Який корабельний склад ВМС Болгарії?
8. Які морські бойові одиниці є у Грузії?

Г л а в а 3. Обстановка на морі та її умовне відображення

3.1. Поняття про обстановку на морі, її висвітлення та відображення

Для прийняття правильного рішення командирю необхідно врахувати цілий ряд факторів, які впливають на підготовку, хід і результат збройної боротьби. До них відносяться дані щодо складу, дислокації та характеру дій сил противника; положення своїх сил, їх склад і стан, завдання, що вирішуються; дії сусідів; обладнання театру (району) воєнних дій. Усі ці елементи складають обстановку на морі.

Обстановка на морі – це сукупність усіх факторів, які можуть вплинути на підготовку, ведення й результат бойових дій, стан та дії своїх сил і сил противника з урахуванням військово-географічних умов.

Під обстановкою на морі розуміється стан на певний час тих факторів, які враховуються при підготовці та веденні бойових дій. При цьому мають на увазі:

- завдання, що вирішуються протиборчими сторонами;
- стан сил при веденні бойових дій;
- військово-географічні умови;
- морально-психологічний стан і рівень підготовки військовослужбовців;
- віддалення району бойових дій від місць базування;
- поро року та інше.

В окремих випадках термін "обстановка" вживається відносно тільки одного з визначальних її елементів, наприклад: мінна обстановка, навігаційна обстановка, навчальна обстановка та інше.

Обстановка може бути сприятливою або несприятливою. Під сприятливою обстановкою, сприятливим и умовами для дій своїх сил розуміються такі умови, при яких тактико-технічні властивості їхнього озброєння проявляються найбільш повно, а конкретне завдання вирішується мінімальним и засобами, тобто досягнення поставленої мети здійснюється з найменшим рівнем витрат. Несприятливі умови обмежують ефективність застосування своїх сил.

Таким чином, необхідність урахування конкретних умов визначається тим, що люди, будучи головним елементом бойових дій, ґрунтуються на тактико-технічних властивостях свого озброєння та намагаються застосовувати його з найбільшою

ефективністю.

На кожному кораблі для збору відомостей про обстановку призначається позаштатний офіцер по розвідці, як правило, начальник РТС. При підготовці до виходу в море та до бойових дій у його обов'язки входить оформлення карти обстановки з останніми розвідувальними даними. До збору та аналізу необхідної інформації залучається весь офіцерський склад, особливо вахтові офіцери корабля. Одним із важливих обов'язків вахтового офіцера є добування, аналіз та облік даних про обстановку. При заступанні на вахту він приймає відомості про обстановку в районі плавання або стоянки корабля, про мінну, навігаційну, гідрометеорологічну обстановку та інше. Надалі вахтовий офіцер ретельно враховує їхні зміни.

В з'єднаннях сил (військ) для відображення загальної обстановки та динаміки її зміни застосовуються автоматизовані засоби:

- автоматизоване робоче місце – «Ореанда» для відображення повітряної обстановки;
- автоматична система висвітлення обстановки «Херсонес» – для автоматичного отримання повітряної, надводної і підводної обстановки Азово – Чорноморського регіону та розповсюдження по каналам зв'язку на командні пункти з відображенням її на електронній карті.

Обстановка містить у собі дуже багато складних елементів, які необхідно враховувати при підготовці та веденні бойових дій, а також для узагальнення досвіду і подання звітів по них. У зв'язку з тим, що елементи обстановки на морі часто змінюються, для того, щоб найбільш повно, правильно та своєчасно урахувати їх, необхідно мати документи, в яких будуть відображатися всі елементи обстановки. Для найбільш швидкої та правильної оцінки зібраних даних і повного їх аналізу в штабах й на кораблях складаються спеціальні документи, які називаються бойовими документами. За призначенням та характером використання бойові документи поділяються на документи:

- по управлінню силами (бойові накази і розпорядження, розпорядження по видах забезпечення, робочі карти, рішення, плани та інші);
- звітно-інформаційні (журнали бойових дій, звіти,

повідомлення, зведення, звітні карти, схеми та інше);

- довідкові (розрахунки, відомості, таблиці, графіки, схеми, довідки, описи та інше).

За формою бойові документи можуть бути: текстові (письмові, друковані), графічні і табличні, а також у вигляді фотознімків і звукозапису.

Розробка бойових документів є винятково важливим етапом, що вимагає значного часу. Одним зі шляхів прискорення розробки документів є застосування в них умовних знаків і скорочених позначень. Єдиний порядок ведення карт, скорочені позначення й умовні знаки визначаються в навчальному посібнику "Порядок розробки та оформлення оперативних (бойових) документів" і в додатку 2 до Настанови з оперативної роботи "Порядок оформлення оперативних документів." Застосування скорочених позначень і умовних знаків прискорює не тільки розробку та передачу бойових документів по засобах зв'язку, але і їхнього усвідомлення особами, яким вони адресовані.

Вимоги щодо умовних знаків і скорочених позначень:

- наочність,
- можливість швидкої оцінки обстановки під час прийняття рішення,
- прискорення розробки документів для своєчасного управління силами,
- можливість передачі технічними засобами.

Правила дозволяють застосування умовних знаків і скорочених позначень, не передбачених у них, але при цьому щораз варто пояснити їх значення на вільному місці карти або іншого документа. Необхідно враховувати, що принцип скороченого позначення, як правило, полягає в тому, що з повного найменування беруться тільки початкові букви або склад кожного слова щодо скорочення. Те ж ставиться і до умовних знаків, але слід враховувати, що застосовувати власні позначення та умовні знаки можна тільки в тому випадку, якщо в керівному документі їх немає.

3.2. Елементи обстановки, скорочені позначки й умовні знаки, оформлення та ведення карти обстановки

До бойових документів, які виконуються графічно,

відносяться: рішення командира, карти обстановки, розвідувальні та робочі карти, плани, спеціальні карти (планшети). Карти обстановки призначені для наочного відображення на кожен даний момент обстановки (положення сил сторін, ходу бойових дій). Вони можуть бути загальними та частковими. Загальною картою обстановки називається така карта, на яку повсякденно в масштабі всього театру воєнних дій наносяться дані обстановки. На часткову карту обстановки наносяться дані, що охоплюють окремі райони або пункти театру воєнних дій. Часткова карта повинна давати більшу глибину та конкретність обстановки.

На карту обстановки умовними знаками наносяться:

- обладнання театру воєнних дій (розташування баз, аеродромів, розмежувальні лінії, інженерні спорудження, небезпечні райони та інше);

- положення та дії сил свого з'єднання;

- положення та дії сусідів;

- положення та дії сил противника;

- найбільш важливі елементи гідрометеорологічної обстановки;

- результати виконаних тактичних розрахунків.

Карта обстановки повинна вестися в масштабі, зручному для оцінки обстановки і виконання необхідних розрахунків. Коли карта заповнена, вона замінюється новою, на якій продовжується нанесення подальших відомостей. Карти обстановки ведуться безперервно в штабах і на пунктах управління з'єднань та частин ВМС. На кораблях карта обстановки ведеться на бойовому інформаційному посту, а в деяких випадках - на навігаційної шляхової карті.

Ведення графічних бойових документів полягає в зображенні на них відомостей, що стосуються складу, положення, стану і дій, а також забезпечення своїх сил й сил противника, обладнання театру воєнних дій та інших даних за допомогою умовних знаків і скорочених позначень із необхідними письмовими поясненнями та таблицями. Окремі елементи обстановки можуть зображуватися на спеціальних картах. До них відносяться: мінно-навігаційні карти, карти радіаційно-хімічної обстановки, карти погоди та інше. Одна з основних вимог, які ставляться до графічних документів: графічна частина повинна читатися без пояснень. Текстуально викладається

тільки те, що неможливо зобразити графічно, але необхідно для з'ясування змісту документа.

Кожен бойовий документ, у тому числі і карта обстановки, повинен мати (рис.3.1):

- гриф секретності та номер екземпляра (у правому верхньому куті), а на навчальних екземплярах – слова "По навчання";
- службовий заголовок - зверху посередині карти;
- підписи відповідних посадових осіб – унизу карти, посередині, а в лівому верхньому куті – підписи осіб, що затверджують документ;
- відмітку із вказівкою кількості виготовлених екземплярів, облікового номера документа, прізвища виконавця, дати виготовлення.

Гриф секретності проставляється в правому верхньому куті документа та остаточно визначається особою, що підписує документ. Службовий заголовок документа пишеться в один або кілька рядків.

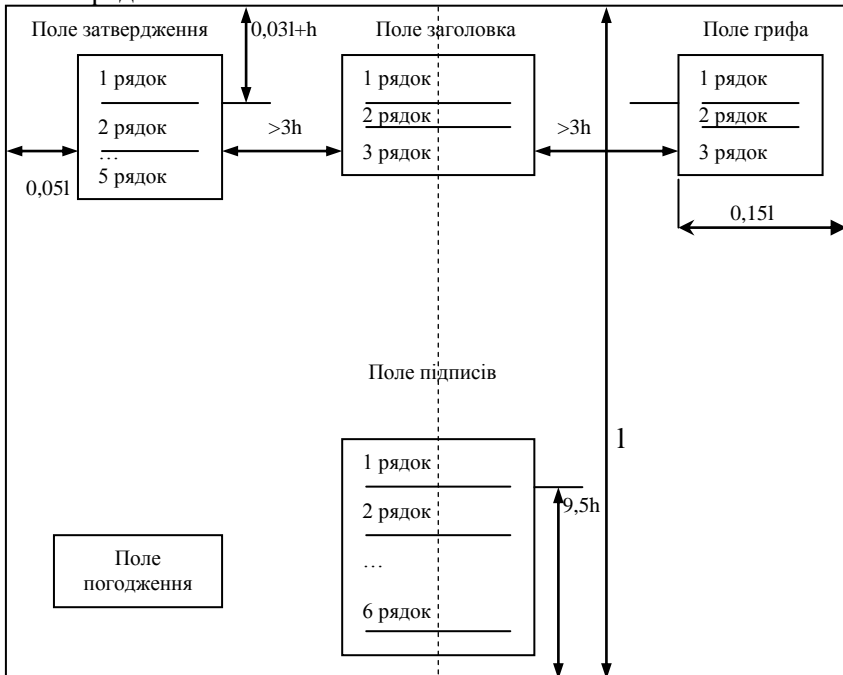

Рис.3.1. Оформлення карти обстановки (h - розмір шрифту,

Вибір розмірів шрифту здійснюється щодо визначених розмірів карти за таблицею розмірів шрифту, яка визначена в посібнику "Порядок розробки та оформлення оперативних (бойових) документів." Так, наприклад, якщо оформляється робоча карта розміром 1x1,5 м, то для її заголовка висота букв складатиме 28 мм, а основний текст пишеться буквами висотою 5 мм. Як правило, офіцери у своїй роботі використовують 2 – 3 розміри карт (демонстраційні, робочі, довідкові). Для цих розмірів відповідно розраховуються величини шрифтів. Графічні документи розробляються на картах, кальці, пластику або на прозорому папері.

Умовні знаки по виду зв'язку з позначеним предметом (явищем), по складності сприйняття і способу нанесення бувають асоціативними (силуетними) й абстрактними (ідеографічними), комбінованими та простими, масштабними і позамасштабними.

Асоціативні (силуетні) умовні знаки застосовуються для розробки демонстраційних схем і графічних бойових документів. При цьому форма знака збігається з основними елементами силуету зображуваного об'єкта, наприклад, силует підводного човна.

Абстрактні (ідеографічні) умовні знаки застосовуються для розробки графічних бойових документів, таких, як робочі карти, рішення, плани, і які утворюються сполученням між собою геометричних фігур та графічних елементів.

Комбіновані умовні знаки складаються з декількох графічних елементів, як правило, від 2 до 7. Кожен графічний елемент знака й сам знак мають однозначний значеннєвий зміст. Наприклад, комбінований умовний знак бойового корабля містить такі графічні елементи: загальне позначення корабля, його призначення й бойові можливості (водотоннажність), основний вид зброї, принцип підтримки та тип енергетичної установки.

Кожний із графічних елементів передає певний значеннєвий зміст, а разом утворюють умовний знак підкласу корабля, наприклад, умовний знак важкого атомного ракетного крейсера (рис.3.2).

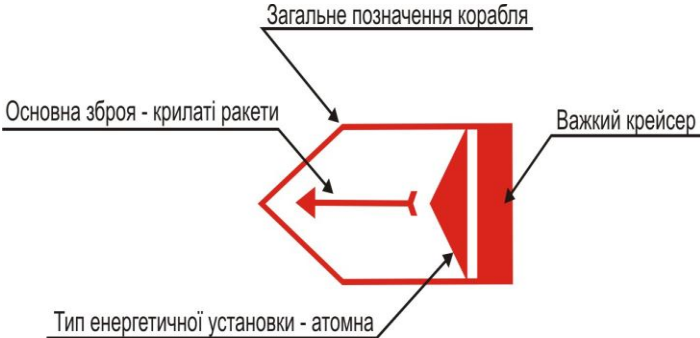

Рис.3.2. Умовний знак важкого атомного ракетного крейсера

Прості умовні знаки складаються як із одного, так і з декількох графічних елементів. Однак основне значення має тільки знак у цілому. Наприклад, знак пункту управління складається із двох графічних елементів: флагштока та фігури прапора (рис.3.3).

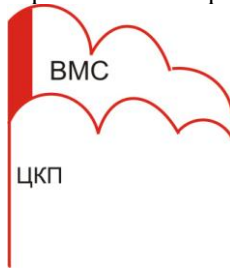

Рис.3.3. Пункт управління

Масштабні умовні знаки застосовуються для позначення об'єктів, зображуваних у масштабі карти. Розміри таких об'єктів (довжина, ширина, площа) можна виміряти по карті. Масштабними умовними знаками зображують положення сил, розмах їхніх дій, вогневі позиції артилерійських підрозділів, позиційні райони берегових ракетних військ і бойових кораблів, рубежів різного призначення, районів і ділянок вогню артилерії та інших об'єктів.

Позамасштабні умовні знаки застосовують для позначення положення цілей та об'єктів (автомобілі, танки, літаки, кораблі, судна та інші), які не можуть бути виражені в масштабі карти.

Місце розташування цілей та об'єктів, для позначення яких використовуються позамасштабні умовні знаки, відповідає: для

знаків правильної геометричної форми (коло, квадрат, ромб, прямокутник, трикутник) – центру фігури знака, а для всіх інших – лівому нижньому куту знака, для знаків надводних кораблів (суден) – носовому краю знака.

Основними характеристиками умовного знака є форма, колір, кількість графічних елементів, тип лінії, розмір (площа). За формою розрізняють умовні знаки правильної та складної геометричної форми (рис.3.4)

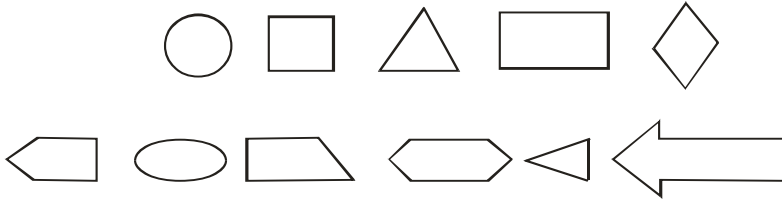

Рис.3.4. Форми умовних знаків

При роботі з графічними документами колір для накреслення умовних знаків вибирають відповідно до таких правил:

- дані щодо базування сил, їх переміщення і дій наносяться на береговій частині акуратними тонкими лініями та встановленими умовними знаками, не затемнюючи її картографічну (топографічну) основу і написи на ній; дії кораблів та авіації відображаються на морській частині карти;

- червоним кольором наносяться положення, завдання та дії своїх сил, розмежувальні лінії, границі зон поразки зенітних, артилерійських і ракетних комплексів, удари своїх сил, пункти управління, тиллові границі;

- чорним кольором наносяться положення та дії ракетних військ і артилерії, БРВ, зенітних ракетних військ й зенітної артилерії (крім пунктів управління та границь зон ураження), з'єднань і частин інженерних, хімічних, зв'язку, радіотехнічних, залізничних та дорожніх військ, з'єднань і частин радіоелектронної боротьби та радіорозвідки, технічного забезпечення, трубопровідних, інженерно-аеродромних, топогеодезичних, гідрометеорологічних, військово-будівельних організацій і частин, їх пункти управління, засоби берегової системи спостереження, границі зон знаходження й виявлення надводних цілей, удари своїх військ ракетами та артилерією, рубежі досяжності ракет, а також нумерація,

найменування об'єднань, з'єднань, частин, підрозділів і пояснювальні написи стосовно своїх сил;

- синім кольором наносяться положення та дії сил противника, нумерація, найменування його об'єднань, з'єднань, частин, підрозділів і пояснювальні написи із застосуванням умовних знаків і скорочень, прийнятих для своїх сил;

- зеленим кольором наносяться демонстративні, імітаційні дії своїх сил, заходи щодо дезінформації, непізнані кораблі, групи кораблів, а також помилкові райони, рубежі, спорудження та об'єкти з позначенням букви "П".

Скорочені позначення (абревіатури, відсікання) словосполучень використовуються як основний вид скорочень, призначених для зменшення обсягів тексту бойових документів. Застосування скорочень є обов'язковим. Абревіатуру утворюють із початкових букв слів, що входять у словосполучення, і записують разом без інтервалів, вона повинна містити мінімально необхідне число букв, але не більше 8.

При нанесенні на карту (схему) об'єктів і дій противника вказуються джерело одержання відомостей, час та дата спостереження. У тих випадках, коли подія спостерігається тривалий час, на карту наносять моменти початку та кінця спостереження, розділені дефісом. Відомості, що вимагають перевірки, відмічаються знаком питання червоного кольору.

Скорочені позначення і пояснювальні написи розташовуються поруч із умовним знаком із протилежної фронту противника сторони або під ним, при неможливості – на вільному місці з указанням стрілкою до відповідного умовного знака паралельно найменуванням населених пунктів (місцевих предметів). При відсутності встановлених умовних знаків і скорочених позначень застосовуються додаткові знаки або скорочення, які обмовляються (пояснюються) на вільному місці карти (схеми). Дані, які неможливо зобразити умовним знаком, викладаються на карті або в пояснювальній записці (робочому зошиті) у письмовому вигляді.

Час і дата цифрами позначаються чотирма двозначними групами. Перші дві групи позначають години та хвилини, другі дві групи – число і місяць. Якщо в будь-якій групі немає першої цифри, то вона замінюється нулем, наприклад: 07.06, 01.05. Час вказується по 24-годинному обчисленню, київський, а якщо місцевий

(поясний), то з відповідним застереженням.

Базування кораблів і суден показується на береговій смузі карти в районі розташування пункту базування. Умовні знаки при цьому розташовуються горизонтально, звернені убік противника та беруться у рамку відповідного кольору. При неможливості показати склад сил у пункті базування або при його відсутності в межах карти умовні знаки наносяться на вільному місці карти, що прилягає до району розташування пункту базування.

Місце корабля (з'єднання, надводного корабля, підводного човна, катера, судна, літака) у морі на карті визначається положенням носового краю умовного знака. Кількість кораблів (літаків) проставляється арабськими цифрами за умовним знаком.

Фактичні положення і дії сил показуються суцільними лініями, а плановані та гадані дії, а також дороги, які будуються, аеродромний й інші спорудження – штриховими (відповідних кольорів).

Знищення (загибель) корабля або літака позначається умовним знаком цього корабля (літака), перекресленим хрест-навхрест двома суцільними лініями, ушкодження - однією суцільною похилою лінією кольору протилежної сторони.

Для зображення графічної частини бойового документа використовуються позамасштабні умовні знаки. З метою полегшення нанесення на карту умовних знаків рекомендується користуватися морською офіцерською лінійкою.

При розробці бойових документів на картах поряд з умовними знаками допускається використання таблиць. Таблиці розміщуються на вільній частині карти таким чином, щоб не затемнювати елементи обстановки, що підлягають відображенню, як правило, у межах сухопутної частини поблизу від об'єктів, що характеризуються. У таблицях, що містять відомості про класи (підкласи) кораблів і суден, об'єкти розміщаються по убуванню відповідно до значущості класу (підкласу).

При нанесенні на карту умовних знаків кораблів (суден), літаків протиборчих сторін, курс яких невідомий або умовні знаки розміщені всередині таблиці, повинні бути спрямовані назустріч один одному.

При відображенні динаміки дій сил умовні знаки кораблів, суден, літаків повинні орієнтуватися по напрямку їх фактичного

(майбутнього) курсу. Якщо маршрут корабля, судна, літака не показується, то стрілкою відповідного кольору, що виходить із носової частини умовного знака, показується напрямок руху.

Таким чином, під веденням карти обстановки розуміють відображення подій, що відбуваються, у тому або іншому районі, за той або інший період часу за допомогою умовних знаків і скорочених позначень відповідно до встановлених правил.

Запитання для самоконтролю

1. Для чого необхідно враховувати «обстановку на морі»?
2. В яких установах повинна вестися карта обстановки?
3. Які кольори застосовуються для нанесення умовних позначок на карту обстановки?
4. Які основні елементи наносяться на карту?
5. Яким елементом умовного знака на карті визначається фактичне положення об'єкта?

Г л а в а 4. Тактична характеристика надводних кораблів і підводних човнів

Кожний надводний корабель, підводний човен, катер має свої тактичні характеристики, які дозволяють успішно вирішувати поставлені бойові завдання.

Тактичні характеристики містять у собі тактико-технічні елементи, тактико-технічні дані, тактико-технічні характеристики і тактичні властивості.

Тактико-технічні елементи (дані, характеристики) – сукупність кількісних характеристик, що описують можливості бойової одиниці.

Тактичні властивості – відмінні особливості, риси, характерні ознаки, властиві бойовим одиницям, що дозволяють відрізнити або ототожнювати їх. Тактичні властивості оформляються (записуються, викладаються) у вигляді переваг– позитивних тактичних властивостей і недоліків.

Для надводних кораблів і підводних човнів, як правило, застосовується термін– тактико-технічні елементи. Для літальних апаратів, як правило, застосовується термін тактико-

технічні дані. Для інших зразків (комплексів) військової техніки застосовується, як правило, термін – тактико-технічні характеристики.

Найбільш загальні тактико-технічні елементи надводних кораблів і підводних човнів – склад озброєння, водотоннажність, надводна й підводна швидкість ходу, дальність плавання, гранична глибина занурення, автономність, тип енергоустановки, надані у додатках.

4.1. Призначення й завдання надводних кораблів і підводних човнів

Надводні кораблі займають важливе місце серед інших родів військово-морських сил, бо здатні вирішувати різні бойові завдання, виконання яких іншими родами сил не завжди можливо. Надводні кораблі оснащені різними видами зброї, а також засобами знаходження підводних, надводних, повітряних і наземних цілей.

Надводні кораблі призначені для: ведення розвідки; боротьби з корабельними угрупованнями, пошуку та знищення поодиноких надводних кораблів, підводних човнів, десантних загонів, конвоїв, поодиноких суден (транспортів) противника; охорони морських комунікацій та пунктів базування; ставлення мінних загороджень; участі в протиповітряній обороні; ведення протимінних дій; ведення десантних дій; пошуку та рятування екіпажів літальних апаратів, надводних кораблів, підводних човнів та суден, які потрапили в небезпеку; участі у миротворчій діяльності; виконання завдань матеріально-технічного забезпечення.

У ході збройної боротьби надводні кораблі здатні вирішувати бойові завдання:

- свисти пошук, стеження та здійснювати знищення підводних човнів, надводних кораблів, катерів, Кон, ДесЗ і одиночних суден;
- забезпечувати оборону пунктів базування та морських комунікацій;
- забезпечувати розгортання і повернення своїх сил;
- ставити мінні та сіткові загородження, вести протимінні дії;
- порушувати морські комунікації противника;
- здійснювати вогневу підтримку сухопутним військам на узбережжі;

- забезпечувати висадку морських десантів і ведення бойових дій на узбережжі;

- вести блокадні дії;

- вести розвідку і РЕБ;

- висаджувати розвідувально-диверсійні групи на узбережжя;

- здійснювати пошук та рятування екіпажів кораблів, літальних апаратів у морі.

У мирний час надводні кораблі вирішують завдання:

- пошук підводних човнів іноземних держав і стеження за ними, перебуваючи в готовності до їх знищення з початком бойових дій або за наказом;

- розвідка угруповань іноземних надводних кораблів та стеження за ними в готовності до нанесення ударів по них з початком бойових дій;

- пошук і рятування екіпажів кораблів, літальних апаратів що потерпають в небезпеку на морі від різних факторів.

Надводні кораблі діють одиночно або в групах.

Більшість із зазначених завдань надводні кораблі можуть найбільш ефективно вирішувати у взаємодії з іншими родами ВМС.

Підводні човни призначені для знищення надводних кораблів (суден), підводних човнів та руйнування наземних об'єктів.

Підводні човни завдяки своїм високим бойовим можливостям спроможні вирішувати більшість завдань, покладених на ВМС. Для сучасних підводних човнів можна виділити такі:

- ураження важливих об'єктів противника на морському узбережжі й у глибині його території;

- ураження надводних кораблів, підводних човнів та суден в океанах (морях) і в базах;

- порушення морських та океанських сполучень;

- протичовнове забезпечення бойових дій надводних кораблів і підводних човнів.

Крім того, підводні човни здатні вирішувати й інші завдання:

- ведення розвідки;

- ставлення мінних загороджень;

- висадка розвідувальних і диверсійних груп на узбережжя противника й зворотне їх приймання;

- перевезення вантажів та особового складу в блокуванні порти й військово-морські бази, евакуація людей із них;

- порятунок екіпажів кораблів і літаків, що потерпають в небезпеку на морі від різних факторів;
- дозаправлення підводних човнів у морі;
- навігаційно-гідрографічне забезпечення бойових дій ВМС та інші спеціальні завдання.

Підводні човни залежно від характеру бойових завдань діють у групах або одиночно.

До складу ВМС деяких морських держав світу входить клас авіаносійних кораблів. До кораблів цього класу відносяться авіаносії, вертольотоносії, авіаносійні крейсери.

Завдання, що вирішують авіаносійні кораблі:

- застосування палубної авіації і ударних ракетних комплексів в ударах по морських цілях і берегових об'єктах;
- прикриття своїх сил у морі від ударів противника з повітря;
- пошук і знищення підводних човнів, надводних кораблів, КОН, ДесЗ;
- забезпечення висадки морських десантів і ведення ними бойових дій.

До тактичних якостей авіаносійних кораблів відносяться:

- висока морехідність, незначна залежність від гідрометеоумов (зброя застосовується при хвилюванні моря до 7 балів, а авіація –до 5 балів);
- тривала автономність, здатність діяти на великій відстані;
- великі швидкості ходу;
- потужне озброєння і висока бойова стійкість;
- власна ППО, ПЧО, РЕБ, розвідка;
- здатність виконувати функції корабля управління, забезпечувати управління силами при веденні бойових дій.

Недоліки авіаносних кораблів:

- великі розміри, що утрудняють маскування;
- необхідність поповнення запасів авіаційного палива;
- необхідність корабельної охорони.

4.2. Тактична характеристика багатоцільових кораблів

Багатоцільові кораблі призначені для ведення бойових дій як самостійно, так і у складі з'єднання, пошуку та знищення кораблів і

суден, нанесення ударів по морських та берегових об'єктах, сприяння сухопутним військам на приморському напрямку, висадки морських десантів.

Багатоцільові кораблі (фрегати й корвети другого рангу) мають необмежену мореплавність, дальність плавання більше 5500 миль, автономність від 10 до 30 діб, що дозволяє їм вести бойові дії у віддалених районах моря. Ракетні й протичовнові корвети третього рангу мають дальність плавання до 2600 миль, обмежену мореплавність до 5-6 балів і автономність 10 діб. Найбільша швидкість ходу багатоцільових кораблів до 42 вузлів, швидкість економічного ходу 14 вузлів.

Основною ударною зброєю багатоцільових кораблів є ракетні комплекси крилатих ракет малої дальності (до 200 км). Ракетні корвети озброєні комплексами «Герміт» (чотири ракети) з дальністю стрільби до 80 км. Ракетні комплекси можуть застосовуватися при хвилюванні моря до 5 балів. Радіоелектронне озброєння кораблів дозволяє використовувати ракетну зброю як за даними власних засобів спостереження на дальностях 20 – 30 км, так і за даними виносних засобів спостереження – корабельних або авіаційних (до 80 км).

Артилерія на багатоцільових кораблях представлена універсальними та зенітними артилерійськими комплексами. На кораблях установлена артилерія універсального калібру 100 мм, зенітна артилерія середнього калібру 76 мм і зенітна артилерія малого калібру 57 і 30 мм.

Для виявлення підводних човнів у підводному положенні на кораблях є гідроакустичні станції й комплекси, неакустичні засоби знаходження сліду підводних човнів, приймальноіндикаторна апаратура для приймання сигналів від стаціонарних радіогідроакустичних буїв. Фрегати озброєні протичовновими вертольотами.

Гідроакустичні станції багатоцільових кораблів підрозділяються на підпільні, що буксируються та опускаються. Окремі станції мають дві антени: підпільну й ту, що буксирується.

Підкільними станціями оснащуються всі багатоцільові кораблі (крім ракетних корветів). При сприятливих гідроакустичних умовах, при позитивній рефракції сучасні підкільні станції забезпечують знаходження підводних човнів на дальності 25 – 30 км. ГАС, що

буксирують, дозволяють знаходити підводні човни у складних гідрологічних умовах при граничному зануренні антени на відстанях 4 – 7 км. Станції, що опускають, мають граничну глибину занурення антен 100 м і дають можливість знаходити підводні човни, що знаходяться нижче шару стрибка густини води, на дальності до 50 км. Важливою характеристикою ГАС є можливість знаходження торпед, випущених з підводного човна по кораблях. Дальність знаходження торпед становить 4 – 5 км.

Гідроакустичні станції кораблів забезпечують визначення пеленга й дистанції до знайденого підводного човна або торпеди, видають їх значення в КАСК для вироблення необхідних даних для стрільби, а також забезпечують звукопідводний зв'язок зі своїми підводними човнами.

До неакустичних засобів знаходження підводних човнів відноситься апаратура виявлення кільватерного (теплового, радіаційного) сліду підводного човна.

Приймально-індикаторні пристрої забезпечують приймання сигналів від стаціонарних буїв на дальності 50-70 км.

Ураження занурених підводних човнів на кораблях є протичовневі реактивні бомбометні установки, торпедні апарати й кормові бомбоскидачі.

Торпедне озброєння протичовнових кораблів представлене 1 –2 торпедними апаратами, що мають калібр 533 мм. На деяких кораблях установлюються від двох до чотирьох апаратів. Торпедні апарати можуть мати від однієї до чотирьох труб. Сучасні протичовневі торпеди мають дальність ходу до 20000 м і спроможні атакувати підводний човен на глибинах занурення до 1000 м. Двоторпедний залп забезпечує ураження підводного човна з імовірністю 0,8 – 0,9 при стрільбі з повною підготовкою, 0,6 – 0,8 – при стрільбі з малою підготовкою.

Реактивні бомбометні установки є на всіх багатоцільових кораблях (крім ракетних корветів). Більшість кораблів має дві носові установки для ураження підводних човнів на дистанціях до 6000 м і глибинах занурення до 500 м. Імовірність ураження підводних човнів одним залпом із РБУ в середньому 0,2 –0,3, запас бомб(4-6 зарядок) дозволяє проводити атаки неодноразово. Крім того, застосування РБУ забезпечує швидку дію зброєю по раптово знайдених цілях. РБУ можуть застосовуватися також для боротьби з

ракетами, що летять на гранично малих висотах, ставленням водяних завіс шляхом вибуху бомб на малих глибинах.

Для ведення радіоелектронної боротьби й маскування багатоцільові кораблі мають на озброєнні комплекси розвідки і ставлення активних та пасивних радіоелектронних, теплових, оптико-електронних перешкод, надувні кутові відбивачі, засоби ставлення аерозольних і димових загороджень.

Автоматизовані системи керування багатоцільових кораблів дозволяють:

- робити розрахунки на пошук, спостереження й знищення підводних човнів, виробляти рекомендації щодозастосування сил;
- видавати цілевказівку на використання зброї по знайдених цілях і передавати їх на інші кораблі й системи зброї свого корабля.

Основні тактичні властивості багатоцільових кораблів:

- висока мореплавність, автономність і дальність плавання (крім малих кораблів), що дозволяють виконувати завдання у складних гідрометеорологічних умовах, увіддалених районах;

- наявність протикорабельних крилатих ракет, зенітних ракет та засобів РЕБ, що забезпечують високу бойову стійкість ударних груп;

- висока готовність артилерійських комплексів до стрільби;
- мала залежність ефективності артилерійського вогню від засобів РЕБ противника за рахунок застосування як радіолокаційних, так і оптичних засобів;

- великий боскомплект артилерійських пострілів, що дозволяє послідовно вирішувати ряд завдань без його поповнення;

- наявність потужної протичовнової зброї;
- здатність довгостроково вести бойові дії проти підводних човнів у складних умовах із застосуванням різних засобів знаходження;

- здатність здійснювати тривале спостереження за виявленим підводним човном самостійно або із застосуванням вертольотів та літаків;

- здатність ефективно використовувати різну зброю як за даними власних засобів, так і по наведенню інших сил;

- здатність виконувати функції корабля управління, забезпечувати управління силами при веденні бойових дій.

Недоліки багатоцільових кораблів:

- порівняно мала кількість ПКР у залпі (з одного корабля);
- необхідність перезарядження ракетних установок крилатих ракет у пунктах базування;
- обмеження у швидкострільності артилерійських установок за рахунок дотримання теплового режиму стволів при тривалій стрільбі;
- менші, порівняно з підводними човнами, дальності взаємного знаходження, що дозволяє підводним човнам випереджати виявлення, і ухилятися або атакувати кораблі;
- невелика, порівняно з авіацією, пошукова продуктивність;
- відсутність скритності від засобів спостереження противника;
- мала бойова стійкість одиночних кораблів при застосуванні тільки власних засобів оборони й необхідність бойового забезпечення.

4.3. Тактична характеристика мінно-тральних кораблів

Мінно-тральні кораблі призначені для пошуку та знищення мін у пунктах базування й районах дії підводних човнів і надводних кораблів, протимінної охорони кораблів та суден на переході морем. Крім того, тральщики можуть вирішувати завдання по ставленню оборонних мінних загороджень, боротьбі з ПДСЗ і несенню дозорної служби.

Мінно-тральні кораблі підрозділяються на мінні й сіткові загороджувачі та тральщики.

Мінні й сіткові загороджувачі призначені для ведення протимінних дій та ставлення мінних і сіткових загороджень.

Тральщики призначені для пошуку та знищення мінних загороджень і протимінної охорони кораблів і суден на переході морем (залежно від підкласу – морські, рейдові, базові).

У системі протимінної оборони тральщики залучаються для виконання основних завдань:

- розвідувальний пошук мін,
- знищення мінних загороджень,
- забезпечення протимінної охорони кораблів і суден на переході морем і в районі бойових дій.

Мінно-тральні кораблі мають дальність плавання від 400 до 4000 миль і мореплавність до 9 балів (морські тральщики), до 5 – 6 балів (базові тральщики) й до 4 балів (рейдові тральщики). Автономність від 3 до 10 діб дозволяє вирішувати завдання разом із кораблями інших класів у межах районів, де необхідно виконувати пошук і знищення мін.

Основною зброєю мінно-тральних кораблів є контактні й неконтактні трали, шукачі, знищувачі мін, вибухові засоби та гідролокаційні стації. Застосування тралів допускається при хвалюванні моря до 4 – 5 балів, а шукачів – до 3 балів. Найбільша швидкість ходу мінно-тральних кораблів 12 – 18 вуз (без тралів). Ширина захвату контактних тралів може бути до 400 м, швидкість буксирування від 4 до 12 вуз. Заглиблення трала від 0 до 500 м. Швидкість буксирування неконтактних тралів від 6 до 14 вуз.

Електромагнітні шукачі забезпечують перегляд смуги шириною до 50 м при глибині місця до 60 м, швидкість ходу при пошуку 5 – 6 вуз. Оптичні шукачі дають можливість переглядати смугу шириною до 30 м при глибині місця до 100 м і швидкості ходу до 5 вуз. Акустичні шукачі дозволяють знаходити міни у смугі до 150 м при глибині моря до 1000 м. Шнурові заряди укладаються при швидкості ходу до 5 вуз на глибині моря до 150 м, при вибуху очищають від мін смугу шириною від 30 до 120 м. Гідролокаційні станції дозволяють знаходити якірні й плаваючі на заглибленні міни на дистанціях до 12 – 14 каб. при повній швидкості ходув носовому секторі 30° на дистанціях 4 – 6 каб при швидкості ходу до 6 вуз.

Штурманське озброєння й радіонавігаційна апаратура кораблів цього класу забезпечують високу точність координування тралення, ставлення мін та сіток. Тральщики озброєні ПЗРК, однією-двома спареними зенітними установками калібру 30, 25 мм і ПУС. Деякі тральщики (морські тральщики) мають протичовнову зброю – РБУ-1200 і бомбоскидачі.

Тральщики виконують завдання у складних строях, а тому вони скуті при відбитті атак і ухилянні від зброї противника. Мінні загороджувачі мають на озброєнні до декількох сотень мін, автоматичні артилерійські установки від 30 до 100 мм і ПКС. Вони здатні ставити міни при хвилюванні моря до 5 – 7 балів, а сіткові загородження – до 5 – 6 балів.

Основні тактичні властивості мінно-тральних кораблів:

- здатність ефективно знаходити й знищувати якірні та реактивно-спливаючі міни,
  - комплексне оснащення протимінною зброєю для пошуку й знищення мін різних типів,
  - високий ступінь протимінного захисту,
  - можливість ефективної взаємодії між собою та з іншими силами,
  - здатність виставляти великі мінні і сіткові загородження.
- Недоліки мінно-тральних кораблів:
- відносно мала продуктивність протимінних дій, мала ширина захвату тралів і смуги огляду шукачів, неможливість одночасного застосування декількох засобів ПМО;
  - мала швидкість ведення протимінних дій;
  - обмежена можливість боротьби з донними мінами;
  - низька живучість протимінних засобів і обмежений запас їх на тральщиках;
  - мала прихованість дій;
  - обмежені оборонні можливості (ППО, ПЧО, ПКО).

Розвиток мінно-тральних кораблів та їх зброї вимагає будівництва нових морських тральщиків, здатних вирішувати завдання забезпечення кораблів інших класів на великих швидкостях ходу; розробки універсальних тралів для знищення мін із комбінованими зривниками, що забезпечують збільшення ширини захвату, глибини і швидкості тралення; створення телекерованих шукачів, що забезпечують інформацією про мінну обстановку, в тому числі й попереду курсу; автоматизації ставлення мін, сіток та тралів

4.4. Тактична характеристика десантних кораблів

Десантні кораблі призначені для перевезення морем і висадки (вивантаження) на необладнане узбережжя військової техніки й особового складу десанту без застосування висадочних засобів. Крім того, десантні кораблі можуть залучатися до військових перевезень і постачання кораблів та берегових частин у пунктах розосередженого базування.

Десантні кораблі мають дальність плавання від 200 миль (десантні катери) до 3 – 7 тис. миль (великі десантні кораблі).

Мореплавність катерів до 3 – 4 балів, малих кораблів до 5 – 8 балів, а середніх і великих не обмежена. Висадка десанту можлива при хвилюванні моря в 3 – 4 бали. Швидкість ходу великих й середніх десантних кораблів 15 – 20 вузлів, а малих кораблів і катерів до 12 вузлів. Кораблі й катери на повітряній подушці можуть розвивати швидкість ходу до 55 – 60 вузлів.

Автономність великих і середніх десантних кораблів 20 – 45 діб, малих кораблів 7 – 10 діб (десантних суден на повітряній подушці 5 діб), а катерів 1 доба.

Великі й середні десантні кораблі оснащені установками некерованих реактивних снарядів (дальність стрільби 10 – 15 км) і зенітною артилерією калібру 30 – 57 мм. Корабель проекту 775 та кораблі на повітряній подушці мають обладнання для приймання й ставлення мін.

Десантні кораблі мають можливість досить близько підходити до берега, тому що мають малу осадку від 0,9 до 3 м з носа і від 2 до 7 м з корми. Кораблі й катери на повітряній подушці здатні виходити безпосередньо на берег, що значно скорочує час і полегшує висадку десанту. Час висадки десанту має велике значення й становить залежно від класу корабля 2 – 10 хвилин.

Однією з важливіших характеристик десантних кораблів є їх десантомісткість, яка визначається кількістю типової військової техніки, що приймається, і особового складу десанту або корисною площею, а для десантних кораблів з динамічними принципами підтримання – корисною вантажопідйомністю.

Так, великий десантний корабель проекту 775 може прийняти 22 середніх танки й 450 десантників, середній десантний корабель – 4 середніх танки й 160 десантників. Десантний корабель на повітряній подушці проекту 1232.2 («Донецьк») – 4 середніх танки або 140 морських піхотинців із озброєнням.

До тактичних якостей десантних кораблів відносяться:

- здатність приймати військову техніку та особовий склад десанту з необладнаного узбережжя;
- здатність приймати військову техніку, що плаває, з води;
- здатність висаджувати військову техніку та особовий склад десанту на необладнаний берег або у воду на підходах до пунктів висадки.

Крім того, вони можуть залучатись для:

- перевантаження десанту з транспортив;
- участі у вогневому ураженні ПДО із застосуванням ракетних установок залпового вогню;
- розгородження проходів у протидесантних загородженнях у воді та на березі;
- доставки висадженому десанту матеріальних засобів, евакуації поранених і хворих;
- забезпечення форсування військами широких водних перешкод;
- ставлення мінних загороджень.

Основними тактичними властивостями десантних кораблів з динамічними принципами підтримання є:

- здатність пересуватись над різною опорною поверхнею;
- значно більша швидкість ходу, ніж у водотоннажних кораблів;
- здатність приймати десант безпосередньо із суші та висаджувати на сушу на деякому віддаленні від урізу води;
- здатність виконувати повторні рейси протягом однієї висадки.

Ці кораблі можуть застосовуватись в основному для: доставки та висадки самостійно або разом з вертольотами передових підрозділів (штурмових груп) і передових загонів десанту; доставки підрозділів засобів розгородження проходів у ПДЗ у воді; перевезення військ та військової техніки через широкі водні перешкоди.

Недоліки водотоннажних десантних кораблів:

- малі швидкості ходу (8 – 14 вуз),
- значна осадка у великих десантних кораблів,
- обмеження по хвилюванню моря при висадці (максимально 3 – 4 бали).

Недоліки десантних кораблів із динамічними принципами підтримання:

- слабе зенітне озброєння,
- обмежена дальність дії (до 300 – 500 миль),
- недостатня технічна надійність гнучких огорожень у десантних кораблів на повітряній подушці.

Бойові не десантні кораблі також можуть застосовуватися для

перевезення та висадки десанту: великі та середні – тільки в порт на причали, а малі й катери – і на необладнане узбережжя.

Позитивні якості:

- велика швидкість ходу,
- наявність потужного озброєння,
- можливість розміщення значної кількості особового складу десанту з особистою зброєю.

Недоліки:

- відсутність достатньо потужних вантажопідіймальних засобів та приміщень для вантажу, розміщення і вивантаження важкої техніки десанту;
- можливість розміщення на верхній палубі лише невеликої кількості легкої техніки через недостатню міцність палуби;
- значна осадка кораблів виключає можливість висадки десанту на необладнане узбережжя.

Судна цивільних відомств можуть широко застосовуватись для перевезення військ та різної військової техніки. Найбільш придатні для цього суховантажні транспортні засоби, що мають декілька палуб, на яких може розміщуватись значна кількість військової техніки та людей. Вантажопідіймальні засоби, розміри люків та внутрішніх приміщень, а також міцність палуб транспортів дозволяють приймати, розміщати і вивантажувати важку великогабаритну техніку.

Десантність транспортів визначається корисними вантажними площами, стійкістю палуб, вантажопідіймністю кранів та стріл.

Позитивні якості:

- дозволяють приймати будь-яку техніку десанту,
- здатність висаджувати десант безпосередньо на берег.

Недоліки:

- неможливість навантаження та вивантаження без причалів,
- різнотипність,
- необхідність дообладнання для розміщення та життєдіяльності особового складу та військової техніки,
- мала живучість,
- значна радіолокаційна контрастність.

4.5. Тактична характеристика підводних човнів

Підводні човни – це бойові кораблі, що спроможні занурюватися і довгостроково діяти під водою. Вони призначені для знищення бойових кораблів і суден та руйнування наземних об'єктів.

Водотоннажність підводних човнів коливається в межах від 7000 до 15000 і більше тонн у атомних підводних човнів, від 500 (і менше) до 3000 т – у дизельних.

Залежно від призначення підводні човни озброюються балістичними й крилатими ракетами, торпедами, протичовновими ракетами, мінами.

Балістичні ракети призначені для руйнування наземних об'єктів на території противника. Вони мають дальність дії, вимірювану тисячами кілометрів, розташовуються у вертикальних пускових шахтах.

Крилаті ракети призначені для знищення морських цілей і руйнувань наземних об'єктів, розташованих поблизу узбережжя противника. Залежно віддальності польоту вони поділяються на ракети малої (до 200 км), середньої (до 600 км) та великої (понад 600 км) дальності дії.

Торпеди підводних човнів призначаються для ураження підводних човнів, надводних кораблів і суден. Вони підрозділяються на протичовнові, протикорабельні й універсальні торпеди.

Протичовнові торпеди використовуються в боротьбі з підводними човнами противника. Ці торпеди мають активно-пасивні системи самонаведення, можуть керуватися по проводам, калібр торпед 400 і 533 мм, дальність ходу 7500 – 14000 м, швидкість ходу 30 – 40 вуз., гранична глибина ходу 300 – 400 м, маса бойового заряду 80 – 270 кг

Протикорабельні торпеди використовуються в боротьбі з надводними цілями. Ці торпеди мають активно-пасивні й активні (по кільватерному сліду) системи самонаведення, калібр торпед 533 і 650 мм, дальність ходу 1300 – 50000 м, швидкість ходу до 40 вуз, глибина ходу 2 – 14 м, маса бойового заряду 300 кг.

Універсальні торпеди можуть використовуватися як проти підводних човнів, так і проти надводних кораблів та суден. Ці торпеди мають активно-пасивні системи наведення, калібр торпед 400 і 533 мм, дальність ходу 8000 – 20000 м, швидкість ходу 40 – 50 вуз, гранична глибина ходу 450 – 1000 м, маса бойового заряду 80

кг.

Протичовнові ракети використовуються проти підводних човнів, надводних кораблів та суден. Вистрілюються з 533 мм торпедних апаратів із глибини 50 – 60 м. Дальність стрільби 50 – 60 км. Кількість торпедних апаратів, запас торпед і протичовнових ракет на підводних човнах залежить від водотоннажності й призначення підводних човнів. Як правило, підводні човни мають по 6–8 торпедних апаратів калібром 533,650 і 400 мм, запас торпед 18 – 24.

Міни на підводних човнах призначені для боротьби з підводними човнами, надводними кораблями та суднами. Вони можуть використовуватися на глибинах 600–1400 м. Ставлення мін проводиться через торпедні апарати.

Число мін може бути різним, тому що вони приймаються замість торпед (орієнтовно дві міни замість однієї торпеди). Найбільша мінопідйомність підводних човнів 40 мін.

Радіотехнічні засоби підводних човнів поділяються на радіотехнічні засоби й засоби радіозв'язку. До радіотехнічних засобів належать гідроакустичні комплекси (станції), радіолокаційні станції, телевізійні установки, магнітометричні прилади та індикатори, автоматичні системи керування, засоби РЕБ. Засоби радіозв'язку включають радіоприймачі, радіопередавачі, антенні пристрої.

Гідроакустичні комплекси (станції) є основним засобом спостереження на підводних човнах. Вони дозволяють виявляти й приховано вести спостереження за морськими цілями, забезпечують звукопідводний зв'язок між підводними човнами, виявляють роботу гідролокаторів, мін, торпед та інших об'єктів, що розташовуються під водою. Гідроакустичні комплекси у сприятливих гідрологічних умовах дозволяють знаходити групи надводних кораблів на відстанях 150 – 300 км, підводні човни на відстанях 50 – 70 км. В активному режимі дальність дії ГАС до 40 км. У несприятливих гідрологічних умовах дальність дії гідроакустичних засобів набагато скорочується.

Радіолокаційні станції підводних човнів поділяються на станції пасивного (станції пошуку й розвідки) і активного типу. Станції пошуку й розвідки призначаються для знаходження і встановлення характеристик працюючих радіолокаційних станцій.

Дальність їхдїї залежить від висоти розташування випромінюючої антени і потужності передавача. З їхньою допомогою підводний човен може приховано вести спостереження за роботою радіолокаційних станцій противника. Радіолокатори підводних човнів активного типу призначаються головним чином для навігаційних цілей. Застосування їх у бойових умовах обмежене (демаскують підводний човен), дальність знаходження надводних цілей 50 – 20 каб (залежить від розмірів цілі).

Основними засобами РЕБ підводних човнів є прилади гідроакустичного подавлення. Вони призначаються для утруднення пошуку, спостереження й ураження підводних човнів протичовновими силами та засобами противника. Засоби ГПД підрозділяються на самохідні імітатори підводних човнів, самохідні прилади гідроакустичних перешкод, дрейфуючі прилади гідроакустичних перешкод, імітаційні патрони, комбіновані дрейфуючі прилади гідроакустичних перешкод, дрейфуючі ітатори, багатоцільові прилади. Прилади гідроакустичного подавлення вистрелюються з торпедних апаратів або спеціальних пристроїв.

Засоби радіозв'язку підводних човнів об'єднані в комплекс зв'язку. В комплекс входять радіопередавачі, радіоприймачі, радіопеленгатори, кінцева апаратура, апаратура ЗАЗ, антени, інші засоби. За своїми можливостями засоби радіозв'язку забезпечують підводним човнам упевнений двосторонній радіозв'язок із БКП на відстанях до 9000 км, з надводними кораблями – до 800 км, з літаками – до 300 км, з підводними човнами – до 40 км. Недоліками засобів радіозв'язку підводних човнів є обмеження приймання й передавання радіосигналів при знаходженні їх під водою.

Корабельні автоматизовані системи керування призначаються для збору та обробки даних, необхідних для використання зброї, маневрування й кораблеводіння. КАСК набагато скорочують час і підвищують точність розрахунків, пов'язаних із бойовою діяльністю підводних човнів, забезпечують більш якісне й швидке вироблення тактичних рішень.

Швидкість ходу: атомних підводних човнів під водою до 25 – 30 вуз, дизельних під РДП 6 – 10 вуз, у крейсерському положенні до 18 вуз, під електромоторами до 15 вуз (на 2 – 3 години). Дальність плавання атомних підводних човнів практично не обмежена. Дизельні підводні човни під РДП мають дальність плавання 2500 –

5000 миль (середні підводні човни) і 5000 – 10000 миль (великі підводні човни). Глибина занурення в атомних підводних човнів 300 – 400 м, у дизельних 200 – 300 м. Час термінового занурення (час переходу з надводного положення на перископну глибину) від 40 секунд до 2,5 хвилин (залежить від водотоннажності й конструктивних особливостей підводних човнів). Мореплавність підводних човнів забезпечує їм можливість діяти в будь-яких метеорологічних умовах.

Основними фізичними полями підводних човнів є: гідроакустичне, електромагнітне, магнітне, електричне, теплове, гідродинамічне, оптичне, поля слідності (теплові, радіаційні, біологічні, інші сліди). Від стану фізичних полів багато в чому залежать можливості знаходження підводних човнів і використання по них зброї. Досить важливо, щоб рівень фізичних полів підводних човнів не перевищував установлених норм.

Автономність підводних човнів – тривалість можливого їх перебування в морі без поповнення запасів, виражена в добах. У середньому вона становить 60 – 90 діб.

Основними тактичними властивостями підводних човнів є: здатність діяти приховано; наносити потужні, руйнівні удари по берегових об'єктах; вести бойові дії проти будь-яких класів кораблів; діяти довгостроково, на великих відстанях від місць свого базування, у будь-яких метеорологічних умовах; відносно висока бойова стійкість.

Здатність діяти приховано – найважливіша тактична властивість підводних човнів. Жоден рід сил не має такої здатності до прихованих дій, як підводні човни. Скритність дозволяє підводним човнам проникати в райони, що охороняються противником, вести спостереження за його силами й засобами, раптово їх атакувати.

Здатність наносити потужні удари по берегових об'єктах на території противника. Наявність на підводних човнах балістичних і крилатих ракет дозволяє їм наносити потужні удари по берегових об'єктах.

Здатність діяти проти будь-яких класів кораблів є наслідком здатності підводних човнів до прихованих дій у складі з'єднання з його потужним озброєнням.

Здатність діяти довгостроково, на великих відстанях від місць

свого базування дозволяє без обмежень поширювати діяльність підводних човнів.

Відносно велика, порівняно з іншими силами, бойова стійкість залежить від конструктивних особливостей підводних човнів та їх здатності діяти під водою. Конструкції підводних човнів більш міцні, ніж надводних кораблів, і отже, більш стійкі до вибухової хвилі (приблизно в 1,5 – 2 рази). При перебуванні підводних човнів у підводному положенні (на глибині) повітряний ядерний вибух для них практично безпечний, безпечне й радіоактивне зараження поверхні моря. Все це робить їх найбільш пристосованими для дій в умовах ядерної війни.

Здатність діяти в будь-яких метеорологічних умовах розширює бойові можливості підводних човнів, дозволяє їм діяти вдень та вночі, в туман і снігопад, при будь-якому вітрі й стані моря. Однак у використанні зброї є обмеження: ракетна зброя може бути використана при стані моря до 5 – 6 балів. Крім того, плавання дизельних підводних човнів під РДП утруднено при стані моря більше 6 балів. Тому незалежність підводних човнів від метеорологічних умов не слід розуміти абсолютно.

Здатність діяти під льодом – особлива властивість підводних човнів, властива тільки їм і дозволяє підводним човнам діяти в арктичних районах, де боротися з ними важко.

Основними недоліками підводних човнів є: труднощі підтримки двостороннього радіозв'язку, неможливість активної боротьби з авіацією противника; обмежені можливості по класифікації знайдених об'єктів; обмежені можливості при діях біля мілководних і острівних районів; для дизельних підводних човнів додатково – тихохідність, мала дальність плавання під водою.

Запитання для самоконтролю

1. Які завдання здатні вирішувати надводні кораблі?
2. Які завдання спроможні вирішувати підводні човни?
3. В чому є відмінності та які спільні риси поєднують багатоцільові фрегати і корвети?
4. Які можливості мають багатоцільові кораблі щодо дій проти підводних човнів?
5. Можливості мінно-тральних кораблів щодо пошуку та

знищення мін.

6. Якими засобами спроможні підтримати висадку десанту десантні кораблі?

7. Які ще завдання можуть вирішувати десантні кораблі крім висадки десанту?

8. Які тактичні властивості підводних човнів використовуються при діях проти надводних кораблів?

Г л а в а 5. Базування кораблів

5.1. Система базування корабельного складу

Успішність бойових дій на морі визначається не тільки наявністю озброєння і підготовкою особового складу, але й наявністю умов, що забезпечують можливість всебічної підготовки надводних кораблів, підводних човнів, катерів та суден, безпекою їх стоянки й наявністю відповідного забезпечення. Інакше кажучи, успішність і ефективність дій корабельного складу залежить, головним чином, від наявності добре організованої системи базування ВМС.

Система базування ВМС – це сукупність обладнаних на морському театрі воєнних дій об'єктів з відповідними силами, стаціонарними або рухомими засобами, призначеними для всебічного забезпечення бойової і повсякденної діяльності з'єднань і частин. У військово-морській концепції України зазначається, що система базування включає комплекс об'єктів, розташованих на морському узбережжі й акваторіях, призначених для забезпечення бойової та повсякденної діяльності ВМС.

При створенні системи базування враховують такі основні вимоги:

- наявність стаціонарних або плавучих причалів, що забезпечують надійну захисну стоянку кораблів від вітрів і хвилювання

моря;

- обладнання причального фронту засобами подачі палива, води, пари, електроенергії й оснащення засобами навантаження зброї та інших видів матеріальних засобів;

- наявність системи командних пунктів і вузлів зв'язку, що забезпечують управління силами;
- наявність установ, частин, об'єктів тилу, призначених для забезпечення сил;
- наявність навчальної бази для підготовки особового складу;
- наявність під'їзних колій, що забезпечують підвіз матеріальних засобів;
- незалежно від характеру базування повинне бути маневреним, тобто забезпечувати необхідне перегрупування сил у будь-яких умовах обстановки.

У систему базування входять військово-морські бази, пункти базування, аеродроми, судноремонтні заводи, арсенали, склади, командні пункти, радіоцентри й т.п. Організує систему базування штаб ВМС. Система базування повинна бути розгорнута певним чином по відношенню до передбачуваних операційних напрямків дій ВМС. Це означає, що кожній військово-морській базі призначається операційна зона. Операційна зона являє собою ділянку морського театру з прибережною територією, що прилягає до неї, у межах якої розташовуються райони й пункти базування сил. Межі районів базування визначаються, виходячи з можливостей забезпечити у них сприятливий оперативний режим плавання кораблів і суден.

Операційна зона ВМС ЗС України включає акваторії Чорного і Азовського морів, річки Дунай, Дністер, Дніпро, а також інші райони морів, які визначаються інтересами держав.

Структура ВМС ЗС України передбачає наявність військово-морських баз, які є основною складовою частиною системи базування. Військово-морська база являє собою обладнаний район узбережжя, що обороняється, із прилягаючою до нього акваторією. Вона включає, як правило, пункти базування, а також сили й засоби, призначені для підтримки сприятливого оперативного режиму в призначеній їй зоні відповідальності, що забезпечує розгортання і повернення сил у пункти базування. Розміри зони відповідальності військово-морської бази залежать від складу ВМС, наявності сил оборони й захисту, а також від географічних умов.

В організаційну структуру ВМС ЗС України входять «Південна» і «Західна» військово-морські бази.

Основними завданнями військово-морської бази є:

- оборона й захист базованих сил та об'єктів у зоні військово-морської бази;

- організація матеріально-технічного, навігаційно-гідрографічного й гідрометеорологічного забезпечення сил, що базуються;

Для управління силами й організації різних видів забезпечення військово-морська база має об'єкти управління, спостереження, зв'язку, захисту й оборони, судноремонтні підприємства, склади, арсенали та інше.

Основними елементами або складовими частинами системи базування є пункти базування. Вони являють собою спеціально обладнані ділянки акваторії, що прилягають до неї, території, де існує захищена від нападу противника та хвилювання моря стоянка кораблів і суден та всі види забезпечення.

За обсягом забезпечення кораблів та суден пункти базування поділяються на основні пункти базування і пункти розосередженого базування (пункти маневреного базування, постачання, розосередженого судноремонту, місця стоянки). По тривалості використання пункти базування поділяються на постійні й тимчасові. Постійні пункти базування функціонують як у мирний, так і у воєнний час. Тимчасові пункти базування забезпечують кораблі на протязі визначеного періоду.

Основні пункти базування призначені для захищеної стоянки й організації найбільш повного матеріально-технічного забезпечення надводних кораблів, підводних човнів, катерів та суден. Вони створюються завчасно й обладнуються стаціонарними засобами базування.

Основний пункт базування включає акваторію й берегову ділянку. Акваторія являє собою гавань із причалами, прикриту хвилеломами. За межами акваторії обладнуються зовнішні рейди для забезпечення розосередженої стоянки кораблів, катерів і суден. У межах берегової ділянки розміщуються командні пункти, вузли зв'язку, склади матеріальних засобів, казармені, штабні й житлові містечка, навчальні центри, судноремонтні майстерні та інше.

Основні пункти базування обладнуються з урахуванням специфіки, властивої для кожного проекту кораблів, що входять до складу з'єднання, і їх кількості. Основні пункти базування ВМС ЗС України є Одеса, Новоозерне, Саки, Севастополь. Головна база ВМС

ЗС України – місто Севастополь.

Крім основних пунктів базування створюються пункти розосередженого базування, де вирішується тільки частина завдань забезпечення, залежно від свого призначення.

У пункти розосередженого базування входять:

- пункти маневреного базування,
- пункти постачання,
- місця стоянки,
- пункти розосередженого судноремонту.

Пункти розосередженого базування створюються за допомогою мобільних берегових і плавучих засобів. Вони призначені для виведення сил з під удару противника, їх розосередження й забезпечення матеріальними запасами.

Пункти маневреного базування розгортаються у воєнний час у портах і портопунктах з метою забезпечення стоянки кораблів та суден, їх бойового й матеріально-технічного забезпечення, проведення термінових аварійно-відбудовних робіт, управління силами. Кількість кораблів та суден, які одночасно знаходяться у пунктах маневреного базування, визначаються встановленими нормами розосередження.

Особливостями пункту маневреного базування є:

- базування обмеженої кількості кораблів, катерів та суден;
- обладнання складається в основному з рухомих і плавучих засобів;
- функціонування носить тимчасовий характер і при необхідності він може бути перерозгорнутий в іншому районі.

Строк розгортання пункту маневреного базування становить від 2 до 4 діб.

Пункти постачання призначаються для забезпечення одиночних або групи кораблів декількома або окремими видами матеріальних засобів з використанням рухомих складів або їх відділень, рухомих берегових і плавучих засобів підготовки й подачі зброї, а також плавучих засобів базування.

Місця стоянки призначаються для розосередження груп або одиночних кораблів з'єднання поза їх пунктами базування. Місця стоянки в окремих випадках можуть обладнуватися причалами, рейдовими бочками та іншими пристроями для стоянки кораблів, а також необхідними засобами маскування, оборони й усіх видів

забезпечення.

Пункти розосередженого судноремонту призначаються для згорання або прискороного закінчення міжпохідного ремонту, виконання першочергового ремонту кораблів та суден, що повертаються з моря й одержали бойові або аварійні ушкодження, а також для закінчення або прискороного ремонту окремих кораблів та суден, терміново виведених із судноремонтних заводів при погрозі нападу противника. Вони обладнуються, як правило, в пунктах маневреного базування з використанням захищених від хвилювання моря бухт (гаваней).

Як пункти розосередженого судноремонту можуть використовуватися судноремонтні підприємства або майстерні цивільних міністерств і відомств, а також спеціально обладнані бухти й устя рік із застосуванням, як правило, рухомих і плавучих засобів.

Таким чином, система базування ВМС є основою їх успішної бойової діяльності. Вона повинна відповідати потребам сил, що базуються бути зручною, безпечною, мати у своєму розпорядженні необхідний резерв матеріальних засобів і засобів їх доставки.

Базування з'єднання надводних кораблів і катерів характеризується тим, що вони, як правило, не мають своїх берегових і плавучих баз. У мирний час з'єднання надводних кораблів і катерів використовують причали основного пункту базування і виділені для стоянки рейди. Командир з'єднання організує та відповідає за безпеку стоянки кораблів і їх охорону в призначених пунктах.

Причали для стоянки обладнуються необхідним комплексом берегових споруд, що забезпечують постачання кораблів паливом, паром, водою, електричним струмом і іншими засобами.

З метою збереження технічного ресурсу головних і допоміжних механізмів кораблів доцільніше організувати їх стоянку біля причалів. Однак, залежно від обстановки, частина з них може розташовуватися на рейді.

Ракетна зброя подається на кораблі базами ракетної зброї. Поточний, середній і доковий ремонти здійснюються СРМ, а між прохідний - особовим складом кораблів із залученням берегових або плавучих СРМ.

У загрозовий період і у воєнний час усі кораблі переходять у

ПРБ. Причали ОПБ можуть використовуватися для епізодичного постачання кораблів з'єднання. В загрозовий період додатково розгортаються ПРБ із застосуванням суден забезпечення й берегових рухомих засобів. Базування ракетних катерів здійснюється в ОПБ з використанням берегових баз.

Базування підводних човнів спрямовано на підтримку їхньої бойової готовності, а також відновлення їхньої боєздатності. Воно пов'язане з виконанням складних і різноманітних заходів, до яких відносяться:

- міжпохідний і заводський ремонт корпусу, зброї й технічних засобів;
- підготовка та подача ракет, торпед, засобів ГПД;
- постачання повітрям високого тиску, електроенергією, засобами регенерації повітря і технічним майном;
- зарядка та зміна акумуляторних батарей і т.д.

У мирний час базування підводних човнів здійснюється в ОПБ, де комплексне забезпечення їх здійснюється з берегових та плавучих баз. Заводський ремонт здійснюють СРЗ і СРМ.

У загрозовий період підводні човни переходять на систему розосередженого базування в найкоротший строк та приховано.

У воєнний час повинна бути передбачена систематична зміна місць стоянки підводних човнів, що визначається очікуваною ефективністю розвідки противника.

У такий спосіб при базуванні з'єднань кораблів і катерів необхідно передбачити забезпечення їх усім необхідним для виконання властивих їм завдань як у мирний, так і у воєнний час. При цьому особлива увага повинна звертатися на базування кораблів у загрозовий період та у воєнний час у ПРБ.

5.2. Оборона кораблів в пунктах базування

У сучасних умовах небезпека нападу в місцях постійної дислокації на кораблі й інші об'єкти значно зросла. Це вимагає особливо надійної оборони й захисту пунктів базування сил.

Метою оборони й захисту пунктів базування сил є зрив раптового нападу противника на об'єкти й підтримку сприятливого оперативного режиму в зоні базування. Оборона повинна бути стійкою, активною й здатною протистояти ударам противника із

використанням ядерної зброї та інших засобів масового ураження.

Оборона й захист кораблів здійснюються:

- у пунктах постійного базування в зонах військово-морських баз - у загальній системі оборони та захисту силами й засобами ВМБ і з'єднань ПС;

- у пунктах маневреного й розосередженого базування в зонах військово-морських баз – силами й засобами корабельного з'єднання разом із силами та засобами ВМБ і з'єднань ПС у загальній системі оборони й захисту;

- у пунктах маневреного базування й місцях стоянок, що не входять у зону ВМБ, – силами та засобами з'єднання.

За оборону й захист з'єднань кораблів у зоні відповідальності ВМБ відповідає командир військово-морської бази, а в пунктах маневреного базування – командир з'єднання. При стоянці декількох з'єднань в одному пункті маневреного базування відповідальність за організацію оборони й захисту несе один із командирів з'єднань, який є старшим на рейді і якому відносно організації оборони й захисту підпорядковуються всі інші командири з'єднань. При цьому командири кораблів відповідають за підтримку встановленої бойової готовності й ефективного використання зброї при відбитті нападу противника, за своєчасне й чітке виконання наказів командира з'єднання питань оборони та захисту, а також забезпечення безпечної стоянки кораблів.

При перебуванні в пунктах базування на кораблях необхідно:

- підтримувати встановлену бойову готовність і готовність корабля до походу;

- вести спостереження в призначених секторах за повітряною, надводною й підводною обстановкою;

- мати в готовності засоби захисту від ЗМУ й організувати ведення радіаційно-хімічного й біологічного спостереження;

- здійснювати несення радіовахт;

- контролювати роботу розмагнічувального пристрою;

- контролювати застосування радіоелектронних засобів;

- постійно збирати й аналізувати дані поточної обстановки;

- стежити за збереженням визначеного місця корабля відповідно до призначеної диспозиції;

- самостійно вживати заходів для забезпечення безпеки стоянки корабля відповідно до зміни обстановки.

Обсяг заходів, що виконуються визначається залежно від класу й рангу корабля стосовно до умов базування.

Система оборони стоянки кораблів у пунктах постійного й маневреного базування будується по зонах і рубежах з ешелонованим розподілом сил та засобів з урахуванням можливості використання противником різних видів зброї і є універсальною обороною. В поняття «універсальна оборона» входить система заходів і бойових дій, що спрямована на забезпечення боєздатності з'єднання (корабля) при будь-яких поєднаннях можливих видів нападу противника.

Універсальна оборона включає:

- протиповітряну оборону,
- протичовнову оборону,
- протипідводно диверсійну оборону,
- протикорабельну оборону,
- протимінну оборону,
- захист від зброї масового ураження,
- маскування кораблів,
- радіоелектронну боротьбу.

Протиповітряна оборона кораблів у пунктах базування має на меті захист безпеки кораблів і суден від ударів авіації та інших засобів нападу противника з повітря, а також перешкоджання ставленням мін і веденню розвідки.

Протичовнова оборона кораблів на стоянці організовується з метою захисту безпеки кораблів (суден) від атак підводних човнів противника, запобігання ставленню ними мін, доставки ПДСЗ і ведення розвідки. Побудова сил і засобів ПЧО, як правило, здійснюється ешелоновано із зосередженням зусиль на найнебезпечніших напрямках. Для ПЧС призначаються райони пошуку й створюються групи зміцнення. У той же час у маневрених пунктах розосередження перебувають сили, готові до дій «по виклику».

Протипідводно-диверсійна оборона кораблів і суден, що є складовою частиною універсальної оборони, має на меті:

- утруднити проникнення ПДСЗ у пункти базування,
- не допустити мінування й підриву кораблів (суден),
- виявити ПДСЗ і їх носіїв,
- сповістити кораблі й судна про загрозу нападу ПДСЗ,

- затримати або знищити підводних диверсантів,
- ліквідувати наслідки нападу диверсійних сил.

Боротьба з ПДСЗ організовується у смузі глибиною до 20 - 25 миль від узбережжя, яка поділяється на три зони. У кожній зоні є рубежі, що обслуговуються як стаціонарними засобами виявлення й знищення, так і маневреними.

Протикорабельна оборона організовується з метою забезпечення захисту кораблів від атак кораблів і бойових катерів противника, що використовують ракетну, торпедну, артилерійську та мінну зброю. Глибина протикорабельної оборони повинна забезпечити своєчасне виявлення й знищення (відбиття атак) противника до виходу його на рубіж використання зброї. Такими рубежами можуть бути: при використанні ракет за даними автономних засобів цілевказівки - дальність у межах прямої радіолокаційної видимості (40 км); при використанні ракет за даними зовнішніх джерел цілевказівки - повна дальність польоту ракет (20 – 150 км відповідно до оцінки противника); при використанні торпедної й артилерійської зброї дальність ефективної стрільби (18 км). **ПКО будується по зонах, які знаходяться на відстані від пункту базування від 10 – 15 миль (ближня) до 40 – 100 миль (дальня).**

Протимінна оборона організовується з метою забезпечення безпеки кораблів (суден) від підриву на мінах у пунктах базування, а також на вихідних (вхідних) фарватерах. Мета протимінної оборони досягається:

- своєчасним виявленням мін, тих, хто їх ставив, і оповіщенням своїх сил про мінну небезпеку;
- знищенням мін і мінних загороджень;
- проведенням заходів щодо зменшення ймовірності підриву кораблів на мінах.

Захист від зброї масового ураження спрямований на забезпечення умов, що знижують ефективність використання противником зброї масового ураження, виявлення й оцінку обстановки після використання зброї масового ураження, ліквідацію наслідків використання противником зброї масового ураження.

Маскування кораблів у пунктах базування направлене на підвищення їх бойової стійкості й має на меті зниження ефективності розвідки й засобів ураження противника, введення в

оману противника щодо складу базованих кораблів, їх диспозиції, системи оборони, матеріально-технічного забезпечення. Заходи щодо маскуванню повинні забезпечити приховання або утруднення виявлення противником демаскуючих ознак – видових, фізико-технічних, діяльності з'єднання (корабля).

Радіоелектронна боротьба при організації оборони й захисту кораблів у пунктах базування має на меті створення сприятливих умов своїм силам у застосуванні радіоелектронних засобів і максимальне зниження ефективності застосування цих засобів противником.

Велика увага при організації універсальної оборони приділяється визначенню диспозиції кораблів. При стоянці кораблів у пунктах маневреного базування їм призначається не менше двох варіантів диспозиції, а кожному кораблю – не менше двох-трьох точок якірних стоянок (основна й одна-дві запасні). Відстані між кораблями або групами малих кораблів повинні задовольняти вимогам ЗЗМУ, ППО, ПЧО, ПКО й ППДО. При визначенні місць стоянки кораблів повинно бути передбачене можливе використання зброї кораблями для забезпечення кругової оборони в інтересах ППО, у небезпечних секторах – в інтересах ПЧО й ПКО, у межах площі акваторії стоянки – в інтересах ПМО й ППДО. У місцях стоянки організовується безперервне кругове спостереження технічними й візуальними засобами за повітряною, надводною й підводною обстановкою.

Залежно від складу сил і засобів з'єднання кораблів універсальна оборона будується у декількох зонах:

- далекої зони від 40 до 100 миль від центру диспозиції кораблів у пункті базування, призначеної для затруднення (порушення) організованих ударів противника, оповіщення з'єднання про його виявлення, знищення літаків, підводних човнів і кораблів (катерів) – носіїв протикорабельних ракет (керованих авіабомб) і їх сил, що забезпечують (у цій зоні діють тактична розвідка, групи РЛД, одиночні протичовнові підводні човни, літаки винищувальної, протичовнової й штурмової авіації);

- ближньої зони від 10 – 15 миль до 40 миль від центру диспозиції кораблів у пункті базування, призначеної для знищення проти- корабельних ракет, керованих авіабомб, літаків, підводних човнів, кораблів (катерів) і носіїв ПДСЗ (у цій зоні діють КУГ,

КПУГ, АПУГ, корабельні й авіаційні дозори, а також застосовуються засоби РЕБ і вогневі засоби кораблів основних сил з'єднання);

- зони самооборони глибиною до 10 – 15 миль від центру диспозиції кораблів у пункті базування, призначеної для знищення ракет, керованих авіабомб, літаків, підводних човнів, катерів, ПДСЗ, кораблів противника, а також для знищення мін (у цій зоні застосовуються РЛС, ГАС, засоби РЕБ, зенітні вогневі засоби, протичовнова зброя кораблів, а також корабельні протичовнові вертольоти й підтримуючі з'єднання тральщиків).

Універсальна оборона в далекій зоні будується силами й засобами ВМБ і з'єднання ПС, у ближній зоні – силами й засобами ВМБ, з'єднання ПС і частиною сил і засобів з'єднання кораблів, у зоні самооборони – кораблями з'єднання.

Організація універсальної оборони повинна передбачати: заходи, що забезпечують своєчасне знаходження та виявлення складу сил і засобів нападу противника, а також оповіщення про них своїх сил; заходи і дії, що забезпечують ефективне відбиття нападу противника (бойова готовність та розташування сил і засобів оборони, їх бойова виучка, відпрацьованість взаємодії при виконанні завдань оборони й т.д.); заходи, що знижують ефективність дій сил противника й використання ним зброї й бойових засобів (розосередження кораблів, їх готовність до виходу в море, маскування, боротьба з розвідкою й радіоелектронними засобами противника й ін.); заходи, що забезпечують швидку ліквідацію наслідків нападу противника й відновлення боєздатності сил.

Різноманіття завдань універсальної оборони кораблів у пунктах базування, участь у ній значної кількості різнорідних сил вимагають ретельної організації взаємодії сил оборони. Чітка організація взаємодії сил, що беруть участь в обороні, є однією з найважливіших умов виконання завдань оборони.

Підтримка чіткої взаємодії між силами й засобами оборони та захисту кораблів на стоянці досягається своєчасним ставленням бойових завдань, визначенням послідовності й способів їх виконання, постійним знанням обстановки, організацією надійного зв'язку й взаємною інформацією.

Взаємодія організовується по часткових завданнях в інтересах усіх видів оборони й захисту. Такими частковими завданнями

будуть: спостереження, оповіщення про противника, відбиття атак, ліквідація наслідків нападу противника. При цьому для кожного очікуваного варіанта обстановки необхідно визначити:

- які сили, у яких районах і якими засобами ведуть спостереження і як інші сили повинні сприяти своєчасному виявленню противника, порядок взаємного оповіщення;

- порядок застосування сил і видів зброї при відбитті нападу противника в різних зонах, секторах і на рубежах;

- заходи, що виключають взаємне ураження своїх сил;

- порядок виконання заходів щодо РЕБ, маскуванню й застосування радіоелектронних засобів, що не перешкоджає управлінню силами і зброєю;

- хто й з ким організовує взаємодію.

При стоянці з'єднання кораблів поза зоною військово-морської бази організовується універсальна оборона, що залежно від складу сил і засобів будується у двох або трьох зонах за принципом організації оборони ВМБ. У випадку браку сил спостереження на розрахункову глибину організовується, перш за все, на напрямках, небезпечних від конкретного роду сил противника (авіації, підводних човнів, ракетних кораблів, катерів). Вибираючи місце стоянки поблизу узбережжя іноземних держав, необхідно враховувати можливість застосування противником своїх сил з боку берега. Це набуває особливо важливого значення при необхідності стоянки у берегів держави, з якої можлива загроза виникнення збройного конфлікту. У цьому випадку віддалення стоянки від берегової риси повинне забезпечити можливість організації кругової оборони.

Запитання для самоконтролю

- 1 З чого складається система базування ВМС?
2. Назвіть види пунктів базування ВМС.
3. Які складові частини універсальної оборони кораблів?
4. Яка різниця між обороною та захистом?
5. Назвіть сили і засоби оборони та захисту кораблів у пунктах базування.
6. Назвати пункти базування ВМС держав Чорноморського району.

Г л а в а 6. Призначення, завдання, склад і тактичні властивості авіації ВМС

Морська авіація є одним із родів ВМС і призначена для вирішення завдань у морських операціях, бойових діях, спільних діях з іншими видами ЗС з метою відбиття агресії противника та нанесення йому ураження на морському театрі воєнних дій та приморських напрямках.

До складу авіації ВМС входять такі роди авіації:

- протичовнова,
- пошуково-рятувальна,
- транспортна.

Крім того, з метою виконання бойових завдань угрупованнями ВМС України для їх підтримки з повітря може бути застосована авіація Повітряних Сил та армійська авіація Сухопутних військ Збройних сил України.

Авіація ВМС може базуватися на аеродромах або на авіаносійних кораблях. Авіація, яка призначені для базування на кораблях, відносяться до корабельної авіації.

6.1. Призначення, завдання і склад морської авіації

Морська авіація є родом Військово-Морських Сил, до ряду з надводними кораблями, підводними човнами, береговими ракетно-артилерійськими військами та морською піхотою.

Морська авіація є родом Військово-Морських Сил та призначена для вирішення задач в операціях ВМС, морських операціях, бойових діях, спільних операціях з іншими видами Збройних Сил з метою відбиття агресії противника та нанесення йому ураження на морському театру воєнних дій та приморських напрямках.

Морська авіація виконує наступні **завдання**:

- забезпечення бойової стійкості ударних сил ВМС;
- пошук та знищення підводних човнів противника;
- знищення бойових кораблів, десантних загонів, конвоїв, транспортів;
- знищення засобів повітряного нападу противника;
- прикриття кораблів та об'єктів ВМС від ударів противника з повітря;
- виконання мінних постановок та ведення протимінних дій;
- пошук та знищення ПДСЗ противника;
- ведення повітряної розвідки, наведення ударних сил ВМС;
- ведення РЕБ та ретрансляція сигналів бойового управління;
- повітряні перевозки та десантування;
- забезпечення висадки морських десантів;
- руйнування ВМБ, портів, командних пунктів та інших берегових об'єктів противника;
- рятування екіпажів які потерпіли лихо.

Кожен рід авіації може вирішувати певні, властиві йому завдання.

Протичовнова авіація є одним із основних родів авіації ВМС. Вона призначена для пошуку, стеження та знищення підводних човнів та надводних кораблів і, в першу чергу, ракетних підводних човнів противника в морі. Протичовнова авіація може вести бойові дії самостійно або у взаємодії з іншими родами сил.

Виходячи зі свого призначення, основними завданнями протичовнової авіації є:

- пошук підводних човнів та надводних кораблів противника, стеження за ними і, при необхідності, знищення;
- протичовнове забезпечення розгортання (повернення в бази) своїх підводних човнів;

- повітряна протичовнова оборона з'єднань бойових кораблів, конвоїв і десантів на переході морем;

- пошук і знищення підводних човнів противника на підступах до районів базування своїх сил;

- ставлення мінних загороджень.

Крім того, протичовнова авіація може залучатися для вирішення додаткових завдань: пошуку та знищення підводних диверсійних сил і засобів противника, ведення повітряної розвідки, а також, при необхідності, для порятунку екіпажів літаків і кораблів, що потрапили в небезпеку.

Пошуково-рятувальна авіація призначена для проведення пошуково-рятувальних робіт на морі або на березі.

Транспортна авіація призначена для повітряної передислокації своїх військ, озброєння та військової техніки, висадки повітряного десанту, а також перевозкі вантажів.

Транспортна авіація відіграє вирішальну роль у своєчасній висадці повітряного десанту, а також у оперативному передислокуванні військ на головні та інші напрямки ведення бойових дій. Вона забезпечує оперативне перекидання своїх військ.

Транспортна авіація також здійснює оперативну перевозку вантажів.

Організаційно морська авіація зведена в окрему морську авіаційну бригаду (мавбр), до складу якої входять 2 ескадрильї: вертольота та ескадрильї літаків.

До складу вертольотної ескадрильї входять:

- корабельні вертольоти Ка-27 пч;
- корабельні вертольоти Ка-27 пр;
- вертольоти берегового базування Мі-14 пч;
- вертольоти берегового базування Мі-14 пр;
- вертольоти берегового базування Мі-8;

До складу ескадрильї літаків входять:

- літаки Бе-12 пч;
- літаки Бе-12 пр;

літакі АН-24;
літакі АН-26;
літак АН-2;

Кожен літальний апарат (літак, вертоліт) як бойова одиниця характеризується тактико-технічними даними, найважливішими з яких є їхні льотно-тактичні характеристики.

Для боротьби з підводними човнами противника можуть бути застосовані авіаційні протичовнові комплекси (АПЧК) Бе-12, Мі-14, Ка-27.

Протичовновий літак-амфібія Бе-12 призначений для пошуку, стеження, виявлення і знищення підводних човнів та надводних кораблів в різних гідрометеоумовах, в будь-яку пору року і доби, на віддаленні від місць базування до 500 кілометрів.

Протичовнові вертоліти Ка-27 ПЧ та Мі-14 ПЧ призначені для виявлення підводних човнів та надводних кораблів, стеження за ними і, при необхідності, знищення їх при будь-яких метеоумовах.

Для пошуку підводних човнів і стеження за ними протичовнова авіація застосовує наступні засоби:

- радіогідроакустичні буї;
- авіаційні пошукові магнітометри;
- радіолокаційні станції;
- вертолітні гідроакустичні станції, що опускаються.

Для знищення підводних човнів протичовнова авіація (ПЧА) застосовує наступні засоби ураження:

- авіаційні протичовнові ракети;
- авіаційні протичовнові торпеди;
- авіаційні бомби та міни.

Основні льотно-технічні характеристики протичовнової авіації наведені у таблиці 6.1.

Таблиця 6.1.

Основні льотно-технічні характеристики протичовнової та пошуково-рятувальної авіації

Характеристики	Екіпаж	Макс взльот на маса, кг	Максимальна швидкість, км/год	Тактичний радіус, км	Практична стеля, м	Силова установка	Маса бойового навантаження, кг
Бе-12	4	36000	608	500	8000	2ТВД АІ-20	3000
Ка-27	3	11500	290	200	2200	ТВЗ-117КМ	5000
Мі-14	4	13400	250	200	4000	ТВЗ-117М	2000

Бойове навантаження літаків та вертольотів залежить від завдань, які вони будуть виконувати, та може включати у протичовнову варіанті авіаційні бомби, ракети та торпеди або у пошуково-рятувальному варіанті пошуково-рятувальне обладнання.

Літак Бе-12 та вертоліт Мі-14 мають можливість приводнитися на поверхню води. Тому вони називаються літаком-амфібією та вертольотом-амфібією відповідно.

Be-12

Ka-27

Ми-14

Основні льотно-технічні характеристики транспортної авіації наведені у таблиці 6.2.

Таблиця 6.2

Основні льотно-технічні характеристики транспортної авіації

Характеристики	Екіпаж	Макс взлёт на маса, кг	Максимальна швидкість, км/год	Дальність польоту, км	Практична стеля, м	Силова установка	Маса бойового навантаження, кг
Ан-26	6	24000	440	2496	7300	2ТВД	5500
Ан-24	5	21000	440	2100	6500	2 ТВД	5400
Ми-8	3	13000	250	950	4500	2ГТД ТВЗ-117МТ	4000

Транспортний літак Ан-24.

Транспортний літак Ан-26.

Транспортний вертоліт Мі-8МТ.

Озброєння літаків та вертольотів включає різні засоби ураження (авіаційні крилаті ракети, авіаційні торпеди, бомби, міни, пушки) і спеціальне обладнання (засоби повітряної

розвідки, засобу пошуку підводних човнів, засоби літаководіння, зв'язку і радіоелектронної протидії).

Авіаційна зброя.

Авіаційні протичовневі самонавідні торпеди призначені для знищення підводних човнів противника та застосовуються протичовневою авіацією з висот 50...2000 м. Торпеди мають гальмові парашутні пристрої, що забезпечують швидкість їхнього зниження в повітрі не більше 50...80 м/с. Після приводнення парашутний пристрій відокремлюється від торпеди, і вона починає пошук цілі по колу або спіралі, що задається спеціальним приладом маневрування. При виявленні підводного човна активно-пасивною гідроакустичною голівкою самонаведення торпеди (ГСН) напрямок і глибина її ходи задаються цією голівкою. Система самонаведення дозволяє торпеді вийти на ціль з точністю, що забезпечує спрацьовування неконтактного підричника. Імовірність ураження підводного човна, що йде зі швидкістю 20...30 вуз, становить 70%. Якщо ціль не виявлена, то торпеда після проходження 5000...7000 м автоматично самозатоплюється. Маса авіаційних протичовневих торпед становить 600...1600 кг, дальність ходу – 5000...7000 м, глибина ходу 20...400 м, швидкість ходу – 28...40 вуз, дальність дії ГСН - до 2000 м включно, радіус дії неконтактного підричника - до 10 м. Максимальна швидкість літального апарату при скиданні торпед - не більше 800 км/ч.

Авіаційні бомби (АБ) застосовуються для ураження надводних кораблів, підводних човнів, берегових об'єктів та військ противника.

За своїм призначенням АБ підрозділяються на бомби основного призначення (фугасні - ФАБ і протичовневі - ПЧАБ), призначені для безпосереднього впливу на ціль та допоміжного (які світяться та орієнтирні), призначені для забезпечення бойових дій авіації та інших родів сил ВМС.

По габаритах і масі АБ можуть бути малого калібру (до 50 кг), середнього (від 50 до 500 кг) і великого (понад 1000 кг).

Авіаційні бомби можуть мати контактні або неконтактні підривники та скидатися з різних висот при визначених швидкостях польоту.

Авіаційні міни (АМ) призначені для ураження надводних кораблів та підводних човнів і можуть бути донними або якірними. Всі авіаційні міни сконструйовані в габаритах авіаційних бомб 500 і 1500 кг, щоб їх можна було застосовувати із усіх літаків, що мають стандартне бомбардувальне озброєння.

Гарматне озброєння призначено для відбиття атак винищувачів противника та знищення безпілотних засобів ураження. На літаках може встановлюватися до 10 гармат калібру 23 мм і більше. Прицільна дальність стрільби 1800...2000 м, швидкострільність – 900...1200 пострілів на хвилину. Найбільш ефективна дальність стрільби – 400...1200 м.

6.2. Тактичні властивості морської авіації

Під тактичними властивостями авіації розуміють сукупність найбільш важливих показників, що визначають її можливості при виконанні бойових завдань.

Кожний рід авіації має свої, характерні для нього тактичні властивості, які визначаються, в основному, льотно-технічними характеристиками літаків (вертольотів), характеристиками засобів ураження, систем пошуку цілей та керування зброєю.

Противовна авіація (ПЧА) має такі основні тактичні властивості:

- висока мобільність,
- здатність у короткий термін обстежити великі райони моря,
- прихованість дій противовнових літаків і вертольотів для підводних човнів противника,
- можливість безперервної підтримки радіозв'язку з береговими командними пунктами і взаємодіючими

протичовновими силами.

Мобільність ПЧА характеризується високою бойовою готовністю, здатністю вирішувати властиві їй завдання в будь-який час доби, у різних гідрометеорологічних умовах, перебувати в призначені райони значно швидше, ніж підводні човни або надводні кораблі.

Здатність у короткий термін обстежити великі райони імовірного місцезнаходження підводних човнів досягається високими пошуковими швидкостями літаків (вертольотів) і відстанями дії засобів пошуку. Висока пошукова продуктивність літаків і наявність на них комплексу засобів виявлення сприяє ефективному здійсненню пошуку підводних човнів та надводних кораблів противника.

Прихованість дій протичовнових літаків і вертольотів для підводних човнів досягається пасивним режимом роботи основних засобів пошуку. Підводний човен, перебуваючи в підводному положенні, може довідатися про присутність ПЧА тільки від своїх кораблів, літаків або берегових командних пунктів після одержання інформації про повітряну обстановку. Можливість безперервної підтримки радіозв'язку з береговими пунктами управління і взаємодіючими протичовновими силами забезпечується за рахунок наявності засобів радіозв'язку на літаках (вертольотах), що дозволяє безперервно одержувати необхідну інформацію або вказівки на використання зброї, передавати повідомлення тощо. Для забезпечення радіозв'язку у випадках, коли літаки перебувають на великих відстанях і малих висотах, застосовують літаки-ретранслятори.

Основними тактичними властивостями **пошуково-рятувальної авіації** є:

- висока бойова готовність;
- здатність здійснювати в короткий термін пошук і порятунок кораблів і екіпажів, що потрапили в небезпеку;
- висока мобільність;
- великий тактичний радіус дій;
- здатність успішно долати ППО противника;

Висока бойова готовність – це здатність пошуково-рятувальної авіації в короткий термін здійснити пошук і порятунок

кораблів і екіпажів, що потрапили в небезпеку.

Висока мобільність пошуково-рятувальної авіації характеризується її здатністю виконувати поставлені завдання в короткій термін і з максимальним напруженням своїх зусиль. Виконання завдань у короткій термін обумовлюється здатністю літаків і вертольотів швидко переходити у високий ступінь бойової готовності, витратити менше часу, порівняно з іншими пошуково-рятувальними силами і засобами, на виліт і прибуття в район пошуку і порятунку, повернення на базові аеродроми (авіаносійні кораблі), а також часу на підготовку до повторного вильоту.

Здатність успішного подолання системи ППО противника обумовлюється високими льотно-технічними характеристиками літаків і вертольотів пошуково-рятувальної авіації, до яких відносяться: здатність здійснювати польоти на гранично малих висотах і великих швидкостях, висока маневреність, можливість нанесення вогневого удару по силах та засобах ППО і ведення боротьби з радіоелектронними засобами противника.

Основними тактичними властивостями **транспортної авіації** є:

- висока бойова готовність;
- здатність здійснювати в короткій термін повітряне перебазування (перевезення) військ та озброєння у визначені райони;
- здатність здійснювати десантування морської піхоти повітряним або посадковим способом;
- висока мобільність;
- велика відстань перебазування;

Висока бойова готовність – це здатність транспортної авіації в короткій термін здійснити повітряне перебазування військ та озброєння у визначені райони, в тому числі посадка на польові аеродроми.

Висока мобільність транспортної авіації характеризується її здатністю виконувати поставлені завдання в короткій термін і з максимальним напруженням своїх зусиль. Виконання завдань у короткій термін обумовлюється здатністю літаків і вертольотів швидко переходити у високий ступінь бойової готовності і виконати поставлені завдання у набагато менший час, чим при перебазуванні

автомобільним і залізничним транспортом.

Велика відстань перебазування (перевезення) визначається її високими льотно-технічними характеристиками.

6.3. Призначення, завдання, склад, тактичні властивості авіації, яка забезпечує бойові дії ВМС України

З метою своєчасного і ефективного виконання завдань, які будуть поставлені угрупованням (з'єднанням, частинам) ВМС України, буде активно застосовуватися авіація у складі винищувальної, штурмової, бомбардувальної, розвідувальної, транспортної і армійської авіації

6.3.1. Призначення, завдання, склад, тактичні властивості винищувальної авіації

Система винищувального авіаційного прикриття поєднує угруповання винищувальних авіаційних з'єднань, частин і підрозділів, застосування яких сплановано, узгоджено й організовано за єдиним замислом і планом, під єдиним керівництвом з метою знищення засобів повітряного нападу противника в повітрі. Вона робить протиповітряну оборону країни активною і маневреною.

Знищення авіації противника в повітряних боях за панування в

повітрі у заданій смузі або районі здійснюється з метою різкого зниження її активності і проводиться одночасно з нанесенням авіаційних ударів. Воно планується заздалегідь і здійснюється винищувальною авіацією, виділеною для вирішення цього завдання, у рамках повітряної операції. Повітряні бої за панування в повітрі є найбільш активною й рішучою формою боротьби з авіацією противника; вони ведуться всіма силами винищувальної авіації.

Прикриття військ та об'єктів, повітряних і морських десантів у межах системи ППО від ударів авіації та ведення повітряної розвідки противника винищувальна авіація здійснює шляхом знищення літаків, вертольотів і безпілотних засобів у взаємодії з ЗРВ. При цьому винищувачі можуть знищувати повітряні цілі до зони, у зоні й поза зоною бойових дій ЗРВ. Основними цілями для винищувачів є літаки-носії високоточної зброї і крилаті ракети. Основні зусилля винищувальної авіації зосереджуються на прикритті головних угруповань військ та об'єктів у найбільш відповідальні періоди бойових дій і на ділянках (рубежах), де можливості ЗРВ обмежені. Спільне застосування зенітних ракетних військ і винищувальної авіації підвищує можливості й надійність протиповітряної оборони, але потребує проведення цілого ряду заходів щодо організації спільних бойових дій. У ході відбиття авіаційних ударів роль винищувальної авіації, як найбільш маневреної сили в системі протиповітряної оборони, зростає.

Призначення, завдання, склад винищувальної авіації.

На озброєнні винищувальної авіації Повітряних Сил Збройних Сил України знаходяться літаки типу Су-27, МіГ-29.

Тактико-технічні характеристики винищувачів Су-27:

- максимальна злітна вага – 30 450 кг
- швидкість:
  - максимальна - 2400 км/год.
  - біля поверхні землі - 1400 км/год.
- практична стеля -18 500 м.
- дальність польоту -3700 км.
- озброєння:

- ракети - 6 Р-27, 4 Р-73
- бомби – 6 тонн

гармати тип/боєком. – ГШ-30/150 сн.

Тактико-технічні характеристики винишувачів МіГ-29:

- максимальна злітна вага - 18 480 кг
- швидкість:
  - максимальна - 2450 км/год.
  - біля поверхні землі - 1500 км/год.
- практична стеля - 18 000 м.
- дальність польоту - 1590 км.
- озброєння:
  - ракети - 6 Р-27, 4 Р-73
  - бомби - 6 тонн
  - гармати тип/боєком. – ГШ-30/150

Винищувальна авіація (ВА) призначена для знищення літаків, вертольотів і безпілотних засобів противника в повітрі.

Можливі задачі ВА такі:

знищення авіації противника у повітряних боях з метою недопущення її переваги в повітрі;

прикриття військ і воєнних об'єктів, районів і напрямків від ударів авіації та безпілотних засобів противника;

прикриття кораблів, морських десантів і конвоїв на бойовий радіус дій винищувачів; знищення повітряних десантів у польоті та зрив його повітряних перевезень;

знищення літаків ДРЛВ і У, РЕБ.

У першу чергу, винищувачі застосовуються для ураження повітряних цілей на далеких підступах до об'єктів прикриття (в районах, смугах, зонах, де противник через велику відстань ще не має можливості застосувати свої засоби для ураження військ та інших об'єктів).

В окремих випадках ВА може залучатися для ведення повітряної розвідки, знищення наземних (морських) об'єктів,

забезпечення вертольотів, що виконують пошук та порятунок екіпажів, які потрапили у біду.

Винищувач – бойовий літальний апарат, важчий, ніж повітря, що має силовий пристрій для створення тяги та крило, яке під час руху в атмосфері створює підйомну силу, і призначений для знищення пілотованих і безпілотних засобів нападу в повітрі. Як правило, має надзвукову швидкість, добру маневреність, велику практичну стелю польоту та потужне ракетно-гарматне озброєння.

Винищувач – складова частина авіаційного ракетного комплексу перехоплення (АРКП), який є сукупністю повітряних і наземних засобів для знищення літальних апаратів у повітрі. АРКП складається з пускової установки на всепогодному пілотованому винищувачі-перехоплювачі, ракет класу ”повітря – повітря, бортових та наземних засобів для пошуку та знищення повітряної цілі, прицілювання й управління зброєю.

Сучасні літаки-винищувачі спроможні виконувати бойові завдання вдень і вночі, в простих і складних метеорологічних умовах, за наявності або відсутності візуальної видимості, окремим екіпажем або групою (підрозділом, частиною), самостійно або при наведенні з КП (ПН ВА).

Винищувачі виконують бойові завдання шляхом здійснення бойового польоту. Він включає: зліт, шиккування бойового порядку, політ за маршрутом до цілі, виконання бойового завдання, політ від цілі, повернення на аеродром, розпуск групи та посадку. На етапі його підготовки та у процесі самого польоту широко застосовуються засоби автоматизації (обробка РЛП, визначення часу підйому винищувачів у повітря, формування траєкторії польоту в точку перехоплення, прицілювання та пуск ракети та ін.).

Високі льотно-технічні характеристики сучасних винищувачів, зокрема, значна дальність польоту та великі інформаційні можливості бортових РЛС, дозволяють їм виконувати бойові завдання і за межами радіолокаційного поля, без наведення з КП (ПН ВА), так звані напівавтономні та автономні дії.

Тактичні властивості винищувальної авіації.

До основних властивостей винищувальної авіації відносяться:

- велика максимальна швидкість винищувачів;
- висока швидкість винищувачів біля поверхні землі;
- висока маневреність винищувачів;
- великий бойовий радіус дій винищувачів;
- велика практична стеля винищувачів;
- здатність виконувати польот на малих та гранично малих висотах;
- високі вогневі можливості винищувачів по ураженню повітряних цілей;
- малий час готовності винищувачів до вильоту;
- невелика ефективна площа розсіювання винищувачів.

6.3.2. Призначення, завдання, склад, тактичні властивості штурмової авіації

Штурмова авіація – рід сил авіації, який здійснює безпосередню авіаційну підтримку своїй військ .

Штурмова авіація відіграла велику роль в досягненні перемоги частин і підрозділів сухопутних військ над противником. Вона здійснює вогневі удари по військам противника, порушує його систему управління, тим самим, створює умови своїм військам для нанесення поразки противнику.

Досвід останніх локальних війн і конфліктів свідчить про те, без штурмової авіації не можливо нанести нищівну поразку противнику.

Аналіз застосування літаків штурмової авіації Су-25 радянських військ у війні у Афганістані показує, що тільки при безпосередньому вогневому прикритті літаками Су-25 радянських

військ у гірській місцевості вдалося знищувати бандитські формування афганців.

Призначення, завдання, склад штурмової авіації.

На озброєнні штурмової авіації Повітряних Сил Збройних Сил України знаходяться літаки типу С-25М.

Тактико-технічні характеристики літака Су-25 наведені у таблиці 1.

Таблиця 1.

Тактико-технічні характеристики літака Су-25

Екіпаж	Дальність польоту, км	Злітна вага, кг	Максимальна швидкість, км/год.	Практична стеля, м	Бойовий радіус дій, км
1	1850	17600	1000	7000	800

На озброєнні літака Су-25 знаходяться:
ракети типу «повітря-земля» типу Р-60М, Х-25,Х-29;
НАР типу С-5, С-8, С-24, С-25;
гармата ГШ-2-10/250сн.;
бомби ФАБ-100, 250, 500 – 4 тони.

Штурмова авіація призначена для безпосередньої авіаційної підтримки як сухопутних угруповань в межах бойового радіусу дій, так і морських угруповань на узбережжі.

Завдання штурмової авіації:

нанесення ракетно-бомбових ударів по військам противника;

нанесення ракетно-бомбових ударів по пунктам управління противника;

нанесення ракетно-бомбових ударів по військовим об'єктам противника;

нанесення ракетно-бомбових ударів по військовим комунікаціям;

нанесення ракетно-бомбових ударів по морським десантам противника на узбережжі.

Тактичні властивості штурмової авіації.

До основних властивостей штурмової авіації відносяться:

- здатність виконувати польот на малих та гранично малих висотах;
- високі можливості штурмовиків по ураженню наземних і надводних цілей;
- невелика ефективна площа розсіювання штурмовиків;
- високі маневрові можливості штурмовиків.
- відносно невелика взльотна вага штурмовиків.

6.3.3. Призначення, завдання, склад, тактичні властивості бомбардувальної авіації

Призначення, завдання, склад бомбардувальної авіації.

На озброєнні бомбардувальної авіації знаходяться тактичні бомбардувальники типу С-24М.

Тактико-технічні характеристики літака Су-24м наведені у таблиці 1.

Тактико-технічні характеристики літака Су-24

Екіпаж	Бойове навантаження, кг	Злітна вага, кг	Максимальна швидкість, км/год.	Практична стеля, м	Радіус дій, км
2	7500	39700	1400	12000	900

На озброєнні літака Су-24М знаходяться:
 ракети типу «повітря-земля» типу Р-60М, Х-23, Х-25, Х-28,
 Х-29, Х-58, Х-59;
 гармата ГШ-6-23м/500сн.;
 8 тон бомб.

Бомбардувальна авіація призначена для нанесення ракетно-бомбових ударів з повітря по військам та об'єктам противника у його оперативно-тактичній глибині (до 500 км).

Завдання тактичної бомбардувальної авіації:
 нанесення ракетно-бомбових ударів по військам противника;
 нанесення ракетно-бомбових ударів по пунктам управління противника;
 нанесення ракетно-бомбових ударів по державним та військовим об'єктам противника;
 державним та військовим комунікаціям;
 нанесення ракетно-бомбових ударів по кораблям противника.

нанесення ракетно-бомбових ударів по морським десантам противника на узбережжі.

Тактичні властивості бомбардувальної авіації

До основних властивостей бомбардувальної авіації відносяться:

- високі вогневі можливості бомбардувальників по ураженню наземних і надводних цілей;
- велике бойове навантаження;
- відносно невелика ефективна площа розсіювання бомбардувальників.

6.3.4. Призначення, завдання, склад, тактичні властивості розвідувальної авіації.

Призначення, завдання, склад розвідувальної авіації.

Розвідувальна авіація – рід сил авіації, який здійснює безпосередню розвідку противника як напередодні бойових дій, так і при їх веденні та після їх закінчення (оцінка результатів бойових дій).

Розвідувальна авіація відіграє вирішальну роль у досягненні перемоги над противником. Від об'єктивних результатів розвідки залежить вірне планування бойових дій не тільки усієї авіації, яка буде застосовуватися, але і усього угруповання військ. У випадку невірної інформації про противника його засоби ППО можуть нанести дуже великі втрати авіації, які можуть поставити під сумнів взагалі подальше застосування авіації і, таким чином, перемогу над противником.

У таких державах як Україна, де нема можливості мати достатню кількість розвідувальних супутників роль авіаційної

розвідки набагато збільшується, тому розвідувальна авіація має дуже велике значення для досягнення перемоги у будь-якому військовому конфлікті або локальній війні.

На озброєнні розвідувальної авіації знаходяться літаки типу С-24МР та безпілотні літальні апарати типу ВР-1 «Крило-М», ВР-2 «Стриж» і ВР-3 «Рейс».

Тактико-технічні характеристики літака Су-24МР наведені у таблиці 1.

Таблиця 1.
Тактико-технічні характеристики літака Су-24МР

Екіпаж	Дальність польоту, км	Злітна вага, кг	Максимальна швидкість, км/год.	Практична стеля, м
2	2080	39700	1400	12000

На озброєнні літака Су-24МР знаходяться:

ракету типу Р-30М;
бомби 4 тони;
гармата ГШ-6-23М/500сн.;
розвідувальна апаратура.

Безпілотний літак-розвідник “Рейс”
Основні характеристики БЛР

Тип БЛР	Спосіб розвідки	Швидкість, (км/г)	Н разв. м)	Глибина розвідки, (км)
"Стриж"	телевіз. розв., лазерна розв, інфрачер. розв, радіац. розв.	1200	до 1000	до 400
"Рейс"	повітр. фотогр., телев. розв.,	1000	до 1000	до75

інфрачер. розв.

"Крило-М"	повітр. фотогр телев. розв., інфрачер. розв	600	До 800 до 30
-----------	--	-----	--------------

БЛР "Рейс" може виконувати повітряне фотографування, телевізійну зйомку місцевості і передачу зображення в реальному масштабі часу, радіаційну розвідку. Літак забезпечує ведіння розвідки на глибину до 75 км і може бути використаний до п'яти разів. Посадка розвідника здійснюється парашутним способом.

Запуск БЛР здійснюється з рухомих пускових установок під кутом 10-20° до горизонту. Політ по маршруту виконується, як правило, з постійною швидкістю. Висота польоту витримується автоматично відповідно до заданої програми або змінюється по командах із землі.

Розвідувальна авіація призначена для ведення повітряної розвідки угруповань військ противника, його військових об'єктів та елементів інфраструктури.

Завдання розвідувальної авіації:

- ведення повітряної розвідки сухопутних угруповань противника;
- ведення повітряної розвідки морських угруповань противника;
- ведення повітряної розвідки військових об'єктів противника;
- ведення повітряної розвідки елементів інфраструктури противника;
- ведення повітряної розвідки угруповань ППО противника.
- ведення повітряної розвідки пунктів управління противника
- ведення повітряної розвідки місцевості;
- ведення повітряної розвідки державного кордону України в мирний час;
- ведення повітряної розвідки погоди;
- ведення радіаційної повітряної розвідки погоди;
- ведення повітряної розвідки передислокувань військ противника;
- ведення повітряної розвідки кораблів противника;
- контрольна повітряна розвідка.

Тактичні властивості розвідувальної авіації.

До основних властивостей розвідувальної авіації відносяться:

- велика дальність польоту розвідників;
- наявність великої кількості розвідувальної апаратури;
- високі можливості по веденню повітряної розвідки військ і об'єктів противника;
- відносна невелика ефективна площа розсіювання винищувачів.

6.3.5. Призначення, завдання, склад, тактичні властивості транспортної авіації

Транспортна авіація – рід сил авіації, який здійснює безпосередню повітряну передислокацію свої військ, озброєння та військової техніки, висадку повітряного десанту, а також перевозку вантажів.

Транспортна авіація відіграє вирішальну роль у своєчасній висадці повітряного десанту, а також у оперативному передислокуванні військ на головні та інші напрямки ведення бойових дій. Вона забезпечує перекидання військ з одного напрямку бойових дій на інші та з тилу до першої смуги дій своїх військ за декілька годин.

Транспортна авіація здійснює оперативну перевозку вантажів.

Призначення, завдання, склад транспортної авіації.

На озброєнні транспортної авіації знаходяться літаки Іл-76МД, Ан-24, Ан-26, вертоліт Мі-8МТ.

Транспортний літак Ан-24.

Силова установка 2 ТВД

Максимальна злітна вага - 21000 кг;

Швидкість:

максимальна - 440 км/год;

крейсерська - 420 км/год;

практична стеля - 6500 м;

дальність польоту - 2100 км;

екіпаж - 5 чоловік;

навантаження - 5400 кг.

Транспортний літак Ан-26.

Силова установка 2 ТВД

Максимальна злітна вага - 24000 кг;

Швидкість:

максимальна - 440 км/год;

крейсерська - 420 км/год;

практична стеля - 7300 м;

дальність польоту - 2496 км;
екіпаж - 6 чоловік;
навантаження - 5500 кг.

Транспортний літак Іл-76МД.

Силова установка 4 ТРД
злітна вага - 190000 кг;
швидкість:

- максимальна - 850 км/год;
  - крейсерська - 750 км/год;
- практична стеля - 12100 м;
дальність польоту - 6700 км;
екіпаж - 7 чоловік;
навантаження - 48000 кг.

Транспортний вертоліт Мі-8МТ.

Силова установка 2ГТД ТВ3-117МТ
Максимальна злітна вага - 13000 кг;
швидкість:

- максимальна - 250 км/год;
- крейсерська - 220 км/год;

практична стеля - 4500 м;
 дальність польоту - 950 км;
 екіпаж – 3 чоловіка;
 навантаження - 4000 кг.

Транспортна авіація призначена для оперативного передислокування військ та ОБТ, для здійснення повітряного десантування військ і ОБТ, а також для повозки вантажів.

Завдання транспортної авіації:

перевозка військ;
 перевозка ОБТ;
 десантування особового складу;
 десантування ОБТ,
 перевозка вантажів.

Тактичні властивості транспортної авіації.

До основних властивостей транспортної авіації відносяться:

- велике навантаження;
- велика дальність польоту літаків;
- можливість здійснювати десантування військ;
- можливість здійснювати десантування бойової техніки;
- можливість здійснювати оперативно переброску військ і бойової техніки на інші важливі напрямки та у інші райони;
- можливість здійснювати повітряну перевозку військ і бойової техніки.

6.3.6. Призначення, завдання, склад, тактичні властивості армійської авіації

Армійська авіація Сухопутних військ ЗС України – рід військ сухопутних військ.

Армійська авіація призначена для виконання завдань у різноманітних умовах загальновійськового бою. Вона є наймобільнішим та найефективнішим компонентом сухопутних військ.

Армійська авіація має у своєму складі частини і підрозділи, які мають на озброєнні вертольоти типу Мі-24 і Мі-8.

Завдання армійської авіації:

вогнева підтримка під час наступу або контратаки;
нанесення ударів по військам противника;
знищення (локалізація) повітряних та аеромобільних десантів,
рейдових, передових та інших загонів;

висадка і підтримка з повітря своїх повітряних та аеромобільних десантів;

ведення боротьби з вертольотами противника;

знищення елементів зброї масового ураження та високоточної зброї, танків та іншої броньованої техніки, пунктів управління, вузлів зв'язку та елементів інфраструктури противника.

З'єднання та частини армійської авіації Сухопутних військ України мають на озброєнні вертольоти типу Мі-8, Мі-24 та їх модифікації, які дозволяють виконувати всі завдання за призначенням

Універсальний вертоліт Мі-8.

Багатоцільовий ударний вертоліт Мі-24.

Характеристики	Діаметр гвинта, м	Довжина, м	Висота, м	Маса порожнього, кг	Маса спорядженого, кг	Взлетна маса, кг	Силова установка	Потужність	Потолок статичний/динамічний, м	Максимальна швидкість, км/год.	Крейсерська швидкість, км/год.	Дальність польоту, км	Бойовий радіус, км	Еквіпаж	Десант	Обороння
Показники	17,3	17,51	3,9	8570	11300	11500	2 ГТД	2Х2 225 к.с.	2000/4500	330	270	450	200	3	8	2,4 т ПТ РК «Штурм», НУ РС

Тактичні властивості армійської авіації.

До основних властивостей армійської авіації відносяться:

- високі вогневі можливості вертольотів по ураженню наземних цілей, в тому числі рухомих;
- можливість здійснення безпосередньої авіаційної підтримки сухопутних військ;
- можливість здійснення польотів на малих та гранично малих висотах;
- високі маневрові можливості вертольотів при здійсненні польотів на малих та гранично малих висотах;
- можливість здійснення зльоту з польових майданчиків, які не потребують додаткового обладнання;
- малий час готовності до вильоту.

Запитання для самоконтролю

1. Які завдання може виконувати морська авіація?
2. Який склад має морська авіація?
2. Назвіть основні льотно-технічні характеристики протичовнової авіації.
3. Назвіть основні льотно-технічні характеристики транспортної авіації.
4. Назвіть тактичні властивості протичовнової авіації.
5. Назвіть тактичні властивості пошуково-рятувальної авіації.
6. Назвіть основні льотно-технічні характеристики протичовнової авіації літаків винищувальної авіації.
7. Назвіть основні льотно-технічні характеристики літаків бомбардувальної авіації.
8. Назвіть основні льотно-технічні характеристики літаків літаків та БЛА розвідувальної авіації.
9. Назвіть основні льотно-технічні характеристики літаків транспортної авіації.
10. Назвіть основні льотно-технічні характеристики вертольотів армійської авіації.
11. Назвіть тактичні властивості транспортної авіації.
12. Назвіть організаційну структуру морської авіаційної бригади ВМС ЗС України.

Г л а в а 7. Тактична характеристика військ берегової оборони, морської піхоти та берегових ракетних військ

7.1. Призначення, завдання і склад військ берегової оборони та морської піхоти

Війська берегової оборони (ВБО) є родом Військово–Морських Сил Збройних Сил України і призначені для:

- здійснення протидесантної оборони морського узбережжя;
- охорони та оборони ВМБ, інших важливих об'єктів;
- участі у виконанні завдань територіальної оборони та інших завдань в умовах надзвичайного і воєнного стану;
- участі в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру;
- участі в миротворчій діяльності ЗС України.

Склад ВБО змінюється в залежності від зовнішньої військово-політичної обстановки біля України та від наявного озброєння у складі Збройних сил України.

В умовах тимчасової окупацією Росією Крима до складу ВБО входять:

1. Окрема бригада морської піхоти у складі трьох обмп.
2. Окремий батальйон морської піхоти.
3. Реактивний артилерійський полк.
4. Окрема артилерійська бригада.

Окрема бригада морської піхоти:

десантно-штурмової батальйон ("Хамві");

танковий батальйон (Т-64БВ);

1-й окремий батальон морської піхоти;

501-й окремий батальон морської піхоти;

701-й окремий батальон морської піхоти;

гаубічний самохідний артилерійський дивізіон (2С1 "Гвоздика");

протитанковий артилерійський дивізіон (МТ-12 "Рапіра");

зенітний ракетно-артилерійський дивізіон (батарея "Стріла-10", батарея МТ-ЛБ с ЗУ-23-2);

інші підрозділи.

Окремий батальон морської піхоти (БТР-60).

Окрема артилерійська бригада:

64-й окремий гарматний артилерійський дивізіон (2А36 "Гиацинт-Б");

окремий гарматний артилерійський дивізіон (2А36 "Гиацинт-Б");

окремий гаубічний артилерійський дивізіон (Д-20);

67-й окремий артилерійський дивізіон (МТ-12 "Рапіра", 9П149 "Штурм-С");

Реактивний артилерійський полк:

реактивний артилерійський дивізіон (БМ-27 "Ураган");

реактивний артилерійський дивізіон (БМ-21 "Град").

Далі буде розглянутий класичний склад ВБО.

ВБО організаційно зведені в Центр військ берегової оборони і у своєму складі мають окрему бригаду берегової оборони, окрему берегову артилерійську групу і частини безпосереднього підпорядкування, до яких входять окремий батальйон морської піхоти та окремий механізований батальйон (рис. 7.1). Війська берегової оборони включають механізовані, танкові, зенітно-ракетні, артилерійські частини, частини морської піхоти, технічного та матеріального забезпечення, підрозділи танкові, розвідки, РЕБ, зв'язку та РХБ захисту

Рис. 7.1. Схема організації військ берегової оборони (варіант)

Окрема бригада берегової оборони є головною частиною військ берегової оборони, основу якої становлять механізовані батальйони та танковий батальйон (рис.7.2).

Окрема бригада берегової оборони, окрім ведення загальновійськового бою, може вести бойові дії, брати участь в операціях ОСШР, протидесантній, спеціальній та міжнародній миротворчій операціях; стабілізаційних і специфічних діях військ (сил).

Механізовані батальйони, маючи високу бойову самостійність

та універсальність, здатні виконувати вказані завдання в різних умовах місцевості і за будь-якої погоди, на головних або другорядних напрямках, у першому або другому ешелоні, у складі резерву та морського десанту.

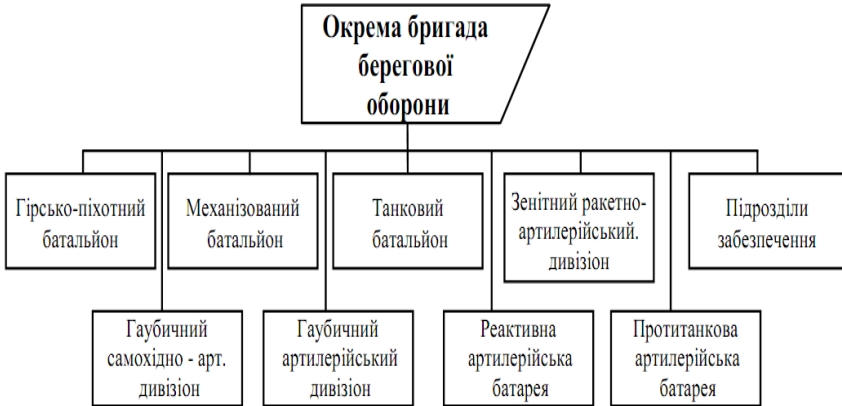

Рис.7.2. Схема організації окремої бригади берегової оборони (варіант)

Механізований (танковий) батальйон є основним загальновійськовим тактичним підрозділом, а механізована і танкова роти – тактичними підрозділами, які, взаємодіючи між собою, з підрозділами артилерії та ППО, виконують основне завдання безпосереднього ураження противника в ближньому бою (рис.7.3).

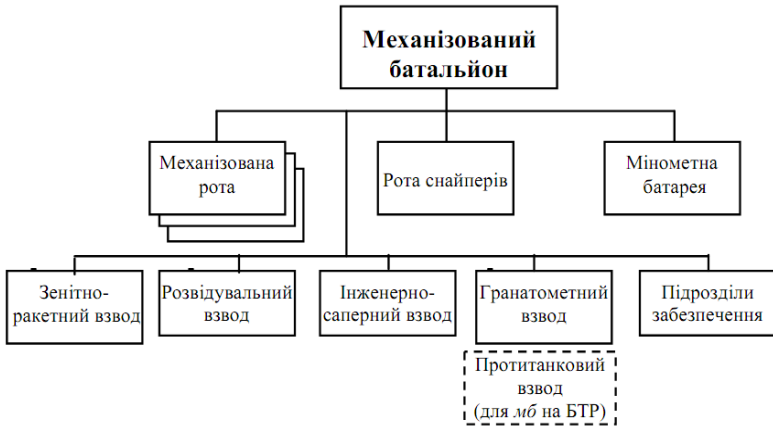

Рис.7.3. Схема організації механізованого батальйону (варіант)

Механізований батальйон може бути оснащений бойовими машинами піхоти або бронетранспортерами. Механізований батальйон складається з механізованих рот, підрозділів зв'язку, забезпечення та медичного пункту батальйону. Механізований батальйон, крім того, має мінометну батарею, зенітно-ракетний, протитанковий та гранатометний підрозділи.

Танковий батальйон є головною ударною силою бригади, використовується переважно на головних напрямках для посилення механізованих батальйонів: у обороні – в основному складі другого ешелону і резерву для проведення контратак та розгрому противника, що вклинився, а за виділення до складу першого ешелону – для посилення стійкості й активності оборони; у наступі – у складі ударної групи у першому і другому ешелонах.

Механізована (танкова) рота складається з механізованих (танкових) взводів.

Зенітний ракетно-артилерійський дивізіон – один із основних засобів ураження повітряного противника. Він призначається для радіолокаційної розвідки повітряного противника та оповіщення про нього, прикриття і захисту своїх військ, пунктів управління та інших об'єктів від ударів противника з повітря, боротьби з його авіацією, повітряними десантами (рис.7.4).

Рис.7.4. Схема організації зенітного ракетно-артилерійського дивізіону (варіант)

Дивізіон являє собою самостійну бойову одиницю з усіма необхідними елементами. У своєму складі має, як правило, чотири - п'ять батарей, на озброєнні яких можуть бути ЗРК ближньої дії (до 10 км) типу "Ігла" 9К38 з ракетою 9м1, "Стріла-10св" 9К35 з ракетою 9м37, "Тунгуска" 2С6 з ракетою 9м311.

Комплект сил і засобів забезпечує дивізіону такі бойові можливості:

- виявляти засоби повітряного нападу на відстанях до 45 км на малих висотах та одночасно супроводжувати і вести вогонь по 30 – 36 повітряних цілях;

- знищувати (при витраті одного БК ракет і боєприпасів) від 4 до 6 ЗПН у складних, або від 8 до 10 ЗПН у простих умовах;

- здатність зенітно-артилерійських комплексів батарей вести боротьбу з літаками і вертольотами на відстанях до 2,5 – 4 км, а зенітно-ракетні комплекси – на відстані до 5–8 км; при цьому висота повітряних цілей складає від 0 до 3 км для ЗАК і від 15 м до 3,5 км для ЗРК.

Зенітні підрозділи знищують повітряного противника на гранично малих і малих висотах, знаходячись у бойовому порядку бригади, ведуть вогонь по повітряних цілях під час руху або з коротких зупинок, на плаву, в обороні та під час розташування на місці – з підготовлених стартових (вогневих) позицій. При цьому застосовується зосередження і розподіл вогню. Зосередження вогню проводиться кількома взводами, бойовими машинами (установками)

і стрільцями-зенітниками для знищення найважливіших груп або одиночних повітряних цілей. Розподіл вогню проводиться для одночасного ураження кількох повітряних цілей, коли кожному стрільцю указується окрема ціль або група цілей.

Окрема берегова артилерійська група є основним засобом вогневого ураження противника переважно на напрямку зосередження головних зусиль (напрямку головного удару) та забезпечення виконання завдань механізованими і танковими підрозділами. Вона призначається для ураження засобів вогневого і хімічного нападу, систем високоточної зброї, артилерії, танків, бойових машин піхоти, протитанкових та інших вогневих засобів, живої сили, вертольотів на майданчиках, засобів протиповітряної оборони, пунктів управління, радіоелектронних засобів, руйнування фортифікаційних споруд противника, світлового забезпечення, ставлення аерозольних (димових) завіс і виконання інших завдань.

Організаційно окрема берегова артилерійська група складається з чотирьох артилерійських дивізіонів, які на озброєнні мають артилерійські гаубиці, реактивні системи залпового вогню, протитанкові гармати та керовані протитанков ракетні комплекси (рис.7.5).

Рис.7.5. Схема організації окремої берегової артилерійської групи (варіант)

Завдання по вогневому ураженню противника артилерія виконує:

- в обороні – під час ведення бойових дій за кожний

оборонний рубіж (за періодами – вогнева підготовка відбиття наступу противника; вогнева підтримка військ, що обороняються), під час завдання контратак і контрудару (за періодами – вогнева підготовка наступу та вогнева підтримка військ, що наступають), розгрому окремих угруповань військ противника, а також у ході відбиття висадки повітряних (морських) десантів противника та виконання інших завдань;

- у наступі – вогневими нальотами артилерії, які об'єднуються в періоди вогневого ураження – вогнева підготовка контрнаступу (наступу) та вогнева підтримка військ, що наступають.

Завданням ураження цілей залежно від їх характеру, важливості й умов тактичної обстановки може бути знищення, зруйнування, подавлення і виснаження.

Під час світлового забезпечення бойових дій механізованих підрозділів і стрільби артилерії вночі завданнями стрільби можуть бути освітлення місцевості, засліплення спостережних пунктів (електронно-оптичних приладів) та вогневих засобів противника, створення світлових орієнтирів (створів).

Під час задимлення противника завданнями стрільби є створення димових завіс, задимлення (засліплення) вогневих засобів противника, його командних і спостережних пунктів.

Під час вогневого ураження противника артилерійські підрозділи самостійно застосовують такі види вогню: дивізіон – зосереджений вогонь, одинарний рухомий і нерухомий загороджувальний вогонь; батарея, взвод або гармата (міномет, установка ПТКР) – вогонь по окремій цілі.

Артилерійський дивізіон – основний вогневий і тактичний підрозділ артилерії. Він може вести вогонь усіма або декількома батареями по одній цілі (групі цілей) або побатарейно по різних цілях (рис.7.6).

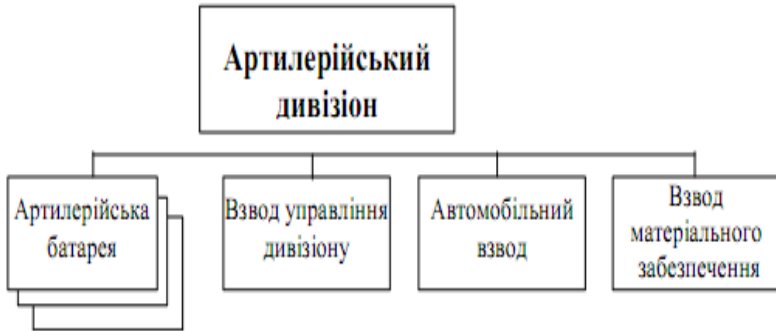

Рис.7.6. Схема організації артилерійського дивізіону (варіант)

Артилерійська батарея – вогневий і тактичний підрозділ артилерії. Вона може одночасно уражати одну-дві цілі стрільбою із закритої вогневої позиції або кілька цілей (по числу гармат у батареї) вогнем прямою наводкою.

Вогневий (протитанковий) взвод – вогневий підрозділ артилерії. Він виконує вогневі завдання у складі батареї або самостійно.

Взвод управління артилерійського дивізіону (батареї) призначений для ведення розвідки, обслуговування стрільби артилерії і забезпечення зв'язку.

Гармата (міномет, бойова машина, установка ПТКР) виконує вогневі завдання і діє в бою, як правило, у складі взводу або самостійно. Особовий склад, що безпосередньо обслуговує її, називається гарматною (мінометною) обслугою або обслугою бойової машини (установки ПТКР).

Взаємодія артилерійських підрозділів із механізованими батальйонами (ротами) полягає в узгодженні вогню і маневру артилерійських підрозділів з діями механізованих батальйонів (рот) по завданнях, напрямках, рубежах і часу. Для досягнення цієї взаємодії артилерійські підрозділи надаються механізованим батальйонам (ротам) або призначаються для їхньої підтримки.

Артилерійський дивізіон може діяти у складі артилерійської групи, призначатися для підтримки механізованого батальйону або залишатися підручним у командира групи. Він може надаватися батальйону, що діє в першому ешелоні, вводиться в бій із другого

ешелону або резерву, а також батальйону, що складає передовий і рейдовий загін, авангард або ар'єргард. Артилерійська батарея, як правило, діє у складі дивізіону. Вона може призначатися для підтримки механізованого батальйону (роти), надаватися йому або залишатися підручною в командира дивізіону.

Придані артилерійські підрозділи надходять у повне підпорядкування командира батальйону (роти) і виконують поставлені їм завдання. При необхідності вони можуть залучатися до виконання завдань за рішенням старшого артилерійського командира.

Підтримуючі артилерійські підрозділи, залишаючись у підпорядкуванні старшого артилерійського командира, виконують також вогневі завдання, поставлені їм командиром підтримуваного батальйону (роти).

Підручний дивізіон (батарея) перебуває в безпосередньому підпорядкуванні командира групи (дивізіону) і призначається для виконання в найкоротший термін раптово виникаючих завдань.

Протитанковий артилерійський дивізіон (батарея) в обороні, як правило, складає протитанковий резерв або входить до його складу і виконує наступні завдання: знищує танки й інші броньовані машини противника, що прорвалися в глибину оборони; прикриває прориви в обороні, що утворилися в результаті масованих вогневих ударів противника, проміжки між підрозділами і відкриті фланги частин (підрозділів); прикриває висування і розгортання другого ешелону (резерву) на вогневий рубіж та для проведення контратаки.

Завдання дивізіон (батарея) виконує в тісній взаємодії з рухливим загonom загороджень, підрозділом вертольотів, протитанковими засобами механізованих підрозділів, танками (бойовими машинами піхоти) інших ешелонів і артилерією, розташованою на закритих вогневих позиціях.

При переході до оборони в умовах безпосереднього зіткнення з противником дивізіон (батарея) може залучатися для закріплення захопленого рубежу. З цією метою дивізіон (батарея) розгортається в бойовий порядок на призначеному рубежі розгортання і разом з передовими механізованими підрозділами знищує танки противника, що атакують.

Протитанковий артилерійський дивізіон (батарея) у наступі

складає протитанковий резерв і виконує такі завдання: прикриває висування і розгортання (перегрупування) частин (підрозділів) для наступу; відбиває контратаки танків противника; прикриває висування, розгортання і введення в бій другого ешелону, відкриті фланги частин (підрозділів); бере участь у закріпленні захоплених рубежів. У період артилерійської підготовки атаки дивізіон (батарея) може бути залучений у повному складі або частково для знищення вогневих засобів противника, що спостерігаються (особливо протитанкових і броньованих) на передньому краї й у найближчій глибині оборони противника вогнем прямою наводкою.

Морська піхота як передовий загін сил висадки призначена для:

- участі в діях у складі тактичних морських, повітряних та повітряно-морських десантів;
- виконання завдань у локальних збройних конфліктах;
- охорони та оборони важливих військових об'єктів;
- участі в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру.

Морська піхота може залучатися для оборони пунктів базування ВМС, островів і ділянок узбережжя, портів, аеродромів та інших важливих об'єктів. Вона організаційно зведена в окремий батальйон морської піхоти, який входить до складу Центру військ берегової оборони (рис.7.7).

Батальйон морської піхоти є тактичним підрозділом, який призначений для знищення живої сили, вогневих засобів і бойової техніки противника в ближньому бою, захоплення й утримання ділянок місцевості на узбережжі або в найближчій глибині протидесантної оборони противника.

Підрозділи морської піхоти в морському десанті можуть діяти самостійно або разом із з'єднаннями, частинами й підрозділами сухопутних і аеромобільних (повітряно-десантних) військ.

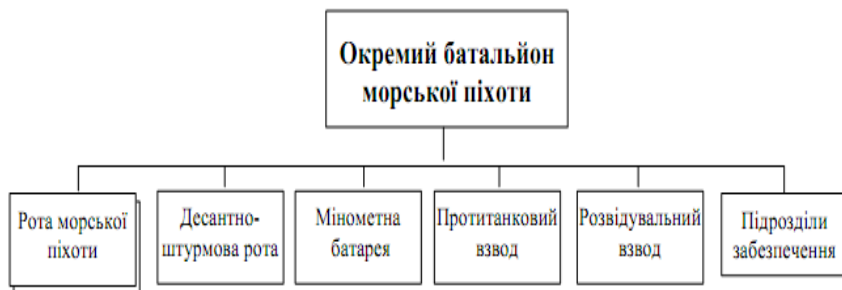

Рис. 7.7. Схема організації окремого батальйону морської піхоти (варіант)

Самостійно батальйон і рота морської піхоти можуть діяти як тактичні або спеціальні десанти, розвідувально-диверсійний або рейдовий загін, висаджуватися на оманливому або допоміжному напрямку, а також залучатися для оборони плацдарму (ділянки морського узбережжя) або бази висадки після виконання основного завдання в морському десанті. Взвод морської піхоти діє, як правило, у складі роти. Самостійно він може застосовуватися тільки для вирішення завдань розвідувально-диверсійного характеру.

Діючи у складі морських десантів більшого масштабу, підрозділи морської піхоти є елементами їхнього бойового порядку. Будучи приданими частинам сухопутних військ, вони, як правило, висаджуються на чолі десанту як десантно-штурмові або передові загоны, вирішуючи завдання по захопленню пункту висадки, плацдарму висадки (ділянки узбережжя) і забезпеченню висадки на нього головних сил морського десанту.

7.2. Тактико-технічні характеристики озброєння та бойові можливості військ берегової оборони та морської піхоти

На озброєнні ВБО та МП в основному знаходиться серійна бойова, спеціальна і транспортна зброя і техніка СВ ЗС України.

До бойової зброї і техніки відносяться бронетранспортери, бойові машини піхоти, артилерійські, мінометні, зенітно-артилерійські, зенітно-ракетні системи і стрілецька зброя.

До спеціального озброєння належать засоби розвідки, інженерні, зв'язку і радіоелектронної боротьби.

До транспортних засобів належать колісні і гусеничні машини, які не несуть на собі бойового і спеціального озброєння або інші засоби.

Підрозділи ВБО та МП озброєні стрілецькою зброєю: пістолетами, автоматами, ручними кулеметами, ручними осколковими й протитанковими гранатами, протитанковими засобами ближнього бою.

Танки, артилерія й інша бойова техніка, що є на озброєнні підрозділів, мають високу мобільність, ударну потужність, маневреність, здійснюють надійну вогневу підтримку при виконанні бойових завдань і забезпечують прикриття від повітряного противника.

Плаваюча техніка дозволяє підрозділам морської піхоти долати водні перешкоди своїм ходом і висаджуватися з десантних кораблів та суден.

Стрілецька зброя є колективною зброєю особового складу і призначена для застосування в ближньому бою.

Залежно від застосування в бою стрілецьку зброю поділяють на індивідуальну і групову.

Індивідуальна стрілецька зброя, призначена для ведення вогню на близьких відстанях і називається особистою зброєю до якої відноситься 9 мм пістолет Макарова, 5,45 мм автомат Калашникова та 7,62 мм самозарядна гвинтівка Драгунова.

Українські сучасні пістолети «Форт-12, 14, 17» відрізняються від ПМ значно поліпшеною ергономікою, підвищеною точністю стрільби, меншою віддачею, що відчувається, більшою швидкострільністю, більшою масою і розмірами.

5,45 мм ручний кулемет Калашникова є зброєю механізованого відділення. Він призначений для знищення живої сили й ураження вогневих засобів противника. 7,62 мм кулемет Калашникова є потужною автоматичною зброєю і призначений для знищення живої сили й вогневих засобів противника. 14,5 мм кулемет великокаліберний танковий Володимирова призначений для стрільби по легкоброньованих цілях, живій силі і вогневих засобах противника на дальності до 2000 м. Кулемет спарений з 7,62-мм кулеметом Калашникова, які розміщуються у башті бронетранспортера.

Український 5,45 мм автомат «Вепр», оснащений

підствольним гранатометом, позиціонується як заміна морально застарілим АК і АК-74, він значно перевершує по ряду параметрів існуючі їх модифікації і багато інших зразків стрілецької зброї. «Вепр» на чверть коротший за автомат Калашникова, на 200 грамів легше, в ньому на 43 деталі менше і купчастість стрільби в 2 рази вище.

30 мм автоматичний гранатомет на станку (АГС-17 «Пламя») призначений для відкритої живої сили і вогневих засобів противника у відкритих окопах (траншеях) і за природними складками місцевості на дальності до 1700 м.

Протитанкове озброєння призначене для ураження танків і інших броньованих цілей. При необхідності протитанкове озброєння може використовуватися для боротьби з живою силою і різними вогневими засобами противника. До протитанкових засобів відносяться протитанкові гранатомети й інші протитанкові засоби ближнього бою, протитанкові гармати та протитанкові ракетні комплекси.

Ручні протитанкові гранатомети РПГ-7, РПГ-16, РПГ-18 призначені для знищення танків, САУ і інших броньованих цілей. Крім того, вони можуть бути використані для знищення живої сили противника, розташованої відкрито, яка перебуває в легких укриттях, спорудженнях міського типу, а також і вертольотів на малих висотах польоту.

Станковий протитанковий гранатомет СПГ-9 призначається для знищення танків і інших броньованих цілей, для знищення (подавлення) гармат, кулеметів, ПТКР та інших сил і засобів противника, розташованих відкрито та в укриттях.

Протитанкові керовані ракети виконані в переносному варіанті або змонтовані на спеціальній базі (колісному шасі) являють собою сукупність функціонально пов'язаних бойових і технічних засобів, що забезпечують виконання завдань з ураження танків і інших броньованих цілей протитанковими керованими ракетами.

Сучасні українські ПТКР, що наводяться по лазерному променю. це – встановлюваний на башті БТР або БМП ПТКР «Бар'єр», переносний ПТКР «Скіф» та «Стугна» і легкий протитанковий комплекс «Корсар». Дальності стрільби ПТКР «Стугна-П», що використовує напівавтоматичне наведення по

лазерному променю, становить від 100 м до 5 км. Ракета пробиває броню товщиною 800 мм.

Роль артилерії як засобу боротьби в сучасних умовах визначається насамперед необхідністю й можливістю її широкого застосування для ураження вогневих засобів, живої сили, танків і інших бойових машин у безпосередній близькості від своїх військ, а також об'єктів у глибині оборони противника. До артилерії як виду зброї відносяться: гармати, гаубиці, міномети, бойові машини (установки) протитанкових керованих ракет і реактивної артилерії; боєприпаси всіх видів; засоби пересування артилерії – колісні й гусеничні тягачі, різні прилади керування вогнем артилерії; засоби розвідки й забезпечення стрільби.

Основними видами артилерійських систем, що знаходяться на озброєнні ВБО, є: 152 мм гаубиця 2А36 «Гіацинт», 122 мм самохідна установка 2С1 «Гвоздика», 122 мм гаубиця Д-30 що буксується; реактивна система залпового вогню БМ-21 «Град-1», 100мм протитанкова гармата МТ-12 «Рапіра», протитанкова керована ракетна установка 9П149 «Штурм-С», 120 мм міномет «Сани».

Навіть на сьогодні 152 мм гармата 2А36 Б «Гіацинт» повністю відповідає сучасним вимогам: має велику вогневу потужність, надійна і мобільна, може транспортуватися на будь-які відстані залізничним, водним і повітряним транспортом, здатна виконувати складні завдання в усіх видах загальновійськового бою.

РСЗВ БМ-21К зібрана з деталей вітчизняного виробництва і є першою національною системою залпового реактивного вогню. Потужність двигуна, базового шасі порівняно з «Градом», збільшена на 60 к.с., і має 240 к.с., запас ходу збільшений з 400 до 500 км. Суттєвим є те, що екіпажу створені комфортні умови для роботи в бою. Основними перевагами БМ-21К є збільшення її дальності ураження цілі від 20 до 40 км, нова система швидкої перезарядки, можливість ведення точного вогню з максимальною похибкою 90 метрів на відстані 40 км.

Серед перспективних сучасних артилерійських систем виділяється російська 2х152 (155) мм САУ 2С35 «Коаліція СВ». САУ із спареною артилерійською установкою забезпечує підвищення швидкострільності за рахунок забезпечення можливості одночасного заряджання двох стволів, що наближає таку артустановку по вогневій продуктивності до реактивних систем

залпового вогню. При цьому збережені габарити і маса, близькі до відповідних габаритів і маси традиційної одноствольної системи. САУ уніфікована з перспективним основним танком і має повну механізацію процесів завантаження боезапасів і заряджання гармати, наведення і відновлення наведення після пострілу. САУ оснащена автономним агрегатом електроживлення, засобами забезпечення комфорту екіпажу (кондиціонер і ін.) і інтегрована в автоматизовані системи керування (АСК) тактичної ланки, оснащена системами супутникової навігації, топоприв'язки, прихованої передачі даних і зв'язку, бортовою ЕОМ і ефективними системами відображення інформації для екіпажу.

Зенітно-ракетне артилерійське озброєння – це засоби, які призначені для ураження повітряних цілей (літаків, вертольотів і інших літальних апаратів). До зенітно-ракетного артилерійського озброєння підрозділів відносяться: зенітно-самохідні артилерійські установки, зенітно-ракетні комплекси на спеціальній базі, переносні зенітно-ракетні комплекси і зенітні кулемети, установлені на баштах танків. Основними видами зенітно-ракетного артилерійського озброєння є: зенітно-ракетний комплекс 9К35 «Стріла-10», зенітний ракетно-артилерійський комплекс 2С6 «Тунгуска», зенітно-артилерійська установка ЗСУ 23-4 «Шилка» та переносна ракетна установка 9К38 «Ігла».

Бронетанкова техніка – вид військової техніки, що включає різні класи бойових машин, які мають броньовий захист: танки, бронетранспортери, бойові машини піхоти, бойові розвідувальні дозорні машини. Бойові властивості бронетанкової техніки: вогнева потужність, броньовий захист і висока рухомість, здатність здійснювати марші на великі відстані, долати перешкоди й загородження, вести вогонь сходу або на плаву.

Основним танком у ВБО є – танк Т-64 БМ «Булат», основний бойовий танк українського виробництва, який являє собою глибоку модернізацію радянських танків Т-64А і Т-64Б і призначений для знищення танків, бронетранспортерів, бойових машин піхоти, живої сили в бойових порядках, опорних пунктах; протитанкових засобів артилерії на вогневих позиціях, радіолокаційних постів, зенітних засобів; знищення вертольотів противника в повітрі. Основне озброєння танка – гладкоствольна гармата КБА3 або 2А46М-1 калібру 125 мм та спарений кулемет КТ-7,62 мм або ПКТ-7,62 мм.

Після модернізації комплекс керування вогнем танка БМ «Булат» перевищує по своїх характеристиках комплекс танка Т-80У. Підвищення рівня захисту танка Т-64Б забезпечується шляхом установки комплексу додаткового захисту на корпус і башту танка.

Більш перспективним є новий танк Т-84 «Оплот» («Ятаган») – результат багаторічної діяльності Харківського конструкторського бюро по машинобудуванню імені А.А. Морозова, який надходить на озброєння сухопутних військ. Основний бойовий танк «Оплот» розроблений на базі танка Т-80УД, однак відрізняється від нього цілим рядом удосконалень, а саме: нова зварювально-катана башта, вбудований динамічний захист нового покоління, що забезпечує підвищення захищеності в передньому секторі як від кумулятивних, так і від бронебійних снарядів, тепловізійний приціл, двигун потужністю 1200 к.с., перехід на цифрову технологію комплексу керування вогнем, комплекс оптико-електронної протидії, система обліку вигину каналу ствола, система навігаційного забезпечення.

Механізовані батальйони мають на озброєнні гусеничну бойову машину піхоти БМП-2, яка призначена для транспортування особового складу до переднього краю, підвищення його мобільності, озброєності й захищеності на полі бою в умовах застосування ядерної зброї й спільних дій з танками в бою, для знищення танків, бронетранспортерів, бойових машин піхоти, живої сили в бойових порядках, опорних пунктах; протитанкових засобів артилерії на вогневих позиціях, радіолокаційних постів, зенітних засобів; знищення вертольотів противника в повітрі; евакуації поранених та хворих. Як основне озброєння БМП-2 використовується 30 мм автоматична гармата 2А42 з боєкомплектom у 500 пострілів. З гарматою спарений 7,62 мм кулемет ВКТ, що має боєкомплект 2000 патронів. Крім того, для боротьби з танками БМП-2 має ПТРК 9К111 «Фагот» або 9К113 «Конкурс» з 4 пострілами до нього. Також на машині встановлені 6 гранатометів системи ставлення димової завіси 902У «Туча» для стрільби 81 мм димовими гранатами.

Морська піхота має на озброєнні бронетранспортер БТР-80, який призначений для транспортування особового складу підрозділів і їхньої вогневої підтримки в бою. Останні модифікації БТР-80 оснащені посиленням озброєнням і класифікуються як колісні бойові машини піхоти. Основне озброєння БТР-80 - кулемет великокаліберний 14,5 мм КВВТ та спарений кулемет ККТ-7,62 мм.

На озброєння військ поступають нові українські бойові машини БТР-3 та БТР-4. БТР-3В «Мисливець» оснащений одномісним уніфікованим бойовим модулем «Шквал», у якому встановлено

30 мм гармату, 7,62 мм спарений кулемет, 30 мм автоматичний гранатомет і протитанкове кероване озброєння. 30 мм гармата подвійного боєпостачання має готовий до використання боєкомплект із 350 снарядів. Боєкомплект 7,62 мм спареного кулемета має 2500 патронів. З лівої сторони башти встановлений 30-мм гранатомет, у якого 29 готових до використання гранат і додатково 87 гранат перевозяться в резерві (три магазини по 29 гранат). Конструкція бойового модуля «Шквал» дуже гнучка, що дозволяє легко замінити наявне озброєння на інше.

Озброєння й військова техніка підрозділів ВБО та МП удосконалюються в напрямку подальшого підвищення вогневої потужності, маневреності на полі бою, надійності в експлуатації, простоти обслуговування і бойового застосування.

Бойові можливості військ – це кількісні і якісні показники, що характеризують можливості підрозділів виконувати визначені бойові завдання за встановлений час у конкретних умовах обстановки за умови збереження боєздатності своїх військ на рівні, що забезпечує подальше виконання бойового завдання.

Бойові можливості військ є величина непостійна, вона залежить від факторів, які умовно можна розділити на:

- фактори, що характеризують матеріальну основу бойових можливостей військ (кількість і якість озброєння і військової техніки);

- фактори, що характеризують конкретну бойову обстановку (вид бою, засоби підсилення, забезпеченість своїх військ, воєнно-географічні умови, пору року та час доби);

- фактори, що характеризують рівень військової, спеціальної та польової виучки особового складу, його морального і психологічного стану, досвід бойових дій, злагожденість, дисципліну, мистецтво командного складу в керуванні підрозділами.

Бойові можливості підрозділів військ виражаються певними показниками. Наприклад, бойові можливості механізованого батальйону характеризуються, складом сил і засобів противника, які

вони здатні відбити ударом в обороні, розмірами батальйонного району оборони, глибиною впливу по об'єктах противника; радіусом дій засобів ураження і часом підготовки до нанесення удару тощо. Складовими бойових можливостей батальйону (роти) є вогнева міць, ударна сила і маневреність.

Вогнева міць характеризується можливостями підрозділів щодо нанесення противнику ураження вогнем артилерії, танків, БМП, протитанкових засобів, вогнеметів, стрілецької зброї. В обороні, крім того, ураження противника досягається застосуванням мінно-вибухових загороджень.

Вогнева міць механізованого батальйону – сумарний обсяг вогневих завдань, які можуть бути виконані кількістю боєприпасів, що відпущені на бій, штатними і приданими вогневими засобами. Результатом реалізації вогневої міці є втрати, що виражаються визначеним ступенем подавлення або знищення противника.

Ударна сила – спроможність механізованих підрозділів наносити удари по противнику поєднанням вогню і маневру з метою знищення його мотопіхоти і танків та оволодіння важливими районами (рубежами) місцевості.

Ударна сила батальйону ґрунтується на застосуванні вогню артилерії, танків, бойових машин піхоти, бронетранспортерів, протитанкових засобів і стрілецької зброї у поєднанні з їх стрімким просуванням в глибину розташування противника, знищенням його живої сили і авіаційних засобів та оволодінням зазначеними рубежами (районами) місцевості або опорними пунктами в обороні противника. Тому ударна сила батальйону залежить від їх вогневої міці, маневреності різних засобів ураження противника, кількості і якості механізованих підрозділів, що беруть участь у бою, темпів просування, фронту наступу і місця в бойовому порядку бригади. Ударна сила характеризується, перш за все, щільністю сил і засобів на всьому фронті наступу, що створюється, а також у напрямку зосередження головних зусиль, тобто кількістю механізованих взводів (рот), танків, гармат і мінометів, протитанкових та інших авіаційних засобів на 1 км фронту наступу.

В обороні ударна сила реалізується при розгромі противника, що вклинився в оборону, тобто при проведенні контратак, завершенні його розгрому і захопленні зазначених районів (рубежів) місцевості.

Бій є двостороннім процесом. Ударна сила роти (батальйону), що наступає, залежить від щільності сил і засобів противника, що обороняється або наступає, і характеризується співвідношенням сил і засобів протидіючих сторін.

Основу ударної сили роти (батальйону) складає бронетанкова техніка з озброєнням та особовим складом (танки, бойові машини піхоти, бронетранспортери), які, як правило, ведуть бій спільно та спроможні знищити вогневі засоби противника не тільки вогнем, але й гусеницями (колесами). При цьому ударна сила роти (батальйону) і вогнева потужність виявляються у нерозривній єдності, що досягається організацією і підтримкою чіткої та безперервної взаємодії всіх сил і засобів, що приймають участь в бою.

Маневреність – властивість підрозділів, що характеризує ступінь їх рухомості і спроможність швидко здійснювати пересування, розгортання при підготовці і під час бою, можливість військової техніки швидко змінювати швидкість і напрямок руху.

Маневреність роти (батальйону) – це спроможність здійснювати організовано і швидко перегрупування та змінювати взаємоположення сил і засобів; приймати ту або іншу побудову; готуватися до дій у відведеній час; нарощувати силу першого удару; пере-націлювати свої вогневі засоби на одночасне ураження найважливіших об'єктів противника. В обороні, крім того, маневреність характеризується спроможністю підрозділів організовано і швидко займати оборону, пересувати в короткі терміни елементи бойового порядку на будь-який небезпечний напрямок для зайняття оборони, проведення контратак, знищення повітряного десанту противника, що висадився, тощо.

Результатом реалізації маневреності є випередження противника у відкритті вогню і нанесенні удару, що сприяє більш повному використанню вогневої міці, ударної сили і вигідного положення. Усі підрозділи батальйону здатні організовано пересуватися на полі бою в колонах своїм ходом зі швидкістю 20 – 30 км/год, з ходу розгортатися з похідного в передбойові й бойові порядки.

Досвід локальних війн та військових навчань показує, що для відбиття атаки танків та інших броньованих машин противника достатньо знищити до 50% атакуючих засобів. При обороні заздалегідь підготовленого рубежу механізована рота на БМП

вогнем штатних засобів боротьби з броньованими бойовими машинами противника здатна знищити 22 – 23 танки та 44 – 45 БМП (до 2 танкових або до 4 мотопіхотних рот противника), а механізована рота на БТР – 8-9 танків та 13 – 14 БТР противника. Танкова рота вогнем із гармат може знищити до 25 танків та 40 БМП, БТР (до 1 танкової роти або до двох мотопіхотних рот) противника. Танкова рота здатна відбити атаку до двох танкових рот та до трьох мотопіхотних рот противника.

Аналізуючи ці можливості, можна зробити висновок, що механізований батальйон на БМП здатний відбити до двох танкових або до трьох механізованих батальйонів противника. Механізований батальйон на БТР може відбити до одного танкового і до півтора механізованих батальйонів противника.

7.3. Призначення, завдання і склад берегових ракетних військ.

Берегові ракетні війська призначені для:

- ураження надводних кораблів, суден, десантних загонів, конвоїв противника;
- прикриття від ударів противника з моря пунктів базування, берегових об'єктів, прибережних морських комунікацій, десантних загонів під час їхнього переходу морем, а також військ, які діють на приморському напрямку;
- забезпечення розгортання й повернення своїх сил у пункти базування.

В окремих випадках вони можуть залучатися до ураження наземних об'єктів противника в інтересах з'єднань і частин сухопутних військ. Поставлені завдання БРВ можуть вирішувати як самостійно, так і у складі різнорідних угруповань ВМС.

Берегові ракетні війська зведені в окремі берегові ракетні дивізіони, на озброєнні яких знаходяться ракетні комплекси оперативно-тактичного і тактичного призначення.

Основною тактичною частиною БРВ є береговий ракетний дивізіон. Береговий ракетний дивізіон включає 1-2 стартові ракетні батареї, підрозділи бойового забезпечення, технічну батарею й підрозділи обслуговування.

Береговий ракетний дивізіон далекої дії здатний вирішувати бойові завдання в смузі по фронту до 2000 км і на глибину до 300

км.

Ракетний рухомий дивізіон може складатися з підрозділу керування, двох стартових батарей, батареї транспортування і заряджання, технічної батареї та підрозділів бойового забезпечення (рис.7.8).

Береговий ракетний дивізіон ближньої дії здатний вирішувати бойові завдання в смугі по фронту до 150 км і на глибину до 80 км.

Стартова батарея є вогневим підрозділом і вирішує вогневі завдання у складі дивізіону. Стартова батарея тактичних ракет може вирішувати вогневі завдання самостійно. Батарея, як правило, включає 2-4 пускові установки.

Рис. 7.8. Схема організації рухомого окремого берегового ракетного дивізіону (варіант)

Батарея телекерування призначена для підготовки вихідних даних для ракетної стрільби та наведення ракет на ціль після запуску. До складу батареї входить центральний пост керування та декілька радіотехнічних станцій наведення ракет.

Транспортно-заряджаюча батарея здійснює доставку ракет на вогневі позиції та включає 2-4 взводи транспортно-заряджаючих машин. Кожний взвод обслуговує свою стартову батарею.

Технічна батарея є підрозділом ракетно-артилерійського технічного забезпечення і призначена для приймання, зберігання ракет, підготовки їх до бойового використання, здійснює доставку ракет на вогневі позиції і включає 2-4 взводи транспортно-заряджаючих машин. Кожний взвод обслуговує свою стартову батарею.

Підрозділи бойового забезпечення вирішують завдання розвідки, маскування, проводять рекогносцировку й топогеодезичну підготовку, здійснюють захист від ЗМУ і протиповітряну оборону. Підрозділи бойового забезпечення включають зенітний взвод, взвод зв'язку, взвод розвідки, радіотехнічну батарею.

7.4. Тактико-технічні характеристики і тактичні властивості озброєння берегових ракетних військ

При вирішенні завдань по знищенню бойових надводних кораблів і суден противника основною силою БРВ є ракетні комплекси.

Берегові ракетні комплекси класифікуються по дальності дії та за ступенем рухомості. По дальності дії вони класифікуються на комплекси керованої ракетної зброї далекої й ближньої дії.

За ступенем рухомості берегові ракетні комплекси класифікуються як рухомі й стаціонарні.

Стаціонарні комплекси, що розташовуються на спеціально обладнаних, захищених позиціях, є засобом створення стійкої оборони узбережжя на тривалий строк.

Рухомі комплекси дозволяють підсилювати оборону на небезпечних напрямках або на ділянках узбережжя.

БРВ мають на озброєнні ракетні комплекси:

- стаціонарний, далекої дії типу «Утьос», оперативно-тактичного призначення з крилатими ракетами «Прогрес» класу «земля - корабель» з телекеруванням, призначений для ураження надводних цілей (рис.7.9);

Рис.7.9. Оперативно-тактичний ракетний комплекс «Утьос»

- рухомий, ближньої дії типу «Рубіж», тактичного призначення з крилатими ракетами «Терміт» класу «земля - корабель» з автономним керуванням ракети, призначений для

ураження надводних, у тому числі малорозмірних швидкохідних цілей (рис.7.10).

Тактичні елементи та характеристики комплексів надаються у додатках.

Для захисту південних морських рубежів і м. Севастополя в 1954 році в горах біля Балаклави було почато створення першого у світі підземного ракетного комплексу берегового базування "Сопка" з радіусом дії в акваторії Чорного моря до 100 км. Будівництво було успішно завершено у 1957 році.

Рис.7.10. Тактичний ракетний комплекс «Рубіж»

16 липня 1961 року відбулося переозброєння берегових стаціонарних комплексів на ракети П-35Б. Стаціонарний береговий оперативно-тактичний протикорабельний ракетний комплекс "Утьос" був розроблений на базі протикорабельної ракети П-35 і рухомого берегового комплексу "Редут". До складу комплексу входили: морська розвідувальна станція "Успіх-В", радіолокаційна станція "Мис" із системою розпізнавання "Пароль", система керування, пускові установки, ракети П-35, комплекс наземного обладнання.

У 1982 році комплекс був модернізований: до складу комплексу введена нова ракета "Прогрес". Завдяки великій дальності стрільби батарея комплексу "Утьос" при зовнішній цілевказівці може прикривати узбережжя довжиною в кілька сотень кілометрів. Потужна кумулятивно-фугасна бойова частина дозволяє вивести з ладу однією ракетою корабель будь-якого класу.

Комплекс "Рубіж" з модернізованою ракетою "Терміт-Р" був

прийнятий на озброєння ВМФ СРСР у 1978 році. У першій половині 80-х років комплекс був модернізований: пускова установка була встановлена на шасі МАЗ-543М.

До складу комплексу входять: самохідна пускова установка, ракети «Терміт», транспортна машина з ракетами. Комплексу може додатково надаватися оглядова РЛС великої дальності.

Ракета П-15М "Терміт" є поліпшеною модифікацією ракети П-15У зі збільшеною дальністю польоту. Ракета має інерціальну систему керування, що працює на маршовій ділянці польоту й два варіанти активної головки самонаведення: активну радіолокаційну і інфрачервону типу «Снігур-М». ГСН працює на кінцевій ділянці польоту ракети – ділянці самонаведення. Висота маршового польоту ракети задається перед пуском.

Пускова установка встановлена на колісному шасі високої прохідності типу МАЗ-543 (МАЗ-543М) з колісною формулою 8 х 8. На СПУ встановлена кабіна керування з радіолокаційною станцією "Гарпун", газотурбінний агрегат електроживлення, поворотна платформа із двома пусковими контейнерами ракет КТ-161. У контейнерах знаходяться готові до стрільби ракети – одна з АРЛ ГСН і одна з ІЧ ГСН. СПУ автономна і може самостійно вирішувати бойові завдання з пошуку і ураження надводних цілей. До складу апаратури входять прилади керування стрільбою, система розпізнавання "свій-чужий", засоби внутрішнього й зовнішнього радіотелефонного закритого зв'язку.

РЛС «Гарпун» служить для виявлення цілей і є варіантом РЛС, що встановлюється на ракетні катери. Антена РЛС за допомогою електричного підйомника піднімається в бойове положення на висоту 7,3 м, у похідному положенні вона вбирається в передню частину апаратної кабіни. Час переведення пускової установки з похідного положення в бойове 5 хв.

Ракетні комплекси далекої дії можуть уражати противника крилатими ракетами на дистанціях у кілька сотень кілометрів, тобто за межами прямої радіолокаційної видимості.

Ракетні комплекси ближньої дії уражають противника в межах прямої радіолокаційної видимості, що при висоті антени 200 – 400 м досягає 10 – 100 км.

Вогневі засоби берегових ракетних військ характеризуються дальністю стрільби, швидкістю польоту, швидкострільністю,

потужністю заряду й точністю стрільби.

Дальність стрільби крилатих ракет може бути досить значною, для ракетних комплексів далекої дії становить кілька сотень кілометрів. У той же час крилаті ракети мають «мертву» зону, тобто забезпечують ураження цілей до якоїсь мінімальної дистанції. Для ракетних комплексів далекої дії мінімальна дистанція стрільби становить кілька десятків кілометрів.

Швидкість польоту крилатих ракет 2000 км/год, але деякі типи крилатих ракет мають швидкість до 900 км/год. Швидкість польоту визначає час доставки бойового заряду до цілі. Для крилатих ракет цей час може становити 10 хв зі більше. Це досить істотний недолік крилатих ракет, що може привести до зниження бойової ефективності удару.

Точність стрільби визначається ймовірністю влучення ракети в ціль. Для ракетних комплексів ймовірність влучення ракети в ціль досягає 80%, але при використанні противником засобів радіоелектронної боротьби зменшується в 2 – 3 рази.

Тактичні властивості БРВ визначаються головним чином, бойовими властивостями прийнятих на озброєння ракетних і артилерійських комплексів.

До позитивних властивостей стаціонарних комплексів відносяться: порівняно висока живучість під вогнем противника; постійна готовність до відкриття вогню в найкоротший термін; можливість мати вбудоване технічне устаткування, оскільки воно не обмежено габаритами й масою; можливість тривалого ведення бойових дій завдяки наявності повного комплексу ракет і снарядів та можливості поповнення їх у ході бою.

До недоліків стаціонарних комплексів варто віднести значні матеріальні витрати і терміни будівництва, труднощі збереження в секретності їхнього місцезнаходження, неможливість переміщення позицій на інше місце.

Позитивними властивостями рухомих ракетно-артилерійських частин є можливість масування сил на певних напрямках у необхідний час і можливість виводу батарей з-під ударів противника.

У цілому БРВ властиві такі позитивні властивості, як висока постійна готовність, живучість, здатність вести бойові дії у складних метеорологічних умовах вдень і вночі.

Позитивні тактичні властивості БРВ:

- здатність у найкоротший термін наносити потужні удари по надводних цілях у прибережній зоні;
- здатність вести бойові дії у складних метеорологічних умовах вдень і вночі;
- широкі можливості маневру вогнем, що забезпечується здатністю підрозділів і частин БРВ маневрувати і наносити удари по противнику на найважливіших напрямках;
- висока живучість під впливом засобів ураження противника, що досягається розосередженням елементів бойового порядку БРВ на місцевості, їхнім інженерним обладнанням і маскуванням.

До недоліків БРВ можна віднести:

- обмежені мінімальні дальності стрільби;
- малу швидкострільність ракетних комплексів;
- обмежений боєкомплект рухомих вогневих засобів;
- невисоку перешкодозахищеність систем керування вогнем і систем самонаведення ракет, що застосовуються БРВ;
- певні труднощі у виборі вогневих позицій рухомих комплексів, що задовольняють вимогам правил ракетних стрільб.

У середині 70-х років для захисту узбережжя в частинах БРАВ ВМФ СРСР нарівні з ракетними протикорабельними комплексами застосовувалися 130 мм АК СМ-4. Їх низька мобільність і застарілі системи керування вже не відповідали сучасним вимогам по обороні морських кордонів.

Берегові артустановки не можуть бути замінені береговими комплексами керованих ракет. Керовані ракети і артсистеми не замінюють, а лише доповнюють одна одну. Усі крилаті ракетні комплекси БРВ мають «мертві» (що не уражаються) зони від декількох кілометрів до декількох десятків кілометрів. Ракети, залежні від активних перешкод противника, можуть бути збиті засобами ППО кораблів. Крилаті ракети набагато дорожчі за артилерійські снаряди, особливо при стрільбі по малотоннажних і десантних плавзасобах.

Ефективний захист узбережжя традиційні самохідні артилерійські установки, що перебувають на озброєнні сухопутних військ і ВБО, забезпечити не можуть. Системи керування, що входять до їх складу, не призначені для вирішення специфічних завдань при проведенні стрільб по рухомих морських цілях. Тому для швидкого

ураження малорозмірних плаваючих цілей, які, як правило, використовуються при висадці морського десанту (бойові машини, танки, катери), артилерійські комплекси необхідно укомплектовувати спеціальними системами керування.

Сучасний російський 130 мм самохідний артилерійський комплекс берегової оборони А-222 "Берег" призначений для ураження малих і середніх надводних кораблів, у тому числі швидкохідних, на безпосередніх підступах до узбережжя, в приливних зонах, острівних і шхерних районах, а також для ураження наземних цілей. Комплекс розгортається на підготовленій або непідготовленій вогневій позиції. Він може виконувати усі покладені на нього бойові завдання у будь-який час доби і за будь-яких погодних умов, в умовах активних і пасивних перешкод, при температурі довкілля від – 50 до +50°.

Берегові ракетні війська займали й будуть займати важливе місце в єдиній системі охорони й оборони військово-морських баз (пунктів базування) й узбережжя в цілому від ударів і атак з морських напрямків.

Запитання для самоконтролю

1. Які завдання можуть виконувати війська берегової оборони в умовах надзвичайного і воєнного стану?
2. Назвіть основні з'єднання, частини та їх склад, що організаційно входять до військ берегової оборони.
3. У які періоди артилерія здійснює вогневе ураження противника?
4. Характеризуючи підрозділи батальйону морської піхоти, визначте його завдання у морському десанті.
5. Назвіть основне озброєння і бойову техніку військ берегової оборони.
6. Знаючи озброєння і бойову техніку батальйону морської піхоти, визначте його бойові можливості.
7. Назвіть основне озброєння берегових ракетних військ.
8. Назвіть сучасні перспективні зразки озброєння і бойової техніки.

ГЛАВА 8. Організація протиповітряної оборони ВМС

8.1. Протиповітряна оборона та її роль у ефективному виконанні завдань ВМС

Досвід війн і збройних конфліктів другої половини ХХ сторіччя показує, що провідну роль, особливо на їх початку, стала відігравати спроможність завоювати й утримувати авіацією сторін панування в повітрі, а застосування засобів повітряного нападу за всіма складовими характеристиками набуло форми повітряної наступальної операції.

За останні роки оперативно-стратегічні погляди на підготовку та здійснення вторгнення на територію супротивних держав практично не змінилися, а отримали подальший розвиток, в якому провідна роль відводиться засобам повітряного нападу, які на сучасному етапі здатні вирішувати не тільки оперативні, а й стратегічні задачі.

У цих умовах система протиповітряної оборони, яка здатна відбити удари засобів повітряного нападу противника (ЗПН), особливо на початку війни, створює не тільки сприятливі умови для вступу у війну основних сил, а й надає країні можливість організованіше перейти до воєнного стану.

Головною особливістю воєнних дій у війнах і збройних конфліктах була збройна боротьба в одній сфері (повітрі) – засобів повітряного нападу та засобів ППО.

Напевно, за умов застосування видів ЗС і родів військ збройне протистояння набуло б іншого характеру: жорсткість у бойових діях сторін, збільшення масштабу сил і засобів, ускладнення взаємодії й управління різнорідними військами, зростання обсягу забезпечення матеріально-технічними засобами.

Характерні тенденції у бойових діях, які проявилися в Іраку і Югославії, це висока достовірність (близько 100 %) викриття об'єктів удару засобами розвідки з використанням можливостей космічних, повітряних, агентурних джерел, що забезпечує завчасну підготовку ударних сил (авіації, ВМС) до завдання ударів. Причому на початок нальоту ЗПН дані про об'єкти ударів уточнювалися, інформація про них передавалася екіпажам ударної

авіації в повітрі з супутників, безпілотних літальних апаратів, літаків далекого радіолокаційного виявлення E-3A “AWACS”.

Під час всебічної підготовки льотних екіпажів до виконання бойового завдання кожному екіпажу вказувався конкретний об’єкт удару, маршрути польоту, особливості виходу на ціль. Безпосередньо перед застосуванням бортової зброї координати цілі уточнювалися з ДРЛВ і БЛА.

Широке застосування високоточної зброї для ураження наземних об’єктів як крилатих ракет морського базування та крилатих ракет повітряного базування з межі запуску 500 ... 700 км від об’єктів удару забезпечило на порядок вище дальність дії ніж зенітних (ракетних, артилерійських) засобів ППО.

В практичному будівництві та створенні системи ППО повинні реалізуватися принципи військового мистецтва: активність, наступальність, ініціатива в бойових діях військ (сил) з повітряним противником.

Основу зенітного ракетного (зенітного артилерійського) прикриття сил та воєнних об’єктів ВМС України будуть складати зенітні ракетні (зенітні артилерійські) комплекси різної дальності.

8.2. Тактико-технічні характеристики та тактичні властивості засобів протиповітряної оборони ВМС

На озброєнні ВМС знаходяться наступні зенітні ракетні та зенітно-гарматні ракетні комплекси:

- корабельний ЗРК «Оса-МА;
- береговий ЗРК «Стріла-10»;
- береговий зенітно-гарматний ракетний комплекс «Тунгуска»;
- переносний ЗРК «Ігла-1».

Усі ці комплекси мають максимальну дальність ураження повітряних цілей до 15 км включно. Тому. їх призначенням є самооприкриття тих засобів, на яких вони знаходяться (наприклад, кораблів), та прикриття підрозділів військ берегової оборони або невеликих точкових об’єктів.

При нанесенні ударів ЗПН противника з достатньо високою щільністю цих засобів може бути недостатньо.

Тому, з метою ефективного прикриття кораблів і катерів у пунктах базування та при виході у морі, пунктів управління та важливих об'єктів ВМС України необхідно застосовувати зенітні ракетні комплекси (ЗРК) середній та малої дальності Повітряних Сил України типу С-300 та «Бук» в межах їх зони ураження

8.2.1. Тактико-технічні характеристики корабельного ЗРК «Оса-МА».

Основні тактико-технічні характеристики комплексу:
Тип ракеты: 9М33.

Система управління: радіокомандна.

Максимальна дальність зони ураження: 15 км.

Мінімальна дальність зони ураження: 1,5 км.

Мінімальна висота зони ураження: 10 м.

Максимальна висота зони ураження: 5000 м.

Максимальна швидкість обстрілу на зустріч: 500 м/с.

Максимальна швидкість обстрілу навздогін: 300 м/с.

Кількість одночасно супроводжуваних цілей: 1.

Кількість одночасно обстрілюваних цілей: 1.

Кількість ракет, що наведені на одну ціль: 2.

Час приведення у бойову готовність: 5 хв.

Максимальна швидкість ракети: 800 м/с.

Дальність виявлення цілей при ЕПР = 1 м²: 40 км.

Імовірність ураження цілі однією ракетою: 0,4...0,96

Длина ракеты: 3000 мм.

Масса ракеты: 128 кг.

Основними тактичними властивостями комплексу є:

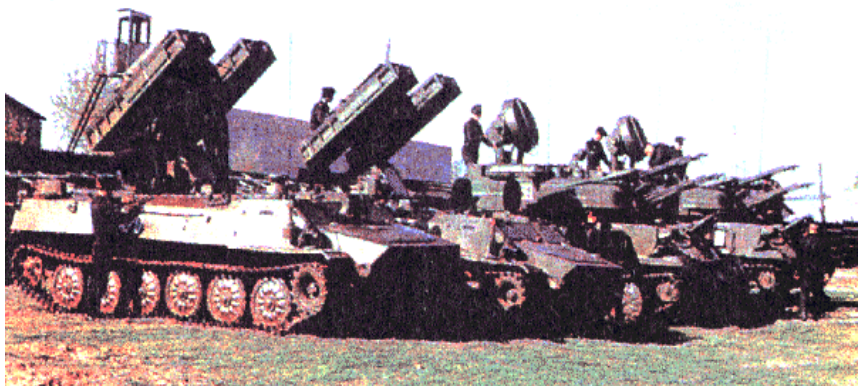
- розміщення його безпосередньо на кораблі, що надає можливість прикривати корабель з усіх напрямків;

- висока бойова готовність (малий час приведення у бойову готовність);

- здатність знищувати засоби повітряного нападу на малих та гранично малих висотах;
- здатність ураження цілей в безпосередній близькості від кораблю (1,5 км);
- невеликі габарити і маса ракети дозволяють мати біля ЗРК великий боєзапас.

8.2.2. Тактико-технічні характеристики ЗРК ближньої дії «Стріла-10».

Основні тактико-технічні характеристики ЗРК «Стріла-10»:

- система управління: пасивне самонаведення;
- дальність ураження цілей: 0,5...6,5 км;
- максимальна висота ураження цілей: 3,5 км;
- мінімальна висота ураження цілей: 25 м;
- гранична швидкість обстрілу назустріч: 400 м/с;
- гранична швидкість обстрілу навздогін: 300 м/с;

- кількість ракет на одну ціль: 2;
- час приведення у бойове/похідне положення: 0,5/5 хв.;
- інтервал пуску: 2 с;
- максимальна швидкість польоту ракети: 700 м/с;
- імовірність ураження цілі однією ракетою: 0,5...0,8.

Основними тактичними властивостями комплексу є:

- висока мобільність;
- висока бойова готовність (малий час приведення у бойове/похідне положення);
- здатність знищувати засоби повітряного нападу на малих та гранично малих висотах;
- здатність ураження цілей в безпосередній близькості від ЗРК (0,5 км);
- малий інтервал пуску між ракетами;
- висока прохідність поза дорогами.

8.2.3. Тактико-технічні характеристики ЗРГК «Тунгуска».

Основні тактико-технічні характеристики ЗРГК «Тунгуска»:

- гарматне озброєння: в складі чотирьох 30-мм автоматів 2А38;
- ракетне озброєння: в складі ПУ та боєкомплекту з 8 ракет 9М311;

- бойова обслуга: 4 чол.;
- боєкомплект (гарматне/ракетне озброєння): 1904/8 шт.;
- зона обстрілу гарматним озброєнням (висота/дальність): 0...3/0,2...4 км;
- зона обстрілу ракетним озброєнням (висота/дальність): 0,015...3,5/2,5...8 км;
- швидкість пострілів: 5000 пост./хв.;
- бойова маса: 34.4 т;
- максимальна швидкість ходу: 65 км/год.;
- запас ходу (за паливом): 580 км;
- потужність двигуна: 780 к/с.

Основними тактичними властивостями комплексу є:

- здатність застосовувати з одного комплексу для ураженні цілей як гармати, так і ракети;
- велика швидкострільність;
- висока мобільність;
- висока бойова готовність (малий час приведення у бойове/похідне положення);
- здатність знищувати засоби повітряного нападу на малих та гранично малих висотах;
- здатність ураження цілей безпосередньо біля комплексу;
- висока прохідність поза дорогами.

8.2.4. Тактико-технічні характеристики переносного ЗРК «Ігла-1».

Основні тактико-технічні характеристики переносного ЗРК «Ігла-1»:

- система наведення: інфрачервона;
- тип бойової частини: осколочно-фугасна;
- маса бойової частини: 1,17 кг;
- максимальна швидкість ракети: 600 м/с;
- швидкість цілі навздогін/назустріч: 320/360 м/с;
- дальність ураження навздогін/назустріч: 1...5,2/0,5...3,3 км;
- висота ураження навздогін/назустріч: 0,01...2,5/0,01...2 км;
- маса ракети: 10,8 кг;
- рік прийняття на озброєння: 1981.

Основними тактичними властивостями комплексу є:

- висока мобільність (невеликі габарити і маса надають можливість переносити ЗРК однією людиною);

- висока заводо захищеність;

- висока бойова готовність (малий час приведення у бойове/похідне положення);

- здатність знищувати засоби повітряного нападу на малих та гранично малих висотах;

8.3. Тактико-технічні характеристики та тактичні властивості ЗРК Повітряних Сил, які будуть забезпечувати протиповітряну оборону ВМС

8.3.1. Тактико-технічні характеристики ЗРК С-300ПС.

Основні тактико-технічні характеристики ЗРК С-300ПС:

Тип ЗКР	5B55K, 5B55P (48H6)
Сектор огляду (з азимуту), град	90
Межа зони поразки, км: дальня (аеродинамічна ціль) дальня (балістична ціль)	47; 75 (90) (25) 55
Висота ураження цілі, км: мінімальна (аеродинамічна ціль) мінімальна (балістична ціль) максимальна (аеродинамічна ціль) максимальна (балістична ціль)	0,025 (0,01) 25; 27 (27)
Максимальна швидкість ЗКР, м/с	2000
Максимальна швидкість цілі, що вражається, м/с	1300
Кількість супроводжуваних (обстрілюваних) цілей	1 до 6 включно
Кількість одночасно наведених ЗКР	12
Темп стрільби, с	3 ... 5
Час розгортання (згортання), хв.	5 (5)

Основними тактичними властивостями комплексу є:

- здатність уражати всі існуючі та перспективні засоби повітряного нападу;
- здатність вести стрільбу одночасно по 6 цілям;

- здатність одночасно наводити на цілі 12 ракет;
- здатність вести стрільбу по балістичним цілям;
- здатність вести стрільбу по наземним і надводним цілям з заданими координатами;
- висока щільність вогню;
- висока завадозахищеність;
- висока бойова готовність (малий час приведення у бойове/похідне положення);
- висока мобільність;
- здатність знищувати засоби повітряного нападу на малих та гранично малих висотах;
- малий інтервал пуску між ракетами;
- великий курсовий кут зони ураження;
- здатність провести багато стрільб одним боєкомплектом;
- велика зона ураження цілей;
- велика висота обстрілюємих цілей;
- велика швидкість обстрілюємих цілей назустріч та навздогін;
- висока прохідність поза дорогами;
- висока живучість комплексу;
- висока імовірність ураження цілей однією ракетою, в тому числі на малих та гранично малих висотах і в завадах;
- висока швидкість ракети,
- вертикальний старт ракети надає можливість проводити обстріл цілей з різних напрямків без зміни положення пускової установки.

8.3.2. Тактико-технічні характеристики ЗРК «Бук-М1».

Основні тактико-технічні характеристики ЗРК «Бук-М1»:

ЗРК 9К37 “БУК-М1”, “БУК-М1-2”		
Характеристики ЗРК	9К37 “БУК-М1”	“БУК-М1-2”
Система керування	РЛСН	Комбінована
Дальність ураження цілей,	3,32 ... 35	50

км		
Висота цілей, що вражаються, км: мінімальна максимальна	0,015 22	0,015 25
Граничні швидкості обстрілу, м/с: назустріч навздогін	830 380	1000 720
Цикл стрільби, с: мінімальний максимальний	30 90	30 100
Час приведення у бойову готовність, хв.	5...6	5...6
Час приведення у бойове (похідне) положення, хв.	5(6)	5(6)
Час реакції, с	20 ... 30	
Максимальна швидкість ракети, м/с	1200	1200
Мінімальна ЕПР цілей, м ²	0,2	0,02
Імовірність ураження цілі ракетою: аеродинамічної цілі вертольота КРПБ, КРМБ	0,7 ... 0,85 0,6 ... 0,7 0,4 ... 0,45	0,8 ... 0,85

Основними тактичними властивостями комплексу є:

- висока завадозахищеність;
- висока щільність вогню;
- висока бойова готовність (малий час приведення у бойове/похідне положення);
- висока мобільність;

- спроможність знищувати засоби повітряного нападу на малих та гранично малих висотах;
- здатність провести багато стрільб одним боєкомплектом;
- малий час перезаряджання ракет;
- малий інтервал пуску між ракетами;
- велика висота обстрілюємих цілей;
- велика швидкість обстрілюємих цілей;
- висока прохідність поза дорогами;
- висока живучість комплексу.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть основні ТТХ і тактичні властивості ЗРК ВМС.
2. Назвіть основні ТТХ і тактичні властивості ЗРК С-300П і «Бук-М1»

Р о з д і л І І

Бойове застосування військово-морських сил

Г л а в а 9. Основи бойового застосування ВМС ЗС України

9.1. Форми застосування з'єднань та частин ВМС

Виконуючи оперативні завдання, Військово-Морські Сили беруть участь у загальновійськових (спільних) операціях та веденні бойових дій у взаємодії з об'єднаннями та з'єднаннями інших видів Збройних Сил України у різних формах: морських операцій, бойових дій.

Морська операція організовується, зазвичай, при зосередженні збройної боротьби в морській операційній зоні для завоювання

панування (переваги) на морі або створення сприятливих умов для дій сухопутних військ у приморських операційних зонах (районах).

Морська операція – найвища форма оперативного застосування ВМС і являє собою сукупність узгоджених та взаємопов'язаних за метою, завданнями, місцем і часом бойових дій, боїв та ударів, які проводяться під керівництвом командувача ВМС ЗС України у визначеному районі морської зони спеціально створеними угрупованнями різнорідних сил самостійно або у взаємодії з об'єднаннями, з'єднаннями та частинами інших видів Збройних Сил за єдиним замислом і планом для вирішення окремого оперативного або оперативно-тактичного завдання.

Основним змістом морських операцій може бути участь у повітряній операції, ураження (розгром) ударних та інших угруповань військово-морських сил противника, порушення його морських комунікацій і вирішення інших оперативних завдань.

Значні розміри районів бойового застосування підводних човнів противника, велика прихованість їх дій і висока готовність до застосування зброї, можливість використання крилатих ракет вимагає залучення максимально можливого складу різнорідних протичовнових сил та засобів для пошуку і знищення підводних човнів. Одним із основних елементів морської операції є протичовнова боротьба.

Успіхи у боротьбі з ударними угрупованнями, відбиття повітряного нападу з морського напрямку, протидія підводним човнам противника сприятимуть проведенню спільних загальновійськових операцій об'єднаннями військ (сил), що діють у приморських операційних зонах.

Бойові дії – основна форма застосування ВМС і являє собою сукупність узгоджених та взаємопов'язаних за метою, завданнями, місцем і часом боїв, ударів, що проводяться за єдиним замислом та планом у ході морських операцій або між ними для вирішення оперативних, оперативно-тактичних і тактичних завдань, заборони або сковування дій противника, а також для створення сприятливих умов своїм силам у визначених районах (зонах).

Систематичні бойові дії є різновидом бойових дій, особливою формою застосування сил. Вони за своєю структурою являють сукупність заходів та дій (бойових дій), що проводяться спеціально виділеними силами, у тому числі й інших видів збройних

сил, за єдиним замислом та планом протягом тривалого періоду і дозволяють у результаті досягти певних оперативних або оперативно-тактичних цілей. На відміну від операцій та бойових дій, до участі у яких залучається майже весь склад ВМС, що застосовується з максимальним напруженням у відносно короткі терміни, систематичні бойові дії проводяться протягом певного періоду зі значною тривалістю обмеженим складом сил.

Основною метою ведення бойових дій, як правило, є:

- відбиття або максимальне ослаблення ударів противника з морського напрямку;
- завоювання (утримання, розширення) панування у визначених районах моря;
- створення сприятливих умов військам, що діють на приморському напрямку.

Під час ведення бойових дій можуть виконуватися завдань:

- участь у відбитті повітряного нападу противника;
- оборона військово-морських баз, пунктів базування;
- захист морських комунікацій;
- порушення морських комунікацій противника;
- участь у протидесантній обороні морського узбережжя; висадка морських десантів;
- сприяння військам, які діють у приморських районах.

Бойові дії, як правило, починаються з відбиття повітряного нападу, нанесення вогневого удару штурмовою і бомбардувальною авіацією, усіма розгорнутими в морі надводними та підводними силами, береговими ракетними військами в зоні досяжності по силах і об'єктах противника в морі. Під час такого удару знищуються важливі об'єкти, що знаходяться в зоні досяжності зброї розгорнутих сил, у першу чергу – підводні човни, корабельні ракетні групи й інші сили противника, його основні центри управління та спостереження, вузли зв'язку й інші об'єкти, знищення чи подавлення яких може сприяти досягненню мети бойових дій у найкоротші терміни. З усіх випадках перший удар повинен бути потужним, чітко організованим, здійснюватись раптово й наноситись протягом нетривалого часу. Результати першого вогневого удару мають негайно і рішуче використовуватись для нейтралізації дій противника.

Під час застосування ВМС з'єднання та частини виконують поставлені завдання у складі тактичних груп однорідного або

різнорідного складу (КУГ, КПУГ, РПУГ, КТГ) веденням боїв, нанесенням ударів, здійсненням атак, пошуком або стеженням за противником, а також мінно-загороджувальними та протимінними діями.

Бій – основна форма тактичних дій, що являє собою сукупність узгоджених та взаємопов’язаних за метою, завданнями, місцем і часом ударів та маневру тактичних груп (підводних човнів, надводних кораблів, катерів, літаків, вертольотів), бригад (полків, дивізіонів, батальйонів) з метою знищення противника, відбиття його ударів і виконання інших тактичних завдань в обмеженому районі протягом короткотривалого періоду часу.

Бої бувають загальновійськовими, вогневими, повітряними, протиповітряними й морськими.

Вогневий бій – сукупність узгоджених і взаємопов’язаних за метою, завданнями, місцем та часом ударів і вогню сил та засобів вогневого ураження для нанесення шкоди, обмеження маневру сил або виведення з ладу об’єктів противника.

Протиповітряний бій – узгоджене та взаємопов’язане за метою, завданнями, місцем та часом ведення вогню і маневру частин та підрозділів зенітно-ракетних військ з метою знищення засобів повітряного нападу противника, прикриття від його ударів своїх сил.

Повітряний бій – збройне протиборство у повітрі літаків (вертольотів), авіаційних підрозділів та частин з метою відбиття атак повітряного противника або їх знищення.

Морський бій – збройне протиборство на морі надводних кораблів, катерів, підводних човнів (корабельних тактичних груп) з метою ураження противника та його відмови від подальших дій.

Характерними рисами сучасного морського бою є:

- рішучість у досягненні мети;
- висока напруга, швидкоплинність і динамічність, спроможність до одночасного потужного вогневого удару на всю глибину побудови бойових порядків противника;
- використання високоточної зброї;
- застосування різноманітних комбінованих способів виконання бойових завдань;
- швидкий перехід від відбиття ударів (атак) противника до нанесення йому потужних зустрічних ударів та ударів у відповідь;
- наявність складної радіоелектронної обстановки.

Атака – здійснення стрімкого маневру сил у поєднанні з рішучою дією зброї та засобів радіоелектронної боротьби стосовно противника для його ураження.

Залежно від складу сил, напрямів і часу виконання атаки можуть бути самостійними та спільними, що виконуються з одного або декількох напрямів, одночасними й послідовними. Залежно від зброї, що використовується, атаки можуть бути: ракетними, артилерійськими, торпедними, бомбовими, комбінованими.

Важливою умовою успішного виконання кожної атаки є прихованість її підготовки, раптовість початку, рішучість та стрімкість її проведення. Атака, що виконується з метою зриву атаки противника, називається контратакою.

Пошук – сукупність дій підводних човнів, надводних кораблів, катерів, літаків і вертольотів, тактичних груп однорідного чи різнорідного складу для обстеження підводного, надводного та повітряного простору технічними й зоровими засобами спостереження для знаходження та виявлення противника і встановлення за ним стеження.

Стеження – сукупність дій підводних човнів, надводних кораблів, катерів, літаків і вертольотів, тактичних груп однорідного чи різнорідного складу, спрямованих на підтримання встановленого контакту з силами противника, забезпечення використання зброї з вигідних вогневих позицій, наведення своїх сил, а також надання їм цілевказівок.

Мінно-загороджувальні дії – організоване використання мінної зброї підводними човнами, надводними кораблями, суднами, літаками, вертольотами або тактичними групами для сковування дій противника на морських комунікаціях.

Протимінні дії – організоване застосування тральних сил для забезпечення сприятливого у протимінному відношенні режиму у визначеному районі шляхом пошуку та знищення мін, протимінної охорони кораблів (суден), тактичних груп на маршрутах їх переходу.

9.2. Основи морського бою

Основними **принципами** морського бою є:

- постійне підтримання сил у готовності до виконання бойових завдань;

- рішучість та активність дій;
- захоплення й утримання ініціативи;
- узгоджене застосування сил і засобів та тісна їх взаємодія;
- рішуче зосередження основних зусиль на найважливіших напрямках для вирішення головних завдань;
- одночасне ураження противника на всю глибину його шикування;
- раптовість та введення противника в оману;
- своєчасне нарощування зусиль для розвитку досягнутого успіху;
- сміливий маневр силами, засобами і вогнем;
- утворення, поновлення та уміле застосування резерву;
- закріплення досягнутого успіху;
- своєчасне поновлення боєздатності сил;
- всебічне забезпечення;
- облік й уміле використання морально-психологічного фактора;
- стійке та безперервне управління силами.

Досвід показує, що переможцем у морському бою стає той, хто не тільки краще озброєний, але і ефективніше застосовує бойові засоби, проявляючи при цьому творчу ініціативу. Рішучість тактичного маневру, дій командира часто приводять до перемоги навіть над чисельно переважаючим противником.

Морський бій, як правило, включає **етапи**:

- пошук противника, зближення з ним і тактичне розгортання сил, завдання ударів і виконання атак по виявленому противнику;
- розвиток бойового успіху;
- вихід із бою, збір сил та їх шикування для виконання наступних завдань та завдань, що виникають раптово, або повернення до пунктів базування.

Висока динамічність морського бою проявляється у швидкості зміни обстановки, у можливостях протиборчих сторін використання широкого маневру силами і зброєю. Обумовлюється вона необхідністю рішення в короткий період часу бойових завдань, пов'язаних з подоланням протидії противника, нанесенням по ньому ударів, відбиттям його атак, перерозгортанням для ударів по інших цілях. Його швидкоплинність висуває підвищені вимоги до рівня бойової готовності корабля, тактичної грамотності офіцерів і бойового

досвіду екіпажу.

Організація сил у морському бою. Морський бій ведеться з'єднаннями, частинами, поодинокими підводними човнами, надводними кораблями (катерами) із застосуванням усіх засобів вогневого ураження, а також у складі тактичних груп однорідного або різнорідного складу. У тих випадках, коли можливості одного з'єднання не забезпечують вирішення бойового завдання, воно може бути підсилене приданими або підтримуючими силами.

Придані сили передаються у тимчасове підпорядкування командирам з'єднань для їх підсилення на період виконання бойових завдань.

Підтримуючі сили, залишаючись у підпорядкуванні своїх безпосередніх начальників, застосовуються в тісній взаємодії із завданнями, поставленими командиром, у межах виділеного ресурсу (наряду) сил. Із виділених сил для виконання бойових завдань командир з'єднання, який організує бій, створює бойову організацію сил.

Група – два і більше кораблі, катери, судна, літаки, вертольоти, що виконують тактичне завдання під єдиним командуванням.

За призначенням групи можуть бути: корабельні ударні, ракетно-катерні ударні, корабельні пошуково-ударні, тральні, розвідувально-ударні, групи РЕБ та інші. Головний напрямок дій – проти головних сил противника. Інші напрямки – дії сил забезпечення, оборона сил з'єднання, удари й атаки по силах оборони противника, виконання інших дій.

Дії сил **на головному напрямі** включають удари:

- **попередній удар**, що виконується підводними човнами (їх групами), пошуково-ударними групами надводних кораблів, авіаційними ударними групами з метою зниження боєздатності, бойової стійкості, маневреності та швидкості ходу головного об'єкта ураження противника;

- **головний удар**, що виконують ударні групи надводних кораблів, підводних човнів, авіації з метою знищення головного об'єкта противника або нанесення йому найбільшої втрати;

- **удар у розвиток успіху**, що виконується ударними групами надводних кораблів, підводних човнів, авіації з метою завершення знищення (розгрому) противника.

Дії сил забезпечення включають удари по силах охорони, дії сил охорони з'єднання при відбитті ударів противника.

Резерв сил та зброї призначений для вирішення раптово виникаючих завдань, нарощування зусиль на головному напрямі, поновлення втрат та вирішення інших завдань.

Розгортання сил у район виконання бойових завдань залежно від обстановки може здійснюватися:

- в єдиному похідному порядку;
- роздільно (окремими групами та поодинокими кораблями);
- комбінованим способом, який є основним і передбачає пересування (перехід) основної частини сил в єдиному похідному порядку, а іншої – окремими групами й поодинокими кораблями; ударні групи, які призначені для виконання головного завдання, складають основу похідного порядку, усі види оборони та бойового забезпечення організуються в інтересах ударних груп.

Основну увагу на цьому етапі розгортання командир тактичної групи (корабля) має приділяти організації надійної розвідки для здобування й аналізу даних про противника в частині, що стосується уточнення місця противника, параметрів його руху, бойового (похідного) порядку, місця головної цілі, системи оборони, а також характеру використання радіоелектронних засобів. перехід морем до району виконання бойового завдання тактична група здійснює в похідному порядку.

Похідний порядок – взаємне місцезнаходження головних сил (ударних груп) і сил забезпечення відносно один одного або спільного центру за пеленгами та дистанціями (глибинами занурення) для забезпечення бойової стійкості головних сил і швидкого їх перешикування в бойовий порядок для виконання поставленого завдання. При цьому центром шикування похідного порядку призначається центр ордера однієї з корабельних ударних груп або будь-яка умовна точка за рішенням командира тактичної групи.

В найбільшому ступені сучасним вимогам відповідає круговий (симетричний або асиметричний) похідний ордер, з посиленням на небезпечених напрямках (рис. 9.1).

Рис.9.1. Круговий похідний ордер

Взагалі похідний порядок складається із головних сил та сил забезпечення. Головні сили – це кораблі, що охороняються, або судна з силами безпосередньої охорони. Сили забезпечення – це групи різного призначення, що забезпечують виконання бойового завдання головними силами. Головні сили складають основу похідного порядку. До складу сил похідного порядку, що забезпечують, включаються: кораблі та літаки тактичної розвідки і радіолокаційного дозору, розвідувально-ударні групи, групи винищувального прикриття, групи штурмової авіації, корабельні пошуково-ударні групи, дальня повітряна протичовнова охорона, хибні та демонстраційні групи, групи РЕБ та інші. Головні сили та групи, що забезпечують, є елементами похідного порядку.

Тактичне розгортання для шикунання у бойовий порядок, як правило, здійснюється з похідного порядку, а в окремих випадках (ведення бою в прибережних районах) – з пунктів базування або районів розосередження (очікування). Воно починається на розрахунковій відстані від противника й полягає в маневрі груп (кораблів) для зайняття в бойовому порядку призначених вогневих позицій (районів і позицій виконання завдань під час ведення бою).

Бойовий порядок – взаємне місцезнаходження головних сил (ударних груп) і сил забезпечення відносно противника або умовної точки (центру бойового порядку), яке забезпечує найбільш ефективне застосування сил та засобів РЕБ з урахуванням ефективної оборони своїх сил, зручності керування ними і забезпечення взаємної безпеки

від ураження своєю зброєю.

Взагалі бойовий порядок включає: ударні групи; групи (кораблі, літаки, вертольоти) тактичної розвідки, радіолокаційного дозору; виносні пункти спостереження; групи (кораблі, літаки) РЕБ; хибні та демонстраційні групи; винищувальне прикриття.

Відповідно до тактичної обстановки та наявності сил окремі елементи бойового порядку можуть бути відсутні або їх функції виконуватись сумісно. В усіх випадках обов'язковими елементами бойового порядку, крім ударних груп, повинні бути групи (кораблі, літаки, вертольоти) тактичної розвідки та виносні пункти спостереження.

Під час шиккування бойового порядку відносно противника центром бойового порядку визначається місцезнаходження виявленої головної цілі в складі сил противника. Якщо місцезнаходження головної цілі засобами розвідки не виявлено, то шиккування бойового порядку проводиться відносно умовної точки (центру бойового порядку), яка обирається на ймовірному напрямку руху противника. З виявленням головної цілі противника ця умовна точка переміщується до суміщення з головною ціллю.

Розгортання для шиккування в бойовий порядок здійснюється таким чином, щоб після його завершення ударні корабельні й авіаційні групи, окремі кораблі зайняли призначені їм вогневі позиції та могли завдати ударів по противнику в установленій послідовності з урахуванням допустимого часу старіння даних цілевказівки. Передчасне тактичне розгортання може розкрити замисел бою, а запізнення – дати противнику можливість попередити дії ударних груп.

Маневрування тактичної групи під час розгортання й займання вогневих позицій повинно проводитися стрімко, на великих швидкостях, з додержанням вимог скритності, заходів маскуванню та протидії розвідці противника й переходити до здійснення атак та ударів. Характер маневрування має забезпечувати максимальне утруднення використання противником зброї і найбільш ефективне використання своєї зброї.

Вогневі позиції визначаються за дистанціями та секторами (напрямами) відносно противника й мають забезпечувати максимальну ефективність використання зброї та засобів радіоелектронної боротьби.

Організуюючи нанесення ударів, командир відповідно до

прийнятого рішення та згідно з обстановкою, що складається, заздалегідь **призначає силам час нанесення удару (час “Ч” удару) або рубіж**. Під призначеним часом “Ч” удару розуміється астрономічний час підходу першого засобу першого залпу до головної цілі.

Рубіж удару визначається географічними координатами.

Час удару призначається заздалегідь, враховуючи приведення до готовності ракетних комплексів, приймання цілевказівки, враховуючи припустимий час старіння даних, виконання маневру для виходу на бойовий курс, часу польоту ракет (снарядів), ходу торпед до цілі. Часом пуску (залпу) вважається момент натиснення кнопок “Пуск” чи “Залп”. Керуючись призначеним часом нанесення удару, командири ударних груп та сил підтримки визначають і призначають свій час пуску ракет, залпу торпед, відкриття артилерійського вогню та початку інших дій.

Вихід із бою здійснюється тільки за рішенням командира та за його сигналом. Рішення на вихід із бою приймається у випадку досягнення мети бою і виконання поставленого завдання з негайною доповіддю про це вищестоящому командуванню.

Ефективність вирішення бойового завдання характеризується ступенем ураження цілі. Ступенями ураження **одиначних цілей** є знищення, вивід із ладу або подавлення.

Знищення є нанесення зброєю такої шкоди, що призводить до гибелі (потоплення корабля, збиття повітряної цілі) або недоцільності (неможливості) поновлення цілі, яка закінчила функціонувати.

Вивід із ладу – нанесення цілі такої шкоди, яка повністю лишає її можливості функціонувати протягом тривалого часу та вимагає великих поновлювальних робіт.

Подавлення – нанесення цілі такої шкоди, яка частково зменшує її функціонування або закінчує функціонування на порівняно короткий термін.

Ступенями ураження **групових цілей** є знищення, розгром, послаблення.

Знищення – нанесення головним цілям та силам їх охорони зі складу групової цілі такої шкоди, яка призводить до їх гибелі або недоцільності подальшого виконання бойового завдання (80% та більше).

Розгром – позбавлення групової цілі можливості вирішення поставленого завдання шляхом знищення (виводу із ладу) певної долі головних цілей (50 - 80%).

Послаблення – знищення (вивід із ладу подавлення) частини головних цілей і сил охорони зі складу групової цілі та зниження їх ударних або оборонних можливостей (до 50%).

Рішуче значення для досягнення успіху в бою має об'єднання зусиль однорідних і різнорідних сил. Спільні дії сил повинні носити чітко організований характер.

Тактична взаємодія – узгодження дій ударних груп та груп, що забезпечують, стосовно цілей і часткових завдань, місць, часу, способів і прийомах дій в інтересах успішного виконання бойового завдання.

Вона досягається:

- чітким розташуванням сил для ураження головних цілей противника, сил його оборони;

- визначенням послідовності ударів, атак та інших дій сил, інтервалів між ними і призначенням часу "Ч" удару;

- вибором найбільш доцільних способів і тактичних прийомів дій;

- усуненням взаємних перешкод при маневруванні та використанні зброї;

- забезпеченням безперервного й стійкого управління;

- чітким визначенням за часом та місцем дій сил забезпечення.

Тактична взаємодія організовується:

- між кораблями з'єднання;

- між групами сил, що вирішують головне завдання;

- між групами сил, що вирішують головне завдання, та силами забезпечення;

- із сусідами (з'єднаннями, частинами інших родів ВМС і видів збройних сил).

Взаємодію організовує командир, на якого покладено рішення бойового завдання.

Успіх у морському бою досягається:

- організацією надійної тактичної розвідки;

- встановленням безперервного спостереження за діями сил противника, умілим маскувань ям, використанням зброї, об'єктивною оцінкою результатів першого удару, сучасним

перерозгортанням на нові вогневі позиції;

- нанесенням ударів у розвиток успіху, своєчасним та доцільним застосуванням резерву.

Командири всіх ступенів, в тому числі і командири груп, батарей, несуть повну відповідальність за бойову готовність підпорядкованих підрозділів, частин, кораблів.

Запитання для самоконтролю:

1. Які форми оперативного застосування ВМС?
2. Які форми тактичного застосування з'єднань та частин ВМС?
3. Яка мета морської операції та бойових дій?
4. Дати визначення поняттю «морський бій» і назвати його основні етапи.
5. Які характерні риси сучасного морського бою?
6. В чому полягає тактичне розгортання сил?
7. Які способи завдання ударів?
8. Які ступені ураження цілей?

Г л а в а 10. Забезпечення бойових дій

Забезпечення бойових дій полягає в організації комплексних заходів, спрямованих на підтримання боєготовності сил (військ), збереження їх боєздатності та створення сприятливих умов для успішного та своєчасного виконання ними поставлених бойових завдань, зниження ефективності вогневого удару по них противника та швидке відновлення їх боєздатності. Воно проводиться постійно при підготовці та в ході ведення бойових дій.

Організація забезпечення бойових дій є одним із основних обов'язків командирів та штабів. Командир повинен визначити у своєму рішенні завдання за всіма видами забезпечення, виділяти необхідні для цього сили та засоби, встановити послідовність і терміни проведення заходів, а штаб на підставі рішення організувати забезпечення. Залежно від призначення забезпечення поділяється на бойове, матеріально-технічне, морально-психологічне та медичне.

10.1. Бойове забезпечення

Бойове забезпечення полягає в організації комплексних заходів, спрямованих на досягнення високої ефективності застосування сил (військ) у бойових діях та зниження ефективності застосування сил і засобів противника. Види бойового забезпечення наведенні на рис. 9.1.

Тактична розвідка організовується з метою добування та вивчення відомостей про противника та району ведення бойових дій, які необхідні для проведення підготовки та успішного виконання поставлених бойових завдань.

Завданнями тактичної розвідки є виявлення противника, організації та стану всіх видів оборони, викриття та уточнення обладнання районів, спостереження, слідування забезпечення наведення на противника сил (військ) і надання їм даних цілевказівки для застосування зброї, виявлення радіоелектронних засобів та визначення параметрів і режимів їх роботи, виявлення радіолокаційного спостереження, гідрометеорологічної, радіаційної, хімічної та біологічної обстановки, викриття нових засобів та способів ведення противником бойових дій, виявлення результатів нанесення по противнику ударів зброєю.

Розвідка повинна бути цілеспрямованою, постійною, активною, своєчасною, оперативною та скритною і повинна забезпечувати здобуття достовірних і точних даних про противника. Завдання тактичної розвідки уточнюються, виходячи із завдань, поставлених

В	<i>РХБЗ</i>
	<i>інженерне</i>
и	<i>протимінне</i>
	<i>топогеодезичне</i>
д	<i>радіоелектронне</i>
	<i>тактична розвідка</i>
и	<i>гідрометеорологічне</i>
	<i>пошуково-рятувальне</i>
б	<i>тактичне маскування</i>
	<i>навігаційно-гідрографічне</i>
о	<i>протипідводнодиверсійне</i>
	<i>радіоелектронна боротьба</i>
й	<i>штурманське і радіотехнічне</i> <i>(для морської авіації)</i>
о	
в	
о	
2	
о	
з	
а	
б	
е	
з	
п	
е	
ч	
е	
н	
н	
я	

силам (військам), умов обстановки, що склалася, потреби в розвідувальній інформації для вироблення командиром замислу, наявних сил та засобів розвідки, а також часу, призначеного для підготовки до виконання бойового завдання. Розвідка організовується на глибину, яка забезпечує: своєчасне виявлення змін обстановки; отримання даних про склад сил противника і характер їх можливих дій; розкриття об'єктів противника й надання даних цілевказівки для їх ураження всіма наявними в районі ведення дій засобами на максимально можливу дальність з урахуванням подальшого розвитку дій; вчасність передачі здобутої інформації своїм силам (військам) із урахуванням часу, необхідного для здійснення їх підготовки й розгортання. Призначена глибина ведення розвідки повинна зберігатися під час здійснення силами (військами) наступу.

Для ведення розвідки залучаються: бойові надводні кораблі та катери, підводні човни, судна забезпечення, літаки (вертольоти), берегові військові частини (підрозділи) радіо- і радіотехнічної розвідки, підрозділи спеціального призначення, а також сили та засоби берегової системи спостереження зі стаціонарних або польових (рухомих) позицій. Незалежно від поставленого бойового завдання (у тому числі й завдання з розвідки) кожний підводний човен, надводний корабель (літак, вертоліт), який перебуває в морі як у складі тактичної групи, так і в одиночному плаванні (польоті), повинен безперервно вести розвідку й доповідати всі здобуті відомості про противника та район перебування.

Основними способами ведення тактичної розвідки є пошук, стеження (спостереження), розвідка боєм. Спосіб ведення розвідки визначається, виходячи з найбільш ефективного виконання поставленого завдання.

Пошук використовується для обстеження призначеного району (ділянки узбережжя), рубежу чи напрямку, а також призначених діапазонів частот фізичних полів з метою виявлення противника або встановлення факту його відсутності. Залежно від відомих даних про місцезнаходження об'єкта розвідки, його наміри та характер діяльності, а також про обстановку в районі розвідки пошук може здійснюватися в призначеному районі, на призначеному напрямку та на рубежі.

Стеження (спостереження) за виявленим противником організовується для викриття його намірів, виявлення ознак підготовки до використання зброї (особливо високоточної), змін його положення та характеру дій, а також для забезпечення наведення й надання даних цілевказівки. Позиція стеження та її віддаленість від об'єкта розвідки визначається, виходячи із забезпечення надійного спостереження за об'єктом розвідки, можливості підтримання контакту в разі миттєвого збільшення швидкості руху об'єкта, безпеки плавання в разі раптової та небезпечної зміни параметрів руху об'єкта.

Розвідка боєм проводиться з метою перевірки, уточнення чи отримання даних про противника, якщо іншими способами розвідки добути необхідні дані неможливо. Для ведення розвідки боєм можуть залучатися швидкісні надводні кораблі (катери). Під час ведення розвідки боєм усі інші сили та засоби розвідки в цьому районі повинні спрямовуватися на здобування даних про противника. Штаби, що організовують розвідку боєм, мають вжити всіх заходів для забезпечення прихованості підготовки сил та засобів до ведення розвідки боєм та підтримання взаємодії із силами та засобами, які здійснюють вогневу підтримку.

Тактичне маскування організовується з метою введення противника в оману відносно істинних намірів, характеру та замислу дій сил, їх складу, положення, боєздатності сил (військ), а також забезпечення раптовості дій і підвищення живучості своїх сил.

Тактичне маскування включає такі способи: прихованість, імітація, демонстративні дії й дезінформація, протидія технічним засобам розвідки противника.

Прихованість діяльності сил (військ) полягає у створенні умов, які виключають (максимально утруднюють) отримання противником секретних відомостей, а також в усуненні (максимальному послабленні) ознак, що демаскують діяльність сил, об'єкти та засоби.

Введення противника в оману полягає в нав'язуванні йому хибної уяви про наміри, характер та замисел дій, склад, місцеперебування, боєздатність, бойові та похідні порядки сил (військ). Основними способами введення противника в оману є імітація, демонстративні дії та дезінформація.

Імітація полягає у створенні оманних ознак об'єктів та

реальної діяльності сил (військ) шляхом використання макетів озброєння і військової техніки, різноманітних імітаторів, облаштування фальшивих районів дій сил та інженерних споруд.

Демонстративні дії полягають у здійсненні навмисного показу діяльності сил і засобів на відволікаючих напрямках.

Дезінформація полягає в доведенні до противника фальшивих відомостей за допомогою технічних засобів зв'язку, радіотехнічних засобів, спеціальних каналів, а також іншими засобами та способами.

Протидія технічним засобам розвідки противника включає: виявлення сил і засобів розвідки противника; організацію та здійснення їх знищення; радіоелектронне подавлення технічних засобів розвідки противника та каналів передачі розвідувальної інформації; введення територіальних, часових, енергетичних, просторових і частотних обмежень щодо застосування радіоелектронних засобів; спеціальний захист технічних засобів передавання, обробки та зберігання секретної інформації.

Радіоелектронна боротьба організовується з метою зриву або дезорганізації управління силами та засобами противника, зниження ефективності ведення розвідки та використання зброї і бойової техніки противника, а також для забезпечення стійкої роботи систем та засобів керування своїми силами та зброєю.

Завданнями радіоелектронної боротьби є дезорганізація функціонування систем керування противника шляхом радіоелектронного подавлення найбільш важливих ліній радіозв'язку та радіоелектронних засобів його командних пунктів, систем керування комплексами зброї, а також сил та засобів розвідки районів розосередження та маршрутів переходу сил (військ) та радіоелектронної боротьби; радіоелектронне прикриття від повітряної радіолокаційної розвідки та прицільних ракетно-бомбових ударів по пунктах управління, аеродромах та інших об'єктах; ураження (тимчасове виведення з ладу) енергією потужного високочастотного випромінювання елементів радіоелектронних засобів; здійснення спеціального програмного впливу на електронно-обчислювальні засоби автоматизованих систем управління силами (військами) та зброєю противника; організація та здійснення заходів радіоелектронного захисту своїх систем управління силами (військами) та зброєю; ведення радіо- та

радіотехнічного контролю за ефективністю застосування засобів радіоелектронної боротьби.

Радіоелектронна боротьба включає радіоелектронне подавлення радіоелектронних об'єктів противника та радіоелектронний захист своїх систем і засобів управління силами (військами) й зброєю.

Радіоелектронне подавлення придушення організовується для запобігання чи обмеження застосування противником радіоелектронних засобів, дезорганізації управління його силами (військами) та зброєю шляхом створення для систем та засобів радіоелектронної розвідки й керування противника радіоелектронних перешкод, застосування дезінформації, відведення самонавідних і керованих засобів ураження від об'єктів, що прикриваються, а також зміни умов розповсюдження електромагнітних (акустичних) хвиль і радіолокаційної контрастності місцевості. Радіоелектронне подавлення включає радіо-подавлення, оптико-електронне подавлення та гідроакустичне подавлення, а також радіоелектронну дезінформацію.

Радіоелектронний захист організовується для захисту своїх радіоелектронних засобів і систем від радіоелектронної розвідки, вогневого та радіоелектронного удару противника, а також від взаємних ненавмисних радіоперешкод. Радіоелектронний захист включає: захист від радіоелектронної розвідки противника; захист радіоелектронних засобів від ураження зброєю, яка наводиться на випромінювання; захист від радіоелектронних перешкод; захист від іонізуючого та електромагнітного випромінювання; керування радіочастотним ресурсом радіокористувачів.

Радіоелектронна боротьба ведеться в тісному поєднанні з діями сил (військ) щодо вогневого ураження та знищення основних об'єктів, систем та засобів управління силами (військами) та зброєю противника, а також із заходами розвідки, маскуванню та інших видів бойового забезпечення.

Протимінне забезпечення організовується з метою забезпечення безпеки плавання кораблів (суден) від підриву на мінах противника в районах базування, на виходах із баз, на маршрутах пересування і в районах бойових дій.

Завданнями протимінного забезпечення є організація протимінного спостереження та повідомлення про мінну загрозу,

визначення безпечних у мінному відношенні фарватерів, рекомендованих курсів і районів плавання; організація контролю за станом фізичних полів кораблів (суден); ведення дій щодо знищення літаків (вертольотів) та кораблів противника, які здійснюють ставлення мін; ведення дій щодо пошуку та знищення мін і мінних загороджень, а також дій щодо забезпечення безпеки переходів груп кораблів, десантних загонів, конвоїв та окремих кораблів (суден) від підриву на мінах; організація взаємодії між групою кораблів та тральщиками, які здійснюють протимінну охорону кораблів на переході.

Протипідводно-диверсійне забезпечення організовується з метою зриву диверсійно-розвідувальних дій противника проти надводних кораблів (суден), підводних човнів, гідротехнічних споруд та берегових об'єктів.

Завданнями протипідводно-диверсійного забезпечення є створення несприятливих умов для проникнення підводних диверсійних сил та засобів противника в призначені райони, на ділянки узбережжя та об'єкти; пошук та знищення підводних диверсійних сил та засобів противника; повідомлення про їх виявлення; ліквідацію наслідків їх нападу.

Пошук підводно-диверсійних сил та засобів противника здійснюється шляхом організації кругового спостереження за водною поверхнею та підводним середовищем із застосуванням технічних та зорових засобів спостереження військових частин, кораблів та залученням берегових патрулів (засідок).

Знищення підводно-диверсійних сил та засобів здійснюється за допомогою глибинного бомбометання, вогню артилерії, стрілецької зброї та гранатометання.

Повідомлення про виявлення підводно-диверсійних сил та засобів здійснюється в установленому порядку за допомогою призначених каналів та засобів зв'язку.

Ліквідація наслідків нападу підводних диверсійних сил включає проведення водолазного обстеження підводних частин кораблів, гідротехнічних споруд, позиційних засобів, а також причальних стінок та ґрунту в місцях стоянки кораблів для виявлення встановлених диверсійних засобів.

Пошуково-рятувальне забезпечення організовується з метою пошуку та надання допомоги надводним кораблям, суднам та

літальним апаратам, які отримали бойові чи аварійні пошкодження й перебувають на поверхні води, рятування їх екіпажів, спеціальних вантажів та секретних документів, ліквідації наслідків бойових та аварійних пошкоджень, а також виконання суднопідіймальних та інших підводно-технічних робіт. Усі кораблі та судна повинні бути готові до надання взаємодопомоги, а командири (з'єднань) надводних кораблів і капітани суден мати підготовку з керівництва виконанням рятувальних робіт.

Інженерне забезпечення організовується з метою створення сприятливих умов для підтримки сил у постійній бойовій готовності, їх прихованого базування, розгортання та успішного виконання поставлених бойових завдань, підвищення захисту сил (військ) від усіх засобів ураження, відновлення їх боєздатності та ліквідації наслідків нападу противника.

Завданнями інженерного забезпечення є обладнання пунктів розосередженого базування, районів розгортання та дій рухомих формувань тилу комплексним маскуванням районів базування, загородженням десантно-небезпечних ділянок узбережжя, обладнанням пунктів посадки, пунктів та баз висадки морських десантів і діями їх на березі та іншими заходами.

Топогеодезичне забезпечення організовується з метою підготовки та своєчасного доведення до сил (військ) топогеодезичних даних, необхідних для вивчення та оцінки місцевості при прийнятті рішень, плануванні та веденні бойових дій, організації взаємодії і управління, а також підготовки вихідних даних для ефективного використання зброї та застосування технічних засобів.

Завданнями топогеодезичного забезпечення є здійснення топогеодезичної прив'язки системи навігаційного обладнання, стаціонарних та переносних засобів розвідки і спостереження; проведення топогеодезичної підготовки районів базування сил (дислокації військ) та позицій, а також здійснення прив'язки елементів бойових порядків берегових ракетних військ та артилерії; забезпечення військових частин топографічними, цифровими та електронними картами, вихідними геодезичними даними та фотодокументами, описами й довідками про місцевість.

Навігаційно-гідрографічне забезпечення організовується з метою створення в районі дій своїх сил сприятливих умов для

використання зброї та застосування засобів, забезпечення маневрування та навігаційної безпеки плавання кораблів (суден) та польотів літаків (вертольотів).

Завданнями навігаційно-гідрографічного забезпечення є здобуття відомостей, які уточнюють навігаційно-гідрографічну обстановку, оповіщення сил (військ) про її зміну; навігаційне обладнання та підготовка картографічних і довідкових матеріалів району бойових дій, лоцманська проводка корабельних груп та гідрологічна розвідка, а також установа на кораблях додаткового штурманського обладнання, необхідного, виходячи з умов обстановки та характеру виконання бойового завдання, технічна допомога в експлуатації цього обладнання.

Гідрометеорологічне забезпечення організовується з метою підвищення ефективності дій сил (військ), використання зброї, застосування технічних засобів, правильної оцінки та урахування гідрологічних умов при підготовці та веденні бойових дій силами (військами).

Завданнями гідрометеорологічного забезпечення є надання постійної і точної інформації про прогнози та фактичний стан погоди, гідрологічну обстановку і радіолокаційне спостереження в районі бойових дій для забезпечення вироблення вихідних даних для використання ракетно-артилерійської зброї, радіолокації та гідроакустики, а також правильну оцінку можливостей впливу гідрометеорологічних факторів на ефективність бойового застосування сил та засобів.

Радіаційний, хімічний та біологічний захист організовується і здійснюється для збереження боєздатності сил (військ), забезпечення виконання ними поставлених завдань шляхом максимального послаблення впливу на особовий склад, озброєння та технічні засоби факторів ураження, які виникають у разі використання противником зброї масового ураження, а також у разі руйнування об'єктів, небезпечних у радіаційному та хімічному відношенні.

Завданнями забезпечення радіаційного, хімічного та біологічного захисту є здійснення для зниження ураження розосередження військових частин, підрозділів і кораблів, періодичної зміни місць їх розташування (перебування), а також інженерного обладнання пунктів базування, аеродромів, районів

(місць) розташування (розосередження) сил (військ) та об'єктів, які в них розташовані (пунктів управління, вузлів зв'язку тощо), з використанням захисних та маскувальних властивостей місцевості; виявлення ознак використання зброї масового ураження й вчасне попередження командирів про безпосередню загрозу та про використання зброї масового ураження, виявленні осередки радіаційного, хімічного, біологічного зараження, а також про аварії на об'єктах, небезпечних у радіаційному та хімічному відношенні; визначення наслідків використання зброї масового ураження або руйнування об'єктів, небезпечних у радіаційному та хімічному відношенні, у тому числі шляхом ведення радіаційної, хімічної та біологічної розвідки; забезпечення безпеки особового складу під час виконання завдань у районах, де використовувалася зброя масового ураження, заражених зонах, а також у районах, де сталися руйнування (аварії) потенційно небезпечних об'єктів; проведення радіаційного й хімічного контролю особового складу, озброєння, військової техніки та матеріальних засобів; ліквідація наслідків використання зброї масового ураження та руйнування (аварій) об'єктів, небезпечних у радіаційному чи хімічному відношенні; участь у проведенні протиепідемічних, санітарно-гігієнічних, а також спеціальних профілактичних медичних та ветеринарних заходів.

Радіоелектронне забезпечення організовується з метою забезпечення безперервного керування з'єднаннями надводних кораблів та окремими кораблями, застосування їх зброї та засобів радіоелектронної боротьби шляхом організації спостереження за повітряною, надводною та підводною обстановкою й забезпечення пунктів управління даними, необхідними для управління силами, зброєю та технічними засобами.

Завданнями радіоелектронного забезпечення є організація безперервного спостереження за повітряним, надводним та підводним середовищем шляхом комплексного застосування радіолокаційних, гідроакустичних та оптико-електронних засобів; виявлення, розпізнавання та класифікація цілей; збір, обробка, відображення, документування та розподіл (обмін) інформації про сили та засоби противника, свої сили й середовище спостереження; надання командиру у вигляді, зручному для визначення замислу, узагальнених даних про повітряну, надводну та підводну

обстановку; надання даних цілерозподілу та цілевказівки для забезпечення застосування зброї та засобів радіоелектронної боротьби.

Штурманське забезпечення морської авіації організовується з метою вчасного надання довідкових даних, штурманських розрахунків та пропозицій, необхідних для визначення командиром морської авіаційної бригади замислу на виконання бойового завдання, забезпечення точного та надійного літаководіння, точного за місцем і часом виведення літаків і вертольотів на призначені цілі (об'єкти), досягнення високої ефективності застосування засобів пошуку, повітряної розвідки та ураження цілей, а також забезпечення безпеки польотів літаків (вертольотів).

Завданнями штурманського забезпечення є підготовка довідкових даних і штурманських розрахунків; розробка пропозицій для визначення командиром морської авіаційної бригади замислу та прийняття рішення на виконання бойового завдання; підготовка розпоряджень з питань штурманського забезпечення; організація застосування засобів радіотехнічного забезпечення польотів; організація підготовки льотного складу морської авіації до виконання бойового завдання в штурманському відношенні.

Радіотехнічне забезпечення морської авіації включає радіолокаційне та радіосвітлотехнічне забезпечення.

Радіолокаційне забезпечення організовується з метою своєчасного виявлення та розпізнавання повітряних та морських цілей, а також своїх літальних апаратів, визначення їх поточних координат і характеристик та передачі даних повітряної обстановки на пункти управління морської авіації; забезпечення наведення літаків (вертольотів) на призначені цілі; здійснення контролю за польотами морської авіації й забезпечення їх безпеки.

Радіосвітлотехнічне забезпечення організовується з метою забезпечення виконання завдань керування літальними апаратами, літаководіння, цілевказівки, взаємного розпізнавання, зльоту та посадки літальних апаратів на аеродроми та на кораблі.

10.2. Матеріально-технічне забезпечення

Матеріально-технічне забезпечення являє собою комплекс заходів своєчасного та повного забезпечення кораблів, частин та

підрозділів військовим майном та збереження і відновлення їх функціонального стану. Види матеріально-технічного забезпечення проілюстровані на рис. 10.2.

Продовольче забезпечення організовується для своєчасного забезпечення сил (військ) продовольством, технічними засобами та майном номенклатури служби продовольчого забезпечення відповідно до встановлених норм.

Речове забезпечення організовується для своєчасного забезпечення сил (військ) речовим майном, мийними засобами, відповідними ремонтними матеріалами, забезпечення ремонту й хімічного чищення речового майна, лазнево-прального обслуговування особового складу.

Забезпечення пально-мастильними матеріалами організовується для своєчасного забезпечення сил (військ) ракетним паливом, усіма видами пального, мастилами, спеціальними рідинами та технічними засобами номенклатури служби пально-мастильних матеріалів відповідно до встановлених норм.

Забезпечення підвезення матеріальних засобів організовується для забезпечення створення в силах (військах) до встановлених норм запасів озброєння, техніки, боєприпасів, пального та інших матеріальних засобів та своєчасного їх поповнення замість витрачених та втрачених.

Запаси матеріальних засобів поділяються на витратні та запасні.

Транспортне забезпечення організовується для створення умов для успішного підвезення (надання) матеріальних засобів, перевезення військ, евакуації поранених та хворих.

Торпедно-технічне забезпечення організовується для своєчасного забезпечення сил (військ) протичовновим ракетним, торпедним, бомбовим, мінним, протимінним, протиторпедним та протипідводно-диверсійним озброєнням й бойовими частинами до нього, а також самохідними засобами гідроакустичної протидії.

В и д и м а т е р і а л ь н о - т е х н і ч н о - з а б е з п е ч е н н я	<i>речове</i>	Аеродромно-технічне забезпечення	організовується для безпосереднього
	<i>фінансове</i>		забезпечення польотів літальних апаратів на
	<i>транспортне</i>		аеродромах (посадочних майданчиках).
	<i>продовольче</i>	Інженерно-аеродромне	забезпечення
	<i>ветеринарне</i>		організовується для створення необхідних
	<i>метрологічне</i>		умов для забезпечення живучості та бойової
	<i>автотехнічне</i>		готовності літаків та вертольотів морської
	<i>технічне РХБЗ</i>		авіації, їх розосередженого базування під
	<i>танко-технічне</i>		час ведення бойових дій шляхом
	<i>ракетно-технічне</i>	Інженерно-ракетне	забезпечення
	<i>технічне - розвідки</i>		організовується для підтримання
	<i>інженерно-ракетне</i>		зенітних ракетних систем та ракетних
	<i>інженерно-технічне</i>		комплексів, а також спеціальних машин
	<i>інженерно-авіаційне</i>		у готовності до бойового застосування;
	<i>аеродромно-технічне</i>		забезпечення ними сил (військ),
	<i>торговельно-побутове</i>		здійснення їх технічного
<i>інженерно-аеродромне</i>		обслуговування та ремонту, а також	
<i>технічне - зв'язку і АСК</i>		відновлення в разі отримання бойових	
<i>артилерійсько-технічне</i>		та аварійних пошкоджень.	
<i>технічне - кораблів (суден)</i>	Ракетно-технічне	забезпечення	
<i>квартирно-експлуатаційне</i>		організовується для своєчасного	
<i>інженерно-радіоелектронне</i>		забезпечення сил (військ) ракетами	
<i>підвезення матеріальних засобів</i>		й комплектними елементами до	
<i>торпедно-технічне забезпечення</i>		них, відповідним майном,	
<i>пально-мастильними матеріалами</i>		інструментами та приладами.	
	Інженерно-радіоелектронне	забезпечення	
		організовується для забезпечення сил (військ)	
		радіоелектронними засобами	
		спостереження,	
		розпізнавання, збору та	
		обробки інформації, а	
		також засобами	
		радіоелектронної	
		боротьби.	
		Артилерійсько-	

Рис. 10.2. Види матеріально-технічного

технічне забезпечення організується для своєчасного забезпечення сил (військ) артилерійським озброєнням, артилерійськими боєприпасами, відповідним майном, інструментами та приладдям. Артилерійсько-технічне забезпечення включає інженерно-артилерійське забезпечення, яке організується для підтримання артилерійських систем і комплексів у готовності до бойового застосування, забезпечення ними сил (військ), здійснення їх технічного обслуговування та ремонту, а також відновлення в разі отримання бойових та аварійних пошкоджень.

Танко-технічне забезпечення організується для своєчасного забезпечення сил (військ) берегової оборони бронетанковим озброєнням, технікою та майном.

Автотехнічне забезпечення організується для забезпечення сил (військ) автомобільною технікою та автомобільним майном.

Технічне забезпечення розвідки організується для забезпечення сил (військ) засобами розвідки, а також відповідним майном.

Інженерно-технічне забезпечення організується для забезпечення сил (військ) інженерним озброєнням та технічними засобами, у тому числі інженерними боєприпасами й інженерно-технічним майном.

Технічне забезпечення радіаційного, хімічного та біологічного захисту організується для забезпечення сил (військ) озброєнням, технічними засобами й майном радіаційного, хімічного та біологічного захисту.

Технічне забезпечення зв'язку й автоматизованих систем керування організується для забезпечення сил (військ) технічними засобами зв'язку та автоматизованих систем керування, а також відповідним майном.

Інженерно-авіаційне забезпечення організується для своєчасного забезпечення морської авіації авіаційним озброєнням і технікою, технічними засобами забезпечення польотів, авіаційним та авіаційно-технічним майном.

Технічне забезпечення надводних кораблів (суден) та підводних човнів організується для підтримання в постійній готовності енергетичних установок, корпусів, загальнокорабельних систем і пристроїв надводних кораблів (суден) та підводних човнів, їх відновлення в разі отримання бойових і аварійних пошкоджень, а

також своєчасного забезпечення надводних кораблів та суден, підводних човнів відповідним технічним і шкіперським майном.

Метрологічне забезпечення організовується для забезпечення сил (військ) засобами вимірювання військового призначення, відповідним майном, а також забезпечення додержання єдності та встановленої точності вимірювання, своєчасного й достовірного контролю параметрів озброєння та військової техніки, які вимірюються.

Квартирно-експлуатаційне, фінансове, торговельно-побутове та ветеринарне забезпечення організовуються на підставі відповідних керівних документів, що регламентують ці види забезпечення.

10.3. Медичне забезпечення

Медичним забезпеченням є комплексні заходи, які спрямовані на збереження та зміцнення здоров'я військовослужбовців, своєчасне надання необхідної медичної допомоги пораненим і хворим та забезпечення їх скорішого повернення до строю. Медичне забезпечення включає: лікувально-евакуаційне забезпечення, санітарне та протиепідемічне забезпечення, медичний захист від наслідків використання зброї масового ураження та руйнування об'єктів, небезпечних у радіаційному або хімічному відношенні, медичну розвідку, медичне постачання.

Лікувально-евакуаційне забезпечення є система взаємопов'язаних заходів щодо пошуку та збирання поранених і хворих, надання їм медичної допомоги, подальшої їх евакуації, лікування та реабілітації для якнайшвидшого відновлення боєздатності та повернення до строю. Складовими лікувально-евакуаційного забезпечення є медичне сортування та медична евакуація.

Санітарне та протиепідемічне забезпечення є система заходів, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я військовослужбовців, запобігання інфекційним та професійним захворюванням.

Медичний захист особового складу від наслідків використання зброї масового ураження та руйнування об'єктів, небезпечних у радіаційному або хімічному відношенні

організовується для запобігання або максимального послаблення впливу факторів радіаційного, хімічного та біологічного ураження на особовий склад, збереження та відновлення його боєздатності за допомогою спеціальних медичних заходів та засобів.

Медична розвідка організовується для збору даних про фактори ризику (природні, кліматичні, екологічні, соціально-економічні, медичні тощо), які можуть впливати на здоров'я та боєздатність сил (військ) і організацію медичного забезпечення.

Медичне постачання організовується для повного забезпечення потреб медичних пунктів, установ та закладів медичним майном і технікою шляхом їх накопичення, зберігання, вчасного оновлення та постачання, а також організації технічного та метрологічного обслуговування медичної техніки.

10.4. Морально-психологічне забезпечення

Морально-психологічне забезпечення організовується з метою забезпечення всіх видів бойової і повсякденної діяльності сил (військ) шляхом формування та підтримання відповідного морально-психологічного стану особового складу, бойових і психологічних якостей, необхідних для успішного виконання завдань за призначенням, забезпечення інформаційно-психологічної та духовної безпеки військовослужбовців у пунктах базування (місцях дислокації) сил (військ) та в районах виконання ними бойових завдань. Морально-психологічне забезпечення включає: інформаційно-пропагандистське забезпечення та зв'язки з громадськістю, психологічне забезпечення, соціально-правове забезпечення, культурно-освітню роботу, духовне виховання, інформаційно-психологічну протидію.

Інформаційно-пропагандистське забезпечення та зв'язки з громадськістю організовуються для формування стійкого і керованого морально-психологічного стану особового складу шляхом впливу на його свідомість з метою адекватного розуміння воєнно-політичної та бойової обстановки, поставлених завдань та умов їх виконання.

Психологічне забезпечення організовується для формування, підтримання та відновлення в особового складу необхідних психологічних якостей, які забезпечують високу психологічну

стійкість та бойову активність військовослужбовців, їх готовність виконувати бойові завдання в будь-яких умовах обстановки.

Соціально-правове забезпечення організується для створення необхідних соціальних і правових умов, які сприяють виконанню особовим складом бойових завдань, додержання ними норм міжнародного гуманітарного права, підтримання високої дисципліни, організованості та порядку.

Культурно-освітня робота організується та здійснюється для формування у військовослужбовців за допомогою засобів культури та мистецтва високого морально-психологічного стану, задоволення їх духовних потреб та відновлення фізичних сил, створення необхідних моральних та психологічних передумов успішного виконання поставлених бойових завдань.

Духовне виховання організується та здійснюється як система заходів щодо створення умов для задоволення релігійних потреб військовослужбовців та працівників ЗС України відповідно до їх конфесійної належності.

Інформаційно-психологічна протидія організується для забезпечення духовної та психологічної безпеки військовослужбовців. Вона проводиться з метою прогнозування, запобігання та нейтралізації негативного інформаційно-пропагандистського впливу противника, нейтралізації його намагань дезінформувати та деморалізувати особовий склад, дезорганізувати його бойову діяльність.

Запитання для самоконтролю

1. З якою метою організується забезпечення бойових дій?
2. Які види відносяться до бойового забезпечення?
3. Які види відносяться до матеріально-технічного забезпечення?
4. Назвіть сили, що залучаються до ведення тактичної розвідки.
5. Перерахуйте та розкрийте способи ведення тактичної розвідки.
6. Що відноситься до поняття тактичного маскування?
7. Сформулюйте завдання радіоелектронної боротьби.

Г л а в а 11. Управління силами

11.1. Сутність, принципи та вимоги щодо управління силами

Сутність управління. Управління силами полягає в цілеспрямованій діяльності командирів, штабів та інших органів управління щодо підтримання бойової готовності, підготовки з'єднань, кораблів і частин до бойових дій, керівництва ними під час виконання поставлених завдань. Воно включає: організацію та здійснення заходів щодо підвищення (підтримання) бойової готовності підрозділів і забезпечення (відновлення) їх боєздатності; безперервне добування, збір, узагальнення, аналіз та оцінку даних обстановки; прийняття рішення; ставлення завдань підлеглим; організацію та підтримання взаємодії; організацію та виконання заходів щодо всебічного забезпечення; організацію управління; практичну роботу в підпорядкованих підрозділах щодо керівництва їхньою безпосередньою підготовкою до бою; організацію виконання поставлених завдань під час бою. Управління силами повинно бути стійким, безперервним, оперативним, прихованим і здійснюватися так, щоб необхідний ступінь централізації поєднувався з наданням підлеглим ініціативи у визначенні способів виконання поставлених завдань. Основою управління є рішення командира.

Своєчасно і добре організоване безперербійне управління силами сприяє захопленню та утриманню ініціативи, прихованій підготовці до бою і раптовості нанесення ударів по противнику, швидкому використанню результатів вогневого ураження противника та своєчасному здійсненню заходів щодо захисту від зброї масового ураження, а також дає змогу ефективніше використовувати бойові можливості всіх сил і засобів, що беруть участь у бою, добиватися перемоги в бою.

Принципи управління. Основними принципами управління є єдиноначальність; централізація управління з наданням підлеглим ініціативи у виконанні поставлених їм завдань; твердість і наполегливість у проведенні ухвалених рішень, планів у житті; оперативне й гнучке реагування на зміни обстановки; особиста відповідальність командирів і начальників за прийняті рішення, застосування підлеглих сил і результати виконання ними завдань.

Високоманеврений характер бойових дій, а також різкі та часті зміни обстановки вимагають від командирів, щоб управління було стійким, безперервним, оперативним, прихованим і здійснювалося так, щоб необхідний ступінь централізації поєднувався із наданням підлеглим ініціативи у визначенні способів виконання поставлених завдань.

Стійкість і безперервність управління полягає в постійному впливі командира та штабу на дії підрозділів в інтересах успішного виконання ними поставленого завдання в будь-яких умовах обстановки. Стійкість і безперервність управління досягаються: знанням обстановки, що реально склалася; правильним усвідомленням отриманого завдання; своєчасним прийняттям рішення та чітким ставленням завдань підлеглим; підтриманням надійного зв'язку з підлеглими, взаємодіючими підрозділами, старшим командиром, його штабом і сусідами; надійним захистом пунктів управління, вузлів зв'язку, командно-штабних машин від вогню артилерії, ударів авіації та інших авіаційних засобів, а також від радіоелектронних перешкод противника; швидким відновленням порушеного управління.

Оперативність управління полягає в здатності командирів і штабів виконувати покладені на них завдання в стислі строки. При цьому вони повинні постійно знати обстановку, швидко реагувати на її зміни, своєчасно уточнювати прийняте рішення та поставлені підрозділам завдання. Швидке добування даних про противника, своєчасність доповідей підлеглих командирів підрозділів, добре налагоджена інформація з боку старшого штабу та сусідів мають вирішальне значення для підтримання оперативності управління.

Прихованість управління полягає в забезпеченні збереження в секретності від противника всіх заходів, які проводять командири і штаби під час підготовки та в ході ведення бою. Це досягається суворим дотриманням встановленого режиму переговорів технічними засобами зв'язку, застосуванням різних шифрів та кодів; використанням переговорних таблиць, позивних і сигналів, кодуванням карт, заборонаю відкритих переговорів; надійним маскуванням командно-спостережних пунктів і збереженням у секретності всіх переговорів, що стосуються підготовки та ведення бою.

Для здійснення управління підрозділами створюється система

управління, яка включає органи управління, пункти управління та систему зв'язку.

Основна й резервна системи управління. Управління силами в усіх видах бойової діяльності забезпечується основною й резервною системами управління. Основна система призначається для управління силами як у мирний, так і у воєнний час. Вона включає: органи управління; командні й запасні командні пункти; тилові пункти управління; систему висвітлення обстановки; основну (стаціонарну) систему зв'язку; автоматизовані системи й засоби автоматизації управління силами (рис.11.1).

Резервна система постійно підтримується у встановленому ступені готовності й вводиться в дію з виходом із ладу основної системи (окремих її елементів) або при значному зниженні її ефективності. Вона включає повітряні й корабельні пункти управління та резервну систему зв'язку.

Командир несе повну та особисту відповідальність за бойову готовність, підготовку підлеглих йому підрозділів, правильне їх застосування й успішне виконання ними бойових завдань у встановлені терміни. Він зобов'язаний своєчасно приймати рішення щодо бою, ставити завдання підпорядкованим підрозділам, організовувати взаємодію та всебічне забезпечення, а також безпосередню підготовку підрозділів до бою, твердо управляти ними, наполегливо добиваючись виконання поставлених завдань. Це вимагає від нього високих організаторських здібностей, сильної волі й особистої сміливості, глибокого знання характеру сучасного бою, засобів і способів збройної боротьби. Командир управляє підрозділами шляхом віддання усних бойових наказів, розпоряджень, а також командами й сигналами. Накази, розпорядження та команди повинні віддаватись коротко й ясно. Він зобов'язаний негайно доповідати старшому командирі про виконання бойового завдання, нові відомості про противника, різку зміну обстановки перед фронтом і на флангах свого підрозділу, а при необхідності - про втрати та забезпеченість ракетами, боєприпасами, паливом.

У вирішальні моменти бою командир повинен знаходитись на найбільш важливому напрямку і своєчасно особисто впливати на хід бою силами та засобами, які є у його розпорядженні.

Командир частини управляє підлеглими силами особисто й

через штаб. Штаб є основним органом управління. Його обов'язком є постійне й неухильне втілення в життя рішень командира, своєчасне планування та організація бойових дій і забезпечення безперервного управління підлеглими силами. Всю свою роботу штаб здійснює на основі рішень і розпоряджень командира, вказівок вищестоящого штабу.

Штаб зобов'язаний: забезпечувати бойову готовність своїх сил; організувати безперервне добування, збір, вивчення й оцінку даних обстановки; готувати матеріали, розрахунки та пропозиції для ухвалення рішення; постійно знати положення й бойові можливості свого з'єднання; планувати бойові дії відповідно до прийнятого командиром рішення, вказівок вищестоящого штабу; вчасно доводити завдання до підрозділів, організувати їхню підготовку, взаємодію, забезпечення; доповідати обстановку та ухвалені рішення вищестоящому штабу, інформувати взаємодіючі штаби й доводити до підлеглих зміни обстановки; організувати управління, у тому числі роботу пунктів управління, ефективно використання автоматизованих систем керування, систем зв'язку й висвітлення обстановки, їхню безперебійну роботу; здійснювати контроль за виконанням бойових завдань, поставлених підпорядкованим підрозділам, надавати їм необхідну допомогу; вивчати бойовий досвід і доводити його до підлеглих, а також здійснювати контроль за забезпеченням прихованості управління силами, збереженням у секретності запланованих заходів.

Управляє роботою штабу начальник штабу. Начальник штабу є першим заступником командира, тільки він має право віддавати накази від його імені. Він відповідає за організацію та підтримання безперервного управління силами, їх бойову готовність і бойове забезпечення.

Начальник штабу зобов'язаний: завжди знати обстановку, передбачати можливі її зміни та бути готовим доповісти командирові висновки і свої пропозиції щодо рішення; надавати командирові допомогу в організації бою, підтриманні постійної взаємодії, а також у організації всебічного, у першу чергу бойового, забезпечення бою; організувати стійкий зв'язок і захист його від радіоелектронного подавлення противником; забезпечувати приховане управління силами; записувати бойові накази та розпорядження, які віддає командир; здійснювати контроль за

виконанням відданих бойових наказів (розпоряджень) і забезпеченістю сил усім необхідним для бою; інформувати командирів підрозділів і сусідів про обстановку; вести облік доз опромінення особового складу; своєчасно подавати донесення вищому штабу, а також вивчати бойовий досвід і доводити його до підлеглих, організувати розвідку противника.

Для управління силами створюються пункти управління: командні, запасні командні, тиллові й допоміжні. Вони можуть бути стаціонарними і рухомими (рис.11.1).

Рис.11.1. Класифікація пунктів управління

У ВМС створюються стаціонарні командні пункти, стаціонарні запасні командні пункти, тиллові пункти управління, корабельні пункти управління. У з'єднаннях і окремих частинах створюються, як правило, стаціонарні або рухомі командні й запасні командні пункти. Управління силами корабельних з'єднань здійснюється з командних пунктів, розміщених, як правило, на кораблях управління або на кораблях, оснащених засобами керування і зв'язку.

Командні пункти є основними пунктами управління, з яких командири здійснюють управління силами при їхній підготовці та у ході бою. На командних пунктах розміщуються й працюють

командування, основний склад штабу, начальники спеціальних військ і служб зі своїми групами, групи (офіцери) штабу тилу та штабів взаємодіючих сил.

Запасні командні пункти призначаються для підвищення стійкості, надійності й безперервності управління силами. У період функціонування командних пунктів з ЗКП можуть виконуватися окремі завдання управління, а при виході з ладу або переміщенні командних пунктів здійснюється управління силами в повному обсязі.

Тилові пункти управління призначаються для керівництва тилом, з'єднаннями й частинами матеріально-технічного забезпечення.

Допоміжні пункти управління створюються на певний період для управління силами, що діють у окремих і ізольованих районах.

Елементами командних пунктів є передові пункти управління. Вони розташовуються ближче до району бойових дій для безпосереднього керівництва окремими силами, а також для переміщення з одного пункту управління на інший.

Корабельні пункти управління призначаються для підвищення стійкості управління силами на випадок виходу з ладу наземних пунктів управління, забезпечення управління.

Для управління силами й засобами протиповітряної оборони в морі та наведення з кораблів винищувачів прикриття на КП з'єднання (групи) організовується пункт управління начальника протиповітряної оборони з'єднання, до складу якого включається: пост повітряної обстановки, пост управління зенітними вогневими засобами й корабельний пункт управління та наведення винищувальної авіації.

Командний пункт, запасний командний пункт, тиловий пункт управління, як правило, включають у групу бойового управління. У групі бойового управління звичайно створюються: центр бойового управління, інформаційний центр, напрямки по плануванню бойових дій по групах (завданнях), оперативні групи (офіцери) штабів взаємодіючих сил, пункти управління начальників спеціальних військ і служб з'єднання (частини) та інші елементи.

У ВМС з метою управління застосовуються радіо, радіорелейні, тропосферні, космічні, провідні, гідроакустичні, сигнальні та пересувні засоби зв'язку. За допомогою цих засобів

організовується телефонний, телеграфний, факсимільний, відеотелефонний зв'язок і передача даних. Сигнальними засобами організується зоровий зв'язок і сигналізація, пересувними засобами – фельд'єгерсько-поштовий зв'язок. Усі технічні засоби зв'язку використовуються комплексно із застосуванням, як правило, апаратури автоматичного засекречування, шифрування й кодування.

Процес управління силами включає збір інформації про обстановку, її аналіз, перетворення в команди і передачу виконавцям. При цьому успішність управління буде залежати від того, наскільки правильно командир буде передбачати хід розвитку подій. Наукове передбачення у військовій справі можливо тільки на основі ретельних математичних розрахунків. При сучасному рівні розвитку військово-морських сил кількість інформації, що піддається математичному аналізу для прийняття рішень, незмірно зросла. Людина вже не спроможна робити обробку інформації, що поступає, вручну. Щоб людина не була чинником, який гальмує раціональне використання й подальший розвиток військової техніки, виникла необхідність автоматизації процесів управління, тобто в появі системи управління нових методів і таких пристроїв, які здатні виконувати певні функції швидше, точніше та надійніше людини.

Можливості комплексної автоматизації процесів управління стали реальними після створення швидкодіючих ЕОМ і розвитку науки про управління – кібернетики. Основою військової кібернетики сьогодні є теорія військової інформації, теорія застосування математичних методів для вирішення військових завдань (теорія дослідження операцій), теорія і практика застосування ЕОМ.

Теорія інформації займається способами передачі інформації методами її кодування й декодування, обробкою та сортуванням. При цьому під інформацією розуміються на увазі всі повідомлення, розпорядження, накази, оперативно-розвідувальні документи, що містять відомості про свої сили й сили противника, а також про умови району бойових дій. Теорія інформації вирішує питання, як усю інформацію, передану усно, письмово або по каналах зв'язку, представити у вигляді кодограм, придатних для подачі в ЕОМ, щоб найбільш повно використовувати її для досягнення максимального бойового ефекту.

Сучасні ЕОМ є універсальними. Вони здатні з високою

точністю й швидкістю вирішувати коло математичних завдань із більшим обсягом обчислень. Вони можуть здійснювати:

- збір, обробку й наочне відображення даних обстановки;
- проводити оперативно-тактичні розрахунки й виробляти варіанти рішень;
- здійснювати комплексне керування кораблем і його зброєю.

Ніяка машина не здатна самостійно виробити принципи ведення бойових дій. Вона може дати лише рекомендації, що відповідають принципам, закладеним у програму. Тому вироблені машиною рекомендації будуть тим ближче до оптимального рішення, чим точніше й якісніше вироблені людиною принципи рішення завдання. Вироблені машиною рекомендації вимагають критичного аналізу й творчої коректури з урахуванням тих факторів, які не можуть бути точно враховані програмою.

Автоматизація управління силами розширює можливості командира, робить його працю більш інтелектуальною, створює більш сприятливі умови для творчої роботи.

Починаючи з 2006 року, у Збройних Силах України почалося поетапне впровадження новітніх цифрових технологій у системи управління і зв'язку. Комп'ютери і радіотелефони виконанні у захищеному варіанті, на яких впроваджено тотальний захист інформації пасивними методами, встановлені на кораблях та пунктах управління ВМС. Вони дозволяють швидко передавати інформацію і добре захищені від стороннього втручання й прослуховування. Національний виробник техніки зв'язку "Телекарт Прилад" (Одеса) поставляє комплекс зв'язку "Нарада", що встановлюється на командно-штабних машинах. Цифрові радіостанції монтуються на бойовій техніці. Вони дозволяють вихід на будь-яку АТС міста або вийти в будь-яку мережу. Цифрові радіорелейні станції встановлені на кожному пункті управління, зокрема, на захищеному КП ВМС, пункті управління тактичної групи "Крим" Повітряних сил і на корабельному ПУ – кораблі управління "Донбас". Комплексна апаратна зв'язку «К-1501» фірми "Телекарт Прилад", розміщена на базі автомобіля КраЗ, має чотири цифрові радіорелейні станції, цифрові АТС, модеми, комутатори. Модернізована тропосферна радіорелейна станція забезпечує роботу декількох інтервальних тропосферних ліній зі швидкістю передачі до 2048 кілобіт у секунду, має повністю автономне живлення. Ця

апаратна може замінити від 15 до 18 апаратних зв'язків, які зараз перебувають на озброєнні в збройних силах.

У сучасних умовах суттєво міняються підходи до прийняття рішення і особливо планування бойових дій. Це пов'язано, в першу чергу, з автоматизацією управлінських процесів. Війни нового покоління в Перській затоці, на Балканах і в Афганістані показали, що змінюється сама управлінська діяльність командирів та штабів у ході ведення бойових дій.

Так, у районі Перської затоки була розгорнута система автоматизованого обліку інформації, у якій локальні обчислювальні мережі, розгорнуті на кожному пункті управління, з'єднувалися між собою оптичними та іншими лініями зв'язку. Всього у створеному угрупованні військ нараховувалося більше 10 тисяч електронно-обчислювальних машин.

Операція „Буря в пустелі” була дуже ретельно промодельована перед початком війни. Напад Іраку на Кувейт у серпні 1990 року примусив Пентагон шукати відповіді на такі питання, на які неможливо було швидко відповісти. Відповіді були отримані за допомогою моделювання. Були використані різні моделі для аналізу військових проблем і моделей для прийняття рішень. Всього за період з серпня 1990 року по березень 1991 року було промодульовано більше 200 варіантів різних способів початку, ведення і забезпечення бойових дій багатонаціональних сил.

Висновки моделювання показали, що проведенням довготривалої, протягом не менше 35 діб, повітряно-космічної наступальної операції, можна забезпечити перемогу практично без застосування сухопутного угруповання збройних сил і не понести значних втрат.

11.2. Рішення командира і порядок його прийняття

Рішення командира є основою управління. Відповідно до прийнятого рішення організуються й плануються бойові дії.

Вироблення рішення – складний творчий процес, що вимагає особливих навичок: уміння швидко орієнтуватися в складній обстановці, правильно її аналізувати, робити необхідні розрахунки. У рішенні командира, як у дзеркалі, відбиваються досвід, знання, здатність до творчого мислення. Порядок роботи командира щодо

організації бою залежить від конкретної обстановки, отриманого завдання і наявності часу. Як правило, роботу стосовно організації бою командир починає після отримання бойового наказу (бойового, попереднього бойового розпорядження) або після оголошення командиром з'єднання рішення щодо бойових дій.

З отриманням бойового завдання командир усвідомлює його, робить розрахунок часу, орієнтує сили на майбутні дії, оцінює обстановку, приймає рішення, ставить завдання підпорядкованим силам, організовує взаємодію, забезпечення й управління, а також підготовку сил до виконання завдань (рис. 11.2).

Рис.11.2. Порядок роботи командира по організації бою (варіант)

Усвідомлення завдання. Отримавши бойовий наказ або бойове розпорядження, командир усвідомлює завдання, визначає заходи, які необхідно провести негайно для швидкої підготовки до виконання отриманого завдання; робить розрахунок часу; орієнтує своїх заступників і командирів підрозділів про дії, які будуть виконуватись, дає вказівки начальнику штабу щодо підготовки підрозділів до виконання бойового завдання, організації розвідки,

про час і порядок роботи на місцевості; оцінює обстановку; особисто приймає рішення; доповідає його командирі з'єднання, видає усний бойовий наказ, організовує взаємодію, дає вказівки щодо організації всебічного забезпечення бою, виховної роботи і управління. Потім керує безпосередньою підготовкою підрозділів до бою та у встановлений час доповідає командирі з'єднання про готовність корабля (частини) до виконання бойового завдання.

Залежно від обстановки та наявності часу послідовність роботи командира щодо організації бою може бути й іншою. В усіх випадках роботу щодо організації бою він повинен проводити так, щоб забезпечити безперервне управління підрозділами, своєчасне прийняття рішення, ставлення завдань і надати більшу частину часу підлеглим підрозділам на підготовку до виконання завдання.

Найвідповідальнішим моментом у роботі командира є прийняття рішення, яке є основою управління підрозділами і приймається на основі усвідомлення завдання, оцінки обстановки та проведених тактичних розрахунків.

Усвідомлення отриманого завдання – це початковий, разом із тим відповідальний етап у процесі вироблення рішення, оскільки невірне його розуміння призведе до невірного рішення. Під час усвідомлення отриманого завдання командир повинен зрозуміти:

- мету майбутніх дій, замисел старшого командира (особливо способи розгрому противника);
- завдання, місце в бойовому порядку та роль свого корабля (частини) в бою;
- завдання сусідів і порядок організації взаємодії з ними;
- час готовності до виконання завдання.

Мета майбутніх дій – це кінцевий результат, який повинен бути досягнутим у ході бою.

Зрозуміти замисел означає з'ясувати: угруповання противника, де, яким способом, у якій послідовності вирішив розгромити старший командир, де він зосереджує свої основні зусилля (наносить головний та інші удари), а також з'ясувати порядок застосування старшим командиром сил і засобів при нанесенні ураження противнику на напрямку дій корабля. При цьому уточнюється: характер об'єктів, що будуть уражені, їх місця у бойовому порядку сил противника, час нанесення ударів, як впливає знищення об'єктів противника на визначення способів дій своїх сил і

засобів.

При усвідомленні свого бойового завдання, місця в бойовому порядку і ролі під час виконання поставленого завдання уточнюються: тактичні нормативи дій корабля, у складі якого елементу бойового порядку, в якому ешелоні і на якому напрямку буде виконуватися отримане бойове завдання.

Зміст поняття тактичні нормативи означає: просторові розміри дій, напрямок зосередження основних зусиль (нанесення головного удару), величина добового переходу, час на ставлення і виконання завдання.

Розглядаючи зміст завдання сусідів, командир ретельно вивчає на якому напрямку вони зосереджують свої зусилля, порядок дій різних сил і засобів сусідів та умови підтримки взаємодії з ними, рубежі розгортання та напрямки дій інших кораблів (корабельних груп).

У результаті усвідомлення завдання командир робить висновки, які будуть покладені в основу рішення, в яких він попередньо визначає:

- напрямок зосередження основних зусиль (головного удару);
- порядок вогневого ураження противника, як вишикувати бойовий порядок;
- які заходи щодо підготовки бою необхідно провести негайно;
- умови взаємодії з сусідами;
- термін виконання основних заходів – розрахунок часу.

До заходів, які необхідно виконати негайно, перш за все відноситься організація розвідки. Виходячи з досвіду бойових дій та військових навчань, командир і штаб будуть мати недостатній обсяг даних для прийняття правильного рішення, а саме 30-40%. Більше того, на час отримання бойового завдання основні сили розвідки можуть діяти в інтересах виконання завдання, яке отримали раніше. У зв'язку з цим командиру необхідно уточнити завдання щодо розвідки противника та визначити, які сили і засоби додатково залучити для їх виконання.

У ході усвідомлення отриманого завдання проводиться віддавання попередніх розпоряджень. З таких питань: підвищення бойової готовності сил і системи керування ними; згортання ремонтних робіт; приймання необхідних запасів; дообладнання району бойових дій; передислокація сил; розосередження сил;

підготовка сил до виходу в море; розгортання сил у морі та інше. Попередні розпорядження можуть віддаватися й на інших етапах вироблення рішення.

Визначивши необхідні заходи, командир проводить розрахунок часу, який і буде, по суті, планом роботи щодо підготовки до виконання бойового завдання. Вихідними даними для розрахунку часу є час отримання бойового завдання, час готовності підрозділів до його виконання та час доповіді рішення старшому командирі. Спочатку командир визначає загальну кількість часу на організацію бою, у тому числі у світлий і темний час доби. Потім розподіляє його по заходах, при цьому більшу частину часу необхідно надати для роботи підлеглим.

Оцінка обстановки. Якщо усвідомлення бойового завдання зводиться до розуміння таких питань як, що, де, коли, з ким воно повинне бути виконане, то оцінка обстановки має своєю метою відповісти на запитання, у яких умовах буде вирішуватися бойове завдання. Оцінити обстановку – це означає виявити з безлічі факторів, що впливають на успішність виконання бойового завдання, такі, які в даних конкретних умовах найбільше впливають (є найбільш істотними) на результат бою. Оцінка обстановки включає оцінку противника, своїх сил, району бойових дій, стан погоди, пори року та інших факторів, що впливають на виконання бойового завдання.

Оцінка противника передбачає глибокий аналіз даних, які про нього є в наявності. За відсутності достатніх відомостей командир негайно вживає заходів, щоб добути їх із різних джерел. Іноді деякі дані можуть доповнюватися припущеннями, які ґрунтуються на бойовому досвіді командира та його знаннях організації, озброєння й тактики противника. При оцінці противника аналізуються його склад, стан, сильні та слабкі сторони, замисел і можливі варіанти дій за часом і місцем, імовірні тактичні прийоми, бойові (похідні) порядки (ордери, строї), система керування; розраховуються його можливості з використання різної зброї, організації оборони, ведення розвідки, радіоелектронної боротьби, а також можливості противника по вогневому ураженню (рубежі досяжності) при його розгортанні; виявляються його сильні та слабкі сторони і намічаються цілі для ураження.

У результаті оцінки противника командир може зробити такі

висновки: знищення яких цілей різко знижує його бойові можливості, напрямок зосередження основних зусиль; яким способом і у якій послідовності нанести противнику ураження при виконанні кожного завдання, які уразити об'єкти; як вишикувати бойовий порядок, склад його елементів; які сили і засоби залучити до виконання спеціальних завдань; зміст бойових завдань своїх сил; які елементи бойового порядку більш надійно прикрити від ударів засобів повітряного нападу.

При оцінці своїх сил аналізуються положення, склад, стан, забезпеченість штатних, приданих підрозділів та частин, їх бойові можливості для вирішення поставленого бойового завдання. Мета оцінки – визначити найбільш ефективні засоби застосування своїх сил і засобів для виконання завдання.

Під час оцінки положення своїх сил командир вивчає їх положення на час отримання бойового завдання, у тому числі й сил, що призначені для підсилення. Визначаються просторові і тимчасові показники для висування своїх сил до району виконання отриманого завдання.

Вивчаючи склад і стан сил, командир аналізує: укомплектованість особовим складом, озброєнням і технікою; морально-психологічний та фізичний стан особового складу, його боєздатність і бойовий досвід, організаторські якості підлеглих; стан озброєння, бойової та іншої техніки, потребу в проведенні ремонту і обслуговуванні; склад та стан засобів підсилення, а також підрозділів і частин матеріально-технічного забезпечення.

При оцінці забезпеченості командир, перш за все, вивчає: наявність боєприпасів, матеріальних засобів, розміри та терміни їх поповнення до встановлених норм; норми витрати основних видів бойових припасів на добу бою.

Особливо ретельно оцінюються бойові можливості по вогневому ураженню цілей противника вогнем БРВ, літаками та вертольотами, що підтримують, і бойові можливості засобів ППО. Крім того, командир аналізує можливості підрозділів і частин спеціальних військ по РЕБ, маскуванню, виконанню заходів забезпечення РХБ захисту, можливості по ремонту та відновленню техніки, підвозу матеріальних засобів і медичному забезпеченню.

Завершуючи оцінку противника та своїх сил, командир проводить кількісно-якісний аналіз їх складу, морального стану й

бойових можливостей, з урахуванням цього визначає абсолютний та кількісно-якісний стан сил сторін.

При оцінці району бойових дій аналізуються його фізико-географічні умови, обладнання театру воєнних дій, навігаційно-гідрографічні умови, а також метеорологічні, гідрологічні, міжнародно-правові умови й освітленість району з урахуванням їх впливу на успішне виконання бойових завдань своїх сил і ефективність дій противника.

На основі оцінки обстановки командир робить висновки, які дають йому можливість визначити: напрямок зосередження головних зусиль, шикуння бойового порядку і способи дій; район і час виявлення противника, бойову ефективність та стійкість своїх сил на всіх етапах бойових дій з урахуванням можливої протидії з боку противника; особливості району бойових дій, що впливають на виконання поставленого завдання. В числі інших факторів аналізуються й оцінюються радіаційна, хімічна, біологічна обстановка, а також радіоелектронна обстановка.

Прийняття рішення. У результаті з'ясування завдання, оцінки обстановки й проведених розрахунків командир особисто приймає рішення, у якому визначає: замисел бойових дій, завдання силам, основні (головні) питання взаємодії та забезпечення, основи організації управління й строки готовності сил.

Основу рішення становить замисел бойових дій, у якому визначаються: напрямки зосередження основних зусиль, способи розгрому противника (якого противника, де, у якій послідовності та як розгромити із зазначенням порядку вогневого ураження і заходів щодо його обману), бойовий порядок.

Сутність роботи командира щодо прийняття рішення полягає в зіставленні висновків, зроблених із окремих елементів (питань) рішення в процесі усвідомлення завдання, оцінки обстановки і тактичних розрахунків з метою остаточного визначення складових елементів рішення та їх формулювання. Приймаючи рішення, командир одночасно оформляє замисел на бойові дії на карті, потім доповідає старшому начальнику.

Замисел оформляється на карті з пояснювальною запискою. Графічна частина замислу на карті повинна відображати зміст ухваленого рішення, ясно виражати замисел виконання завдання та включати: етапи і маршрути розгортання; похідні й бойові порядки;

рубежі знаходження та виявлення противника; організацію наведення ударних сил і видачі цілевказівки, райони бойових дій, райони й час тактичного розгортання, вогневі позиції, напрямки та послідовність ударів; час, рубежі напрямку ударів (атак) сусідів і розмежувальні лінії з ними; дії, що забезпечують, рубежі прикриття; порядок взаємодії, а також схему бойової організації й строки готовності сил до виконання завдання. Елементи замислу, не відображені графічно, викладаються текстуально в пояснювальній записці.

За вказівкою командира додатково до замислу можуть додаватися: обґрунтування рішення (необхідні розрахункові листи, часткові карти, планшети, таблиці, графіки), планова таблиця взаємодії й інші документи. Замисел підписується командиром і начальником штабу, затверджується старшим начальником.

На основі ухваленого рішення командир ставить завдання підлеглим силам.

Бойове завдання може бути поставлене усно, письмово або по радіо. Усне ставлення завдання проводиться при можливості особистого спілкування старшого начальника з підлеглими й відсутності часу на розробку письмових документів, письмове – при наявності часу на розробку таких документів і можливості їхнього вручення підлеглим, по радіо – при неможливості вручення підлеглим.

Письмовими бойовими документами по управлінню силами є: бойовий наказ, бойове розпорядження, настанова по застосуванню сил при виконанні типових завдань, планова таблиця взаємодії сил, розпорядження по прихованому керуванню, по зв'язку, по застосуванню радіотехнічних засобів спостереження. За змістом документи щодо управління силами класифікуються на планувальні, директивні, звітно-інформаційні, розрахунково-довідкові та особисті документи службових осіб (рис.11.3).

**КЛАСИФІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ
З УПРАВЛІННЯ СИЛАМИ**

Рис.11.3. Класифікація документів по управлінню силами

Бойовий наказ – основний письмовий документ по управлінню силами. У ньому вказуються: короткі висновки з оцінки сил противника; бойове завдання; завдання сусідів і розмежувальні лінії з ними; після слова «вирішив» – замисел бойових дій; після слова «наказую» окремими абзацами ставляться завдання підлеглим, доданим та підтримуючим силам; вказується витрата основних видів боєприпасів; час готовності до виконання поставлених завдань; місця розгортання; місця й час розгортання пунктів управління, заступництво та порядок переміщення. Бойовий наказ підписується командиром і начальником штабу.

Бойовий наказ віддається, коли є можливість поставити завдання усім командирам одночасно. Якщо за умов обстановки це неможливо, бойові завдання підлеглим командир ставить бойовими розпорядженнями, які передаються особисто, через офіцерів штабу або по технічних засобах зв'язку.

Бойове розпорядження віддається замість бойового наказу або як його продовження. У ньому, як правило, викладаються ті ж питання, що й у бойовому наказі, але в більш короткій формі. У бойовому розпорядженні командир зазначає: короткі висновки з оцінки противника; об'єкти, які уражуються засобами старшого командира; бойове завдання і час готовності до дій. За необхідності у бойовому розпорядженні можуть зазначатися завдання сусідів та інші дані. Бойове розпорядження підписується командиром і начальником штабу, а якщо воно віддається від імені командира – тільки начальником штабу.

У попередньому бойовому розпорядженні командир, як

правило, зазначає: відомості про противника; об'єкти, що уражаються засобами старшого командира; бойове завдання зі ступенем деталізації, що відповідає прийнятому рішенням на час віддання попереднього бойового розпорядження; час готовності й основні заходи щодо підготовки до бойових дій; час і способи доведення завдань та інші дані.

Настанова по застосуванню сил при виконанні типових завдань розробляється в тих випадках, коли за умовами обстановки може бути кілька варіантів виконання бойового завдання.

Планова таблиця взаємодії, розпорядження по прихованому керуванню, по зв'язку та інші документи є додатками до бойового наказу (настанови). Вони уточнюють і доповнюють основний документ.

Документами, що відображають хід виконання бойового завдання кораблем, є вахтовий журнал і журнал бойових дій. Про виконання бойового завдання складається бойове повідомлення. У ньому повідомляються досягнуті бойові результати, свої втрати й здатність до подальших дій. Спочатку бойове повідомлення (у короткому змісті) передається по радіо, із прибуттям у пункт базування складається докладне повідомлення.

Ставлення бойових завдань підлеглим залежно від умов обстановки здійснюється різними способами. Після поставлення завдань командир організовує взаємодії за участю своїх заступників, командирів бойових частин (груп), окремих і приданих підрозділів. Питання взаємодії вирішуються протягом усієї роботи з організації бойових дій, основи взаємодії закладаються під час усвідомлення завдання й оцінки обстановки. Основні питання взаємодії відображуються в рішенні командира і під час ставлення бойових завдань. Головна робота щодо організації взаємодії проводиться командиром відразу після поставлення бойових завдань.

Під час організації взаємодії командир повинен: узгоджувати зусилля штатних, приданих і підтримуючих сил щодо виконання поставленого завдання; добитися єдиного розуміння всіма командирами мети бойових дій, бойових завдань і способів їх виконання; накреслити й узгодити варіанти дій сил та заходи щодо обману противника, виходячи з характеру його можливих дій, а також указати сигнали оповіщення, управління та взаємодії.

Організація взаємодії може здійснюватися методом вказівок

командира або методом доповідей підлеглих із послідовним відпрацюванням дій за завданнями, часом, місцем і відпрацюванням основних тактичних епізодів за можливими варіантами дій. В умовах вкрай обмеженого часу взаємодія організовується методом вказівок.

У ході бойових дій взаємодія здійснюється безперервно, постійно уточнюється, а за різких змін обстановки організовується заново.

Всебічне забезпечення бойових дій організовується командиром в усіх умовах обстановки з урахуванням заходів, які проводяться старшим командиром. Всебічне забезпечення включає бойове, матеріально-технічне, морально-психологічне та медичне забезпечення. Завдання із всебічного забезпечення бойових дій доводяться до підлеглих окремими вказівками, обсяг і зміст яких у кожному конкретному випадку буде різний. Частина вказівок може бути дана в попередніх розпорядженнях, інша частина – після поставлення бойових завдань і організації взаємодії.

Організуючи управління, командир визначає: місце й час розгортання пунктів управління, порядок підтримання зв'язку та радіообміну, способи і терміни подання донесень.

Управління силами в ході бойових дій – це безперервний вплив командира й штабу на хід бойових дій і спрямування зусиль на виконання поставленого завдання в зазначені строки та з найменшою витратою сил.

Практична робота командира проводиться з метою своєчасної й повної підготовки сил до бойових дій. Командир перевіряє точність виконання відданого бойового наказу, знання підлеглими бойового стану противника і усвідомлення своїх завдань; визначає відповідність прийнятих підлеглими рішень до загального замислу бойових дій та поставлених бойовим завданням; розбирає разом із підлеглими доцільні способи виконання завдань; організовує й проводить заходи щодо підготовки до бойових дій; контролює виконання заходів щодо організації вогневого ураження, взаємодії, управління та всебічного забезпечення, готовність сил приступити до виконання бойових завдань у точно встановлений час; надає допомогу в забезпеченні підлеглих усім необхідним, усуває на місці виявлені недоліки.

Робота командира під час бойових дій спрямовується,

передусім, на втілення в життя прийнятого рішення. Вона включає: постійний збір даних про обстановку та її оцінку, своєчасне уточнення рішення зі зміною обстановки, доведення уточнених завдань до підлеглих, підтримання безперервної взаємодії та всебічного забезпечення бойових дій, здійснення контролю за виконанням підлеглими наказів і наданні необхідної допомоги.

У випадку різкої зміни обстановки, коли немає можливості отримати вказівки, командир зобов'язаний приймати за своєю ініціативою нове рішення в межах загального замислу старшого командира та при першій можливості доповісти про нього безпосередньому начальнику.

Командир зобов'язаний своєчасно доповідати старшому командиру про отримання бойового завдання, прийняте рішення, результати використання противником зброї масового ураження та систем високоточної зброї, виконання завдання, нові відомості про противника, а також про різкі зміни обстановки й значні втрати своїх сил і засобів.

При безпосередній загрозі використання противником зброї масового ураження командир попереджає про це свої сили і, не припиняючи виконання бойового завдання, вживає заходів щодо їх укриття, розосередження та проведення інших заходів для захисту від зброї масового ураження, інженерного забезпечення та забезпечення РХБ захисту.

Запитання для самоконтролю

1. Яким чином командири та штаби управляють силами під час підготовки та виконання поставлених завдань?
2. Дайте характеристику сучасних вимог до управління силами.
3. Що включає в себе система управління силами?
4. Які бувають пункти управління?
5. В чому полягає сутність прийняття рішення командиром?
6. Які пропозиції надаються командиру під час вироблення замислу?
7. Що таке замисел бойових дій?
8. Яким чином командир доводить завдання до підпорядкованих підрозділів?

Р о з д і л Ш

Перехід морем та оборона кораблів на переході морем

Г л а в а 12. Підготовка до бойових дій та перехід кораблів морем

12.1. Підготовка кораблів до бойових дій

Кораблі є основною складовою ВМС. Тому вирішення головних завдань, які покладаються на ВМС, залежать від рівня підготовки кораблів до ведення бойових дій. Для виконання головних завдань необхідно якісна та своєчасна підготовка кораблів до бойових дій, яка повинна проводитись постійно, планово як у мирний, так і у воєнний час, на протязі всього часу перебування корабля у строю.

Підготовка з'єднання надводних кораблів до бойових дій включає комплекс заходів щодо підтримки встановленої бойової готовності, спрямованих на виконання поставлених завдань. Вона складається з виконання заходів підготовки особового складу корабля та заходів підготовки його матеріальної частини.

Час підготовки надводних кораблів до бойових дій можна поділити на два основних періоди (етапи).

1. Завчасна підготовка надводних кораблів до бойових дій.

2. Безпосередня підготовка надводних кораблів до бойових дій.

Завчасна підготовка ведеться постійно як у мирний, так і у воєнний час, починаючи з моменту прийому корабля екіпажем.

Основним змістом завчасної підготовки надводних кораблів до бойових дій є:

- підготовка екіпажу корабля до здачі курсових завдань;
- підтримання у справному стані зброї та технічних засобів, своєчасний їх ремонт;
- поповнення до встановлених норм усіх видів постачання.

Безпосередня підготовка надводних кораблів до бойових дій починається з отриманням бойового наказу (розпорядження). Вона складається з попередньої підготовки та остаточної підготовки.

Попередня підготовка надводних кораблів до бойових дій починається з отриманням бойового наказу (розпорядження) до початку підготовки корабля до бою та походу.

Командир з'єднання під час попередньої підготовки до бойових дій усвідомлює поставлене бойове завдання, проводить розрахунок часу на підготовку кораблів та орієнтує своїх найближчих помічників стосовно бойового завдання, оцінює противника, стан і бойові можливості кораблів з'єднання, район бойових дій, а також інші фактори, які впливають на виконання бойового завдання, приймає рішення, ставить завдання командирам кораблів. Рішення командира з'єднання затверджується вищестоящим начальником. Роботу флагманських спеціалістів по підготовці кораблів до бойових дій організовує начальник штабу з'єднання.

На підставі оцінки обстановки розробляється розрахунок маршруту переходу, який містить вибір і розрахунок курсів, швидкостей ходу та часу переходу.

Курси переходу кораблів вибираються з урахуванням прибуття в призначений район у заданий строк. При виборі курсу прагнуть забезпечити прихованість переходу, зменшити ймовірність зустрічі з противником, а також урахуються воєнно-географічні, навігаційно-гідрографічні особливості району переходу та гідрометеорологічні умови.

При виборі курсу враховується можливість підтримки кораблів та прикриття їх на переході морем іншими силами, у тому

числі винищувальною авіацією.

Швидкість ходу кораблів призначається з урахуванням своєчасного прибуття в заданий район бойових дій. Разом з тим на вибір швидкості ходу впливає необхідність зберігання запасу палива для вирішення бойового завдання та повернення в пункти базування, на випадок змушеного збільшення швидкості ходу, ухилення від зустрічі з противником, погіршення погоди та інше.

Під час руху в складі конвою або десантного загону в розрахунок приймається швидкість самого тихохідного транспорту або десантного корабля. При русі за тралами швидкість вибирається, виходячи із швидкості ходу тральщиків.

Розрахунок часу переходу з'єднання кораблів може виконуватися в прямій або зворотній послідовності. Прямий розрахунок виконується, коли призначено час виходу і не вказано строк прибуття в район. У зворотній послідовності розрахунок виконується, якщо вказано час прибуття в район, а час виходу не призначено.

Загальна тривалість переходу визначається з урахуванням необхідного запасу часу на перехід та запасу часу на випадок раптової зустрічі з противником і обходу небезпечних районів (5–10% від тривалості переходу).

Для зручності розрахунків весь маршрут переходу розбивається на ділянки залежно від характеру та можливості протидії противника, навігаційно-гідрографічних і гідрометеорологічних умов. Розрахунок виконується в декількох варіантах, із яких вибираються два найбільш вигідних (основний і запасний). Розрахунок маршруту переходу зводиться в таблицю.

Необхідні зведення про погоду, навігаційну та міну обстановку по маршруту переходу уточнюються в оперативного чергового. Розрахунок маршруту переходу для одиночного корабля виконується за такою ж схемою.

Заходи попередньої підготовки:

- проведення занять з офіцерським складом (летучки, групів вправи);
- проведення підготовки вахтових офіцерів;
- поповнення до встановлених норм усіх видів постачання;
- отримання боєприпасів;
- перевірка справного стану зброї та технічних засобів;

- подача заявок у відповідні ремонтні організації та виконання ремонту;

- проведення занять та тренувань зі спеціальними корабельними обслугами (ППДЗ, водолазна обслуга та інше).

Остаточна підготовка корабля починається за сигналом "Корабель до бою і походу підготувати!"

Командири кораблів з початком остаточної підготовки до бою і походу ставлять завдання на вихід своєму особовому складу. За цією командою весь особовий склад корабля в суворій відповідності з розкладом і графіком підготування до бою і походу займає свої місця та готує зброю і технічні засоби до застосування щодо рішення поставлених кораблю бойових завдань.

Підготовка корабля завжди повинна здійснюватися в повному обсязі незалежно від тривалості походу, складності поставленого завдання, фактичного стану та прогнозу погоди.

Під час безпосередньої підготовки до бою і походу командир корабля та командир штурманської бойової частини розробляють план зняття корабля з якоря та швартовів. Командир корабля приймає рішення на вихід із бази. На карті з урахуванням гідрометеорологічних умов показується траєкторія руху корабля з моменту підняття якоря, контрольні пеленги на момент зміни швидкості ходу, перекладки керма, зміни курсу, контрольні та небезпечні ізобати.

Загальне керівництво остаточною підготовкою корабля до бою і походу покладається на командира корабля, а безпосереднє керівництво згідно з графіком організовує старший помічник командира корабля. Своєчасний вихід кораблів із пунктів базування забезпечується призначенням їм визначеної готовності до походу.

Готовність до походу – це такий стан корабля, при якому він через визначений час з моменту отримання наказу може знятися з якоря та слідувати для виконання поставленого завдання. Готовність до походу визначається на підставі вимог обстановки та технічних можливостей кораблів.

Види готовності до походу:

№ 1 – негайна (0 – 15 хв – час від моменту до наказу дати хід, обумовлена технічними можливостями головної енергетичної установки і умовами знімання з якоря, швартовів);

№ 2 – 1 годинна;

- № 3 – 2 годинна;
- № 4 – 4 годинна;
- № 5 – 12 годинна;
- № 6 – 24 годинна;
- № 7 – 2 добова;
- № 8 – 5 добова.

Кожному кораблю перед виходом у море призначаються тактичний номер та місце в похідному ордері.

Кожний корабель повинен бути готовий до бою та відбиття раптового нападу противника, для чого на ньому встановлюється бойова готовність (БГ № 1, БГ № 2). Вид бойової готовності призначається, виходячи з вимог обстановки, завдання і часу, необхідного для приведення корабля до стану готовності для відбиття нападу противника.

По бойовій готовності № 1 вся зброя та технічні засоби корабля повинні бути підготовлені до негайного застосування, весь особовий склад корабля знаходиться на командних пунктах та бойових постах згідно з розкладом з бойової тривоги. Готовність до відкриття вогню визначається часом підготовки першого залпу.

По бойовій готовності № 2 вся зброя та технічні засоби корабля готові до бою. Готовність до відкриття вогню визначається встановленим часом переведення в БГ № 1 та часом підготовки першого залпу. На командних пунктах та бойових постах, що забезпечують керування кораблем, призначений хід, живучість корабля, подачу електроживлення, а також зв'язок, спостереження та РЕБ та несення вахти в дві або три зміни.

БГ № 1 устанавлюється для ведення бою або при умовах плавання, які вимагають наявності всього особового складу на бойових постах й командних пунктах, негайної готовності всієї зброї та технічних засобів до дії.

БГ № 2 устанавлюється в усіх випадках, коли не оголошена бойова готовність № 1, а також при стоянці корабля на відкритих рейдах, а в окремих випадках і в базі. При оголошенні бойової готовності № 2, з урахуванням конкретної обстановки, можуть призначатися наступні варіанти готовності:

- варіант № 1 – не менше 50% усіх бойових засобів корабля знаходяться в БГ № 1;
- варіант № 2 – не менше 25% усіх бойових засобів корабля

знаходяться в БГ № 1;

- варіант № 3 – в БГ № 1 знаходяться окремі спеціально призначені засоби корабля.

12.2. Обов'язки офіцерського складу при підготовці до бою та походу

Обов'язки офіцерів корабля при підготовці до бойового походу регламентуються положеннями, статутами, настановами, інструкціями та іншими документами. Нижче наводяться основні обов'язки командира корабля, його помічників і командирів деяких бойових частин.

Командир корабля повинен: усвідомити бойове завдання корабля і його місце в загальному завданні з'єднання (групи); здійснити розрахунок часу на підготовку й орієнтувати своїх найближчих помічників стосовно поставленого бойового завдання; оцінити противника, стан і бойові можливості свого корабля, район бойових дій, а також інші фактори, що впливають на виконання бойового завдання; прийняти рішення; поставити завдання бойовим частинам, службам і організувати підготовку корабля, а також офіцерів щодо можливих варіантів майбутніх бойових дій.

Рішення командира корабля затверджується командиром з'єднання і записується в журнал бойових дій.

Старший помічник (помічник) командира корабля організовує роботу бойових частин і служб по підготовці корабля до бойових дій, проведенню необхідних заходів щодо підготовки особового складу, спрямованих на виконання поставленого бойового завдання, збору даних про противника, веденню розвідувальної карти і доповідає результати аналізу обстановки командир корабля. Особисто перевіряє готовність головного командного пункту корабля і технічних засобів, що забезпечують керування кораблем.

Помічник командира корабля перевіряє наявність і готовність засобів боротьби за живучість на верхній палубі, індивідуальних і колективних рятувальних засобів, організовує вантажні роботи і забезпечує їх безпеку. Особисто перевіряє готовність запасного командного пункту до керування кораблем, зброєю і технічними засобами.

Командири бойових частин зобов'язані:

- командир штурманської бойової частини – виконати попередню прокладку; визначити варіанти застосування технічних засобів з метою вироблення навігаційних даних для використання зброї; разом із командирами бойових частин ракетної (ракетно-артилерійської, артилерійської) і мінно-торпедної зробити попередні розрахунки по тактичному маневруванню; проаналізувати й оцінити гідрометеорологічну обстановку та її вплив на використання зброї, дії корабельної авіації і кораблеводіння; підготувати пропозиції щодо рішення командира корабля по навігаційно-гідрографічному й гідрометеорологічному забезпеченню;

- командир ракетної (ракетно-артилерійської, артилерійської) бойової частини разом з начальником радіотехнічної служби і командиром штурманської бойової частини – зробити необхідні розрахунки по застосуванню ракетної й артилерійської зброї та бойовому маневруванню; організувати і особисто керувати приймання ракет та артилерійських боєприпасів, попередньою підготовкою зброї з виконанням заходів радіоелектронного захисту та протидії технічним засобам розвідки противника;

- командир мінно-торпедної бойової частини разом з начальником радіотехнічної служби і командиром штурманської бойової частини – зробити необхідні розрахунки по використанню протичовнової, торпедної, мінної та протимінної зброї; організувати й особисто керувати приймання протичовнових ракет, торпед, глибинних бомб, мін, а на підводних човнах – засобів гідроакустичного подавлення та їх остаточною підготовкою з виконанням заходів радіоелектронного захисту і протидії технічним засобам розвідки противника;

- командир бойової частини зв'язку – зробити розрахунок і розподіл засобів зв'язку; підготувати заходу щодо захисту зв'язку від перешкод противника, ненавмисних перешкод і протидії технічним засобам розвідки противника;

- командир електромеханічної бойової частини – зробити розрахунок застосування енергетичних установок, аварійно-рятувальних засобів, розмагнічувальних пристроїв, витрати палива, мастильних матеріалів, води та інших запасів; керувати прийманням запасів і підготовкою технічних засобів; після приймання всіх видів запасів розрахувати навантаження корабля, а на підводному човні –

зміну плавучості залежно від щільності води по маршруту переходу та у районі бойових дій, виконати розрахункове диферентування;

- начальник радіотехнічної служби – підготувати карту обстановки з даними по своїх силах і силах противника, даними прогнозів гідроакустичних умов й радіолокаційного спостереження; зробити розрахунок і підготувати пропозиції з технічних можливостей своїх радіоелектронних засобів з урахуванням впливу на них засобів радіоелектронної боротьби противника; організувати проведення заходів щодо радіоелектронного забезпечення і протидії технічним засобам розвідки противника; перевірити готовність радіоелектронних засобів, разом з командиром штурманської бойової частини зробити розрахунок оптимальних глибин занурення підводного човна і найбільш ефективного застосування гідроакустичних засобів;

- начальник хімічної служби (старший помічник, помічник командира корабля) – зробити розрахунки і підготувати пропозиції командирі корабля по хімічному забезпеченню.

Про готовність своїх підрозділів до бою і походу командири бойових частин і начальники служб доповідають старшому помічникові (помічникові) командира корабля, а останній – командирі корабля.

12.3. Перехід кораблів морем

Вихід кораблів з пунктів базування може виконуватися:

- у задалегідь призначений час,
- за наказом командира з'єднання (старшого начальника),
- за спеціально встановленим сигналом.

Дозвіл на вихід дають: при стоянці в головній базі – штаб ВМС, у зоні військово-морської бази – штаб бази, в окремому плаванні – старший на рейді. При стоянці одиночного корабля поза зоною військово-морської бази вихід виконується за рішенням командира корабля.

За годину до зняття корабля з якоря за командою «Вахтові й і черговій службам заступити по-похідному» заступає похідна вахта на чолі з вахтовим офіцером.

За 15 хвилин до зняття корабля зі швартовів командири бойових частин і начальники служб доповідають старшому помічнику командира корабля про готовність до бою і походу,

наявність особового складу, працюючі механізми, поправки приборів та інше.

За 10 хвилин до зняття корабля зі швартовів старший помічник командира корабля доповідає командирі корабля про готовність корабля до бою та походу, наявність особового складу, працюючі механізми, інші необхідні зведення і з його дозволу подає команду «По місцям стояти, з якорів та швартовів зніматися!», попереджуючи її сигналом "Аврал".

В екстрених випадках приготування корабля до бою та походу здійснюється за сигналом «Бойова тривога! Корабель екстрено до бою і походу підготувати!». Зброя та технічні засоби корабля готуються до бою та походу в найкоротший строк у межах допустимих норм експлуатації згідно з інструкціями та графіком екстреної підготовки корабля до бою та походу. Закінчення екстреної підготовки корабля до бою та походу визначається часом готовності головних машин дати хід.

Таким чином, успішність рішення надводними кораблями поставлених завдань залежить від ретельності та повноти підготовки, якості виконання заходів завчасної та безпосередньої підготовки кораблів до бойових дій. Після зняття з якоря корабель виходить із пункту базування.

Корабель, що виходить у море з бази, повинен перебувати в бойовій готовності № 1. При виході корабля з рейду бойова готовність № 1 установлюється до зняття з якоря. При знятті зі швартовів бойова готовність № 1 установлюється залежно від обстановки з виходом із гавані або при проході бонових загороджень.

Всі дії, пов'язані з виходом, повинні виконуватися приховано. Керування кораблями повинно здійснюватися, як правило, зоровими засобами або по радіо на УКХ ЗАЗ. При цьому використання УКХ суворо обмежується, а передача на коротких хвилях допускається для передачі повідомлень про виявлення противника, мін або про аварії. Використання РЕЗ на випромінювання забороняється, за винятком випадків, коли це необхідно для навігаційної безпеки кораблів або при відбитті нападу противника.

Вихід з'єднання (групи кораблів) здійснюється у такій послідовності: першими виходять кораблі охорони, потім кораблі, що охороняються. Моментом виходу з'єднання (групи) кораблів із

внутрішнього рейду (гавані) є час проходу кінцевим кораблем бонових воріт (встановленої лінії), а моментом виходу з пункту базування – час проходу точки підходу до фарватеру або границі (точки), встановленої штабом ВМС.

Протиповітряна оборона кораблів при виході здійснюється силами і засобами приморського з'єднання РЕЗ, силами і засобами військово-морської бази, силами і засобами вихідних (вхідних) кораблів.

Протичовнова оборона кораблів при виході з основного пункту базування в зоні (районі) військово-морської бази організовується за заявкою командира з'єднання (групи) кораблів силами і засобами військово-морської бази; при виході з маневреного пункту базування (стоянки) – командиром з'єднання (групи) з використанням сил з'єднання (групи) та доданих сил і засобів військово-морської бази.

Початок дій протичовнових сил при забезпеченні виходу кораблів визначається з таким розрахунком, щоб до їхнього виходу з пункту базування з'ясувати підводну обстановку та встановити спостереження за виявленими підводними човнами, а в ході ведення бойових дій – забезпечити їх знищення. Закінчення забезпечення визначається моментом побудови надводних кораблів у похідний (бойовий) порядок або їх виходу за межі району, що охороняється, а підводних човнів – до виходу за межі зони військово-морської бази або призначеного району.

Підводні човни можуть виходити з пунктів базування самостійно або в супроводі ескорту. Ескортування здійснюється, коли заходи щодо оборони й захисту пунктів базування недостатньо ефективні. До ескортування залучаються багатоцільові кораблі, тральщики й протичовнова авіація. Командиром ескорту призначається командир з'єднання багатоцільових кораблів, що здійснюють ескортування, йому на цей період підпорядковуються підводні човни та всі сили, що входять до складу ескорту. На кораблі командира ескорту можуть перебувати офіцери – представники з'єднання підводних човнів і протичовнової авіації.

У військово-морських базах спільно зі штабом з'єднання підводних човнів розробляються інструкції з ескортування підводних човнів стосовно до умов базування. Інструкції затверджуються начальником штабу ВМС.

Протимінна оборона кораблів при виході забезпечується:

- протимінним спостереженням;
- розвідувальним пошуком мін;
- своєчасним закриттям небезпечних від мін фарватерів і призначенням обхідних шляхів;
- знищенням виявлених мін і мінних загороджень;
- заходами щодо захисту кораблів (зменшенням фізичних полів кораблів, дотриманням установлених режимів ходу, правил плавання, застосуванням в інтересах ПМО гідроакустичних і радіотехнічних засобів, відхиленням від виявлених мін).

У тих випадках, коли за умовами обстановки попередні протимінні дії на маршруті переходу (розвідувальний пошук і знищення мін) не можуть бути виконані або не забезпечують уникнення від підриву на мінах, здійснюється проведення кораблів за тралами.

Протикорабельна оборона кораблів при виході забезпечується систематичними діями по пошуку та знищенню бойових кораблів та катерів, протикорабельною обороною кораблів при виході з пунктів базування і протикатерним забезпеченням виходу кораблів.

Протикорабельна оборона кораблів при виході з пунктів базування організовується командиром з'єднання та передбачає:

- висування на небезпечному напрямку ударних і розвідувальних груп (кораблів, вертольотів) зі складу з'єднання;
- установлення на кораблях з'єднання варіантів бойової готовності, що відповідають обстановці;
- відбиття атак катерів силами і засобами з'єднання та радіоелектронним подавленням засобів керування силами й зброєю противника;
- організацію взаємодії з виділеними силами підтримки і прикриття.

Таким чином, вихід кораблів з'єднання закінчується шикуванням у похідний ордер та початком переходу морем.

Повернення кораблів у пункти базування організовується так само, як і вихід, з тією різницею, що в базу заходять першими охоронювані кораблі, потім – кораблі охорони. При поверненні підводних човнів їм призначаються райони зустрічі, розміри яких звичайно складають 10x10 миль (рис.12.1).

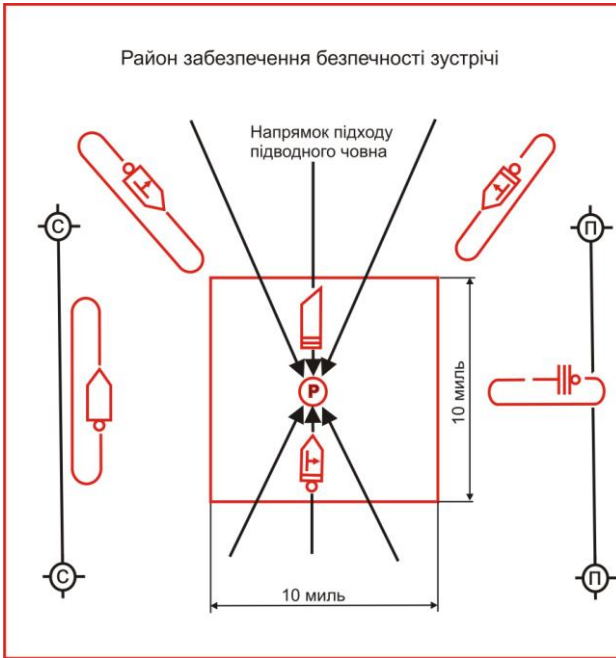

Рис. 12.1. Зустріч підводного човна при поверненні в пункт базування

Протичовнове забезпечення підводних човнів, що повертаються, протичовнові сили здійснюють із таким розрахунком, щоб закінчити його не пізніше, ніж за годину до підходу свого підводного човна до межі району зустрічі. Після закінчення пошуку протичовнові сили виходять із району зустрічі і здійснюють його охорону до моменту розпізнавання підводного човна в призначеній точці зустрічі.

Для навігаційного забезпечення й орієнтування підводного човна на флангах сторони району, з якого очікується підхід підводного човна, виставляється по одному протичовновому кораблю, які маневрують заданими галсами.

Галси маневрування вибираються з таким розрахунком, щоб їх напрямки перетиналися в точці зустрічі підводного човна під кутом, близьким до 90° , а обумовлений режим роботи акустичних засобів надводних кораблів дозволяв підводному човну визначити сторони

квадрата та уточнити своє місце. Швидкість ходу кораблів-орієнтирів повинна бути мінімальною. Після закінчення розпізнавання прибулого підводного човна протичовнові сили приступають до забезпечення його входу в призначений пункт базування.

З виходом корабля в море він повинен бути постійно готовий до бою та відбиття раптового нападу противника. Для цього встановлюються відповідні бойові готовності. Номер готовності визначається залежно від конкретної обстановки. У випадку виявлення сил і засобів противника обов'язково оголошується бойова готовність № 1 (бойова тривога).

В одиночному плаванні курс і хід надводного корабля, а на підводному човні і глибина занурення, призначаються командиром корабля. Ніхто без відома командира надводного корабля не має права змінити курс, хід, а на підводному човні і глибину занурення, за винятком випадків, коли це необхідно за обстановкою та не терпить зволікання. Це право надається особі, що заміщає командира корабля на командному пункті. Про причину зміни курсу, ходу і глибини занурення негайно доповідається командир корабля. З метою запобігання раптовості нападу противника організовується протиповітряна, протичовнова, протимінна, протикорабельна, протипідводно - диверсійна оборона і захист корабля від зброї масового ураження. Безпосередня організація всіх видів оборони і захисту корабля покладається на старшого помічника (помічника) командира корабля.

При організації оборони і захисту кораблів, як правило, передбачаються заходи, що забезпечують:

- зменшення ймовірності раптової зустрічі з противником,
- своєчасне виявлення противника,
- знищення противника шляхом проведення атак і контратак,
- відбиття атак противника та зниження ефективності використання ним зброї,
- ліквідацію наслідків нападу противника.

Зменшення ймовірності раптової зустрічі з противником досягається відповідним вибором маршруту і часу переходу, швидкості на переході, дотриманням скритності.

Своєчасне виявлення противника досягається правильною побудовою системи спостереження і її високою організацією.

Спостереження повинне бути круговим і вестися безперервно за підводною, надводною і повітряною обстановкою. Основними засобами спостереження є пасивні радіоелектронні засоби, що забезпечують прихованість спостереження. Будь-який радіоелектронний засіб може бути включений тільки з дозволу командира корабля. Система технічного спостереження доповнюється зоровим спостереженням.

При наближенні до своїх сил корабель повинен показувати свою приналежність шляхом своєчасної подачі встановлених розпізнавальних сигналів. Апаратура розпізнавання при одиночному плаванні корабля повинна бути постійно включена.

Знищення противника шляхом виконання атак і контратак – найважливіша складова оборони. Будь-який виявлений у морі корабель або літак повинен розглядатися у воєнний час як противник, якщо про нього не було попереднього оповіщення і немає повної впевненості, що корабель свій.

Відбиття атак противника здійснюється шляхом використання зброї і маневрування корабля, що не дозволяє противникові зайняти позиції для використання їм своєї зброї. Якщо противнику вдалося зайняти позицію для атаки, корабель виконує заходи для зниження ефективності використання противником зброї. Ці заходи включають маневр відхилення від випущеної противником зброї, використання зброї корабля по зброї противника, застосування засобів РЕБ.

Ліквідація наслідків нападу противника передбачає усунення бойових пошкоджень, надання допомоги пораненим, дезактивацію й дегазацію корабля, а також санітарну обробку особового складу.

Запитання для самоконтролю:

1. Який зміст попередньої підготовки надводних кораблів до бойових дій?
2. Назвіть види готовності корабля до походу.
3. У чому різниця між бойовими готовостями № 1 і № 2?
4. Визначте обов'язки офіцерського складу при підготовці корабля до бою та походу (згідно зі спеціальністю, за якою здійснюється навчання).
5. Як підводний човен може виходити з пункту базування?
6. Яка організація повернення кораблів у пункт базування?

Г л а в а 13. Спільне плавання кораблів

13.1. Ордери, строї кораблів та їх елементи

Для погодження своїх дій та спрямування всіх зусиль на виконання поставленого завдання кораблі повинні діяти спільно, одночасно і безпечно. Тому в морі кораблі діють, як правило, в умовах спільного плавання.

Найбільш ефективно бойові завдання вирішуються надводними кораблями не одиночно, а у складі груп. Склад груп залежить від характеру поставленого завдання, наявності сил і обстановки на морі. Існують, наприклад, корабельні ударні групи, корабельні пошуково-ударні групи, корабельні тральні групи та ін. Кораблі, які зведені в групи, здійснюють спільне плавання в ордерах (строях).

Ордер – детально розроблене й точно регламентоване по напрямках і дистанціях взаємне розташування кораблів відносно один одного, яке забезпечує кругове спостереження, всі види оборони і захисту, безпеку маневрування та зручність управління.

Стрій – найпростіший ордер, у якому кораблі розташовуються на одній прямій лінії (простий стрій) або декількох прямих лініях (складний стрій).

Спільним називається плавання двох і більше кораблів, які знаходяться під єдиним командуванням, управління ними здійснюється за єдиними сигналами і вони вирішують, як правило, одне завдання.

Спільне плавання вимагає погодженого маневрування кораблів за правилами, встановленими тактичними документами.

Елементи строю (рис.13.1):

- лінія строю – лінія, що з'єднує однакові точки кораблів, що знаходяться у строю; напрямком лінії строю визначається від флагманського корабля (зрівнювача);

- пеленг строю $P_{\text{стр}}$ – кут між північною частиною істинного меридіану і напрямком лінії строю;

- кут строю $q_{\text{стр}}$ – кут між діаметральною площиною зрівнювача і лінією строю;

- кут рівняння $q_{рив}$ – кут між діаметральною площиною корабля і напрямком на флагманський корабель (зрівнювач);
- глибина строю $L_{стр}$ – відстань від форштевня головного корабля до ахтерштевня кінцевого корабля;
- ширина строю $H_{стр}$ – відстань між зовнішніми бортами крайніх кораблів по напрямку, перпендикулярному руху строю;
- дистанція між кораблями d – проміжок чистої води між сусідніми кораблями.

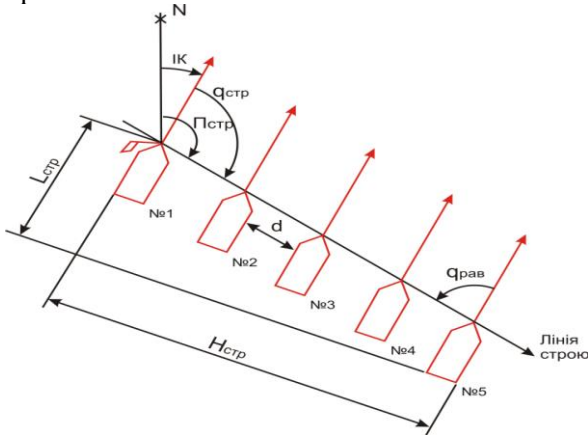

Рис.13.1. Елементи строю

Види строїв (рис.13.2):

- стрій кільватера – стрій, у якому лінія строю збігається з лінією курсу, а кут строю дорівнює 180° (рис.12.2а);
- стрій пеленга – стрій, у якому лінія строю збігається із заданим пеленгом строю (рис.12.2б);
- стрій фронту – стрій, при якому лінія строю перпендикулярна лінії курсу, тобто кут строю дорівнює 90° (рис.13.2в);
- стрій уступу – окремий випадок строю пеленга, у якому кут рівняння дорівнює 45° (рис.13.2г);
- стрій клину – стрій із розташуванням кораблів по сторонах кута, у вершині якого знаходиться корабель-зрівнювач; стрій клину задається кутом рівняння (рис.13.2д);
- стрій зворотного клину – стрій клину, у якого кути рівняння більше 90° (рис.13.2е);

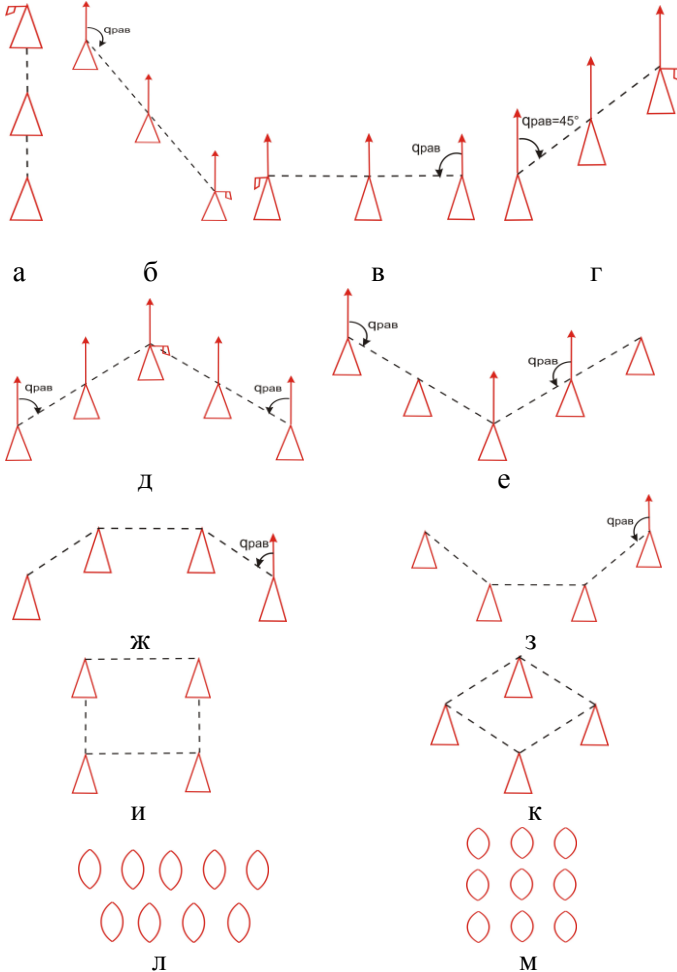

Рис. 13.2. Види строїв

- стрій складного кильватера – стрій, у якому кораблі йдуть декількома кильватерними колонами (рис. 12.2м);

- стрій складного фронту – стрій, у якому кораблі йдуть у декількома паралельними лініями, кожна з яких являє собою стрій фронту; кораблі наступної лінії можуть іти у кильватері кораблям головної лінії і можуть бути зміщені відносно неї (рис. 12.2л);

- до складних видів строю відносяться також строї трапеції,

зворотні трапеції, квадрата і ромба (рис.12.2 ж, з, і, к).

Відстані між кораблями у строях в умовах відсутності загрози застосування зброї масового ураження зазначені в табл.(12.1.).

Залежно від обстановки та виконуваного завдання зазначені в таблиці відстані можуть бути змінені.

Таблиця 13.1

Відстані між кораблями у строях

Водотоннажність корабля	Стрій кильватера, складного кильватера, квадрата, фронту, трапеції, каб	Стрій пеленга, клину, уступу, ромба, каб
Більше 5 тис. т	6	4
2-5 тис. т	4	3
500 т-2 тис. т	3	2
Менше 500 т	0,5	0,5

При спільному плаванні кожному кораблю надається тактичний номер. Тактичні номери призначаються флагманом перед зняттям із якоря (швартовів) встановленим сигналом. Зміна тактичних номерів виконується за сигналом, який передається флагманом з позивними корабля, що одержує новий тактичний номер. Кораблі в строях, як правило, розташовуються відповідно до тактичних номерів, починаючи від флагмана.

При спільному плаванні кораблі тримаються свого місця, орієнтуючись на корабель-зрівнювач. Кораблем-зрівнювачем може бути флагманський корабель або будь-який інший корабель, призначений командиром групи (з'єднання). Якщо зрівнювач не оголошений, їм завжди є флагманський корабель (корабель командира групи).

У строях кильватера і уступу зрівнювачем завжди є головний корабель колони. При повороті "всі раптом" на зворотний курс зрівнювачем стає корабель, що був до повороту кінцевим. Заміна зрівнювача не викликає зміни місць кораблів в ордері (строю).

Кораблі зберігають свої колишні місця, рівняючись на новий зрівнювач ордера (строю).

Місця кораблів у строях установлюються щодо зрівнювача й задаються видом строю і його елементами.

Зрівнювач ордера (строю) повинен при плаванні суворо дотримуватися призначеного курсу і ходу. Місце корабля в строю або ордері дотримується за пеленгом і дистанцією до зрівнювача. Для дотримання місця корабля в строю (ордері) пеленг при візуальному спостереженні береться на середину ходового містка зрівнювача. Дистанція в строях кільватера та пеленга приймається такою, що дорівнює відстані до корми переднього, а в строю фронту – до борту сусіднього корабля в напрямку зрівнювача (флагмана). У складних строях дистанція приймається такою, що дорівнює найкоротшій відстані до корабля – зрівнювача (флагмана). При спостереженні радіотехнічними засобами пеленг береться на середину імпульсу, а відстань – до найближчої крайки імпульсу.

13.2. Плавання кораблів у ордерах та строях

Керування кораблями при спільному плаванні здійснюється за бойовими еволюційними сигналами. Для передачі сигналів використовуються: вдень – радіо (УКХ) і прапори; вночі – радіо (УКХ) і світлосигнальні засоби; у тумані – радіо (УКХ) і звукові сигнали (сирена). Змістом керування при спільному плаванні є призначення та зміна курсу і швидкості ходу, перешикування з одного строю в інший.

Призначення та зміна курсу

При спільному плаванні курс призначає командир з'єднання (групи) кораблів встановленим сигналом із цифровим поєднанням. При цьому завжди вказується тільки істинний курс. Зміна курсу в строях може виконуватися способами: послідовного повороту, поворотом "всі раптом", поворотом "всі раптом послідовно", заходженням, способом найкоротших відстаней, способами двох напівповоротів, пошукового повороту, подвійного пошукового повороту.

При послідовному повороті кораблі повертають послідовно один за одним в одній точці, зберігаючи свої місця в строю. Цей поворот застосовується тільки в строю кільватера за сигналом із

цифровим поєднанням, що вказує новий курс (рис.13.3).

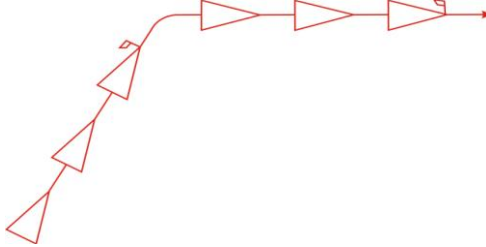

Рис.13.3.Послідовний поворот

При послідовному повороті корабель - зрівнювач перекладає кермо з розрахунком описати дугу встановленого для спільного плавання тактичного діаметра циркуляції. Всі інші кораблі додержуються дій корабля-зрівнювача. Кут строю, ширина строю, глибина та місце флагамена при цьому залишаються постійними. Пеленг строю та курс змінюються.

Поворот "всі раптом" – зміна курсу, при якому всі кораблі повертають на новий курс одночасно, зберігаючи своє положення щодо зрівнювача (рис.13.4).

Поворот "всі раптом" здійснюється за сигналом повернути "всі раптом" вправо або за сигналом повернути "всі раптом" уліво. Одночасно передається цифрове поєднання, що показує кут відвороту, або вказується новий курс встановленим сигналом із цифровим поєднанням.

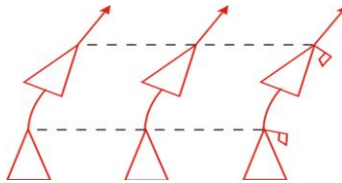

Рис.13.4. Поворот "всі раптом"

Поворот "всі раптом" на зворотний курс виконується за сигналом повернути "всі раптом" на зворотний курс із указанням сторони повороту. У випадку, якщо сторона повороту не зазначена, поворот виконується вправо.

При повороті "всі раптом" на зворотний курс із строю кильватера змінюється зрівнювач (ним стає колишній кінцевий корабель) і на 180° міняється напрямок лінії строю та пеленг строю.

Поворот виконується за поданим сигналом або за сигналом піротехнічними засобами. При цьому сигнал "кольорова ракета" означає повернути "всі раптом" уліво/вправо на 45° . Поворот "всі раптом" може виконуватися з будь-якого строю. Він займає менше часу, ніж послідовний поворот, і застосовується при відбитті раптових атак і ухиленні від зброї противника, при перешикуванні з похідних ордерів у бойові.

Поворот "всі раптом" на зворотний курс не виконується в зімкнутих строях кільватера та на великій швидкості, тому що існує ризик зіткнення кораблів. Щоб уникнути цього, передбачений поворот "всі раптом послідовно", що застосовується для зміни курсу на 180° при плаванні в строю кільватера та виконується за сигналом із указанням сторони повороту. Цей поворот виконується за поданим сигналом. Першим починає поворот кінцевий корабель, а після того, як він виконує наказ, починає повертати другий від кінця корабель і т.д. Останнім починає поворот головний корабель.

Поворот способом заходження виконується при плаванні в простих і складних строях і похідних ордерах. Виконується за встановленим сигналом із цифровим поєднанням, що вказує новий курс, а також із поєднанням "Поворот способом заходження". Після повороту стрій або ордер не змінюється.

Поворот способом найкоротших відстаней виконується за встановленим сигналом із цифровим поєднанням, що вказує новий курс, а також з поєднанням "Поворот способом найкоротших відстаней".

Поворот способом двох напівповоротів застосовується при плаванні в строях фронту, складного фронту, квадрата і трапеції. При зміні курсу даним способом стрій або ордер після повороту не змінюються. Виконується поворот за встановленим сигналом, одночасно з яким передається цифрове поєднання, що вказує новий курс.

Поворот способом пошукового повороту виконується за сигналом із цифровим поєднанням, що вказує новий курс, і поєднанням "Поворот способом пошукового повороту". Цей спосіб повороту застосовується тільки в строю фронту.

Поворот способом подвійного пошукового повороту виконується за сигналом із цифровим поєднанням, що вказує новий курс, і поєднанням "Поворот способом подвійного пошукового

повороту". Застосовується тільки в строю фронту.

Призначення та зміна швидкостей ходу

При спільному плаванні кораблів швидкість ходу призначається командиром з'єднання (групи) кораблів, виходячи з умов поставленого завдання, обстановки та умов у районі переходу. Вихід з баз, плавання в стиснутих умовах здійснюються ходами, що забезпечують навігаційну безпеку. На переході морем швидкість вибирається з розрахунком своєчасного прибуття в пункт призначення з максимальним збереженням енергетичних ресурсів для виконання наступних завдань. У бою, як правило, маневрування виконується на повних ходах. Це дає можливість у найкоротший строк зайняти позицію для використання зброї та ухилитися від ударів противника.

Ескадрена (призначена) швидкість з'єднання (групи) кораблів - швидкість ходу, яка встановлюється в кожному випадку командиром з'єднання (групи) кораблів, виходячи з вимог поставленого завдання, обстановки в районі переходу, навігаційних і гідрометеорологічних умов.

При спільному плаванні кораблі повинні мати запас швидкості щодо ескадреного ходу 4 вуз, а кораблі охорони - 6 вуз. Призначення та зміна ескадреного ходу з'єднання (групи) кораблів здійснюється за сигналом із цифровим поєднанням, що означає "Ескадрений хід ... вузлів". Ескадрений хід приймається за повний, а всі інші ступені ескадреного ходу встановлюються в такому співвідношенні: найменший хід – найменша швидкість, при якій корабель здатний керуватися за допомогою керма, утримуватися на курсі; малий хід – половина ескадреного ходу; середній хід – три чверті ескадреного ходу; самий повний хід – хід на 4 вуз більше ескадреного ходу. При цьому повний, середній і малий ходи можуть бути тільки в цілих вузлах.

Зміна ескадреного ходу за ступенями виконується за спеціальними буквеними сигналами (наказами). Крім того, використовується сигнал "Конус" – "Негайно зупинити рух, давши повний хід назад, і втримуватися на місці". Для показу зміни швидкості ходу кораблі використовують радіо (УКХ), а також у денний час – кулі, у нічний – світлові сигнали.

При зміні ходу щоб уникнути зіткнень необхідно:

- збільшуючи хід, спочатку дати зміну ходу в машину і тільки

після цього дати сигнал про зміну ходу по УКХ, приспустити кулі або показати світловий сигнал;

- зменшуючи хід, спочатку дати сигнал по УКХ, підняти кулі або показати світловий сигнал і тільки після цього дати зміну ходу в машину.

Необхідно пам'ятати, що порушення зазначеного правила може призвести до тяжких наслідків.

13.3. Перешикування з одного строю в інший, зміна місця в строю

Побудова в стрій кільватера, якщо до цього кораблі не йшли в будь-якому строю, виконується за сигналом флагмана "Перешикуватися в стрій кільватера". Кораблі займають місця в кільватер флагмана або призначеному зрівнювачу в порядку тактичних номерів на відстанях, прийнятих для даних кораблів.

Перешикування в стрій кільватера зі строю фронту здійснюється за виконавчим сигналом поворотом "всі раптом" на 90° убік флагмана, якщо він є крайнім у строю. Якщо флагман не є крайнім кораблем у строю фронту, то перешикування виконується поворотом кораблів "всі раптом" за сигналом повернути "всі раптом" вправо або вліво на 90° . Подальший курс визначається рухом головного корабля або сигналом флагмана (рис.13.5).

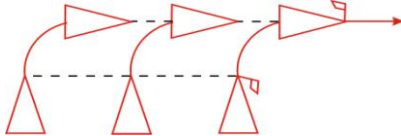

Рис.13.5. Побудова в стрій кільватера із строю фронту

При перешикуванні з строю пеленга за поданим сигналом кораблі здійснюють поворот "всі раптом" на курс, зворотний пеленгу строю, і далі додержуються руху головного корабля (рис.13.6).

Перешикування в стрій фронту з строю кільватера може виконуватися способом найкоротших відстаней або способом поворотів.

Перешикування способом найкоротших відстаней виконується за сигналом флагмана "Перешикуватися в стрій фронту вправо

(уліво) способом найкоротших відстаней".

За поданим сигналом головний корабель зменшує хід до малого, інші кораблі повертають "всі раптом" на 24° вправо (уліво) і на повному ходу виходять на лінію строю фронту. При підході до лінії пеленга кораблі зменшують хід до малого й лягають на колишній курс (рис.13.7).

Коли кінцевий корабель вступає на лінію пеленга флагман дає ескадрений хід, інші кораблі виконують ті ж дії.

При перешикуванні способом поворотів після передачі і відрепетування сигналу "Перешикуватися в стрій фронту вправо" або "Перешикуватися в стрій фронту вліво" головний корабель (флагман) змінює курс на 90° уліво/вправо. Інші кораблі, дотримуючись маневру головного, змінюють курс послідовно. Після того, як поворот усіма кораблями буде закінчений, за поданим сигналом вони повертають "всі раптом" на колишній курс (рис.13.8).

Команди та сигнали виконуються так само, як і при перешикуваннях у стрій фронту зазначеними вище способами.

Перешикування у стрій пеленга зі строю кільватера способом найкоротших відстаней виконується за сигналом із цифровим поєднанням, що вказує пеленг строю. За поданим сигналом головний корабель зменшує хід до малого, інші кораблі колони повертають "всі раптом" на курс для заняття своїх позицій у строю без зміни відстаней. Розрахунок кута відвороту, однакового для всіх кораблів колони, показано на (рис.13.6). При підході до лінії пеленга кораблі зменшують хід до малого та лягають на колишній курс. Після заняття місця в строю кінцевим кораблем за сигналом флагмана всі кораблі дають призначений хід.

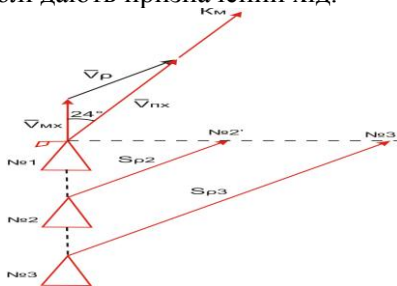

Рис.13.6. Перешикування у стрій фронту зі строю кільватера способом

найкоротших відстаней

Перешикування у стрій пеленга зі строю кильватера способом поворотів. Після передачі і відрепетування сигналу і цифрового поєднання, що вказує пеленг строю, флагман повертає на курс, зворотний пеленгу строю, інші кораблі шикуються в кильватер. Коли всі кораблі вступають у кильватер, за поданим сигналом вони поворотом "всі раптом" лягають на колишній курс (рис.13.7).

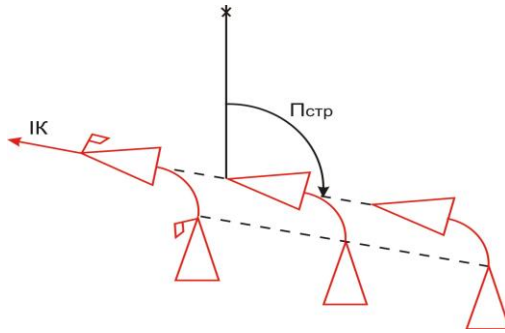

Рис.13.7. Побудова у стрій кильватера зі строю пеленга

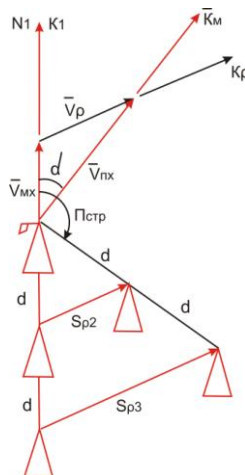

Рис.13.8. Побудова у стрій кильватера зі строю пеленга способом найкоротших відстаней

Перешикування зі строю фронту у стрій пеленга виконується шляхом зміни швидкості ходу. Якщо для побудови необхідно

збільшити кут рівняння, то за поданим сигналом флагманський корабель зменшує хід до середнього, інші кораблі дають самий повний хід і виходять на лінію пеленга. Після чого зменшують хід до середнього. Коли останній корабель вийде на лінію пеленга, флагман дає встановлений хід, інші кораблі виконують ті же дії.

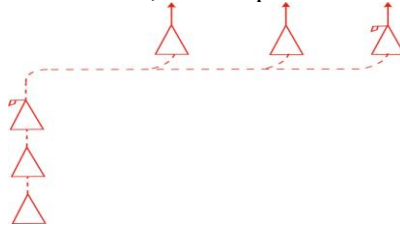

Рис.13.9. Перебудова у стрій фронту зі строю кільватера способом поворотів

Якщо необхідно змінити пеленг у строю пеленга, то всі кораблі за поданим сигналом збільшують (зменшують) хід на один ступінь і виходять на новий пеленг строю. З виходом на новий пеленг строю кораблі дають призначений хід, а флагман (зрівнювач) продовжує рух, не змінюючи ходу.

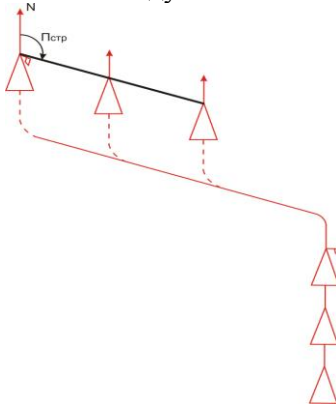

Рис.13.10. Побудова у стрій пеленга зі строю кільватера способом поворотів

Перешикування у стрій виконується за сигналом "Перешикуватися в стрій клина, кут рівняння ..." з цифровим поєднанням, що вказує кут рівняння. За поданим сигналом головний корабель зменшує хід до середнього і йде колишнім курсом.

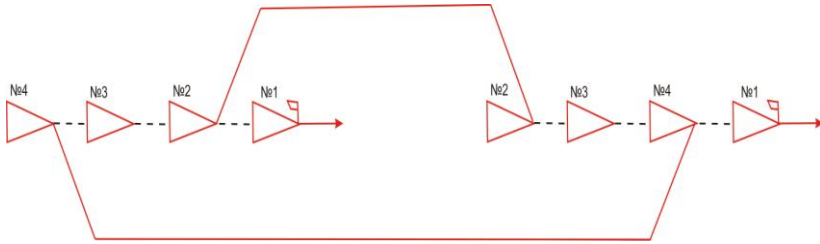

Рис.13.11. Зміна місць двома кораблями в строю кільватера

Кораблі з парними тактичними номерами повертають "всі раптом" уліво, а з непарними – "всі раптом" вправо на розрахований для кожного корабля кут, не змінюючи швидкості ходу. Кут відвороту розраховується кожним кораблем при вирішенні задачі на зайняття своєї позиції в строю клину. Вийшовши на лінію строю, кораблі зменшують хід до середнього і лягають на колишній курс. За сигналом флагмана всі кораблі дають призначений хід.

При необхідності зміни кута рівняння флагманом передається сигнал із цифровим поєднанням, що вказує новий кут рівняння. Перешикування в цьому випадку виконується за правилами побудови строю пеленга при зміні величини пеленга.

Зміна місця одним кораблем у строях кільватера, фронту і пеленга здійснюється за сигналом флагмана "Бути в строю номером ..." з цифровим поєднанням, а в строю кільватера – за сигналом, що вказує вихід зі строю вправо (уліво). Сигнал передається з позивними корабля, що міняє місце. У строю кільватера за поданим сигналом цей корабель виходить із строю в зазначену сторону і відповідно до свого нового місця збільшує або зменшує хід. Після виходу зі строю корабля, який міняє місце, кораблі, що знаходяться попереду його нового місця, йдуть колишнім курсом і швидкістю, а кораблі, які знаходяться позаду, зменшують хід на один ступінь, звільняючи місце кораблю, що виконує маневр. Корабель, що міняє місце, лягаючи поступово на курс строю, займає своє місце, після чого дає зазначений хід.

У строю фронту і пеленга корабель, що міняє місце, зменшує хід до середнього і, опинившись за лінією строю, збільшує швидкість ходу, ухилившись убік свого нового місця. Кораблі, які повинні звільнити місце кораблю, що маневрує, і зайняти його колишнє місце, ухилиються убік останнього.

Зміна місця двома кораблями в строю кильватера, фронту і пеленга виконується за сигналом флагмана "Помінятися місцями в строю", переданому з позивними кораблів. При зміні місця в строю кильватера, якщо кораблі перебувають поруч, задній із кораблів за поданим сигналом виходить вправо, дає самий повний хід, а передній зменшує хід до малого, звільняючи місце для корабля, який знову вступає. Після звільнення переднім кораблем місця задній корабель, поступово ухиляючись, займає місце під гострим кутом до курсу з'єднання. Зайнявши свої нові місця, обидва кораблі дають призначений хід.

Якщо кораблі розташовані не поруч, то за поданим сигналом вони одночасно виходять із строю: найближчий до голови виходить уліво, більш віддалений – вправо. Корабель, що вийшов уліво, зменшує хід до малого і займає новопризначене місце. Корабель, що вийшов вправо, збільшує хід до самого повного, обганяє кораблі колони, займає своє нове місце і дає призначений хід (рис.13.11).

У строю фронту і пеленга кораблі, що міняються місцями, дають середній хід. Вийшовши за лінію строю, першим займає своє місце корабель, що показує лівий борт другому кораблю; другий корабель займає своє місце після першого, завжди проходячи у нього за кормою. Зі зміною місця в строю тактичні номери кораблів залишаються незмінними.

Зміна відстані в строю і розосередження

Необхідність у зміні відстані в строю і розосередженні може виникнути при загрозі ядерного нападу противника, при зміні умов видимості та в інших випадках залежно від характеру поставленого завдання і обстановки.

Збільшення відстаней між кораблями виконується за сигналом "Збільшити відстань між кораблями до ... каб, кут відвороту ...".

Зменшення відстаней між кораблями виконується за сигналом "Зменшити відстань між кораблями до ... каб, кут відвороту ...".

У строю кильватера при збільшенні відстаней за виконавчим сигналом усі кораблі, крім головного, зменшують хід на один ступінь. По виходу на задану відстань корабель, що йде за флагманом, збільшує хід на один ступінь, інші кораблі діють так само.

При зменшенні відстані в строю кильватера за поданим сигналом всі кораблі, крім головного, збільшують хід на один

ступінь і, зменшивши відстань, дають призначений хід.

У строю фронту збільшення відстаней між кораблями виконується за сигналом флагмана з цифровим поєднанням, що показує нову дистанцію між кораблями в строю і кут відвороту 42 або 60°. При куті відвороту 42° зрівнювач повинен іти середнім ходом, а при куті відвороту 60° – малим ходом. При парному числі кораблів зрівнювачем є середня точка строю, при непарному – середній корабель строю.

За поданим сигналом зрівнювач зменшує хід до середнього або малого, інші кораблі виконують поворот "всі раптом" у зовнішню сторону на зазначений кут і дають повний хід. Під час виходу на задану відстань кораблі самостійно лягають на колишній курс і дають хід, що дорівнює ходу зрівнювача. Після цього за сигналом флагмана дають призначений хід.

Зменшення відстані виконується так само, як і збільшення відстані, тільки поворот кораблі роблять убік зрівнювача.

У строю пеленга зменшення і збільшення відстані виконується після попереднього перешикування в стрій кільватера.

Розосередженням кораблів у строю називається маневр, спрямований на збільшення відстаней між кораблями. Воно здійснюється в найкоротший строк, тому маневр повинен виконуватися на самих повних ходах.

Розосередження виконується за сигналом флагмана "Розосередитися на відстань ... каб" із цифровим поєднанням, що вказує номер варіанта.

У строю кільватера за поданим сигналом всі кораблі збільшують хід до самого повного; головний корабель відвертає вправо на 30°, другий – уліво на 30°, третій – вправо на 60°, четвертий – уліво на 60°, п'ятий – вправо на 90°, шостий – уліво на 90°, сьомий – вправо на 120°, восьмий – уліво на 120°. Кораблі розходяться до дистанції, зазначеної в сигналі, і лягають на колишній курс, зменшуючи хід до призначеного.

Якщо в строю більше восьми кораблів, то маневр розосередження здійснюється в такий спосіб:

- перші вісім кораблів розосереджуються так, як зазначено вище;

- інші кораблі повертають "всі раптом" в сторону, показану флагманом (вправо, якщо сторона не показана), на зворотний курс,

проходять цим курсом відстань, що дорівнює двом дистанціям, зазначеним у сигналі, після цього за сигналом флагмана розосереджуються аналогічно першим восьми кораблям, але на зворотному курсі. Із закінченням розосередження кораблі лягають на колишній курс, зменшуючи хід до призначеного.

Розосередження в строю фронту і пеленга здійснюється на самому повному ході. При двох кораблях у строю за поданим сигналом обидва кораблі відвертають у протилежні сторони на курси, рівний і зворотний пеленгу строю, і розходяться до призначеної відстані. При трьох кораблях в строю крайні кораблі відвертають, як і у першому випадку, а середній лягає на курс, перпендикулярний пеленгу строю.

У випадку, якщо кораблів більше чотирьох, то перші чотири кораблі розосереджуються, як зазначено вище; інші кораблі повертають "всі раптом" в сторону, показану флагманом, або, якщо сторона не показана, на курс, який дорівнює пеленгу строю, проходять цим курсом відстань, що дорівнює двом дистанціям, зазначеним у сигналі, після чого перешиковуються в стрій пеленга і за сигналом флагмана розосереджуються аналогічно першим чотирьом кораблям. Із закінченням розосередження кораблі лягають на колишній курс, зменшуючи хід до призначеного.

Запитання для самоконтролю:

1. Назвіть види строїв.
2. Які елементи строю?
3. Як виконується призначення та зміна курсу?
4. Як виконується призначення та зміна швидкості ходу?
5. У чому необхідність зміни відстані в строю і розосередження?
6. Як перешикуватися в стрій пеленга зі строю кільватера?
7. Як виконується зміна місця в строю двома кораблями?
8. Для чого призначається тактичний номер кораблю?

Г л а в а 14. Оборона кораблів на переході морем

14.1. Поняття про універсальну оборону кораблів

Важливою умовою успішного переходу кораблів у район бойових дій є спроможність відбивати удари різнорідних сил та засобів нападу противника, що досягається шиккуванням кораблів з'єднання в похідний ордер (стрій). Основним завданням переходу кораблів є своєчасне та приховане прибуття в назначений район (пункт) з максимальним збереженням боєздатності для виконання поставленого бойового завдання. Перехід кораблів морем здійснюється з метою:

- заняття району бойових дій (вихідних позицій, районів очікування, пунктів маневреного базування);
- перебазування;
- проведення бойової підготовки;
- проведення іспитів техніки та інше.

Організація переходу кораблів морем має такі різновидності: в загальному похідному порядку для всіх груп кораблів, групами кораблів в похідному ордері (строю), що слідує окремо та одиночними кораблями.

Основою організації переходу кораблів та вибору його різновидів є бойове завдання, поставлене в бойовому наказі (розпорядженні), в інтересах якого виконується розгортання (перехід морем). Всі сили на переході морем шикуються в похідний порядок (ордер або стрій).

Похідний порядок – це взаємне розташування головних сил та сил, що забезпечують з'єднання, яке направлене на забезпечення їх надійної оборони й захисту на переході морем та швидке тактичне розгортання в бойовий порядок для виконання поставленого завдання.

Центром похідного порядку є центр ордера однієї з груп основних сил за призначенням флагмана. Похідний порядок повинен забезпечувати:

- своєчасне виявлення противника;
- ефективну оборону;
- прихованість переходу;
- дезінформацію противника відносно складу, шиккування та характеру дій групи (з'єднання) кораблів;
- зручність управління.

Похідний порядок складається із основних сил (кораблів, охорона яких здійснюється, або транспортів з кораблями охорони,

які слідують однією або декількома групами чи загонами в похідних ордерах) та груп, що забезпечують, або окремих кораблів, катерів, літаків, вертольотів (рис.13.1).

До складу груп, що забезпечують, можуть входити:

- групи тактичної розвідки (кораблі, катери, літаки, вертольоти);
- групи РЛД (кораблі, катери, літаки, вертольоти);
- групи винищувального прикриття;
- групи літаків далекої повітряної протичовнової охорони;
- корабельні пошуково-ударні групи;
- групи або одиночні підводні човни;
- групи спеціального призначення РЕБ, ФГ, ДГ;
- групи суден забезпечення з охороною та інші.

Необхідність залучення до похідного порядку груп, що забезпечують (кораблі, катери, літаки, вертольоти), визначається командиром з'єднання залежно від бойового завдання, обстановки в районі переходу, складу і бойових можливостей основних та сил, що забезпечують.

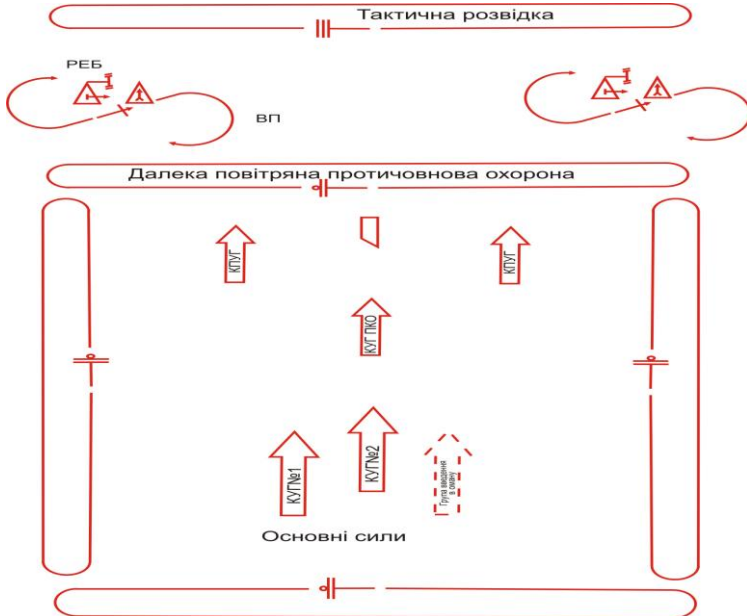

Рис.14.1. Похідний порядок сил

Якщо для забезпечення надійної оборони своїх сил та засобів недостатньо, то своєчасно подаються заявки на виділення додаткових сил (ВМС, ПС).

Групи тактичної розвідки призначені для своєчасного виявлення противника та оповіщення своїх сил. Головне завдання – виявлення сил противника не ближче рубежу виявлення, який визначається в залежності від дальності дії ударної зброї.

Групи радіолокаційного дозору (літаки та вертольоти РЛД, кораблі РЛД) призначені для висвітлення повітряної обстановки в дальній зоні оборони, оповіщення з'єднання про виявленого повітряного противника, а також управління та наведення винищувальної авіації.

Сили РЛД розташовуються від кораблів, що охороняються, на віддаленні:

- 200-300 км літаки РЛД,
- 90-140 км вертольоти РЛД,
- 80-120 км кораблі РЛД.

Групи винищувального прикриття (винищувальна авіація) призначені для знищення повітряного противника самостійно та у взаємодії з корабельними засобами ППО. Зони чергування знаходяться, як правило, біля кораблів РЛД.

Групи літаків далекої повітряної протичовнової охорони призначені для виявлення та знищення підводних човнів противника, які виходять в райони вогневих позицій. Лінія далекої повітряної протичовнової охорони призначається не менше, ніж за 65 – 70 миль (130-140 км) від кораблів, що охороняються.

Корабельні пошуково-ударні групи (одна-дві) призначені для виявлення та знищення підводних човнів, які виходять на позиції ефективного використання по кораблях, що охороняються, ракет та торпед із граничних відстаней. Найбільш ефективно корабельні пошуково-ударні групи (3-4 кораблі з протичовновими засобами та засобами ППО) діють на відстані 200 – 300 км від основних сил.

Групи підводних човнів (від 2 до 4-6) призначені для виявлення та знищення підводних човнів, які виходять на позиції ефективного використання по кораблях, що охороняються, ракет та

торпед із граничних відстаней. Вони висуваються на небезпечні напрямки на відстань 70 – 90 миль та діють у районах плавання кораблів.

Демонстративні групи призначені для навмисного показу дій основних сил на оманливому напрямі. Вони слідуєть у складі основних сил або висуваються на необхідний напрямок.

Групи введення в оману призначені для дезорієнтування противника відносно дійсного складу сил з'єднання, шиккування похідного порядку та відволікання на себе сил і засобів противника. Вони слідуєть у складі основних сил та імітують їх ордер. До складу груп залучаються малопотужні кораблі, судна, катери, що радіокеруються.

Корабельні групи РЕБ (авіаційні) призначені для подавлення РЕЗ атакуючих сил. Вони діють у напрямку, небезпечному від атак авіації і катерів противника, у ближній зоні оборони на відстані 30-40 миль від кораблів, що охороняються.

Групи суден забезпечення з силами охорони розташовуються на напрямку, найбільш безпечному від ударів противника.

Похідний порядок є динамічним шикуванням. Він повинен мінятися та коригуватися, виходячи з можливостей застосування сил з'єднання і реальної загрози з боку противника на різних ділянках переходу.

Організація переходу морем у загальному похідному порядку корабельних груп (кораблів і катерів) має свої переваги та недоліки.

Позитивна сторона – наявність високої бойової стійкості.

Негативна сторона – мала прихованість розгортання сил, всі кораблі рухаються одночасно по одному маршруту.

Перехід у загальному похідному порядку, як правило, здійснюють надводні кораблі, коли очікується значна протидія противника. Основні сили з кораблями охорони при переході морем у загальному похідному порядку або окремими корабельними групами (КУГ, КПУГ, КТГ), що слідуєть самостійно, шикуються в похідні ордери (строї).

Похідний ордер – точно визначене по напрямках та відстанях взаємне розташування кораблів, що охороняються, і сил корабельного та ближньої повітряної протичовнової охорони.

Похідний ордер повинен забезпечити:

- ефективно застосування зброї та технічних засобів для нанесення ударів по противнику та при відбитті його ударів та атак;
- розосередження та тактичне маскування;
- електромагнітну сумісність РЕЗ;
- кругове спостереження, свободу маневру і зручність управління.

В найбільшій мірі інтересам ППО, ПЧО та ПКО відповідає круговий асиметричний ордер. В одному ордері повинно бути не більше 2-3 кораблів, що охороняються (рис.13.2). Кораблі, що охороняються, як правило, розташовуються в середині ордера асиметрично відносно центру.

Великі кораблі, що охороняються, розташовуються в ордері одиночно, а малі при їх великій кількості – групами.

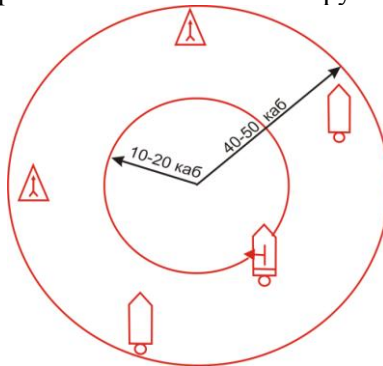

Рис.14.2. Круговий асиметричний ордер кораблів

Корабельна охорона призначена для виявлення та знищення літаків, вертольотів, підводних човнів і бойових катерів, які виходять на позиції ефективного використання зброї. Корабельна охорона повинна розташуватися на позиціях, обмежених діапазоном відстаней та пеленгів відносно центру ордера або корабля-зрівнювача. В один ордер повинно залучати не менш 5-6 кораблів охорони.

З метою маскування кораблів, що охороняються, необхідно через нерівні проміжки часу міняти їх місцями з несправжніми цілями або кораблями охорони та змінювати конфігурацію ордера.

Наявність своїх сил та умови обстановки не завжди дозволяють шикувати кругові ордери. Тому передбачені особливі

випадки шикування похідних ордерів:

- шикування кораблів охорони завісою;
- шикування кораблів у похідний ордер групами;
- похідний ордер з розташуванням кораблів, що охороняються, та кораблів охорони на одному радіусі відносно центру ордера;
- похідний ордер ударної групи бойових катерів;
- похідний ордер з висунанням додаткової корабельної завіси.

Оборона кораблів завісою будується при недостатній кількості кораблів для кругової охорони. Вона використовується, коли головною загрозою на переході морем є торпедні підводні човни та достовірно відомо напрямком ударів повітряного противника.

Шикування кораблів у похідний ордер групами застосовується при переході морем з охороною кораблями з ЗРК, коли головну загрозу представляє повітряний противник.

Похідний ордер з розташуванням кораблів, що охороняються, та кораблів охорони на одному радіусі застосовується при достатній кількості кораблів охорони для маскуванню кораблів, що охороняються.

Похідний ордер ударної групи бойових катерів складають тактичні групи, які включають по 2-3 катери. Катери кожної тактичної групи слідує у строю кільватера, клину або уступу.

Похідний ордер з висунанням додаткової корабельної завіси на небезпечний напрямок застосовується, коли достовірно визначено напрямок удару ЗПН. Додаткова завіса із 2-3 кораблів висується на найбільш небезпечний напрямок на відстань, яка забезпечує стійку роботу системи обміну інформації або зв'язок на УКХ(160-210 каб). Кораблі, які висунуті в завісу, збільшують глибину виявлення повітряних цілей на малих висотах, а також загальну глибину ППО та інших видів оборони.

Організація переходу морем групами кораблів, які слідує окремо, як правило, здійснюється:

- при незначній відстані до району бойових дій;
- при слабкій протидії противника;
- малими швидкохідними кораблями, що діють на основі принципу стрибка та раптовості;
- у прибережних районах, де оборона забезпечується силами та засобами морського району та військ ППО.

Перевага цього різновидну організації переходу – більш

висока прихованість розгортання. Недолік – зниження бойової стійкості кораблів на переході морем.

Організація переходу одиночними кораблями допускається при незначній активності сил на театрі воєнних дій та, головним чином, при необхідності швидкого розосередження.

Система оборони з'єднання кораблів на переході морем повинна будуватися з урахуванням вимог відбиття всіх реальних у даних конкретних умовах сил та засобів нападу противника. Таким чином, оборона повинна бути універсальною.

Універсальна оборона кораблів включає:

- шикування кораблів, що охороняються, сил охорони та забезпечення в цілеспрямовані похідні ордери та порядки;
- постійне підтримання сил і засобів у бойовій готовності згідно з обстановкою;
- своєчасне виявлення та розпізнавання будь - яких сил та засобів нападу противника, оповіщення кораблів з'єднання;
- знищення сил та засобів нападу, застосування засобів РЕБ і маскування;
- надійне та безперервне управління силами та засобами з'єднання;
- застосування заходів, що ускладнюють атаки(удари) противника, та заходи, які знижують ефективність його зброї.

Універсальна оборона повинна бути круговою, з посиленням на небезпечних напрямках, глибокоешелонованою, побудованою в трьох зонах.

Дальня зона від 40-50 до 100-110 миль та більше від центру ордера основних сил. Вона призначена для порушення організованих ударів противника, оповіщення з'єднання про його виявлення, знищення літаків, підводних човнів і катерів, виносних пунктів спостереження та інших сил, що забезпечують. У цій зоні діють тактична розвідка, групи РЛД, КУГ, КПУГ та інші сили.

Ближня зона від 10 – 15 до 40 – 50 миль від центру ордера основних сил. Вона призначена для знищення ПКР, керованих авіабомб, літаків, підводних човнів та катерів противника. В цій зоні діють КУГ, КПУГ, протичовневі літаки та вертольоти, тральні корабельні групи, а також застосовуються засоби виявлення та ЗВЗ кораблів основних сил з'єднання.

Зона самооборони глибиною до 10 – 15 миль від центру

ордера основних сил. Призначена для знищення ракет, керованих авіаційних бомб, літаків, підводних човнів та катерів, а також для знищення мін, торпед. У цій зоні застосовуються засоби виявлення, засоби РЕБ та вогневі засоби кораблів основних сил.

14.2. Протиповітряна, протичовнова, проти корабельна та протимінна оборона кораблів на переході морем

Мета протиповітряної оборони з'єднання – забезпечення бойової стійкості кораблів (транспортів) від ударів і атак повітряного противника.

Організація ППО повинна забезпечувати:

- зменшення ймовірності зустрічі з повітряним противником;
- своєчасне виявлення повітряного противника, оповіщення про нього своїх сил;
- знищення повітряного противника до підходу до рубежу виконання своїх завдань;
- зниження ефективності ударів і атак повітряного противника.

Основу протиповітряної оборони кораблів у морі становлять корабельні засоби ППО, що включають зенітно-ракетні та артилерійські комплекси, універсальну артилерію, засоби РЕБ, технічні та зорові засоби знаходження. Корабельні засоби ППО посилюються винищувальною авіацією з'єднань ПС у межах тактичного радіуса дії літаків.

Командир з'єднання (групи) кораблів організовує ППО з'єднання на переході морем через свій штаб і начальника ППО з'єднання. У плані ППО кораблів на переході морем вказуються основні заходи, пов'язані з обороною кораблів від атак авіації та засобів повітряного нападу противника.

Зменшення ймовірності зустрічі з повітряним противником здійснюється шляхом обходу кораблями районів можливих дій авіації або проходження їх на великих швидкостях в умовах, що ускладнюють її масоване застосування (вночі, в тумані, в дощову погоду, при низькій хмарності).

Своєчасне виявлення, розпізнавання повітряного противника і оповіщення про нього забезпечується системою спостереження за повітрям. У дальній зоні оборони спостереження ведеться

кораблями, літаками і вертольотами радіолокаційного дозору та інших груп, що забезпечують. У ближній зоні та в зоні самооборони спостереження ведеться радіоелектронними і зоровими засобами основних сил з'єднання.

Спостереження за повітряною обстановкою організовується так, щоб не допустити раптового нападу, забезпечити своєчасне приведення кораблів у бойову готовність № 1, видачу їм цілевказівки, ефективне застосування засобів ППО із граничних дальностей дії, виконання протиповітряного маневру, відхилення від засобів повітряного нападу, а також наведення винищувальної авіації.

Кораблям охорони для спостереження призначаються відповідальні сектори, кораблі, що охороняються, ведуть кругове спостереження.

Для розпізнавання повітряних цілей запитувальні пристрої на діючих РЛС повинні перебувати в негайній готовності та включатися при знаходженні кожної повітряної цілі. Оповіщення кораблів з'єднання про повітряного противника здійснюється із флагманського корабля. Для цього використовуються дані, отримані від кораблів, літаків, вертольотів РЛД та інших сил похідного порядку, а також із КП з'єднань ПС.

Знищення повітряного противника досягається підтримкою зенітних вогневих засобів кораблів у готовності до відкриття вогню і прикриттям винищувальною авіацією.

Залежно від обстановки на кораблях можуть бути встановлені такі бойові готовності.

По БГ №1 всі засоби ППО готові до бойового застосування, особовий склад знаходиться на бойових постах згідно з розкладом по бойовій тривозі.

По БГ №2 частина засобів ППО знаходиться в БГ №1, інші – в чергуванні. Залежності від обстановки встановлюються такі варіанти БГ №2:

- варіант ППО №1: не менше 50% усіх засобів ППО з'єднання знаходиться в БГ №1, інші – в чергуванні;

- варіант ППО №2: не менше 25% усіх засобів ППО з'єднання знаходиться в БГ №1, інші – в чергуванні;

- варіант ППО №3: у БГ №1 на кожному кораблі в готовності перебувають окремі спеціально призначені засоби ППО, а інші – в

чергуванні.

Зенітні вогневі засоби кораблів з'єднання застосовуються для знищення повітряного противника в ближній зоні та в зоні самооборони. Найбільш ефективно застосування зенітних вогневих засобів кораблів забезпечується таким їх розташуванням, при якому між ними досягається вогнева взаємодія. Вогнева взаємодія буде повна, якщо всі кораблі з'єднання зможуть взяти участь у відбитті атак повітряного противника по будь-якому з кораблів ордера або кораблів, що охороняються. У тих випадках, коли у відбитті атак повітряного противника по будь-якому з кораблів ордера або кораблів, що охороняються, може взяти участь лише частина кораблів, виконується часткова вогнева взаємодія. При відсутності будь-якої вогневої взаємодії кожний корабель відбиває удари повітряного противника самостійно.

У першу чергу необхідно знищувати найнебезпечніші цілі, якими є ракети, керовані авіаційні бомби, групові цілі, літаки, що низько летять, літаки, що ставлять перешкоди.

При виявленні повітряного противника на великих для обстрілу відстанях найнебезпечніші цілі призначаються ЗРК ближньої дії, інші цілі обстрілюються ЗРК самооборони та зенітно-артилерійськими комплексами. Якщо цілі виявлені на різних висотах, то по цілях на великих висотах застосовують в ЗРК. По цілях, що не летять на малих висотах, застосовуються ЗАК.

При виявленні повітряного противника на невеликих відстанях або при раптовому виявленні цілей, що летять на малих висотах, для ураження найбільш небезпечних цілей застосовуються ЗРК самооборони й ефективні ЗАК.

Винищувальна авіація здійснює знищення повітряного противника в дальній і ближній зонах як самостійно, так і у взаємодії з корабельними зенітними вогневими засобами.

При прикритті кораблів у морі винищувальна авіація застосовує спосіб перехоплення з положення чергування в повітрі. Перехоплення з положення чергування на аеродромі застосовується в умовах, коли дальність виявлення повітряного противника забезпечує винищувачам зліт, зближення і знищення противника до використання ними ракет по кораблях, що охороняються, до їхнього входу в зону досяжності зенітних вогневих засобів з'єднання. При неможливості прикриття цим способом застосовується спосіб

чергування в повітрі. В обох випадках виконується керування польотом винищувачів і наведення на ціль з корабельного або берегового пункту.

У районах, розташованих за межами зони дії зенітних вогневих засобів кораблів, і при неможливості керування та наведення винищувачів, вони здійснюють самостійний пошук і знищення повітряного противника. Спільне застосування винищувальної авіації і зенітних вогневих засобів організовується по зонах бойових дій або в одній зоні. Взаємодія по зонах організовується в тих випадках, коли повітряний противник виявляється на дальностях, що забезпечують його перехоплення й атаку винищувачами до підходу до зони вогню корабельних засобів ППО. При цьому винищувальна авіація й вогневі засоби ППО діють у своїх зонах без обмежень.

Взаємодія в одній зоні здійснюється тоді, коли дальності виявлення повітряного противника не забезпечують атаку його винищувачами за межами зони дії корабельних вогневих засобів. Взаємодія в одній зоні передбачає розподіл цілей між винищувачами і ЗВЗ по секторах або висотах. Винищувачам, як правило, призначаються окремі сектори і напрямки, у яких не застосовуються зенітні вогневі засоби кораблів.

Для зниження ефективності ударів повітряного противника застосовуються засоби РЕБ і тактичного маскування, а також здійснюється протиповітряне маневрування.

З виявленням випромінювань РЕЗ авіації на підходах до межі дальньої зони оборони вживаються заходи для ускладнення виявлення її складу, побудови ордера, виявлення головних цілей, їх координат і параметрів руху. Із цією метою виставляються один – два комплекти надувних кутових відбивачів і три – п'ять оманливих цілій, що дезінформують, з комплексів ПК-10(16). З підльотом літаків ударних груп на розрахункову дальність радіолокаційного контакту з кораблями здійснюється ставлення активних радіолокаційних перешкод і під їх прикриттям – ставлення цілей, що дезінформують, з комплексів ПК-10(16).

З підльотом літаків на дальність 150 – 180 км виконується маскування кораблів ставленням аерозольної завіси, а з підльотом літаків або ракет на дальність 60 – 80 км виставляються фігури помилкових відволікаючих цілей і аерозольні хмари.

З підльотом літаків або ракет на дальність 25 – 30 км вживаються заходи для протидії ракетам з тепловими і лазерними системами наведення включенням системи водяного захисту. Для боротьби із протирадіолокаційними ракетами необхідно включати РЛС керування зброєю на мінімально необхідний час, а РЛС виявлення переводяться в режим спеціальних випромінювань (створення «мерехтливого» радіолокаційного поля). Кораблі не мають можливості ухилитися від атак літаків і ракет через багаторазову перевагу останніх у швидкості. Протиповітряне маневрування кораблів виконується для зменшення ефективності атаки противника та підвищення ефективності засобів ППО. При завчасному виявленні противника протиповітряне маневрування здійснюється по етапах. На першому етапі при виявленні повітряного противника на підході до дальньої зони оборони необхідно зробити переміщення кораблів, що охороняються, хибних цілей і кораблів охорони та перешикуватися в асиметричний ордер, що сприяє інтересам ППО. При цьому на кораблях оголошується "Бойова тривога" та ЗВЗ готуються до застосування (рис.13.3).

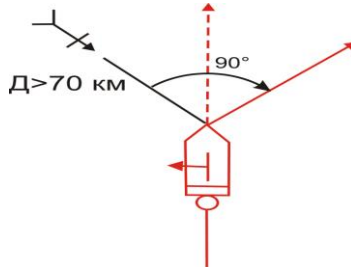

Рис.14.3. Ухилення корабля при завчасному виявленні повітряної цілі

На другому етапі при зближенні (виявленні) повітряних цілей на дальності 45 – 70 км маневр повинен забезпечити максимальне використання бойових можливостей зенітних вогневих засобів. Тому при класифікації або припущенні, що виявлено літаки - носії ракет або самі ракети, необхідно збільшити хід до максимального та поворотом "всі раптом" привести противника в найкоротший строк на курсові кути, близькі до траверзних, того ж борту, для введення всіх ЗВЗ на кути обстрілу (рис.13.4).

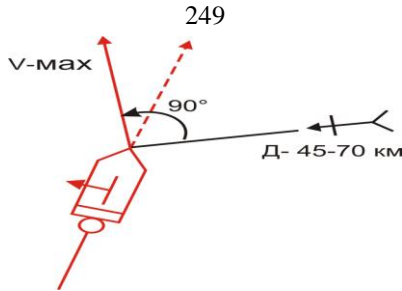

Рис.14.4. Ухилення корабля при виявленні повітряної цілі на дальності 45 - 70 км

На третьому етапі при зближенні повітряних цілей на дальність менше 25-35 км кораблі з'єднання маневрують в інтересах застосування ЗВЗ або відхилення від засобів повітряного нападу. У цьому випадку кораблі, що озброєні ЗРК і здатні вести ефективний вогонь, маневрують максимальним ходом для приведення атакуючих цілей на траверзні курсові кути $45 - 60^\circ$.

Такий маневр є оптимальним, тому що якщо повітряний противник буде робити не пуск ракет, а бомбометання з горизонтального польоту на середніх і великих висотах, буде зберігатися висока ефективність застосування ЗРК (рис.13.5).

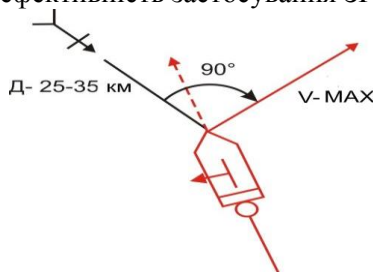

Рис.14.5. Ухилення корабля при виявленні повітряної цілі на дальності 25 - 35 км

Кораблю, що не має ЗРК або ж має їх, але позбавлений можливості їх застосування, доцільно маневрувати для відхилення від засобів повітряного нападу описом координата на $45 - 60^\circ$ убік від атакуючої цілі або на неї. Координат – це маневр, при якому корабель послідовно описує дві рівні по довжині і симетрично розташовані в різні сторони від лінії шляху дуги циркуляції з метою відхилення від небезпеки або зміни лінії свого шляху.

Маневр виконується для ускладнення атаки, бомбометання або погіршення умов самонаведення ракети на корабель (рис.13.6).

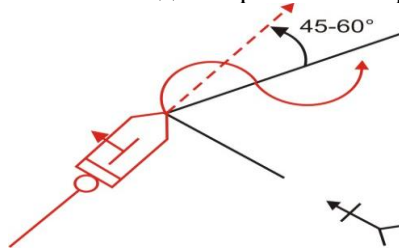

Рис.14.6. Ухилення корабля описом координата

При атаці декількох груп літаків із різних напрямків маневрування повинне виконуватися таким чином, щоб зенітні засоби застосовувалися по максимальному числу атакуючих повітряних цілей.

Вахтові офіцери на кораблях основних сил при отриманні оповіщення про виявлення повітряного противника в дальній і ближній зонах оборони діють за вказівкою командирів кораблів. При виявленні повітряних цілей корабельними засобами спостереження вахтовий офіцер повинен оголосити бойову тривогу і видати цілевказівку зенітним вогневим засобам. Одночасно змінюється курс і збільшується швидкість ходу до максимальної. Після оголошення бойової тривоги вахтовий офіцер завершує дії по відбиттю повітряного противника під керівництвом командира корабля. Ці дії включають застосування засобів РЕБ, маскування і водяного захисту, а також передачу повідомлення на КП командира з'єднання.

Протичовнова оборона з'єднання кораблів на переході морем здійснюється з метою недопущення ураження кораблів зброєю підводних човнів. Організація ПЧО повинна забезпечити:

- зменшення ймовірності зустрічі з підводними човнами противника;
- своєчасне виявлення підводних човнів, оповіщення своїх сил;
- знищення підводних човнів до зайняття ними позицій виконання своїх завдань;
- зниження ефективності ударів і атак підводних човнів.

Проти з'єднання надводних кораблів на переході морем

можуть діяти багатоцільові підводні човни, озброєні торпедами і ракетами.

Протичовнову оборону з'єднання здійснюють протичовнові літаки і вертольоти, корабельні пошуково-ударні групи, різномірні пошуково-ударні групи та торпедні підводні човни, що входять до складу похідного порядку.

Для організації протичовнової оборони з'єднання кораблів застосовуються засоби виявлення і знищення підводних човнів, а також засоби ГПД, які є на кораблях, що охороняються, і кораблях охорони.

Для зменшення ймовірності зустрічі кораблів з підводними човнами противника маршрут переходу вибирається з розрахунком обходу небезпечних районів. Якщо дозволяє мінна обстановка, курси прокладаються на глибинах, де дії підводних човнів ускладнені. Ділянки маршруту, де напад підводних човнів найбільш імовірний, доцільно проходити у світлий час доби, що дозволяє більш ефективно застосовувати протичовнову авіацію. При неможливості обходу небезпечні райони доцільно проходити на великому ході, виконуючи протичовновий зигзаг і дотримуючись заходів скритності й маскуванню.

Підвищення швидкості ходу кораблів ускладнює зайняття підводними човнами вогневих позицій та використання зброї по кораблях з'єднання. Необхідно враховувати, що при збільшенні ходу дальність виявлення цілей корабельними гідроакустичними станціями зменшується.

Для зниження ймовірності атак підводних човнів кораблі застосовують оперативні й тактичні зигзаги. Оперативний зигзаг виконується з метою ускладнити зосередження підводних човнів на маршрутах руху кораблів. Зигзаг повинен бути незакономірним, а довжина галсів і зміна курсів найбільшою мірою повинні маскувати напрямок руху з'єднання та забезпечувати обхід передбачуваного району розгортання підводних човнів.

Тактичні зигзаги застосовують з метою ускладнити підводним човнам противника визначення параметрів руху кораблів, вихід на позиції використання зброї і знизити ефективність торпедної стрільби. Ці зигзаги застосовуються в районах, небезпечних від атак підводних човнів, при виявленні їх у далекій зоні при швидкості ходу 14 вуз і більше. При швидкості ходу менше 14 вуз зигзаг

виконується тільки у випадку виявлення підводного човна силами охорони. На з'єднаннях надводних кораблів можуть розроблятися й інші варіанти зигзагів з урахуванням воєнно-географічних умов і рівня підготовленості кораблів.

До заходів скритності та маскуванню відносяться: обмеження випромінювань гідроакустичних засобів корабля та зв'язку, застосування пристроїв, що зменшують акустичне поле корабля, дотримання бездимності, світломаскування та інші заходи, які знижують дальність виявлення кораблів підводним човном або ускладнюють визначення параметрів руху кораблів.

Своєчасне виявлення підводних човнів забезпечується системою спостереження похідного порядку і похідного ордера основних сил з'єднання. У дальній зоні спостереження здійснюється, головним чином, літаками дальньої повітряної охорони, а також корабельними пошуково-ударними групами або різнорідними пошуково-ударними групами. Це спостереження призначене для виявлення підводних човнів противника, що виходять на позиції використання протикорабельних ракет типу «Гарпун», а також для виявлення будь-яких підводних човнів, що прориваються до з'єднання. Віддалення дальньої охорони від основних сил повинне бути не менше 65 – 70 миль.

Основним засобом виявлення підводних човнів літаками дальньої протичовнової охорони є радіогідроакустичні буї, з яких виставляються фронтальні поля і фланкуючі бар'єри. При неможливості використання буїв або їх відсутності застосовуються магнітометри та інші не акустичні засоби виявлення.

При наявності корабельних пошуково-ударних груп або різнорідних пошуково-ударних груп вони висуваються в напрямках, найнебезпечніших від атак підводних човнів противника, на відстань від кораблів, що охороняються, не менше 20 – 40 миль.

У ближній зоні спостереження здійснюється береговими або корабельними протичовневими вертольотами з метою виявлення підводних човнів, що виходять на позиції ефективної стрільби по кораблях, що охороняються, ракетами або торпедами. Ближня повітряна охорона повинна бути круговою на відстані від кораблів, що охороняються, не менше 20 – 25 миль. Пошук підводних човнів ведеться вдень із застосуванням гідроакустичних станцій, що опускаються, а в темний час доби – з використанням буїв.

Застосовуються також магнітометри і радіолокаційні станції.

Корабельна протичовнова охорона основних сил здійснюється багатоцільовими кораблями. Спостереження ведеться корабельними гідроакустичними станціями з метою виявлення підводних човнів, що виходять на позиції ефективної стрільби торпедами по кораблях, що охороняються, а також для виявлення та знищення ракет і торпед. Кожному кораблю охорони призначається відповідний сектор спостереження з таким розрахунком, щоб сектори сусідніх кораблів перекривалися. Кораблі, що охороняються, ведуть кругове гідроакустичне спостереження.

Знищення виявлених підводних човнів забезпечується високою готовністю протичовнової зброї до дії. Бойова готовність сил і засобів ПЧО встановлюється командиром з'єднання, виходячи зі ступеня загрози раптових атак підводних човнів противника, глибини протичовнового спостереження і залежно від обстановки на кораблях може бути БГ №1, коли всі засоби ПЧО готови до бойового застосування, або БГ №2, коли залежно від обстановки встановлюються такі варіанти готовостей:

- варіант ПЧО №1 – 50% всіх засобів кораблів з'єднання (корабля) перебуває в бойовій готовності №1, інші – в чергуванні;

- варіант ПЧО №2 – 25% усіх засобів кораблів з'єднання(корабля) перебуває в бойовій готовності №1, інші – в чергуванні;

- варіант ПЧО №3 – в бойовій готовності №1 на кораблях з'єднання (корабля) перебувають окремі спеціально призначені протичовнові засоби.

Будь-який корабель, вертоліт, літак, що виявив підводний човен противника, повинен негайно його атакувати, доповісти про це командир з'єднання та у випадку не знищення підтримувати контакт із підводним човном і наводити на нього авіаційну або корабельну групу.

Командир з'єднання, одержавши повідомлення про виявлення підводного човна, організовує переслідування та знищення його, дає оповіщення про виявлений підводний човен і вживає заходи для зниження успішності його подальших дій.

Організація ПЧО одиночного корабля на переході морем здійснюється відповідно до бойового розкладу для даного проекту. На надводних кораблях, де є протичовнова зброя, створюється

корабельний протичовновий розрахунок.

КПР – це ряд організаційно об'єднаних КП і БП із розписаним на них особовим складом, що безпосередньо бере участь у вирішенні завдань по пошуку, стеженню і знищенню підводного човна противника. До складу КПР входять: командир корабля, СПК, командири БЧ-1, БЧ-3, БЧ-7, гідроакустик, обслуги ГКП-БП, БКС і особовий склад бойових постів.

Очолює КПР командир корабля, який керує його роботою, призначає готовності протичовнової зброї, приймає рішення на вихід в атаку і керує маневрами корабля в атаці. Особливістю організації КПР є те, що командир корабля особисто керує роботою гідроакустиків, задаючи і контролюючи режими роботи гідроакустичних станцій.

У ході атаки всі командні пункти і бойові пости КПР взаємодіють між собою, здійснюють постійний обмін інформації, передачу ЦВ, команд і доповідей про виконання наказів і дій.

У зв'язку з цим потрібна гарна виучка всіх номерів розрахунку, тому що успіх залежить від кожного номера.

Для зниження успішності дій підводного човна противника виконується відхилення від нього та виявленої торпеди.

Відхилення з'єднання від підводних човнів має на меті недопущення їх на позиції застосуванням зброї шляхом обходу району їхнього виявлення. Така можливість створюється при завчасному виявленні підводного човна авіаційною протичовновою охороною або кораблями пошуково-ударної групи, висунутими на небезпечному напрямку.

Відхилення від підводного човна виконується на максимальному ході за сигналом командира з'єднання поворотом "всі раптом" на розрахований кут від пеленга виявлення. Курсом відхилення кораблі слідує для того, щоб розійтися з противником на заданій відстані, що перевищує можливу дальність використання ним зброї по кораблях, що охороняються.

Для відхилення від підводного човна при виявленні його на дистанції, що перевищує граничну дальність торпедного залпу, кут відвороту від пеленга на нього може вибиратися зі спеціальної таблиці, розрахованої на діапазон дистанцій виявлення і різних швидкостей ходу підводного човна та кораблів. Якщо відхилення неможливо, з'єднання продовжує рух у потрібному напрямку з

максимальною швидкістю на протичовновому тактичному зигзагу, кораблі включають засоби охорони, ставлять прилади перешкод для відволікання акустичних торпед, виконують бомбометання і стрільбу із РБУ в районі виявлення.

Відхилення від торпед виконується при виявленні підводного човна на дистанції, меншій, ніж гранична дальність торпедної стрільби підводного човна (менше 180 каб). У цьому випадку передбачається, що торпеди вже випущені. Відхилення виконується на максимальному ході за сигналом командира з'єднання поворотом "всі раптом" для приведення місця виявлення за корму і включаються акустичні засоби охорони. Найближчий до місця виявлення підводного човна корабель охорони лягає на курс, перпендикулярний пеленгу, по ньому з кораблів, що охороняються, виконує стрільбу із РБУ і бомбометання, скидають прилади перешкод. Кораблі з'єднання рухаються курсом відхилення, доки підводний човен буде знищений або дистанція до його передбачуваного місця перевищить граничну дальність торпедної стрільби.

Відхилення від торпед виконується залежно від дальності їх виявлення. Якщо торпеда виявлена кораблем або вертольотом охорони на дистанції більше 18 каб від кораблів, що охороняються, то з'єднання кораблів ухилиється як вказано вище. При виявленні торпеди кораблями, що охороняються, або кораблями охорони на дистанції 18 каб і менш кожний корабель ухилиється самостійно. Для цього корабель відвертає на курс відхилення залежно від курсового кута на виявлену торпеду, збільшує швидкість ходу до максимальної, виконує залпи із РБУ по торпеді повним числом бомб, включає акустичні засоби охорони та скидає прилади перешкод.

Якщо торпеда виявлена на курсовому куті 60° і менше вона приводиться на курсовий кут 20° борту виявлення (рис.13.7). Цей маневр корабля спрямований на те, щоб змусити торпеди відхилитись від траєкторії наведення і збереження умов її знищення.

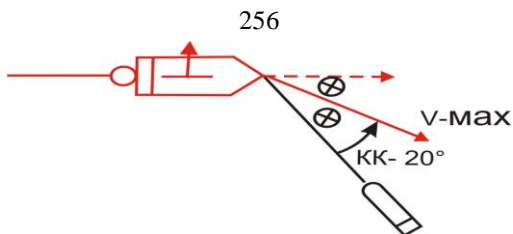

Рис.14.7. Ухилення корабля від торпеди

При виявленні торпеди на курсовому куті більше 60° відхилення виконується приведенням торпеди на курсовий кут корабля $150 - 180^\circ$ (рис.13.8).

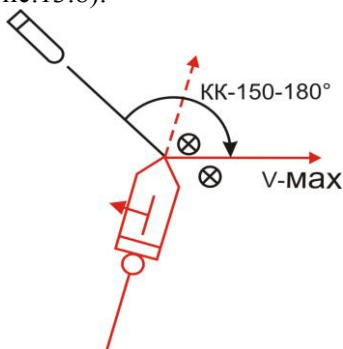

Рис.14.8. Ухилення корабля від торпеди

У цьому випадку маневр спрямований на відрив корабля від торпеди, вихід зі смуги виявлення інших торпед, його тривалість становить 4-5 хвилин.

Безпека кораблів з'єднання від підводних човнів і торпед, що виявлені засобами спостереження корабля та являють безпосередню загрозу, залежить від швидкості дій вахтового офіцера. При виявленні підводного човна вахтовому офіцеру необхідно оголосити бойову тривогу і атакувати підводний човен. Одночасно він доповідає командирю корабля і по радіозв'язку на командний пункт командира з'єднання. При виявленні торпеди першочерговими діями є дії вахтового офіцера по зміні курсу і швидкості ходу корабля з подальшим виконанням всіх інших заходів щодо протиторпедного захисту корабля.

Протикорабельна (протикатерна) оборона з'єднання кораблів на переході морем здійснюється з метою недопущення ураження кораблів ракетною і торпедною зброєю кораблів та катерів

противника. Організація ПКО повинна забезпечити:

- зменшення ймовірності зустрічі з кораблями та катерами противника;
- своєчасне виявлення і знищення корабельних сил противника, оповіщення своїх сил;
- знищення кораблів та катерів до зайняття ними позицій використання ракетної та торпедної зброї по кораблях з'єднання;
- зниження ефективності ударів і атак корабельних сил противника.

На переході морем, головним чином у районах близьких до узбережжя противника, проти з'єднання надводних кораблів можуть діяти фрегати, ракетні корвети, бойові катери. Для ПКО оборони з'єднання надводних кораблів застосовуються всі сили і засоби, виділені для організації ППО і ПЧО. Ордер основного з'єднання і похідний порядок повинні будуватися з урахуванням вимог ПКО.

Для зменшення ймовірності зустрічі з кораблями та катерами маршрут переходу з'єднання по можливості повинен обиратися на віддалені від узбережжя противника, особливо від острівних і шхерних районів, що сприяють раптовим атакам катерів, та районів дій кораблів противника. Райони, небезпечні від атак катерів, доцільно проходити у світлий час доби з максимальною швидкістю. З огляду на значну залежність катерів від хвилювання моря, бажано перехід здійснювати в умовах тихої погоди.

Для своєчасного виявлення атакуючих кораблів та катерів противника повинне бути організоване спостереження в дальній і ближній зонах.

Спостереження в дальній зоні здійснюється літаками і вертольотами авіаційної протичовнової охорони й інших груп похідного порядку із завданням виявлення кораблів та ракетних катерів на таких видаленнях, які дозволили б кораблям, що охороняються, здійснити відхилення від їх атаки і привести вогневі засоби кораблів у готовність до негайного застосування. Середні значення дистанцій виявлення, що забезпечують зазначені дії, становлять 180 – 190 км.

Спостереження в ближній зоні ведеться головним чином кораблями охорони і повинне забезпечити своєчасне виявлення випущених ракет, а також виявлення кораблів та катерів, що виходять в атаку, для відхилення кораблів, що охороняються, від

торпед і ураження катерів вогневими засобами. Розрахунки показують, що для забезпечення відхилення охоронюваних кораблів від надводних сил противника, що використовує торпедну зброю, останні повинні бути виявлені на видаленнях не менше 15 – 20 км.

Знищення сил, виявлених у дальній зоні, здійснюється авіацією, а потім зброєю кораблів груп, що забезпечують. З підходом на меншу дистанцію – вогневими засобами кораблів охорони і охоронюваних кораблів.

Корабельні вогневі засоби завжди застосовуються за цілевказівкою з командного пункту з'єднання. Якщо не було оповіщення і не надані цілевказівки, тобто при раптовому виявленні катерів, право відкриття вогню в межах секторів відповідальності належить командирам кораблів.

Бойова готовність сил і засобів ПКО встановлюється командиром з'єднання, виходячи зі ступеня загрози раптових атак кораблів (катерів) противника і глибини протикорабельного спостереження.

При БГ №1 всі сили і засоби ПКО готові до бойового застосування. При БГ №2 залежно від обстановки встановлюються:

- для комплексів крилатих ракет бойова готовність № 2, при цьому на бойових постах – несення вахти;

- для ЗВЗ, засобів РЕБ і тактичного маскуванню – варіанти готовності №1, №2 або №3, які відповідають таким самим готовостям що і ППО.

При наявності у визначеному секторі корабля декількох груп надводних сил противника командир корабля розподіляє їх між батареями. У першу чергу знищуються найближчі групи і групи, які знаходяться на найбільш гострих курсових кутах з'єднання.

Вогонь по атакуючих силах доцільно вести до використання ними зброї, після чого переносити його на групи, що не розрядилися. Ознаками використання ракет є спалахи полум'я, наявність вогневого шлейфа по траєкторії руху ракет, спостереження на екранах радіолокаторів точок, що відділилися, від точок кораблів. Ознакою використання торпед є різкий поворот цілей, спалахи полум'я, спостереження диму.

Для зниження ефективності атак катерів застосовуються засоби РЕБ і маскуванню, відхилення від збройного залпу. З виявленням за даними тактичної розвідки або інших сил похідного

порядку, початку тактичного розгортання корабельних сил противника для виконання атаки призначені кораблі виставляють по комплекту кутових відбивачів для введення в оману щодо складу і організації похідного порядку. Одночасно починається ставлення димових завіс. З наближенням сил противника на дальність використання ракет по кораблях, що охороняються, виконується ставлення хибних та дезінформуючих цілей. Здійснюється постановка активних перешкод радіолокаційним станціям і засобам радіозв'язку противника.

Відхилення від бойових катерів має на меті не допустити їх на дистанцію застосування зброї і збільшити час перебування їх під вогнем кораблів свого з'єднання. Відхилення виконується за сигналом командира з'єднання поворотом «всі раптом» за правилами тактичного маневрування для розходження з рухомим об'єктом на заданій відстані на максимальній швидкості ходу.

Відхилення від ракет виконується з отриманням даних про пуск ракет кораблями (катерами) або виявленні ракет. При отриманні даних про пуск противником ракет необхідно катер повернути на курс, перпендикулярний пеленгу на ракети. У цьому випадку досягається найшвидший вихід кораблів зі смуги захоплення пристроїв самонаведення ракет і приведення в кути обстрілу максимального числа вогневих засобів кораблів (рис.13.9).

Відхилення від торпед повинне починатися при зближенні катерів на дистанцію менше 110 – 120 каб.

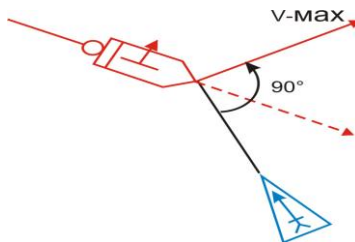

Рис.14.9. Ухилення корабля від ракет катерів

Воно виконується декількома непослідовними поворотами "всі раптом" на максимальній швидкості з розрахунком привести катери на курсові кути більше траверзних і в максимальній мірі застосовувати корабельні вогневі засоби для знищення противника,

недопущення його виходу в позиції торпедного залпу. Виконуються також бомбометання і ставлення приладів акустичних перешкод з метою протиторпедного захисту(рис.13.10).

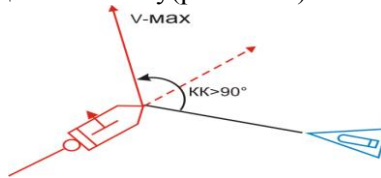

Рис.14.10. Ухилення корабля від торпед катерів

Дії кораблів при виявленні торпед, що випускаються катерами, аналогічні діям при відхиленні від торпед підводних човнів.

Мета протимінної оборони з'єднання в морі – забезпечення безпеки кораблів від підриву на мінах. Організація ПМО повинна забезпечити:

- зменшення ймовірності підриву на мінах;
- своєчасне виявлення мін на маршруті руху, оповіщення своїх сил;
- безпечний обхід або форсування мінного загородження кораблями.

Мінна зброя може бути використана проти надводних кораблів як у прибережних районах, так і у відкритому морі. Для організації протимінної оборони на переході морем застосовуються технічні і візуальні засоби виявлення мін, а в особливо небезпечних від мін районах залучаються тральщики, берегові або корабельні протимінні вертольоти, що здійснюють похідну протимінну охорону.

Для зменшення ймовірності підриву на мінах маршрут переходу по можливості повинен проходити через райони з великими глибинами моря, в яких донні міни не являють загрози для кораблів з'єднання. Курси прокладаються по найбільш вивчених і перевірених у мінному відношенні фарватерах, на яких виконується систематичний або контрольний пошук мін. Якщо дозволяє обстановка, шлях корабля повинен проходити в районі, де виключається можливість ставлення мін.

Зменшення ймовірності підриву на мінах досягається підтримкою рівня фізичних полів корабля в межах установлених норм. Кораблі здійснюють періодичне розмагнічування і

застосовують пристрої, що зменшують його шумність. У районах, де є небезпека зустрічі з гідродинамічними мінами, швидкість ходу корабля зменшується до безпечної для даного корабля. Величина безпечної швидкості залежить від водотоннажності корабля, глибини місця і вибирається з таблиці, поміщеної в тактичному формулярі корабля.

Залежно від складності мінної обстановки, віддаленні маршруту переходу від свого узбережжя та швидкості кораблів, що охороняються на переході, ПМО може виконуватися способами:

- проведення за тралами,
- мінна розвідка.

ПМО способом проведення за тралами виконується :

- при масованому використанні мін противником по всьому маршруту переходу;

- при забезпеченні кораблів, швидкості ходу яка дорівнює швидкості тральщиків або протимінних вертольотів, що йдуть за тралами;

- коли маршрут переходу розташовується на значному віддаленні від свого узбережжя і від маневрених пунктів базування тральщиків і протимінних вертольотів.

ПМО способом мінної розвідки може застосовуватися для забезпечення кораблів, швидкість яких значно перевищує швидкість тральщиків і протимінних вертольотів, що йдуть із поставленими тралами. Маршрут переходу, по можливості, повинен знаходитися на незначному віддаленні від ПБ тральщиків і вертольотів.

Для своєчасного виявлення мін організовується спостереження за підводним середовищем і водною поверхнею. За підводним середовищем ведеться спостереження гідролокаційними станціями з метою виявлення донних, якірних і плаваючих на поглибленні мін. Сектор гідролокаційного пошуку становить від 0 до 20 – 40° на кожний борт, а при наявності бокового зносу – у такому ж секторі щодо шляху корабля. Дальність виявлення мін становить 6 – 8 каб при швидкості ходу 14 – 16 вуз або 3 – 4 каб при швидкості ходу 18 – 20 вуз.

Зорове спостереження за водною поверхнею ведеться сигнальниками і спостерігачами верхніх постів. У районах, особливо небезпечних від мін, виставляються спостерігачі в носових секторах 0- 30° з кожного борту.

Радіолокаційне спостереження за плаваючими мінами ведеться поперед у траверзу корабля. Уночі для пошуку плаваючих мін може застосовуватися апаратура нічного бачення в секторі $0 - 10^\circ$ з кожного борту.

Плаваючі міни можуть бути виявлені в штильну погоду зорovo до 15 каб, радіолокацією – до 12 каб, інфрачервоною апаратурою – до 5 каб. Однак уже при хвилюванні моря до 2 – 3 балів дальність виявлення мін різко скорочується.

При виявленні мін кораблі доповідають про них на КП командира з'єднання і ухиляються від тих мін, які знаходяться попереду по курсу або поблизу нього.

Відхилення від плаваючих на поверхні мін виконується відворотом від міни, якщо вона виявлена осторонь від курсу, і поворотом у напрямку течії або під вітер, якщо міна виявлена прямо по курсу корабля, розраховуючи обійти її на безпечній відстані.

Плаваючі на поверхні міни мають, як правило, контактний зривник, тому при їх виявленні треба виключити можливість удару об корпус корабля і проходити від них на безпечній відстані. Радіус ураження сучасних неконтактних мін не перевищує 40 м, безпека корабля буде гарантована при проходженні ним відносно міни на відстані не менше 80 м (рис.13.11).

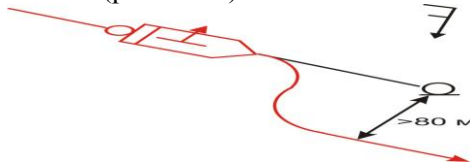

Рис.14.11. Ухилення корабля від міни, що плаває на поверхні

Якщо дистанція до міни, виявленої прямо за курсом, не перевищує 2 каб, відхилення виконується описом координат $0 - 30^\circ$ у підвітряний бік.

При виявленні міни гідроакустичною станцією необхідно застопорити хід і погасити інерцію корабля. Потім виконується обстеження водного середовища в секторі $0 - 90^\circ$ на кожний борт для оцінки мінної обстановки. Якщо в результаті обстеження не будуть виявлені інші міни, то виконується відхилення від виявленої одиночної міни шляхом обходу її на безпечній відстані. Розраховуючи на те, що виявлена міна може виявитися з автоприцілом, радіус небезпечної зони її становить близько 180 м,

безпечна відстань – 200 м. Вибір сторони повороту виконується аналогічно випадку відхилення від плаваючої міни (рис.13.12).

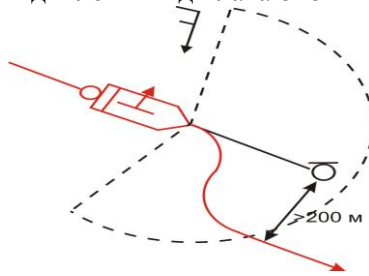

Рис.14.12. Ухилення кораблів від міни, що виявлена гідроакустичними Засобами

При виявленні гідроакустичною станцією двох і більше мін необхідно після обстеження «на стопі» в секторах 0-90° правий і лівий борти і оцінки обстановки здійснити обхід мінного загородження. Для цього слід лягти на зворотний курс і відійти найменшим ходом від мінного загородження на 10 – 15 ка., лягти на курс, паралельний виявленій лінії мін, проводячи обстеження в секторі від 90° борту виявлення мін до 20 – 40° протилежного борту. Пройшовши цим курсом відстань 2 – 4 милі, що становить довжину середнього мінного загородження, слід повернути на початковий курс, застопорити машини і обстежити сектор 0 – 90° з кожного борту. Якщо на цьому курсі міни не виявлені, необхідно дати малий хід і, здійснюючи спостереження гідроакустичною станцією в секторі від 0 до 20 – 40° з кожного борту, продовжувати рух.

У водах противника плаваючі на поверхні міни знищуються залежно від обстановки за наказом командира з'єднання.

Безпека корабля від підриву на мінах значною мірою залежить від дій вахтового офіцера корабля, який повинен особливу увагу звернути на пильне несення вахти сигнальниками, спостерігачами, гідроакустиками і радіометристами. В особливо небезпечних від мін районах вахтовий офіцер, крім того, сам повинен пильно спостерігати за водною поверхнею попереду курсу корабля. Тому що в більшості випадків міни виявляються в безпосередній близькості від корабля, перші дії вахтового офіцера повинні бути спрямовані на уникнення входження корабля в небезпечну зону міни. Такими діями є зміна курсу для відхилення від плаваючої міни

і припинення руху корабля при виявленні міни гідроакустичною станцією. Потім оголошується бойова тривога і повідомляється на КП командира з'єднання.

Запитання для самоконтролю:

1. Назвіть групи, що забезпечують перехід кораблів морем.
2. У чому різниця між похідним та бойовим порядком?
3. В яких зонах будується універсальна оборона кораблів?
4. В чому сутність дій при завчасному виявленні повітряної цілі?
5. Назвіть порядок ухилення корабля від торпед.
6. Назвіть порядок ухилення корабля від міни, що виявлена гідроакустичними засобами.

Ч А С Т И Н А ІІ

Бойові дії військово-морських сил

Р о з д і л І.

Бойові дії надводних кораблів та катерів

Г л а в а 15. Бойові дії надводних кораблів

15.1. Бойові дії багатоцільових кораблів

проти надводних кораблів і підводних човнів

Багатоцільові кораблі відносяться до групи бойових кораблів та є складовою частиною корабельного складу ВМС Збройних Сил України. Вони призначені для вирішення таких завдань:

- ведення бойових дій у прибережній зоні та віддалених районах як самостійно, так і у складі з'єднання;
- пошуку та знищення надводних кораблів, підводних човнів і суден;
- нанесення ударів по морських та берегових об'єктах;
- відбиття атак з повітря;
- охорони пунктів базування та захисту морських комунікацій;
- сприяння сухопутним військам, які діють на приморському напрямку;
- підтримки висадки морських десантів.

Багатоцільові кораблі мають на озброєнні ракетно-артилерійські комплекси, але основну ударну потужність цього класу складають кораблі з ракетним озброєнням. Головними об'єктами ударів кораблів є надводні кораблі противника. Під час ведення бойових дій в прибережній зоні та віддалених районах кораблі з ракетно-артилерійським озброєнням можуть виконувати завдання як самостійно (у складі з'єднання), так і у взаємодії з іншими родами ВМС.

Бойові дії кораблів з ракетним озброєнням. Бойові завдання ракетні кораблі виконують, як правило, у складі корабельних ударних груп та корабельних ударних з'єднань. Склад ударних груп визначається рішенням командира з'єднання (групи), якому поставлене бойове завдання.

Корабельне ударне з'єднання є тактичним з'єднанням, що створюється з надводних кораблів різних класів і підкласів для знищення угруповань кораблів противника на замкнутих морях та прибережних зонах відкритих морських ТВД. Воно може діяти самостійно або у взаємодії з МА, БРВ, а в окремих випадках – з підводними човнами. Склад корабельного ударного з'єднання визначається наказом командуючого ВМС.

При формуванні ударних груп повинні бути враховані такі особливості та умови:

- озброєння кораблів в ударній групі ракетними комплексами

рівними або майже рівними дальностями стрільби,

- можливість ударної групи здійснити велику кількість (по числу ракет) групових залпів та електромагнітна сумісність ракет у залпі,

- здатність ефективно відбивати удари противника і зберігати бойову стійкість групи протягом всього періоду виконання бойового завдання,

- використання єдиної системи цілевказівки для ракетної зброї і засобам РЕБ для підвищення ефективності ракетного удару.

Основними позитивними тактичними властивостями ракетних кораблів є:

- значні дальності використання крилатих ракет;

- можливість масованого використання ракет групою кораблів з одного напрямку (до 24-32);

- висока морехідність, велика автономність і дальність плавання, що дозволяють виконувати завдання в складних гідрометеорологічних умовах у будь-яких районах Світового океану;

- наявність універсальних зенітних і протичовнових ракетних та артилерійських комплексів, а також засобів РЕБ, що забезпечують високу бойову стійкість кораблів і груп кораблів, які вони забезпечують;

- наявність якісно обладнаних командних пунктів для керування як кораблями своєї групи, так і взаємодіючими силами.

До недоліків ракетних кораблів відносяться:

- слабке артилерійське озброєння для боротьби з артилерійськими кораблями противника,

- необхідність їх перезарядження протягом тривалого часу.

Основою тактики ракетних кораблів, що забезпечує найбільший успіх вирішення бойового завдання, є ведення наступального бою, а при прагненні противника до активних дій, його різновиду – зустрічного бою. У ході ведення наступального бою з переважаючими силами противника може виникнути оборонний бій, який може вестися з метою уникнення невиправданих втрат і зберегти сили для рішення головного завдання.

Основні принципи ведення бою ракетними кораблями:

- випереджальні удари по противнику;

- масоване використання ракетної зброї в ударах;

- максимальне використання можливостей групи (з'єднання) ракетних кораблів (позитивних тактичних властивостей);
- ініціативні та рішучі дії.

Успішність вирішення поставленого завдання КУГ у значній мірі залежить від забезпечення їх дій групами тактичної розвідки, своєчасної видачі цілевказівки, виконання заходів РЕБ, своєчасного виявлення противника та відбиття його ударів, виконання заходів маскуваня. Без надійної, дубльованої тактичної розвідки і застосування ВСП неможливо повноцінно використати головну тактичну властивість ракетної зброї – перевагу в дальності стрільби.

Велике значення має повнота та якість підготовки ракетних кораблів для ведення бойових дій. Підготовка ракетних кораблів до бойових дій починається з отриманням бойового завдання (бойового розпорядження) і включає:

- підготовку корабля до бойового походу,
- прийняття рішення на виконання бойового завдання.

Процес прийняття рішення починається з одержання командиром бойового завдання. Командир корабля (ударної групи), отримавши бойове завдання, усвідомлює його, оцінює обстановку і робить висновки. Потім виробляється замисел на майбутні бойові дії, що аналізується, уточнюється та визначається можливість його реалізації. Перевірений та уточнений замисел – основа майбутнього рішення. При цьому повинні бути передбачені і уточнені питання взаємодії, забезпечення та керування кораблем (силами) в бою. Рішення оформлюється і доводиться до виконавців. При цьому для нанесення ракетного удару, повинні бути обрані і обгрунтовані основні та запасні вогневі позиції.

Вогнева позиція визначається дальністю та пеленгом або діапазоном дальностей і сектором пеленгів відносно об'єкта удару та повинна забезпечити найбільшу ефективність нанесення ракетного удару. Розрахунки показують, що зі зменшенням дистанції від вогневої позиції до противника, починаючи з певного значення, ефективність ЗВЗ кораблів різко зменшується.

Противник буде прагнути застосовувати свою зброю по ударних кораблях у період їх виходу на дальність використання ракетної зброї, а після стрільби буде протидіяти крилатим ракетами. У зв'язку з цим обгрунтування вигідної вогневої позиції здійснюється шляхом розрахунків ефективності рішення бойового

завдання для декількох (трьох чотирьох) дальностей (вогневих позицій) використання ракетної зброї. При цьому вогневі позиції повинні розташовуватися за межами дальностей використання кораблями противника своїх ПКРК, УЗРК і артилерії.

Як правило, віддалення вогневих позицій від об'єкта удару залежить від максимальної дальності стрільби ракетного комплексу. Наприклад, для кораблів з комплексом ракетної зброї «Терміт» воно може складати 60-70 км. Запасні вогневі позиції призначаються на дистанціях, менших граничних дальностей стрільби ракетами. Вони передбачаються на випадок різкої зміни обстановки, коли ВСП не забезпечує стрільбу з основних вогневих позицій через сильну радіоелектронну протидію противника або низьку точність цілевказівки, яка не гарантує захоплення цілі пристроями самонаведення крилатих ракет.

При підготовці ракетних кораблів до бойових дій важливе місце приділяється визначенню їх бойового порядку. Бойовий порядок включає такі елементи: ударну (ударні) групу ракетних кораблів, тактичну розвідку, виносні спостережні пункти (КВСП, АВСП), кораблі (літаки) РЛД, групи (кораблі, літаки) РЕБ, групи введення в оману, винищувальне прикриття.

Ударні (головні) сили та сили, що їх забезпечують в бойовому порядку, слідують у складі однієї або декількох груп. Група – це два і більше бойових кораблів (літаки, вертольоти), які виконують часткове тактичне завдання під єдиним командуванням. Включення в бойовий порядок тих або інших груп визначається поставленим завданням, обстановкою в районі бою, а також – складом і можливістю призначених сил. У рішенні командира КУГ бойовий порядок зображується графічно із вказівкою позицій кожному елементу, які задаються пеленгом і дальністю або сектором пеленгів і діапазоном дальностей відносно противника або своїх ударних груп, а також часу заняття і утримання позицій відносно «Ч» удару (рис.14.1).

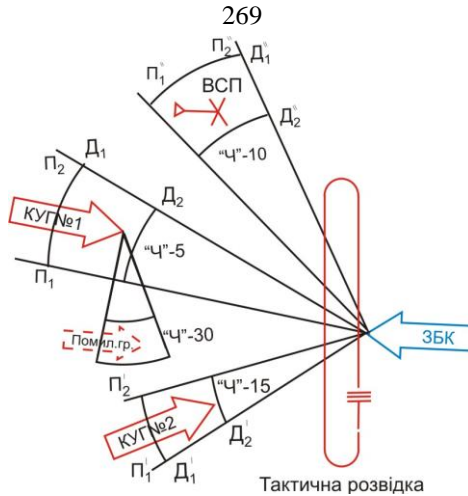

Рис.15.1. Бойовий порядок ракетних кораблів

Тактична розвідка організується на основі рішення командира КУГ з метою своєчасного виявлення противника, який є об'єктом удару або який є небезпечним для своїх сил, а також наведення на противника своїх сил і видачі цілевказівки ударним групам. При цьому повинне бути передбачене дублювання її сил і засобів.

Рубіж виявлення противника (рис.14.2) щодо рубежу удару силами розвідки з урахуванням помилки визначення розвідкою координат місця противника залежить від:

- передбачуваної швидкості ходу кораблів противника;
- часу проходження даних розвідки про противника до командира з'єднання;
- часу, необхідного для ухвалення рішення командиром з'єднання на вихід;
- часу готовності з'єднання до виходу в море для виконання бойового завдання;
- часу, необхідного для виходу з'єднання з пункту базування і шиккування в похідний порядок;
- часу переходу в район бою;
- часу, необхідного для шиккування бойового порядку;
- часу польоту ракет до цілі.

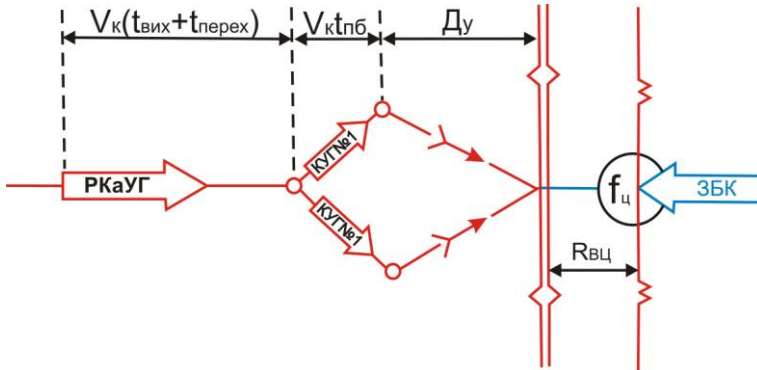

Рис.15.2. Відстань рубежу виявлення відносно рубежу нанесення удару

З рубежу виявлення розвідка (літаки, вертольоти) здійснює наведення ракетних кораблів на противника періодичною видачею даних про нього.

Групи кораблів (вертольотів) РЛД у складі бойового порядку розташовуються таким чином, щоб їх позиція була поза заборонними зонами стрільби ракетами, але на дальностях радіолокаційного контакту із противником.

Основним змістом розгортання ракетних кораблів є своєчасне їх прибуття (на призначений термін або в найкоротший строк) у район бойових дій зі збереженням боєздатності. Крім того, у ході розгортання виконуються заходи щодо розвідки противника в інтересах застосування засобів РЕБ ракетних кораблів і по протидії технічним засобам розвідки противника.

У ході зближення із противником командир КУГ уточнює свій замисел, отримуючи дані про противника, а також здійснює коректуру маневрування, часу шиккування сил у бойовий порядок, вогневих позицій і об'єктів ударів противника. Всі зміни у своїх діях доводяться підлеглим і взаємодіючим силам.

Розгортання і оборона кораблів у ході розгортання повинні здійснюватися відповідно до вимог керівних документів. Розгортання ракетних кораблів здійснюється в загальному похідному порядку або окремих ударних групах.

Перехід у загальному похідному порядку, як правило, здійснюють великі ракетні кораблі у випадках, коли очікується сильна протидія противника. Окремими групами ракетні кораблі

здійснюють розгортання при незначній протидії противника або коли маршрут переходу проходить у зоні прикриття частин ПС і військово-морських баз, а також – в інших випадках, коли недоцільно привертати увагу противника розгорнутим похідним порядком, що складається з великої кількості груп.

Головною особливістю похідного порядку ракетних кораблів є розташування його груп, що забезпечують ведення бою без додаткового перешикування. Для цього похідний порядок повинен бути максимально наближений до бойового.

Бойова готовність КУГ устанавлюється, виходячи з імовірності раптового нападу противника в даних умовах обстановки. Як правило, частина сил (комплексів КР) висунутих груп похідного порядку знаходяться у БГ №1, варіант №2.

Ударні групи в складі похідного порядку здійснюють перехід в ордерах. Ордери можуть будуватися із круговою охороною або з охоронною завісою залежно від виділеного складу кораблів охорони.

Тактичне розгортання ракетних кораблів проводиться з метою їх перешикування з похідного порядку в бойовий. Починається воно на маршруті розгортання в район бою. В окремому випадку, коли район бойових дій знаходиться на незначному віддаленні від пунктів базування, тактичне розгортання може здійснюватися з початком виходу кораблів у море.

Час і порядок тактичного розгортання визначаються командиром КУГ з урахуванням призначеного часу удару «Ч» або рубежу удару. Воно повинне бути почато на такому віддаленні від противника, щоб усі ударні групи і групи, що забезпечують, могли вчасно зайняти свої позиції і виконати всі дії по підготовці до удару.

Тактичне розгортання ударних груп і груп, що забезпечують, може здійснюватися двома основними способами:

- відносно противника,
- відносно корабля-зрівнювача (флагмана).

Тактичне розгортання щодо противника застосовується при наявності досить повних (достовірних) розвідувальних даних про нього. Воно виконується шляхом заняття в призначений час ударними групами та групами, що забезпечують, позицій, орієнтованих відносно противника(рис.14.3).

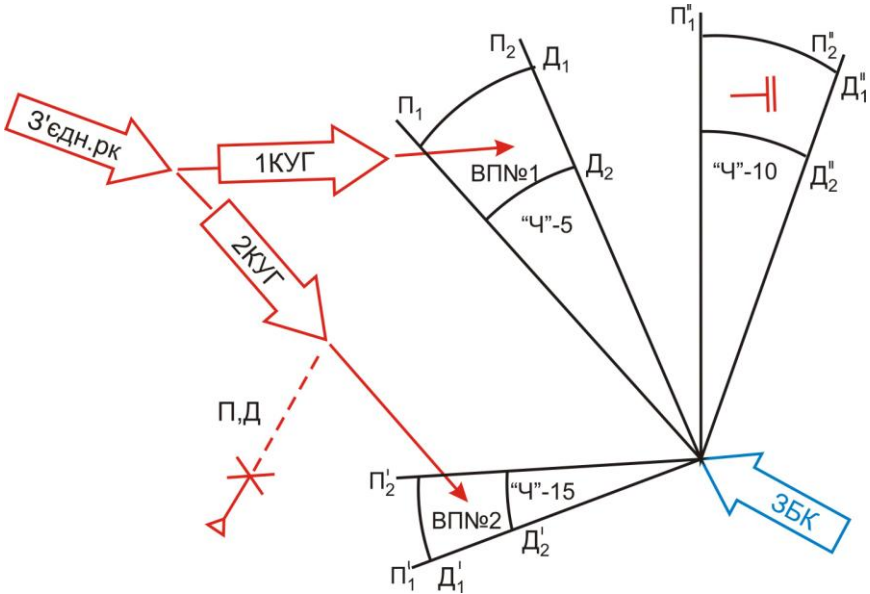

Рис.15.3. Тактичне розгортання відносно противника

Тактичне розгортання відносно корабля-зрівнювача (флагмана) виконується в тих випадках, коли розвідка не забезпечує видачу досить повних і достовірних даних щодо противника до розрахункового часу побудови в бойовий порядок. Тактичне розгортання здійснюється шляхом призначення ударним групам і групам, що забезпечують, позицій, орієнтованих відносно однієї з ударних груп (корабля-зрівнювача). При цьому враховується передбачуване місце противника та час заняття позицій. З уточненням місця, складу, ордера та параметрів руху цілі виконується зсув бойового порядку в цілому або окремих його елементів та орієнтування відносно противника.

На переході морем постійно здійснюється дезінформація противника про місце кораблів, зміни їх місць і створення помилкових груп.

Шиккування бойового порядку, а отже, і тактичне розгортання закінчується виходом ударних груп на вогневі позиції. Групи, що забезпечують, до цього часу повинні зайняти свої позиції і виконати покладені на них функції.

Основним елементом морського бою, від якого залежить кінцевий результат, є нанесення ударів. Ракетний удар наноситься одним або декількома груповими залпами. Груповий залп – сукупність залпів кораблів ударної групи (декількох ударних, тактичних груп), розрахованих на одночасний підхід до цілі перших ракет залпів всіх кораблів. Ракетний залп корабля – кілька пусків ракет одним кораблем із установленим (як правило, мінімальним) темпом стрільби.

Груповий залп організується способами:

- за призначеним часом,
- одночасних пусків,
- у найкоротший строк.

Спосіб за призначеним часом полягає в призначенні командиром групи (з'єднання) часу підходу ракет до цілі «Ч», на підставі чого розраховується момент пуску і здійснюється пуск перших ракет залпів кожним кораблем самостійно.

Спосіб одночасних пусків полягає в одночасному (за командою) пуску перших ракет залпу всіма кораблями ударної (тактичної) групи і може застосовуватися, якщо час польоту всіх ракет до цілі однаковий (різниця розрахункового часу підходу перших залпів кораблів не більше 20-30 с).

Спосіб у найкоротший строк застосовується тоді, коли за умовами обстановки неприпустима витрата часу для організації групових залпів іншими способами. При цьому способі пуск ракет здійснюється негайно по готовності їх до використання.

Розподіл ракет залпу по цілях, як правило, визначається з урахуванням таких положень:

- якщо місце головної цілі в ордері відомо точно, всі ракети залпу направляються на головну ціль;
- якщо місце головної цілі в ордері точно невідомо, ракети залпу розподіляються рівномірно між цілями, серед яких можливе розташування головного об'єкта;
- якщо стрільба ведеться по групі рівноцінних кораблів, ракети залпу розподіляються рівномірно по кораблях ордера;
- при стрільбі по Кон, ДесЗ, КПУГ, КУГ з рівноцінними кораблями ракети другого та наступного залпів розподіляються в першу чергу по цілях, не обстріляних попередніми залпами.

У всіх випадках при розподілі ракет по цілях ураховується

можливість застосування противником хибних цілей і радіоелектронних перешкод.

Важливу роль при нанесенні ракетного удару відіграють засоби РЕБ кораблів. Сили та засоби РЕБ на етапі зближення з противником і підготовці до нанесення ракетного удару направляються на дезорганізацію керування силами противника і зниження ефективності застосування ними зброї. З пуском ракет основні зусилля РЕБ направляються на дезорганізацію застосування противником сил і засобів ППО і підвищення ефективності ракетного удару по кораблях противника.

На підставі отриманих повідомлень про спостереження результатів стрільби командир з'єднання робить висновок про результати використання ракет і ухвалює рішення щодо припинення стрільби або її продовження, а також про перенос стрільби на інші цілі або про розвиток успіху використання інших видів зброї кораблів з'єднання.

Ударні групи, що повністю витратили ракети, здійснюють відхід з вогневих позицій у заздалегідь обумовлених напрямках або перерозгортаються для виконання демонстративних дій в інтересах інших ударних груп, що виходять на вогневі позиції. Ударні групи (кораблі), які не повністю витратили ракети в ударі, перерозгортаються для ударів по знову виявленому противнику або для прикриття своїх ушкоджених кораблів, або для розвитку успіху.

Досягнутий успіх ракетних ударів розвивається використанням інших видів зброї (артилерії, торпед). При цьому, як правило, передбачається боєзапас, необхідний для оборони з'єднання на переході (поверненні) у пункти базування.

Бойові дії кораблів з артилерійським озброєнням. Кораблі з артилерійським озброєнням вирішують завдання, як правило, разом з ракетними кораблями, авіацією та іншими силами, а в деяких окремих випадках і самостійно.

Основними принципами застосування кораблів з артилерійським озброєнням є:

- якісна та своєчасна підготовка до виконання бойового завдання і, насамперед, прийняття всебічно обґрунтованого рішення та приведення кораблів у готовність;

- організація всіх видів забезпечення, особливо тактичного маскуванню; заходи тактичного маскуванню повинні ускладнювати

противнику візуальне спостереження за кораблями та сплесками від падінь снарядів; у нічний час повинне передбачатися також освітлення цілей для забезпечення стрільби при оптичному або змішаному способах спостереження;

- спільне з артилерією використання інших видів зброї: на етапі тактичного розгортання – протикорабельних ракет з метою попереднього ослаблення противника; у ході артилерійської атаки – ракетної і торпедної зброї для нанесення противнику вирішального ураження, на етапі розвитку успіху – торпедної зброї з метою остаточного розгрому сил противника і затоплення пошкоджених кораблів;

- постійна і наполеглива боротьба з противником за вигідну дистанцію ведення бою;

- забезпечення високої точності артилерійського вогню за рахунок систематичного відновлення поправок у системі ПКС і своєчасного проведення, при необхідності, пристрілювань репера.

Бойові дії багатоцільових кораблів проти підводних човнів. Під час виконання основних завдань багатоцільові кораблі спроможні вести бойові дії проти підводних човнів противника самостійно або у взаємодії із авіацією, підводними човнами, стаціонарними системами протичовнового спостереження, а також брати участь в протичовновій і протиповітряній обороні кораблів і суден у морі. Основними принципами бойових дій багатоцільових кораблів є масоване їх застосування з організацією тактичної взаємодії з іншими протичовновими силами і концентрація зусиль на головному напрямку при проведенні бойових дій проти підводних човнів противника.

Підвищенню ефективності багатоцільових кораблів сприяють раптовість дій, застосування нових способів і тактичних прийомів, комбіноване використання різних засобів пошуку й протичовнової зброї. Критерії ефективності дій багатоцільових кораблів проти підводних човнів обираються залежно від характеру вирішуваного завдання та, як правило, являють собою:

- продуктивність пошуку;
- ймовірність виявлення, стеження і знищення підводних човнів противника;
- математичне очікування часу виявлення підводного човна противника.

Багатоцільові кораблі ведуть бойові дії в складі пошуково-ударних груп, з'єднань і різнорідних протичовнових сил. Основною тактичною одиницею при діях проти підводних човнів є корабельна пошуково-ударна група. До складу КПУГ, дивізіонів і бригад можуть входити однотипні або різнотипні кораблі з урахуванням можливості спільного їх застосування, наявності БКС, гідроакустичної сумісності гідроакустичних станцій і оснащення іншими засобами пошуку підводних човнів.

Пошук підводних човнів виконується з метою їх виявлення із завданням подальшого знищення або стеження за ними. Багатоцільові кораблі при виконанні завдання пошуку підводних човнів, як правило, діють у складі бригади. При цьому кожній КПУГ надається ділянка району, в якому кораблі виконують пошук одним з рекомендованих способів.

Для успішного виконання пошуку командиру з'єднання необхідно здійснити:

- оцінку гідроакустичних умов у районі пошуку;
- визначити вид і вибрати спосіб виконання пошуку;
- вибрати засіб пошуку;
- визначити пошуковий стрій та відстані між кораблями;
- розрахувати продуктивність пошуку;
- визначити пошукову швидкість.

Оцінка гідроакустичних умов. Гідроакустичні умови характеризуються типами вертикального розподілу швидкості звуку (температури) у воді (рис. 14.4).

З урахуванням гідроакустичних умов, величин рівня власних перешкод кораблів ПУГ роботі ГАС, гідроакустичних характеристик підводних човнів противника розраховуються й визначаються:

- очікувана дальність виявлення підводних човнів противника з урахуванням дальньої зони акустичного висвітлення;
- оптимальний кут нахилу характеристик спрямованості підкільних ГАС і величина заглиблення акустичних антен станцій, що опускають, та станцій, що буксирують;
- дистанція початку відхилення підводних човнів противника від кораблів;
- глибина руху підводного човна противника і його швидкість;
- заходи щодо гідроакустичної протидії засобам виявлення і зброї підводних човнів противника.

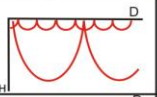
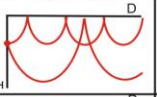

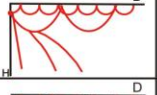

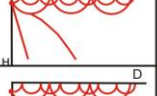

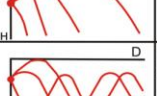

№ ТРШЗ	Характер вертикального розподілу швид. звуку	Характер поширення звукових променів			Типи гідроакустичних умов
		Подільна антена	Заглиблення антени, h	Антена, що опускається	
I			$h_{\max}$		ПР-Позитивна рефракція
II			Нижче ГСШЗ		ППЗК-Приповерхній звуковий канал СШЗ-стрибок швидкості звуку
III			Нижче ГСШЗ $h_{\max} > h_{\text{ПЗК}}$		ППЗК-Приповерхній звуковий канал СШЗ-стрибок швидкості звуку ПЗК-Підводний звуковий канал
IV			На осі ПЗК		ГСШЗ-Глибоководнийстрибок швидкості звуку ПЗК-Підводний звуковий канал
V			$h_{\max}$		НР-Негативна рефракція
VI			На осі ПЗК		НР-Негативна рефракція ПЗК-Підводний звуковий канал
VII			Нижче ГСШЗ		НР-Негативна рефракція ПЗК-Підводний звуковий канал ГСШЗ-Глибоководнийстрибок швидкості звуку

Рис. 15.4. Типи вертикального розподілу швидкості звуку в воді

З приходом у район пошуку уточнюються дані пошуку, виходячи з фактичних гідроакустичних умов. На кораблях, які мають БКС, вирішується завдання по визначенню очікуваної дальності дії гідроакустичних засобів за даними останньої оцінки гідроакустичних умов. У результаті вирішення завдання БКС забезпечує:

- визначення і відображення очікуваної дальності дії гідроакустичних засобів кораблів з'єднання, корабельних вертольотів і гідроакустичних буїв;
- визначення і відображення оптимальних кутів нахилу характеристик спрямованості ПГАС;
- визначення і відображення зон освітленості ГАС.

На кораблях, що не мають БКС, здійснюється перерахунок

очікуваної дальності виявлення підводних човнів противника, оптимальних кутів нахилу характеристик спрямованості ПГАС і величини заглиблення акустичних антен ОГАС і БУГАС.

Вибір виду і способу пошуку. Вибір виду пошуку здійснюється залежно від інформації про підводний човен, яка є на певний момент часу. Вибір способу пошуку здійснюється залежно від виду пошуку та конкретних умов обстановки. Вид пошуку вибирається по таблиці 14.1.

Таблиця 14.1

Вибір видів пошуку

Інформація про пч		
Відомо місце пч на визначений момент часу	Відомі генеральний курс та ділянка руху пч в район, що охороняється	Зведення щодо місця пч та напрямку його руху відсутні
Пошук по виклику	Пошук на ймовірному курсі	Пошук у районі

Вибір засобів пошуку. При I-IV ТРШЗ (рис. 14.4) ПГАС застосовуються для виявлення підводних човнів у при поверхневому шарі (вище ГШС), а БУГАС і ОГАС – для виявлення підводних човнів на глибинах, що перевищують глибину залягання ГШС.

При V-VII ТРШЗ БУГАС і ОГАС мають переваги в дальності виявлення підводних човнів перед ПГАС.

Корабельні вертольоти є одним із ефективних корабельних засобів виявлення підводних човнів і повинні застосовуватися для виконання спільного з кораблями пошуку підводних човнів, класифікації контактів та їх відновлення. Як засіб виявлення підводних човнів корабельні вертольоти у світлий час доби можуть застосовувати гідроакустичні станції, що опускаються, і радіогідроакустичні буї. У темний час доби застосовуються тільки радіогідроакустичні буї. Для уточнення місця підводного човна застосовуються авіаційні пошукові магнітометри.

Висунуті вперед за курсом від кораблів, на фланги і на інші небезпечні напрямки вертольоти виявляють підводні човни до того, як останніх зможуть виявити кораблі групи. При всіх способах пошуку віддалення корабельних вертольотів від кораблів не повинне перевищувати дальності радіолокаційного спостереження за ними корабельними РЛС або вертольотом – ретранслятором.

Вибір пошукового строю і відстаней між кораблями. При виконанні пошуку підводних човнів найбільш доцільним є стрій фронту.

Оптимальні відстані між кораблями, озброєних ПГАС або БУГАС, обираються залежно від характеристик станцій та параметрів руху кораблів.

Гідроакустичні станції кораблів, як правило, повинні застосовуватися комплексно. Засоби пошуку вибираються залежно від ТРШЗ. Оптимальні відстані між кораблями з ОГАС - дві дальності дії ОГАС.

У випадку, коли в строю фронту не забезпечується ППО кораблів, пошук виконується в строях пеленгу, уступу, клину, фронту з випередженими вперед фланговими кораблями та інших.

Розрахунок продуктивності пошуку. Продуктивність пошуку — площа, ефективно обстежувана КПУГ в одиницю часу з урахуванням імовірності не відхилення підводного човна та ймовірності контакту. Розмірність продуктивності пошуку — милі/год.

Вибір пошукової швидкості. Пошукова швидкість кораблів, озброєних ПГАС або БУГАС, вибирається:

- при виконанні пошуку кораблями з однотипними ГАС — за найбільшим значенням добутку швидкості на відповідну їй дальність дії ГАС;

- при виконанні пошуку кораблями з різнотипними ГАС — за найбільшим значенням добутку швидкості на суму відповідних їй дальностей дії ГАС кораблів ПУГ.

Пошук підводних човнів за викликом — обстеження водного середовища із завданням виявлення підводного човна, місце якого відомо на певний момент часу. При виконанні пошуку обстежується весь район можливого знаходження підводного човна або ті його ділянки, де його знаходження найбільш імовірно.

Місце підводного човна в момент втрати контакту з ним називається вихідною точкою (Л₀). Час від моменту втрати контакту з підводним човном до моменту прибуття кораблів у розрахункову точку називається часом запізнення (Тз). Розрахунковою точкою (Д₀) називається місце кораблів на момент початку їх перешикування в пошуковий стрій.

При виході кораблів з пункту базування положення

розрахункової точки визначається можливістю перешикування в пошуковий стрій залежно від навігаційно-географічних умов району. В усіх інших випадках з одержанням наказу про виконання пошуку за викликом кораблі повертають на вихідну точку і дають максимальний хід. Розрахункова точка перебуває на зазначеному курсі наприкінці шляху кораблів за час рішення завдання пошуку і передачі наказу на перешикування.

При розрахунках пошуку за викликом необхідно враховувати похибку у визначенні місця втрати контакту з підводним човном. Величина похибки залежить від точності визначення координат вихідної точки і у середньому дорівнює 2 милям.

Кораблі, що мають на озброєнні ГАС, можуть самостійно виконувати пошук за викликом підводних човнів, що ухиляються зі швидкістю до 9 вуз, тільки при певних значеннях часу запізнення і відстані між вихідною та розрахунковою точками.

При неможливості виконання пошуку підводного човна за викликом кораблями із застосуванням ГАС самостійно пошук виконується із застосуванням корабельних вертольотів або застосовується один зі способів пошуку в районі або на ймовірному курсі. У цьому випадку рішення про вибір виду пошуку приймається, виходячи з передбачуваного характеру дій підводного човна противника, завдання, вирішуваного кораблями, і їх пошукових можливостей.

Способи виконання пошуку "Гребінка" і "Спіраль у секторі". Пошук способом "Гребінка" передбачає обстеження всього району можливого знаходження підводного човна на одному генеральному курсі. Із приходом у розрахункову точку (До) кораблі відвертають від пеленга на вихідну точку на розраховані кути і здійснюють розгортання на лінію початку пошуку. З приходом на лінію початку пошуку кораблі повертають на курси, паралельні лінії, що з'єднує розрахункову і вихідну точки, зменшують швидкість до пошукової і здійснюють пошук у розрахунковому районі на одному галсі.

Якщо після закінчення розрахункового часу пошуку підводний човен не виявлений, виконується пошук його в районі.

Пошукова швидкість кораблів з ОГАС вибирається з таблиць. Розрахунок інших елементів пошуку виконується графічно побудовою на карті.

Пошук підводного човна за викликом способом "Спіраль у секторі" виконується у випадках, коли крім місця підводного човна на певний момент часу відомий сектор його можливих курсів. Пошук здійснюється усередині цього сектора, а розрахунки курсів, часу лежання на них, розташування галсів використовуються шляхом графічних побудов.

Частковим випадком застосування пошуку за викликом способом "Спіраль у секторі" є пошук підводного човна, що виконує завдання розвідки в районі останнього його виявлення. З виходом на "чисту воду" (точка До) кораблі здійснюють перешикування в стрій пошуку і максимальним ходом слідують до вихідної точки (Ло). У розрахований момент часу кораблі переходять на пошукову швидкість і виконують пошук у районі вихідної точки на одному галсі. Закінчивши пошук у районі вихідної точки, кораблі починають пошук в секторі ймовірних курсів руху підводного човна.

Пошук підводних човнів за викликом кораблями разом з корабельними вертольотами виконується при наявності не менше чотирьох вертольотів, коли кораблі, застосовуючи тільки ГАС, не можуть виконати пошук за викликом. При виборі способу враховуються такі елементи тактичної обстановки:

- швидкість підводного човна противника,
- час запізнення (T_z – час від моменту втрати контакту з підводним човном до моменту прибуття кораблів у розрахункову точку),
- відстань між вихідною (Ло) і розрахунковою (До) точками.

Пошук підводного човна за викликом КПУГ з застосуванням корабельних вертольотів із РГАБ способами "Охоплення", "Сектор-240", "Сектор-180" і "Сектор-120".

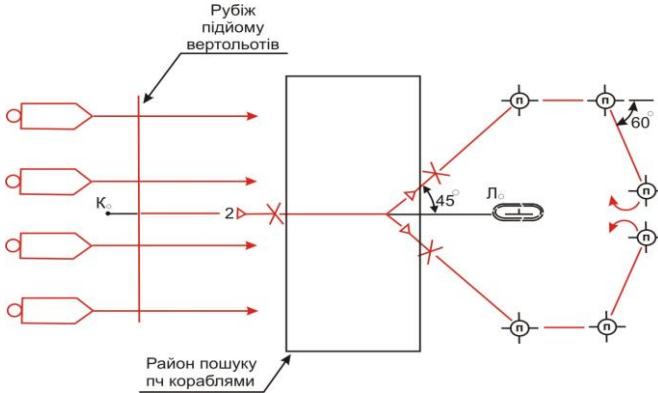

Рис. 15.5. Схема пошуку пч за викликом КПУГ із застосуванням корабельних вертольотів із РГАБ способом "Сектор-180"

З ухваленням рішення на пошук кораблі перешиковуються в стрій фронту, збільшують хід до максимального та лягають на курс зближення з вихідною точкою. У район вихідної точки висилаються два вертольоти, які здійснюють ставлення бар'єрів із РГАБ і контролюють їх роботу. При виконанні способу "Охоплення" виставляється бар'єр, що охоплює, при виконанні способів "Сектор-240", "Сектор180" і "Сектор-120" виставляються бар'єри, які перекривають сектор курсів руху підводного човна величиною 240°, 180° і 120° відповідно.

Два вертольоти перебувають на кораблях у готовності до вильоту для виконання завдання класифікації контакту, стеження за виявленим першою парою вертольотів підводним човном та їх зміни.

З приходом на лінію початку пошуку кораблі переходять на пошукову швидкість ходу і виконують пошук на одному галсі до моменту закінчення пошуку вертольотами, не наближаючись до виставлених буїв на відстань менше, ніж дистанція перешкод (Дпер-7 миль). При цьому проводяться необхідні тактичні розрахунки: положення лінії початку пошуку кораблями, віддалення рубежу підйому вертольотів та інше.

Пошук вертольотами з ОГАС способом "Коло" виконується групою із чотирьох вертольотів, підйом яких здійснюється по готовності. Початкові позиції вертольотів розташовуються за пеленгами 360°, 90°, 180° та 270° від вихідної точки на відстані,

розрахованої з урахуванням часу запізнення, швидкості підводного човна та часу перельоту вертольота для пошуку. Виконавши пошук у початкових позиціях і не виявивши підводний човен, вертольоти здійснюють пошук у точках пошукової спіралі.

Пошук підводних човнів у районі – обстеження водного середовища в межах заданої площі із завданням виявлення підводного човна або встановлення факту його відсутності. Пошук підводних човнів у районі виконується при відсутності інформації про місце і напрямок руху підводного човна, а також у тому випадку, коли інформація про місце підводного човна застаріла. Такий пошук, наприклад, може здійснюватися в районах патрулювання ракетних підводних човнів, на підходах до своїх баз, у районах дій своїх сил, де можуть розташовуватися позиції багаточільових підводних човнів противника.

Вибір способу пошуку в районі залежить від застосовуваних засобів виявлення підводних човнів, розмірів і конфігурації району. При пошуку підводних човнів підкільними і ГАС, що буксируються, застосовується спосіб «Гребінка-П» в районах, ширина яких менше або дорівнює ширині смуги пошуку, а також при виконанні пошуку по напрямку (у смугі). У цьому випадку кораблі маневрують на одному галсі в строю фронту, обстежуючи район можливого знаходження підводного човна (рис. 14.6).

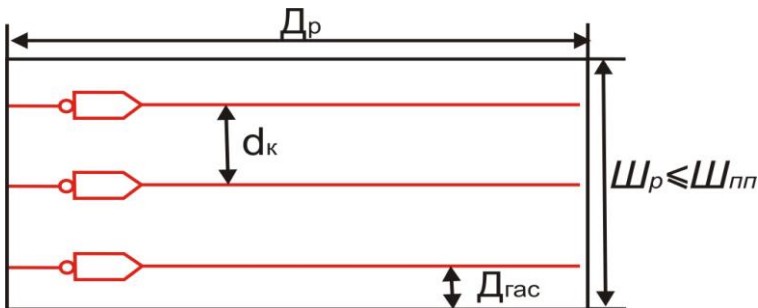

Рис. 15.6. Схема пошуку пч в районі кораблями з ПГАС або БУГАС способом "Гребінка-П"

При пошуку підводних човнів підкільними і ГАС, що буксируються, у районах, що мають форму прямокутника, ширина яких більше ширини смуги пошуку, застосовується спосіб «Здвиг»

шляхом незаконірного маневрування з постійним кутом повороту. Перший курс пошуку розташовується під кутом 45° до будь-якої сторони району. Зміна курсів пошуку виконується пошуковим поворотом на 90° у випадкових точках усередині району та у його межах (рис. 15.7).

Під час пошуку в районі будь-якої конфігурації, коли пошук на одному галсі не покриває всю площу району пошуку, використовується спосіб «Зигзаг-П» шляхом незаконірного маневрування зі змінним кутом повороту (рис.14.8). Напрямок першого галса пошуку – за рішенням командира КПУГ. Курси пошуку змінюються у випадкових точках усередині району та у межах району на випадкову величину. Вибір положення точок зміни курсів пошуку, сторони і кутів поворотів виконується за рішенням командира КПУГ самостійно або за допомогою механізму випадкового вибору.

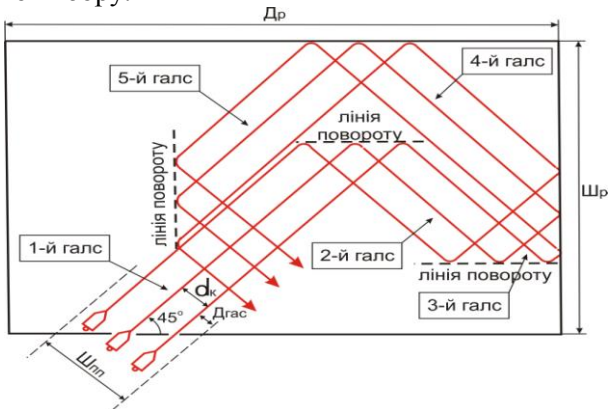

Рис. 15.7. Схема пошуку пч у районі кораблями з ПГАС або БУГАС незаконірним маневруванням з постійним кутом повороту способом «Здвиг»

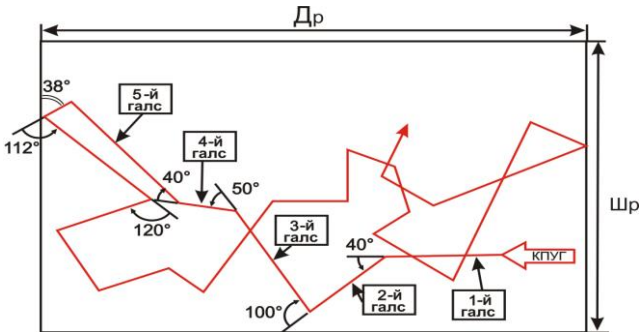

Рис. 15.8. Схема пошуку пч у районі кораблями з ПГАС або БУГАС
незакономірним маневруванням зі змінним кутом повороту
способом "Зигзаг-П"

При самостійному ухваленні рішення на зміну курсу пошуку командир КПУГ рекомендується:

- змінювати курс на кут не менше 30° і не більше 120° ;
- час виконання пошуку на чергових галсах приймати в межах від двадцяти хвилин до двох годин залежно від розмірів району.

При пошуку підводних човнів кораблями з ОГАС в районах, ширина яких менше або дорівнює ширині смуги пошуку, застосовується спосіб "Гребінка-О", при якому кораблі маневрують в строю фронту із застосуванням зигзага. Генеральний курс пошуку паралельний довжині району, кут зигзага дорівнює 30° , величина галсів на часткових курсах вибирається залежно від дальності дії ОГАС і розрахованого інтервалу. Якщо ширина району пошуку велика та немає можливості обстежити його на одному генеральному курсі, то пошук виконується незакономірним обстеженням з постійним пеленгом строю на зигзагу. Зміна напрямків генерального курсу виконується у випадкових точках та на межах району.

Пошук підводних човнів у районі кораблями із застосуванням корабельних вертольотів дозволяє більш ефективно виявляти підводні човни, що ухиляються виходом з обстежуваної смуги. Для виявлення підводних човнів, що ухиляються, вертольоти висуваються вперед по лінії строю кораблів і ведуть пошук попереду за курсом КПУГ або в смугі пошуку кораблів, або на флангах цієї смуги.

Вертольоти висуваються вперед за курсом кораблів у тому випадку, коли ширина району приблизно дорівнює ширині смуги пошуку, а довжина порівнянна з відстанню, що проходить КПУГ за загальний час перебування вертольотів у повітрі (спосіб "Засідка за курсом"). Корабельні вертольоти виконують пошук парами або четвірками із застосуванням ОГАС у пасивному режимі.

Початкові позиції зависання вертольотів щодо флангових кораблів ПУГ призначаються на віддаленні, що дорівнює дальності, з якої підводний човен почне відхилення виходом зі смуги пошуку кораблів. Висування вертольотів на фланги здійснюється при пошуку в районі, ширина якого більше ширини смуги пошуку кораблів, при гарних гідрологічних умовах, коли дальність виявлення кораблів підводним човном більша і вона не стиснута в маневрі відхилення курсом і швидкістю (спосіб "Засідка на флангах").

Пошук підводних човнів на ймовірному курсі – це обстеження водного середовища із завданням виявлення підводного човна в межах заданої ділянки, коли генеральний курс руху підводного човна відомий (передбачається). Напрямок пошуку – перпендикулярно генеральному курсу руху підводного човна. Пошук на імовірному курсі застосовується при виконанні кораблями пошуку підводних човнів противника на протичовнових рубежах, а також при виконанні протичовнового дозору.

Корабельні вертольоти при виконанні кораблями пошуку на ймовірному курсі застосовуються для класифікації отриманих контактів, прийому (передачі) контакту від стаціонарних засобів і виконання прихованого пошуку на флангах корабельних ділянок або на зовнішній лінії спостереження в найбільш імовірні періоди часу прориву підводними човнами противника ділянки спостереження.

Пошук підводних човнів на ймовірному курсі кораблями із застосуванням ПГАС або БУГАС виконується такими способами (рис.14.9):

- «на стопі» (тільки підкільними ГАС),
- лінійним патрулюванням;
- перехресним патрулюванням;
- одного галса;
- патрулюванням у строю фронту.

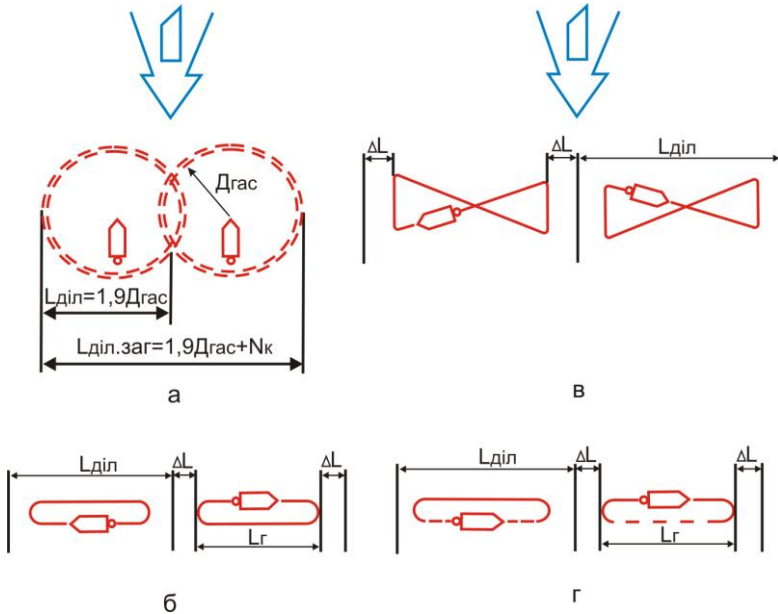

Рис. 15.9. Способи пошуку пч на ймовірному курсі:
 а – пошук пч «на стопі», б – лінійне патрулювання,
 в – перехресне патрулювання, г – пошук способом одного галса

Пошук підводного човна кораблями з ПГАС способом «на стопі» застосовується у випадку якщо пошукова швидкість кораблів менше швидкості підводного човна противника.

При достатній кількості кораблів рубіж поділяється відповідно числу кораблів на ділянки. Довжина ділянки спостереження для одного корабля дорівнює 1,9 дальності дії ГАС. Кожний корабель здійснює пошук у центрі ділянки, як правило, у режимі шумопеленгування. Якщо задана довжина ділянки спостереження більше $1,9D_{ГАС}$, корабель періодично змінює точки дрейфу найменшим ходом.

Пошук підводного човна кораблями з ПГАС або БУГАС способом лінійного патрулювання є найбільш ефективний у випадку, якщо відношення пошукової швидкості кораблів до швидкості підводного човна противника більше або дорівнює величині, але менше 1,67. При виконанні пошуку групою кораблів

спосіб застосовується тільки в тому випадку, коли задана довжина ділянки забезпечує достовірне виявлення підводного човна.

Кораблі маневрують самостійно взаємозворотними галсами, кожний у межах своєї ділянки при певній довжині галса.

Пошук підводного човна кораблями з ПГАС або БУГАС способом перехресного патрулювання є найбільш ефективний у випадку, якщо відношення пошукової швидкості кораблів до швидкості підводного човна противника більше 1,67. Спосіб застосовується тільки тоді, коли задана довжина ділянки спостереження не перевищує її табличного значення.

Кораблі маневрують самостійно перехресними галсами в межах своїх ділянок спостереження при певній довжині короткого і довгого галсів. При цьому рух кораблів коротким галсом повинен бути спрямований назустріч підводному човну противника.

Пошук підводного човна кораблями із ПГАС або БУГАС способом одного галса доцільний при перевазі швидкості повного ходу кораблів над швидкістю підводного човна противника в чотири і більше рази, коли кораблі не обмежені в маневруванні повними ходами. Спосіб застосовується тільки тоді, коли задана довжина ділянки спостереження не перевищує її табличного значення.

Обстеження ділянки виконується на пошуковій швидкості в одному напрямку. Закінчивши обстеження, корабель повертається в початкову точку на повній швидкості ходу і знову повторює обстеження на пошуковій швидкості.

Пошук підводного човна кораблями з ПГАС або БУГАС способом патрулювання в строю фронту застосовується при пошуку підводних човнів групою кораблів, коли задана довжина ділянки спостереження більше ніж 1,5 величини її табличного значення.

Кораблі маневрують у строю фронту в межах заданої ділянки, виконуючи повороти наприкінці галсів маневрування і у випадкових точках. Положення випадкових точок поворотів визначається за допомогою механізму випадкового вибору. За такий механізм рекомендується використовувати показання секундної стрілки годинників.

Пошук підводних човнів на імовірному курсі кораблями з ОГАС виконується «на стопі», одним галсом і в строю фронту. Якщо для пошуку на ймовірному курсі застосовуються радіогідроакустичні системи, то кораблі можуть вести

спостереження за виставленими буями за допомогою приймально індикаторних пристроїв. Пошук підводних човнів у цьому випадку вони ведуть гідроакустичними станціями в режимі шумопеленгування «на стопі».

Мета проведення пошуку – встановлення контакту з підводним човном противника. Але під час пошуку контакт може бути встановлений не тільки з підводним човном, але й з іншими об'єктами. Тому командир корабля повинен бути впевнений у вірогідності отриманого контакту. З цією метою корабельний протичовновий розрахунок виконує дії щодо класифікації контакту.

Класифікація контакту – визначення характеру виявленого об'єкта шляхом виявлення, зіставлення і аналізу класифікаційних ознак, отриманих від власних засобів спостереження і даних зовнішніх джерел інформації, що дозволяють віднести цей об'єкт до певного класу цілей: підводний човен, імітатор підводного човна, помилкова ціль (рельєф дна, шар стрибка, шар планктонів, косяк риби), надводний корабель. Основні класифікаційні ознаки приводяться в правилах бойового застосування гідроакустичної станції.

Класифікацією виявленої цілі керує командир корабля, він же приймає рішення щодо характеру виявленої цілі і встановлює ступінь вірогідності контакту протягом установленого часу. За ступенем вірогідності контакти діляться на достовірні, сумнівні і помилкові.

Контакт вважається достовірним, коли всі ознаки підтверджують контакт із підводним човном, або встановлений факт застосування засобів ГПД, або підводний човен виявлений зором. Під час достовірного контакту дається повідомлення про виявлення і здійснюється знищення підводного човна у воєнний час, а в мирний час здійснюється стеження.

Сумнівним вважається такий контакт, коли не всі ознаки підтверджують контакт із підводним човном. У цьому випадку кораблі уточнюють вірогідність контакту, виконуючи при цьому у воєнний час атаки із РБУ.

Якщо аналіз і зіставлення ознак виключають можливість класифікувати ціль як підводний човен, контакт вважається помилковим. Положення помилкової цілі і її характеристика наносяться на карти помилкових луно-контактів.

Стеження за підводним човном включає дії КПУГ (одиначного корабля) по підтримці з ним контакту, його встановлення у випадку втрати, а також передачу контакту від однієї КПУГ до іншої.

Стеження за підводними човнами ВМС іноземних держав здійснюється в мирний час і в загрозовий період з метою:

- виявлення районів, маршрутів розгортання підводних човнів і тактики їх дій;
- недопущення або ускладнення розвідувальної діяльності підводних човнів у зонах військово-морських баз;
- зриву або послаблення раптових ударів ракетних підводних човнів з районів їх бойового патрулювання.

Підтримка контакту є основою стеження і полягає в діях кораблів і корабельних вертольотів, що забезпечують, наявність контакту з підводним човном не менше, ніж у двох кораблів або вертольотів. Підтримка контакту з підводним човном у ряді випадків може здійснюватися одиночними кораблями, але найбільш ефективно групою кораблів з застосуванням корабельних вертольотів.

Кораблі, що стежать, діляться на кораблі контакту і кораблі підтримки. При стеженні за підводним човном бригадою багатоцільових кораблів, що включає в себе дві КПУГ, одна КПУГ призначається в групу контакту, а друга – у групу підтримки.

Кораблі (корабельні вертольоти), що підтримують контакт із підводним човном, становлять групу контакту. В групу контакту включаються, як правило, три-чотири кораблі з урахуванням забезпечення гідроакустичної сумісності.

Для сприяння кораблям (вертольотам) групи контакту в підтримці і відновленні контакту з підводним човном, а також у використанні щодо нього зброї виділяються кораблі групи підтримки.

Навідний корабель підтримує і постійно класифікує контакт із підводним човном, визначає його координати і параметри руху. Інформує КПУГ про місце і дії підводного човна та перебуває в готовності до використання зброї. Дані наведення видає в мережі БП.

Сприяючий корабель підтримує і постійно класифікує контакт з підводним човном, визначає його координати і параметри руху.

При $V_{к\max} > V_{ч} > V_{кл}$ за даними навідного займає позицію надійної підтримки контакту. Перебуває в готовності до виконання функцій навідного корабля і використання зброї.

Для підтримки контакту з підводним човном кораблі розташовуються по позиціях, які визначаються дистанцією до підводного човна і шістьма секторами істотних напрямків на підводний човен (рис. 14.10).

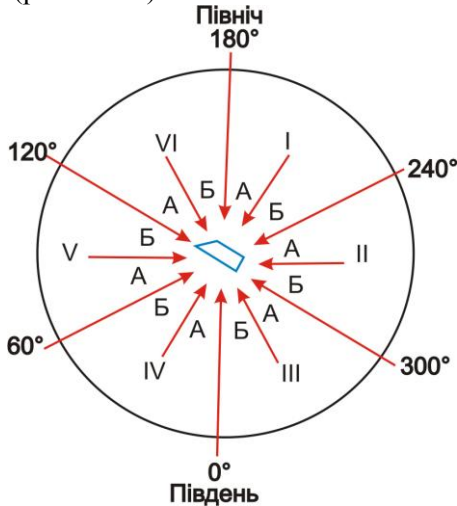

Рис. 15.10. Сектори для призначення позицій кораблям групи контакту

Кожен сектор поділений на два підсектори: А і Б. Сектори нумеруються за годинною стрілкою від істинного меридіана (рис.14.10).

Розташування кораблів відносно підводного човна повинне забезпечити:

- надійну підтримку контакту з підводним човном, що вільно маневрує, хоча б двома кораблями;
- зручність побудови кораблів при відновленні контакту;
- зручність керування;
- всі види оборони і захисту;
- використання протичовнової зброї найбільшим числом кораблів за даними власних ГАС або за даними навідного корабля без додаткових перешикувань.

У процесі підтримки контакту з підводним човном кораблі

повинні маневрувати у призначених для них позиціях, використовуючи дані власних ГАС або навідного корабля, не створюючи перешкод діям навідного корабля. Заняття і зміна позицій виконуються за наказом командира КПУГ у найкоротший строк.

Встановлення контакту – це дії кораблів, спрямовані на виявлення підводного човна в короткий строк після втрати контакту в обмеженому районі, розміри і розташування якого щодо точки втрати контакту визначаються, виходячи із часу запізнення, напрямку відриву підводного човна і швидкості його руху та засобів спостереження, що використовуються.

Причинами втрати контакту може бути використання підводним човном гідрологічних умов для відходу під шар стрибка, різко перемінне маневрування, застосування засобів ГПД.

З втратою контакту командир КПУГ затверджує координати підводного човна на момент втрати з ним контакту, а також передбачувану швидкість його відриву. Напрямок відриву підводного човна після втрати з ним контакту визначається за результатами аналізу обстановки і передбачуваного завдання, що вирішує підводний човен.

Дії по відновленню контакту з підводним човном починаються за рішенням командира КПУГ, а при діях одиночного корабля - за рішенням командира корабля.

При зменшенні надійності підтримки контакту, а також у випадку втрати контакту, командири кораблів негайно доповідають про це командирів КПУГ, одночасно вказуючи передбачувані причини втрати контакту.

Встановлення втраченого контакту з підводним човном включає:

- обстеження точки втрати контакту – первинне обстеження,
- обстеження в пошуковому строю або в розрахункових точках району можливого перебування підводного човна – вторинне обстеження.

Точку втрати контакту обстежують кораблі або корабельні вертольоти як самостійно, так і спільно. Число кораблів і вертольотів, що виділяються для обстеження точки втрати контакту, визначає командир КПУГ, виходячи з наявних сил, числа й характеру підводних цілей.

З метою скорочення часу прийому контакту, у чергових точках обстеження, необхідно, в першу чергу, класифікувати цілі, що перебувають у межах очікуваної дистанції прийому контакту.

Стеження вважається закінченим: з початком використання зброї, за наказом, із втратою контакту, якщо контакт не встановлений у розрахунковий час вибраним способом. Не відновивши контакту з підводним човном, кораблі переходять до пошуку в районі або на імовірному курсі.

Одиночний корабель для підтримки контакту із застосуванням підкільних і ГАС, що буксируються, повинен мати перевагу у швидкості над швидкістю підводного човна в 3-4 вузли. З виявленням підводного човна, коли курс і швидкість цілі не визначені, дії корабля повинні бути спрямовані на збереження позиції щодо цілі по дистанції, що дозволяє підтримувати контакт.

Визначивши параметри руху цілі, корабель повинен зайняти позицію, що забезпечує ефективне стеження за підводним човном. Ця позиція відповідає курсовим кутам підводного човна $45-150^\circ$ у дистанції, що дорівнює $0,6-0,8D_{\text{гас}}$. Надалі за даними прокладки маневрування підводного човна, зміні тону відлуння, довжини цілі і інших ознак, що свідчать про відхилення підводного човна, корабель маневрує з метою виключення втрати контакту в результаті збільшення дистанції більше $D_{\text{гас}}$ або скорочення дистанції менше радіуса «мертвої зони» ГАС.

Якщо швидкість підводного човна більше швидкості підтримки контакту, але менше максимальної швидкості корабля, можлива тільки дискретна підтримка контакту, при якій періоди стеження за підводним човном будуть чергуватися з періодом скорочення до його дистанції для відновлення контакту.

Одиночний корабель із ОГАС також підтримує контакт дискретно шляхом зміни точок обстежень, координати яких збігаються з останнім місцем розташування підводного човна.

Підтримка контакту з підводним човном КПУГ виконується способами "Серп", "Кільце", "Човник" і "Місце". Вибір способу підтримки контакту здійснюється по табл.15.2.

Таблиця 15.2

Вибір способу підтримки контакту кораблями ПУГ

Співвідн. швидкостей	$V_{кп} > V_ч$		$V_{к\max} > V_ч > V_{кп}$		
Тип ГАС	ПГАС, БУГАС		ПГАС, БУГАС		ОГАС
Дальність дії ГАС	мала ($D_{гас} < 30каб$)	велика ($D_{гас} > 30каб$)	мала ($D_{гас} < 30каб$)	велика ($D_{гас} > 30каб$)	Будь - яка
Спосіб	«Серп»	«Кільце»	«Човник»	«Місце»	«Місце»

Первинна підтримка контакту з підводним човном після його виявлення виконується способами "Серп", "Кільце" і "Місце". Спосіб "Човник" застосовується при вже організованій підтримці контакту одним з перерахованих вище способів.

Спосіб "Серп" застосовується при підтримці контакту з підводним човном кораблями із ПГАС або БУГАС малої дальності дії при $V_ч < V_{кп}$. Корабель, що виявив підводний човен, стає навідним, а командир КПУГ розподіляє кораблі по секторах. З одержанням сигналу всі кораблі збільшують хід до максимального і лягають на курси, що забезпечують найшвидше заняття призначених позицій. З підходом кораблів ПУГ до підводного човна на дистанцію 1-1,5 $D_{гас}$ командир КПУГ призначає сприяючий корабель. Позиції призначаються по секторах від істинного меридіана з урахуванням розташування всіх кораблів щодо підводного човна на його курсових кутах 80-150° обох бортів. Зі зміною підводним човном курсу при необхідності виконується перепризначення позицій кораблям, а також навідного і сприяючого кораблів (рис.15.11).

Дистанція підтримки контакту вибирається, виходячи з вимог надійної підтримки контакту і ефективного використання протичовнової зброї.

При неможливості підтримки контакту способом "Серп" через збільшення підводним човном швидкості ходу або в результаті його різкозмінного маневрування кораблі переходять на спосіб "Човник" або "Місце".

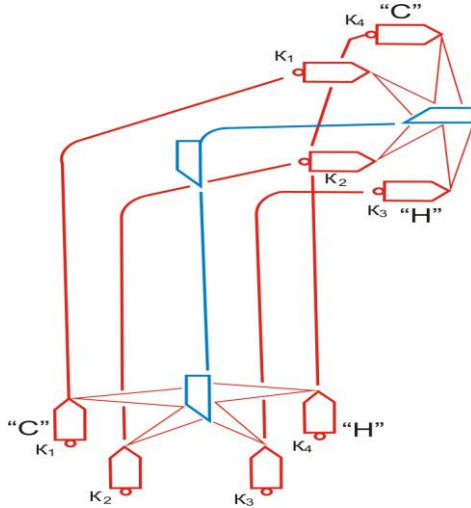

Рис. 15.11. Підтримка контакту способом "Серп"

Спосіб "Кільце" застосовується при підтримці контакту з підводним човном кораблями із ПГАС або БУГАС великої дальності дії при $V_{\text{ч}} < V_{\text{кп}}$ (рис.15.12).

Корабель, що виявив підводний човен, стає навідним і виконує відповідні обов'язки. Командир КПУГ призначає спосіб підтримки контакту і позиції кораблям. З одержанням сигналу всі кораблі збільшують хід до максимального і лягають на курси, що забезпечують найшвидше заняття призначених позицій. З підходом кораблів до підводного човна на дистанцію $1-1,5D_{\text{гас}}$ командир КПУГ призначає сприяючий корабель. Позиції призначаються по секторах від істинного меридіана щодо підводного човна з розрахунку рівномірного розташування всіх кораблів щодо підводного човна на його курсових кутах $0-180^\circ$ обох бортів. Зі зміною підводним човном курсу кораблі зберігають свої позиції. При необхідності виконується зміна навідного і сприяючого кораблів. Дистанція підтримки контакту (Дпк) вибирається, виходячи з вимог надійної підтримки контакту і ефективного використання протичовнової зброї.

При неможливості підтримки контакту способом "Кільце" через збільшення підводним човном швидкості ходу кораблі

переходять на спосіб "Місце".

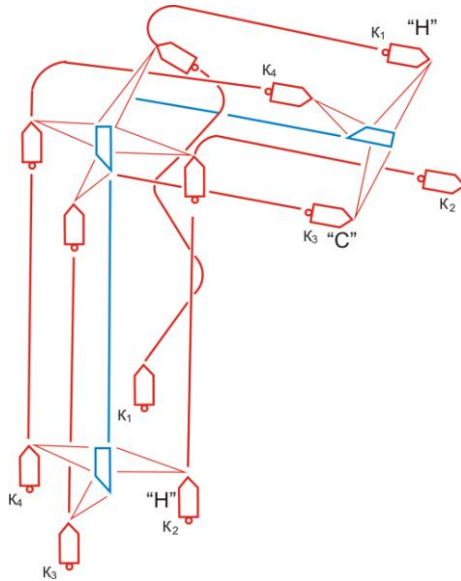

Рис. 15.12. Підтримка контакту з підводним човном кораблями ПУГ способом "Кільце"

Спосіб "Човник" застосовується при підтримці контакту з підводним човном кораблями із ПГАС або БУГАС малої дальності дії при $V_{к \max} > V_{ч} > ВКП$ (рис. 15.13).

Підтримка контакту з підводним човном здійснюється не менш, ніж двома кораблями (навідним і сприяючим) при постійному взаємному наведенні один одного. Перехід на підтримку контакту способом "Човник" виконується за командою командира КПУГ.

Сприяючий корабель за даними навідного максимальним ходом займає позицію відносно підводного човна в найбільшій дистанції надійного прийому контакту та знижує хід до пошукового, встановлює контакт з підводним човном і стає навідним.

Надійна підтримка контакту способом "Човник" забезпечується при наявності в складі КПУГ не менше чотирьох кораблів. У цьому випадку з кожного борту підводного човна призначаються один навідний корабель і один або два сприяючих.

Зі зміною підводним човном параметрів руху навідний і сприяючий кораблі корегують свої курси. При необхідності виконується перепризначення навідного і сприяючого кораблів.

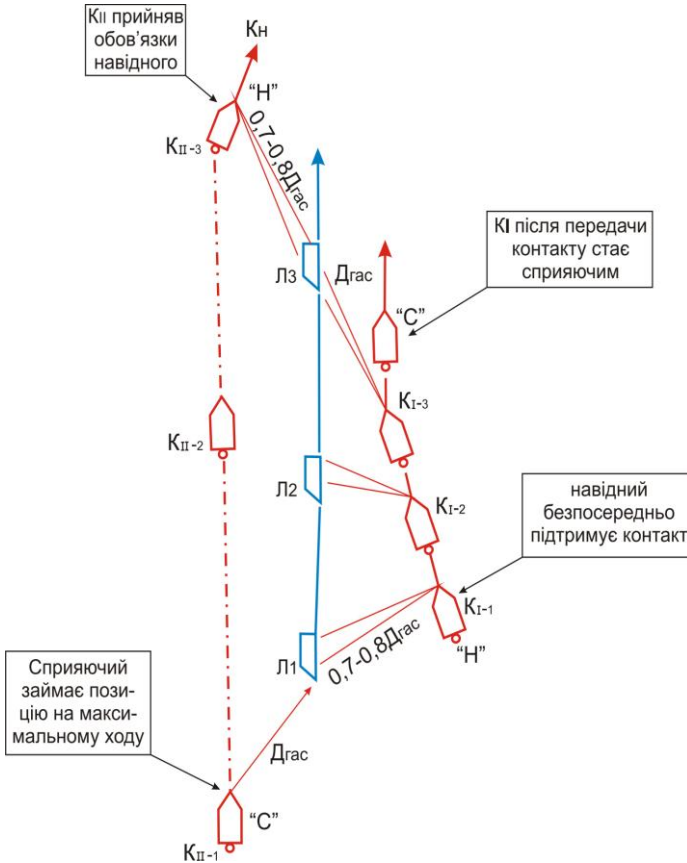

Рис. 15.13. Підтримка контакту з підводним човном кораблями способом «Човник»

Спосіб "Місце" застосовується при підтримці контакту з підводним човном кораблями з ОГАС будь-якої дальності дії і кораблями із ПГАС або БУГАС великої дальності дії при $V_{к \max} > V_{ч} > V_{кп}$ (рис. 15.14). Спосіб "Місце" застосовується й для кораблів із ПГАС або БУГАС малої дальності дії в умовах, коли підтримка контакту способами "Серп" і "Човник" через різко змінений маневр

підводного човна ускладнена.

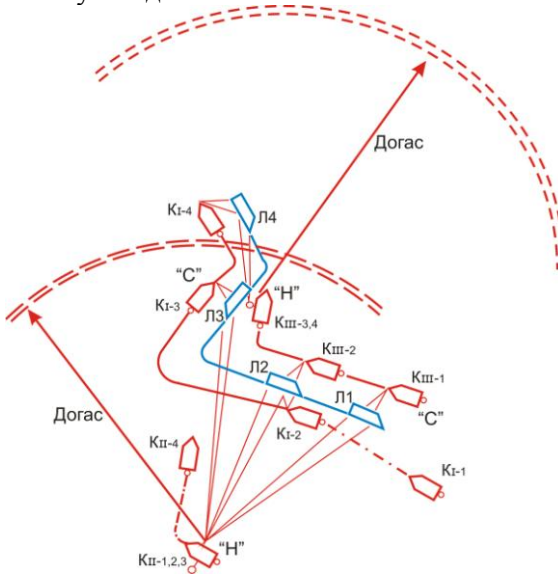

Рис. 15.14. Підтримка контакту з підводним човном кораблями способом "Місце"

Група кораблів з ОГАС завдяки своїм можливостям може виконувати безпосередню підтримку контакту (стеження) з підводним човном безперервно або періодично. При безперервному стеженні сприяючий корабель приймає контакт до його втрати навідним кораблем, а при періодичному – після втрати контакту навідним кораблем.

Корабель, що виявив підводний човен, стає навідним, підтримує контакт обраним способом. З одержанням сигналу всі кораблі, крім навідного, максимальним ходом слідуєть у призначені командиром КПУГ позиції. Із заняттям позицій кораблі зменшують хід і, по можливості, встановлюють контакт підкільними ГАС.

Відновлення контакту одиночним кораблем виконується способами, розрахованими на застосування корабельних ГАС і вертолітних засобів виявлення при різних співвідношеннях швидкостей ходу корабля і підводного човна. Способи відновлення контакту враховують також причину втрати контакту.

Якщо контакт із підводним човном втрачений внаслідок входу

підводного човна в «мертву зону» ГАС, а вертольота – ні, відновлення контакту виконується способом "Петля-К". Із втратою контакту корабель зменшує хід до малого, змінює курс на 90° у бік втрати контакту і лягає на перший галс пошуку. Напрямок наступних галсів відрізняється від попередніх на 90° . Сторона повороту на другий галс пошуку така ж, як на перший, а наступні вибираються випадково. Обстеження водного середовища виконується на протязі 1 хвилини лежання кораблів з ПГАС на кожному галсі та 3 хвилин для кораблів з БУГАС.

Відновлення контакту закінчується при невиявленні підводного човна на чотирьох-п'яти галсах. При наявності корабельного вертольота він застосовується для обстеження водного середовища ГАС з антеною, що опускається, або радіогідроакустичними буями в секторі імовірного відриву підводного човна. Корабель відновлює контакт способом "Петля-К", а потім збільшує хід до пошукового і здійснює пошук на курсі, що дорівнює бісектрисі сектора.

У випадку втрати контакту внаслідок виходу підводного човна за межі дальності дії ГАС або застосування пристрою перешкод корабель лягає на курс, що дорівнює пеленгу втрати контакту, і здійснює "стрибок" у точку втрати контакту, де робить ретельне обстеження (спосіб "Прорив-К"). При наявності вертольотів вони застосовуються для обстеження водного середовища в секторі імовірного відриву підводного човна.

Відновлення контакту з підводним човном кораблями ПУГ виконується способами, розробленими для застосовуваних корабельних ГАС, вертолітних засобів виявлення, а також з урахуванням співвідношення швидкостей ходу підводного човна і кораблів.

При всіх способах відновлення контакту первинне обстеження виконується найближчим до точки втрати контакту кораблем, потім виконується вторинне обстеження в напрямку відриву підводного човна кораблями самостійно або із застосуванням вертольотів. Корабельні вертольоти при застосуванні ОГАС пошук ведуть попереду по курсу кораблів, а при використанні буїв виставляють П-подібний бар'єр з них, обгороджуючи район маневрування кораблів.

Одним із часто застосовуваних способів відновлення контакту є спосіб "Захоплення-К", що застосовується кораблями з підкільними і ГАС, що буксируються, при $V_{кп} > V_{ч}$. Із втратою

контакту найближчий до точки втрати контакту корабель відновлює його способом "Прорив-К". Інші кораблі виконують пошук на курсах, що дорівнюють імовірному курсу відриву підводного човна. Після закінчення припустимого часу обстеження точки втрати контакту кораблі максимальним ходом виходять у призначені позиції вторинного обстеження. За 3 хвилини до повороту на курс вторинного обстеження кораблі зменшують хід до пошукового і приступають до обстеження.

Відновлення контакту з підводним човном в умовах, коли в групу контакту входять вертольоти, здійснюється способом "Спіраль-ВВ". Із втратою контакту вертольоти обстежують точку втрати. При невиявленні підводного човна група вертольотів за наказом командира КПУГ здійснює ставлення бар'єра, що охоплює, буїв по спіралі від точки початку ставлення (T_{nc}) по двох напрямках. У точці початку ставлення вертольоти відвертають на кут 70° і проводять ставлення буїв на першому галсі. Для виходу на кожний наступний галс курс змінюється на кут 60° .

Група вертольотів з ОГАС по готовності здійснює пошук від точки втрати контакту в строю фронту по напрямку руху кораблів, застосовуючи ОГАС в активному режимі.

Кораблі групи підтримки виходять на повному ході у напрямку точки втрати контакту, не підходячи до бар'єру буїв на дистанцію перешкоди, і маневрують на лінії, перпендикулярній напрямку на точку втрати контакту.

Атака підводного човна КПУГ. Використання протичовнової зброї кораблями здійснюється в ході бойових дій з виявленням підводного човна, а також – з положення стеження з одержанням наказу, в призначений час або в порядку відповіді на атаку. Знищення виявленого підводного човна досягається ураженням його протичовною зброєю.

Основним видом бойової дії по підводному човну є атака групою кораблів, під якою розуміються об'єднані єдиним командуванням і погоджені за місцем і за часом атаки окремих кораблів (корабельних вертольотів) або всієї групи в цілому, виконані з розрахунком нанесення масованих ударів по підводному човну з максимально можливою інтенсивністю для його найшвидшого знищення.

Масоване застосування протичовнової зброї полягає в

комбінованому використанні протичовнових торпед і реактивних глибинних бомб кораблями або в послідовних ударах по підводному човну ракетами, торпедами і реактивними глибинними бомбами кораблів, авіаційними торпедами і бомбами вертольотів у будь-якій черговості з максимальною інтенсивністю та з дотриманням умов, що виключають взаємні перешкоди одного виду зброї іншим.

Сучасні підводні човни мають велику маневреність і здатні ухилятися від атаки кораблів і їх зброї. Тому для ураження підводного човна буде потрібно провести не одну, а кілька атак. Ряд послідовних атак, що виконуються кораблями з метою знищення підводного човна в комплексі з діями по підтримці і відновленню з ним контакту, називається переслідуванням підводного човна.

Атака підводного човна групою кораблів включає: негайне використання протичовнової зброї по підводному човну кораблем, що перший виявив його, і наведення інших кораблів (вертольотів) групи; заняття кораблями (вертольотами) групи вигідних позицій для наступного удару по підводному човну; використання кораблями (вертольотами) групи протичовнової зброї до знищення підводного човна.

З метою нанесення негайного удару по підводному човну протичовнова зброя кораблів і вертольотів повинна перебувати у визначеній бойовій готовності відповідно до встановленого варіанта ПЧО. Послідовність і варіанти використання протичовнової зброї призначаються, виходячи із принципу швидкості ураження підводного човна з високою ймовірністю залежно від розташування кораблів і вертольотів щодо цілі та один одного, швидкості ходу цілі і взаємної безпеки.

Використання зброї повинне здійснюватися на основі більш точних даних, необхідних для ефективного ураження підводного човна. Джерелами цільовказівки для використання протичовнових ракет і торпед може служити ГАС свого та іншого корабля групи із застосуванням систем групових атак, ОГАС вертольотів і радіогідроакустичних буїв.

Протичовнові бомби використовуються для стрільби по підводних човнах і торпедах за даними ГАС свого корабля або за даними ГАС інших кораблів із застосуванням систем групових атак (тільки по підводному човну). Зброя корабельних вертольотів використовується за даними буїв, власних ОГАС, ГАС кораблів і

інших вертольотів.

Видача даних наведення по виявленому підводному човну кораблями виконується за допомогою БІКС, систем групових атак або способом радіоінформації. Корабельні вертольоти – на кораблі або кораблі на вертольоти видають дані за допомогою систем взаємного обміну інформацією або способом радіоінформації.

Використання протичовнових ракет і торпед кораблями або торпед і бомб вертольотами за даними наведення дозволяється у випадку, якщо інформація за давністю не перевищує 1 хвилини, а стрільба із РБУ за даними наведення – за цієї умови – не більше 30 с.

Позиції кораблям ПУГ для атаки підводного човна призначаються в шести секторах, обмежених істотними пеленгами на підводний човен, і на дистанціях від нього, що забезпечують ефективне використання зброї. Знищення підводного човна може виконуватися кораблями ПУГ, кораблями ПУГ із застосуванням корабельних вертольотів, кораблями ПУГ із використанням даних радіогідроакустичних систем.

При атаці групою кораблів командир КПУГ з отриманням повідомлення від корабля, що виявив підводний човен, призначає навідний, сприяючі і атакуючі кораблі, визначаючи їм позиції в секторах, що забезпечують надійну підтримку контакту, ефективне використання зброї, безпеку кораблів і виключення перешкод одного виду зброї іншим. Навідним стає корабель, що виявив підводний човен, а сприяючими призначаються, як правило, кораблі з ГАС великої дальності дії. Атакуючими призначаються кораблі з протичовновими торпедами.

Організуючи атаку, командир КПУГ призначає спосіб атаки залежно від дистанції до підводного човна з урахуванням діаграм використання зброї для даного корабля. Атака виконується з комбінованим використанням торпед і РБУ способами К-1 і К-2. Спосіб атаки К-1 застосовується в тому випадку, коли один або більше кораблів перебувають на дистанції менше 4 км від підводного човна або один корабель перебуває на будь-якій дальності в межах дальності стрільби із РБУ і торпедами. У цьому випадку атака виконується кожним кораблем самостійно з комбінованим використанням зброї.

Якщо два і більше корабля ПУГ перебувають на дистанціях більше 4 км, але в межах дальності стрільби із РБУ і торпедами,

атака виконується способом К-2, при якому вона виконується двома і більше кораблями в послідовності, установленій командиром КПУГ.

При наявності на кораблях протичовнових ракет застосовується спосіб «Р». Якщо в цьому випадку інші кораблі групи, розташовуючись поза небезпечною від ракет зони, перебувають на дистанціях стрільби із РБУ й торпедами, застосовується спосіб «РК», при якому після стрільби ракетами виконується стрільба торпедами і бомбами.

Спосіб «РК» передбачає проведення спочатку атаки з комбінованим використанням ГБ і торпед, а пуск ракет виконується з виходом кораблів з небезпечної зони або з виходом кораблів з ракетами на дистанцію стрільби.

Атака підводного човна кораблями ПУГ із застосуванням корабельних вертольотів з ОГАС виконується шляхом послідовного використання зброї кораблями і вертольотами для двох варіантів вихідної обстановки, коли джерелом інформації є вертоліт з ОГАС або корабель з ГАС. Крім того, вибір способу атаки залежить від дистанції кораблів до підводного човна і варіантів завантаження вертольотів (пошуковий, ударний), їх кількості і місця перебування. З урахуванням цих факторів розроблено вісім способів атаки КПУГ разом з вертольотами.

Дані цілевказівки від ОГАС на корабельному вертольоті вводяться в прицільно-обчислювальний пристрій, що видає сигнал керування для виводу вертольота в точку скидання зброї. Вивід ударного вертольота в крапку скидання за даними системи ВЗОІ навісного корабля здійснюється за допомогою прицільно-обчислювального пристрою.

Особливістю атаки підводного човна кораблями ПУГ з положення стеження є знання його координат і параметрів руху. Це дозволяє кораблям завчасно зайняти позиції для ураження підводного човна і масованого використання щодо нього протичовневої зброї до початку відхилення та застосування засобів ГПД і зброї проти кораблів. При цьому перший залп протичовною зброєю повинен бути виконаний протягом 1 хвилини після одержання наказу про початок бойових дій.

Знищення підводного човна КПУГ із застосуванням корабельних вертольотів є основною формою їх дій при атаці з

положення стеження. Найбільш доцільним складом КПУГ є група з кораблів з ГАС великої дальності дії і вертольотів з ОГАС і торпедами. В небезпечний період кораблі та вертольоти займають вигідні позиції для атаки підводного човна, а з початком бойових дій вертольоти з ОГАС видають цілевказівки кораблям та використовують торпеди з положення зависання.

При неможливості застосування вертольотів або їх відсутності КПУГ здійснює знищення підводного човна самостійно. В загрозовий період кораблі займають вигідні позиції для атаки підводного човна способами РК або К-1, К-2, а з початком бойових дій негайно атакують підводний човен ракетами або торпедами і бомбами комбіновано.

15.2. Бойові дії мінно-тральних та десантних кораблів

Мінно-тральні кораблі відносяться до групи бойових кораблів та є частиною корабельного складу ВМС Збройних Сил України. Вони призначені для ведення протимінних дій і ставлення мінних загороджень.

До складу протимінних сил можуть входити протимінні вертольоти, які призначені для виконання протимінних дій у районах зі складною мінною обстановкою, що є небезпечним у мінному відношенні для кораблів-тральщиків. Протимінні дії передбачають пошук і знищення мін у пунктах базування та на підходах до них, на маршрутах розгортання (переходів) і в районах бойових дій з метою створення сприятливих умов у протимінному відношенні для кораблів і суден.

Для успішності виконання бойових завдань, зручності керування та організації базування мінно-тральні кораблі зводяться в корабельні тральні групи, дивізіони та бригади. КТГ (3-4 мтц, бтц) створюється для розвідувального пошуку мін на ділянці фарватеру, рекомендованого курсу або району, знищення ММЗ малої довжини, а також для проведення одного-двох кораблів за тралами. Дивізіон тральщиків призначається для вирішення тих же завдань, але в більших масштабах. Бригада тральщиків призначається для підтримки сприятливого в протимінному відношенні режиму в морському районі, знищення комбінованих ММЗ і протимінної охорони з'єднань кораблів, Кон, ДесЗ.

При виконанні тральщиками завдань організуються всі види забезпечення. Разом із рішенням загальних завдань забезпечення при організації розвідки винятково важливе організувати спеціальний вид розвідки - мінну.

Мінна розвідка повинна забезпечити даними про погляди противника на використання мінної зброї, про наявність у нього конкретних типів мін і їх характеристики, відомостями про носії мінної зброї, про місця ставлення ММЗ і їх характеристики. Наявність цих відомостей значно полегшить виконання протимінних дій і зменшить витрати на виконання завдань.

Тральщики мають слабкі оборонні можливості та при використанні протимінної зброї стиснуті в маневрі, це викликає необхідність забезпечення їх оборони іншими силами і засобами.

При виконанні завдань у зоні ВМБ оборона тральщиків здійснюється за планом ВМБ. При протимінній охороні за межами зони ВМБ оборона тральщиків організовується в системі оборони кораблів (суден), що забезпечуються. При цьому тральщики використовують свою зброю, як правило, для самооборони. При розвідувальному пошуку або знищенні мін поза зоною ВМБ для оборони тральщиків виділяються спеціальні сили прикриття: корабельні пошуково-ударні групи, авіація та частини БРВ.

На тральщиках під час виконання завдань встановлюється бойова готовність № 1 або 2, а засоби боротьби за живучість перебувають завжди в стані негайної готовності. Відбиттям атак противника керує командир КТГ (з'єднання). Відхилення від ураження зброєю кораблі (пари кораблів) виконують самостійно. У випадку гострої потреби тральщики можуть звільнитися від тралів для екстреного маневру, а після відбиття атаки трали повинні бути підібрані.

Особливістю забезпечення є необхідність поповнення втрачених тралів, шукачів і вибухових засобів поблизу району виконання завдань. Навігаційно-гідрографічне забезпечення кораблеводіння має винятково важливе значення у зв'язку з малою продуктивністю засобів пошуку і знищення мін та необхідністю суцільного покриття тралами призначеної площі. Продуктивність протимінних дій залежить від точності координування тралення. Гідрометеорологічне забезпечення включає забезпечення відомостями про гідрологію району, прозорість, електропровідність

води, течії, вітрів і т.д.

Розвідувальний пошук мін є складовою частиною мінної розвідки, проведеної з метою виявлення мінної обстановки на театрі. Розвідувальний пошук мін включає виконання таких завдань: виявлення мін на фарватерах, рекомендованих курсах і в районах майбутніх бойових дій, визначення меж ММЗ і пошук обхідного шляху. Ці завдання виконуються тральщиками самостійно та разом з вертольотами за допомогою контактних і неконтактних тралів, шукачів, гідролокаційних станцій. За своїм характером і строках виконання розвідувальний пошук мін поділяється на систематичний і контрольний.

Систематичний розвідувальний пошук мін передбачає періодичну перевірку найбільш важливих і інтенсивно використовуваних ФВК (РК) і районів для забезпечення самостійного (без додаткового протимінного забезпечення) плавання по них кораблів. Періодичність пошуку визначається командиром ВМБ, виходячи із загальної тактичної обстановки з урахуванням режиму плавання кораблів, складу і напруги тральних сил.

Контрольний розвідувальний пошук мін передбачає епізодичний пошук мін і виконується для перевірки сумнівів, що виникають, щодо безпеки того або іншого ФВК, РК або району. Він виконується у випадках порушення заданої періодичності систематичного пошуку, норм і режимів використання протимінної зброї, якщо в межах перевіреного ФВК, району або РК були виявлені сили противника, здатні здійснити ставлення мін, виявлені плаваючі міни, відбулися підриви кораблів на мінах або отримані дані про мінні ставлення противника, а також після штормів і рухів льоду.

Крім того, контрольний пошук мін виконується при переведенні сил у вищі ступені бойової готовності, при забезпеченні розгортання (зустрічі) і переходу своїх сил, при забезпеченні висадки десантів і при отриманні відомостей про використання мін ВМС іноземних держав у районах перебування кораблів. Проміжок часу між закінченням контрольного пошуку мін і початком використання перевірених районів, ФВК або РК повинен бути мінімальним.

Розвідувальний пошук мін залежно від вирішуваних завдань,

мінної обстановки, наявності тральних сил і часу може виконуватися способом обстеження з перекриттям або без перекриття пошукових смуг.

Обстеження з перекриттям передбачає перевірку всієї площі району без пропусків і, як правило, із кратністю, що забезпечує виявлення одиночних мін із імовірністю не менше 0,9. Виконується в таких випадках: при контрольному розвідувальному пошуку мін на маршрутах руху і в районах дій підводних човнів і надводних кораблів, у тому числі і одиночних; в умовах використання противником ширококутових мін; при виконанні систематичного і контрольного пошуку на основних ФВК, РК, у гаванях і на рейдах; при контрольному розвідувальному пошуку мін на маршруті руху КУГ, ДесЗ, Кон, якщо маршрут призначений не по ФВК. Обстеження з пропусками застосовується з метою виявлення ММЗ передбачуваної довжини.

Гідроакустичні станції застосовуються для пошуку якірних і донних мін на ФВК і РК, для визначення меж ММЗ, для пошуку обхідного шляху, для пошуку проходів у ММЗ.

Спільне застосування ГАС із тралами і шукачами виконується для забезпечення безпеки тральщиків і для підвищення ефективності розвідувального пошуку мін. Пошук реактивно-спливаючих мін виконується контактними тралами з відбивачами з поглибленням, що дорівнює осіданню надводних кораблів або глибині занурення підводних човнів.

Розвідувальний пошук донних мін на ФВК з застосуванням шукачів, неконтактних тралів і ГАС виконується, як правило, по осі ФВК на розрахункову ширину, що забезпечує безпеку плавання кораблів, при найбільш точному способі навігаційно-гідрографічного забезпечення.

Розвідувальний пошук якірних мін на ФВК і РК виконується контактними тралами з ГАС способом обстеження з перекриттям пошукових смуг на розрахункову ширину з урахуванням точності визначення місця кораблями, найменш обладнаними навігаційними засобами.

У окремих районах моря, а також у районах формування Кон, ДесЗ пошук мін, як правило, виконується способом обстеження без перекриття пошукових смуг.

При виявленні міни командир корабля негайно доповідає

командиру групи про виявлення мін і, по можливості, про їх типи. Командир групи визначає місце знаходження міни і здійснює оповіщення сил.

Залежно від отриманих вказівок або по обстановці з виявленням мін у ході розвідувального пошуку може бути кілька варіантів рішень:

- продовжувати розвідувальний пошук;
- приступити до знищення ММЗ у межах ФВК, РК;
- якщо пошук виконувався для забезпечення проходу кораблів і немає впевненості в тому, що знищення ММЗ на даному ФВК (РК) або перевірка запасної системи ФВК буде виконана завчасно, з'єднанню тральщиків слід провести кораблі, що виходять (повертаються з моря), за тралами;
- приступити до визначення меж ММЗ або пошуку проходів у ММЗ і обхідних шляхів.

У ході визначення меж ММЗ устанавлюються також характер ММЗ і тактичні прийоми використання мін противником. Визначення меж ММЗ, що складаються з якірних мін, виконується із застосуванням гідроакустичних станцій або контактних тралів, які підсікають. При цьому визначається конфігурація ММЗ та його межі з однієї або декількох сторін.

Визначення меж ММЗ із застосуванням контактних тралів (рис.14.15,а) починається галсом уздовж кромки ФВК від точки, вилученої від крайньої виявленої міни на 3 милі (довжина середнього ММЗ). Цей галс триває, поки не буде пройдено 3 милі після затрального останньої міни на даному галсі. Потім змінюється курс на 90° у неперевірену сторону від ФВК. Якщо на тральному галсі виявлені міни, то від точки останньої виявленої міни кораблі йдуть 3 милі тим же курсом, після чого повертають на первісний курс і проходять 3 милі без затрального мін із наступним поворотом на курс, що дорівнює курсу на II галсі, і проходять 3 милі без затрального мін і т.д., поки не перестануть затрального міни.

Якщо на II тральному галсі міни не затрачені, то кораблі, пройшовши 3 милі, лягають на курс (III галс), протилежний початковому, і проходять 6 миль, а при виявленні мін – 3 милі від точки останньої міни, після чого повертають на 90° у ту ж сторону, у яку зроблений тральний галс II, і т.д., поки не перестануть

затралуватися міни. Якщо на галсі III міни не затралені, то подальше тралення зводиться до обстеження району галсами, паралельними осі ФВК, з поступовим наближенням кораблів до тральної смуги, прокладеної на галсі I. У випадку затралування мін на тральному галсі, паралельному осі фарватеру, кораблі, пройшовши 3 милі від точки виявлення останньої міни, переходять на тральні галси, перпендикулярні осі фарватеру, і здійснюють визначення іншої межі ММЗ. Тралення закінчується на тому галсі, на якому будуть затралені міни. У такому ж порядку здійснюється виявлення інших меж мінного загородження. Межами ММЗ будуть лінії, паралельні (перпендикулярні) напрямку ФВК (РК) і віддалені на 1 милю від тральних галсів, що були поперед тих галсів, на яких були затралені міни.

Визначення меж ММЗ гідролокаційними станціями виконується одиночним кораблем або парою кораблів. Сектор пошуку, режим застосування ГАС тральщиками і ефективна ширина смуги вибираються залежно від типу ГАС, гідроакустичних умов і швидкості пошуку.

При дальності виявлення мін ГАС 4 каб і більше виявлення меж ММЗ виконується способом підтримки контакту із ММЗ, а при дальності виявлення мін менш 4 каб – способом відходу від ММЗ.

Визначення меж способом підтримки контакту виконується у такий спосіб (рис.15.15, б): з виявленням міни (мін) корабель стопорить хід або дає задній хід для втримання корабля на місці, ставить тральну віху, обстежує сектор 90° - 0 - 90° від початкового пеленга в момент виявлення, і із цього моменту прокладка маневрування корабля ведеться на спеціальному планшеті.

Після оцінки обстановки виконується відворот у вибрану сторону на новий курс пошуку з таким розрахунком, щоб привести крайню з виявлених мін на курсовий кут на 5° менше, ніж максимальний кут огляду станції на одному борті. На новому курсі пошук мін виконується до виявлення чергової міни, від якої виконується поворот у ту ж сторону й аналогічні дії.

Якщо після чергового відвороту міни не виявляються, то після виходу останньої міни із сектора огляду ГАС і проході по численню 2-3 каб після її траверзу корабель здійснює поворот убік ММЗ на курс, перпендикулярний лінії виявлених мін, і продовжує пошук.

Якщо на цьому курсі мін не виявлено, то після проході 5 каб,

корабель виконує поворот ще на 90° убiк ММЗ. На останньому курсi корабель, не виявляючи мiн, проходить близько 2 каб i поступово повертає убiк ММЗ до одержання контакту з мiнами. Потiм маневр повторюється обходом ММЗ iз iншої сторони. Координати кожної мiни наносяться на планшет.

Визначення меж ММЗ за допомогою ГАС способом вiдходу вiд нього виконується у такий спiсiб (рис.15.16,а): з виявленням мiни корабель стопорить хiд або дає заднiй хiд для втримання корабля на мiсцi, ставить тральну вiху i обстежує сектор $90^\circ-0-90^\circ$ вiд пеленга на мiну в момент виявлення. Визначається точно мiсце корабля i мiни, iз цього моменту прокладання маневрування корабля ведеться на спецiальному планшетi.

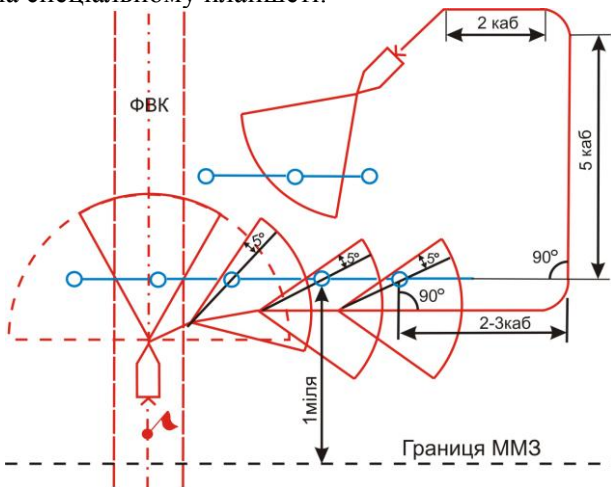

Рис.15.15. Визначення меж ММЗ ГАС, способом пiдтримки контакту

Пiсля оцiнки обстановки корабель повертає на зворотний курс i вiдходить вiд виявленої мiни на безпечну вiдстань (10-15 каб). Потiм повертає на 90° у вибрану сторону i проходить вiдстань, що дорiвнює приблизно половинi iмовiрної довжини ММЗ (10-15 каб). Далi знову лягає на курс зближення iз ММЗ. Якщо на цьому курсi знову виявленi мiни, дiї повторюються. Якщо мiни не виявляються, то пiсля проходу 30 каб здiйснюється поворот на 90° убiк ММЗ.

Таке маневрування триває до обходу ММЗ. Якщо межi визначаються двома кораблями, то пiсля першого виявлення мiн,

відійшовши на безпечну відстань, кораблі маневрують у протилежні сторони.

Визначення меж ММЗ, що складаються із широкосмугових мін, виконується групою кораблів з застосування ГАС у строю фронту способом відходу від ММЗ (рис.15.16,б). Маневрування виконується таким чином: група кораблів здійснює пошук ГАС у строю фронту із загальною шириною смуги пошуку не менше очікуваного мінного інтервалу (10 каб і більше).

З виявленням першої міни за командою командира групи кораблі «всі раптом» розвертаються на зворотний курс і відходять від ММЗ на відстань, що дорівнює ширині смуги пошуку групи. Після чого повертають «всі раптом» на 90° у вибрану сторону на курс зміни смуги пошуку, проходять відстань, рівну ширині смуги пошуку, і знову повертають «всі раптом» на 90° убік ММЗ. При виявленні мін маневр повторюється. Якщо на курсі зближення мін не виявлено, то цим курсом кораблі проходять після траверзу останньої виявленої міни відстань, що дорівнює ширині смуги пошуку групи, розвертаються способом «заходження» на 90° убік ММЗ і приступають до визначення інших меж ММЗ.

Межами ММЗ, визначеними за допомогою ГАС, приймається лінія, яка віддалена на 1 милю від крайніх точок виявлення мін ГАС. Границі ММЗ із донних мін на ФВК (РК) визначаються тільки по їх довжині. При надходженні інформації або підриві кораблів за первинну небезпечну зону приймається коло радіусом 4-6 миль, а де можливе використання широкосмугових мін – 12 – 15 миль.

Обхідні ФВК прокладають на відстані 3-5 миль від виявлених меж ММЗ (5 миль у районах з течіями).

Розвідувальний пошук мін вертольотами виконується, як правило, разом із тральщиками, які забезпечують:

- ставлення, регулювання і передачу тралів на вертольоти;
- керування вертольотами і координування їх дій;
- знищення виявлених мін;
- безпеку вертольотів і надання допомоги їх екіпажам при аваріях.

Мета знищення мінних загороджень – очищення районів від мін і забезпечення безпеки судноплавства та ведення в них бойових дій після ліквідації небезпеки. Через складність і великі витрати в ході бойових дій знищують не всі ММЗ, а тільки ті, які створюють

істотні перешкоди для бойової діяльності сил (ММЗ, які виявлені на рейдах та в гаванях, на ФВК, РК і в районах стоянки та дій кораблів, які не можуть бути замінені іншими районами).

Інші ММЗ знищуються після закінчення бойових дій або в мирний час у порядку черговості залежно від ступеня важливості району. Після закінчення Великої Вітчизняної війни знищення ММЗ на Балтійському морському театрі тривало 14 років (1945-1959). Знищення ММЗ, як правило, виконується на підставі даних, отриманих у результаті розвідувального пошуку мін.

Для знищення комбінованого ММЗ протимінна зброя використовується, як правило, у такій послідовності:

- контактні трали разом з акустичними і ГАС пошуку мін;
- шукачі, що визначають міни з наступним їх знищенням мін вибуховими засобами або шукачі, що знищують;
- неконтактні трали.

Знищення ММЗ виконується способом протралення (обстеження), що забезпечує ймовірність знищення мін 0,95 і більше.

Контактні трали застосовуються тільки способом протралення, як правило, на два чистих покриття (чисте покриття – це галс, що не супроводжується затраленням мін) з максимальним поглибленням. При цьому застосовуються всі строї, крім строю фронту. Головний корабель маневрує без трала, а наприкінці строю слідує один-два кораблі для знищення підсічених мін.

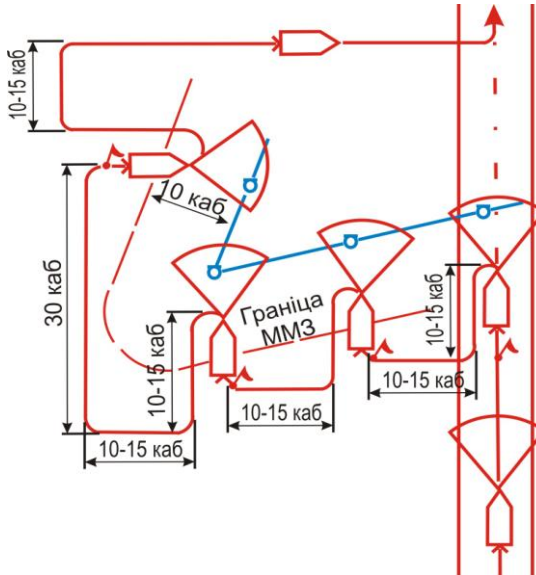

Рис.15.16. Визначення меж ММЗ ГАС способом відходу від ММЗ

Шукачі застосовують спосіб обстеження з перекриттям пошукових смуг, а кількість галсів на кожній смузі призначається з розрахунком забезпечити надійне виявлення і знищення мін.

Неконтактні тралі застосовуються способом протралення для знищення донних неконтактних мін. Кількість галсів на кожній смузі визначається з урахуванням максимально можливих установок приладів кратності на мінах противника (не менше 30) і додаткових покриттів, що забезпечують задану надійність тралення.

Знищення ММЗ може здійснюватися не повністю, а тільки тієї його частини, що представляє дійсну перешкоду для дій кораблів. Знищення ММЗ на ФВК здійснюється на всю ширину, а за довжину загородженої мінами ділянки приймається відстань між крайніми виявленими мінами, збільшена на 1 миль в кожную сторону.

ФВК, очищені від донних неконтактних мін, надійно огорожуються навігаційними засобами. В окремих випадках при знищенні комбінованих ММЗ після тралення контактними тралами можуть використовуватися шнурові заряди з подальшим пошуком шукачами ушкоджених корпусів мін. При забезпеченні екстреного виходу кораблів з пунктів базування ФВК може бути відкритий для

плавання після обробки його контактними тралами і підриву шнурових зарядів до закінчення пошуку мін шукачами.

Найбільш ефективним способом знищення ММЗ із донних мін є здійснення підводних вибухів, які можуть виконуватися або без попереднього пошуку мін шукачами, по всій площі загородженого району (ФВК, РК), або після попереднього пошуку і позначення кожної міни шукачем.

Вибухові засоби для знищення мін використовуються:

- при вирішенні завдань забезпечення екстреного виходу (входу) кораблів з баз по замінованим ФВК (РК), коли іншими засобами це завдання за призначений термін виконати неможливо;
- для знищення мін у районах якірних стоянок кораблів, покладення на ґрунт і диферентування підводних човнів (крім глибинних бомб);
- для знищення поодиноких мін.

Вертольоти-тральщики можуть вирішувати самостійно завдання по знищенню ММЗ на мілководді, у вузькостях із застосуванням контактних тралів, шнурових зарядів і шукачів, проробленню проходів в ММЗ і знищенню мін із використанням шнурових зарядів.

Якщо, незважаючи на проведені систематичні протимінні дії, неможливо забезпечити безпеку плавання, організовується протимінна охорона. Вона здійснюється при забезпеченні виходу (повернення) кораблів з бази, на переході морем, при забезпеченні висадки десанту та ін.

Завдання протимінної охорони:

- своєчасне виявлення ММЗ на маршруті переходу кораблів, оповіщення їх про міну небезпеку;
- знищення в смузі руху кораблів поодиноких мін і мінних банок;
- забезпечення обходу загородження або його форсування.

У дальній охороні застосовується стрій клину, уступу або фронту. Ширина смуги, що обстежується, із пропусками або без пропусків між смугами кораблів більше ширини ближньої протимінної охорони на величину можливих похибок в утриманні місця в ордері.

Якщо на маршруті переходу був здійснений контрольний розвідувальний пошук і мін при цьому не виявлено, то дальня

протимінна охорона може не призначатися.

Ближня протимінна охорона призначена для безпосереднього забезпечення кораблів, що охороняються, від підриву на мінах проведенням за тралами. До складу ближньої протимінної охорони входять тральщики з контактними тралами у варіантах тралення якірних і реактивно-спливаючих мін, кораблі для знищення мін і вертольоти. Кораблі ближньої охорони слідує в строях розгорнутого або згорнутого уступу або клину. Ближня протимінна охорона знаходиться в голові кораблів, що охороняються, на відстані 6-10 каб і виконує якісне обстеження тралами смуги руху.

Ширина смуги обстеження ближньої протимінної охорони повинна забезпечити при необхідності поворот на зворотний курс кораблів, що охороняються, без виходу зі смуги. Як правило, проведення виконується за одним-двома рядами тралів кораблів ближньої охорони. У першому ряді йдуть тральщики з контактними тралами і ГАС. У другому ряді кораблі застосовують контактні трали з кутовими відбивачами. У темний час для позначення плаваючих мін використовуються патрони фосфористого кальцію і здійснюється підсвічування мін прожекторами. Якщо далека протимінна охорона обстежить смугу без пропусків з імовірністю виявлення мін 0,9 і більше, то ближня охорона може не призначатися.

Вихід надводних кораблів (суден) і підводних човнів у надводному положенні, як правило, здійснюється в одній, а при їх великій кількості – у декількох кільватерних колонах. Відстань між кораблями в колоні повинна бути не більше 5 каб. З виявленням мін і при форсуванні ММЗ відстані зменшуються до 2- 3 каб. З метою приховування проведення підводних човнів виконується, як правило, у підводному положенні в одній кільватерній колоні, з відстанню між ними 4- 5 каб і з різницею по глибині занурення не менше 40 м.

Під час руху за тралами всі кораблі, що охороняються, повинні суворо витримувати задані місця в ордері, рухаючись по осі протраленої смуги, здійснювати ретельне спостереження за підсіченими мінами в секторі 30°- 0- 30°, точно слідувати уздовж лінії віх або витримувати рівняння по куту (пеленгу) на кінцевий тральщик з урахуванням кута зносу (для головного корабля, що охороняється), або на корабель, що йде попереду (для інших

кораблів, що охороняється), або по кутах (пеленгах) рівняння на крайні тральщики чи їх акустичні випромінювачі, а також – по дистанції до крайніх тральщиків.

При виявленні мін дальньою протимінною охороною виконується оповіщення кораблів, які охороняються, і здійснюється пошук обхідного шляху або форсування ММЗ.

Пошук обхідного шляху здійснюється тральщиками далекої протимінної охорони із застосуванням ГАС або тралів разом з ГАС в розімкнутому або зімкнутому строю. При пошуку в розімкнутому строю (без перекриття між тралами або зонами пошуку ГАС) з виявленням міни одним із тральщиків корабельна тральна група розходиться для збільшення відстані між кораблями до 30 каб і проводить пошук мін на колишньому курсі. Тральщик, що виявив міну ГАС, виходить із мінного загородження, займає місце на відстані 30 каб від лінії шляху крайнього тральщика групи і проводить пошук мін на первинному курсі. Якщо перша виявлена міна підсічена тралом, то тральщик, не змінюючи курс, продовжує йти через виявлене ММЗ до закінчення затралення мін.

Пошук обхідного шляху в зімкнутому строю уступу виконується з перекриттями між тралами або зонами пошуку ГАС.

При застосуванні тільки ГАС з виявленням міни всі кораблі стопорять хід, оцінюють мінну обстановку і, дають найменший хід, потім повертають на зворотний курс, відходять на 10-15 каб., лягають на курс, перпендикулярний первинному курсу убік пошуку обхідного шляху, проходять не менше 30 каб, вишиковуються в стрій і лягають на первинний курс. З виявленням мін маневр повторюється.

При спільному застосуванні тралів і ГАС, якщо перша міна виявлена ГАС, тральщики маневрують так само, як при застосуванні тільки ГАС, але в цьому випадку кораблі хід не стопорять. Якщо перша міна затралена тралом, то тральщик, що затрालив міну, продовжує рух, не змінюючи курсу. Інші тральщики повертають на зворотний курс, відходять від ММЗ і далі маневрують так само, як при застосуванні тільки ГАС.

Обхідний шлях призначається на віддаленні не менше 30 каб від виявленого ММЗ.

Форсування ММЗ виконується тільки у разі неможливості його обходу, невеликої щільності ММЗ і наявності сил для цього.

Форсування ММЗ включає два етапи: протралення фарватеру і обвіхування його, проведення кораблів за тралами по проробленому ФВК. Протралення ФВК здійснюється дальньою охороною, іноді із залученням кораблів ближньої охорони. Для пророблення проходу в ММЗ із донних мін використовуються шнурові заряди. Межі ММЗ попередньо визначаються шукачами.

Мінні загородження і мінні поля ставляться з наступальною і оборонною метою для рішення стратегічних, оперативних і тактичних завдань. Залежно від мети ставлення вони можуть бути активними та оборонними.

Активні ММЗ ставляться з наступальною метою у водах, контрольованих противником (на підходах до його баз, на морських і внутрішніх шляхах сполучення противника). Активні МЗМ ставляться на розвіданих шляхах руху кораблів противника для ускладнення плавання і сковування його дій.

Основними силами для ставлення активних ММЗ є авіація та підводні човни, здатні приховано проникати в райони, що обороняються противником. Не виключено залучення для ставлення активних ММЗ швидкохідних надводних кораблів і катерів.

Оборонні ММЗ ставляться у своїх водах, для захисту від сил противника. За призначенням ММЗ поділяються на протичовнові і протидесантні.

Оборонні протичовнові ММЗ виставляються з метою нанесення підводним човнам противника удару до виходу їх на позиції використання зброї. Так, проти підводних човнів з торпедною зброєю ММЗ ставляться на відстані не менше граничної дальності стрільби з підводних човнів торпедами або ракетоторпедами від об'єктів, що прикриваються.

До протичовнових ММЗ відносяться також загородження, які виставляються для перешкоджання виходу ракетних підводних човнів противника на позиції стрільби ракетами ближньої дії. Ці позиції можуть перебувати на великій відстані від узбережжя, а тому для ставлення цих ММЗ залучаються, головним чином, підводні човни і авіація.

Проти підводних човнів з мінною зброєю і підводних човнів, що ведуть розвідку, загородження ставляться на підходах до районів ставлення мін або до районів ведення розвідки підводними човнами

противника.

Протичовнові загородження ставляться з різних типів мін, із розраховуючи перекрити зонами ураження всю товщу води, у якій можливе перебування човнів противника. Такі загородження називаються комбінованими.

Оборонні протидесантні ММЗ ставляться на десантно-небезпечних напрямках. Вони є складовою частиною протидесантної оборони узбережжя і призначені для знищення бойових кораблів, транспортів і десантно - висаджувальних засобів.

Протидесантні ММЗ, як правило, складаються із трьох частин:

- передове загородження – для ураження кораблів ЗКВП;
- основне загородження – для ураження транспортів;
- прибережне загородження – для ураження десантно-висаджувальних засобів.

Оборонні ММЗ повинні бути виставлені з великою точністю, щоб не служити перешкодою для дій своїх сил. Створення оборонних ММЗ заданої щільності, як правило, вимагає значної витрати мін. Здатність ставити міни точно в заплановане місце у поєднанні з великим запасом мін робить надводні кораблі основними силами для становлення оборонних мінних загороджень.

Для становлення оборонних ММЗ може залучатися також авіація – при необхідності в найкоротший строк виставити ММЗ на знову виявленому напрямку дій противника.

Для забезпечення успішності мінного ставлення мінні загородження ставляться на театрі за єдиним планом штабу ВМС. Для забезпечення найбільшої ефективності ММЗ їх ставлення повинні бути виконані потай, точно у визначеному місці і заданого виду.

Скритність мінних ставлень забезпечується:

- виконанням, як правило, всіх етапів мінного ставлення в темний час доби і при малій видимості;
- маскуванню пунктів приймання й підготовки, а також перебування мін на кораблях;
- закриттям руху всіх плавзасобів у районі приймання мін;
- вибором маршруту переходу, що виключає зустріч з противником;

- маскуванню роботи засобів зв'язку, спостереження і заходів щодо РЕБ;
- діями щодо введення противника в оману;
- скороченням термінів мінних ставлень.

Вибір мін здійснюється, виходячи із призначення мінного загородження, фізико-географічних умов у районі ставлення, наявності мін різних зразків і їх тактико-технічних характеристик, необхідної бойової стійкості мінного загородження.

В активних мінних загородженнях на підходах до пунктів базування і портів противника доцільно використовувати міни, що мають найбільшу бойову стійкість – донні неконтактні міни, якірні міни в придонному варіанті.

У прибережних протидесантних загородженнях, призначених для знищення десантно-висадочних засобів противника, доцільно виставляти протидесантні міни і донні міни високої чутливості.

У районах з постійними або приливними течіями вибір якірних мін здійснюється з урахуванням припустимої величини їх зниження їх потужності на течії. У районах зі значною швидкістю течії (більше 1 вуз.) доцільно використовувати донні і придонні міни.

У районах, де хвилювання моря досягає значної величини (більше 5 балів), недоцільне ставлення якірних контактних мін проти надводних кораблів. У морях з підвищеною температурою і солоністю води рекомендується ставити якірні міни з найбільшою плавучістю і з більшими поглибленнями.

При виборі конкретних зразків мін за іншими рівними умовами, перевагу варто віддавати найбільш ефективним із них, тобто тим, які забезпечують задану ефективність при меншій їх витраті.

У всіх випадках, коли очікується з боку противника проведення протимінних дій, рекомендується виставляти комбіновані мінні загородження з:

- якірних і донних мін різних типів, що вимагають від противника застосування різних протимінних засобів;
- якірних мін із малими поглибленнями, донних і якірних неконтактних мін високої чутливості проти тральщиків;
- донних (придонних) мін з різними установками на приладах кратності і терміновості.

У тих випадках, коли мінне загородження не може бути поставлено кораблями за один вихід, необхідно встановити черговість ставлення окремих ліній (ярусів, ділянок мінних полів). При ставленні оборонних мінних загороджень у першу чергу доцільно ставити зовнішні лінії, завіси мін, щоб подальші мінні ставлення здійснювати під їх прикриттям. При ставленні протичовнової завіси з декількох ярусів мін надводними кораблями в першу чергу ставляться міни нижніх ярусів, безпечні для них.

При ставленні в загородженні донних і якірних мін у першу чергу ставляться лінії донних мін. При цьому установки на приладах терміновості, якщо немає необхідності в негайному початку функціонування загородження, повинні перевищувати загальний строк ставлення загородження. При ставленні в загородженні мін і мінних захисників першими повинні ставитися лінії мінних захисників.

При наявності течії або вітру в районі першими ставляться лінії (яруси) мін, розташовані вище за течією (з навітряної сторони), щоб при наступних мінних ставленнях у випадку втрати кораблями ходу їх зносило на не загороджені мінами ділянки району.

При ставленні протидесантного мінного загородження, що ться з декількох рубежів, у першу чергу необхідно ставити прибережне загородження. При цьому ставлення повинне починатися з ліній, розташованих ближче до берега, щоб не сковувати маневрування кораблів при постановці наступних ліній.

Мінні ставлення виконуються, як правило, групою кораблів способом послідовного або одночасного скидання мін. Стрoї та маневрування кораблів при мінних ставленнях повинні забезпечувати виконання ставлення відповідно до зроблених розрахунків і плану мінного загородження, безпеку кораблів від підриву на своїх мінах і мінах сусідніх кораблів, можливість відхилення від зброї противника та відбиття його нападу. Стрoї, порядок маневрування кораблів і спосіб ставлення мін визначаються залежно від обстановки, структури ММЗ, умов видимості, стану моря, характеру і величини зносу.

Основними строями групи надводних кораблів при ставленні мін можуть бути такі: (рис. 15.17):

- для ставлення загородження в одну лінію – кильватера

зімкнутого, уступу, кильватера розімкнутого;

- для ставлення загородження у дві лінії – уступу парами, розімкнутої дво кильватерної колони, зімкнутої дво кильватерної колони;

- для ставлення загородження в декілька ліній – стрій фронту.

Ставлення мін у строю розімкнутого кильватера і розімкнутої дво кильватерної колони здійснюється в умовах загрози використання противником зброї. Ставлення мін здійснюється одночасно або послідовно кораблями групи.

У точці розгортання за сигналом командира групи кораблі починають перешиковуватися в стрій для ставлення мін. Перешикування і підготовка корабля до мінного ставлення повинні бути закінчені за 5 хвилин до початку ставлення.

Закінчивши перешикування, кораблі дають хід, який повинен бути при ставленні мін, і лягають на курс підходу, що відрізняється від напрямку ММЗ. За сигналом командира групи «Повернути «всі раптом» праворуч (ліворуч) на ... градусів» і «Поставити міни» кораблі одночасно виконують поворот на зазначений кут і із закінченням повороту починають ставити міни. Після закінчення ставлення мін кораблі відвертають у ту ж сторону на 60-80° від курсу постановки і відходять від ММЗ на безпечну відстань (15-20 каб), після чого діють за сигналом флагмана.

При послідовному ставленні мін другий та інші кораблі починають ставити міни після проходження кожним із них розрахункового шляху, що забезпечує нерозривність лінії ММЗ.

Кут повороту розраховується, виходячи з необхідності забезпечити безпеку маневрування кораблів від підриву на мінах, поставлених кораблем, що йде попереду. Для цього призначається безпечна відстань 2-6 каб, на якій повинні проходити кораблі від виставлених мін.

Відстань між кораблями в строю ставлення мін та кут повороту розраховуються додатково відповідно до класу кораблів.

Головне завдання десантних кораблів – перевезення та висадка на необладнане узбережжя морського десанту.

Принципи застосування десантних кораблів:

- постійна бойова готовність;
- ретельне планування та всебічна підготовка разом із підрозділами десанту;
- високі темпи та організованість посадки, розгортання в район висадки та висадка десанту;
- досягнення раптовості висадки;
- надійна охорона та прикриття десанту від ударів противника з моря та з повітря;
- своєчасне використання результатів вогневого ураження ПДО противника;
- рішучі дії по забезпеченню захоплення десантом плацдарму висадки;
- надійне та стійке управління.

Висадка морського десанту – це наступ з моря, проведений з'єднаннями і частинами ВМС та СВ на територію, зайняту противником. Склад морського десанту визначається, виходячи з поставленого бойового завдання, обстановки в районі висадки і тривалості самостійних дій десанту на березі. Залежно від мети і складу сил морські десанти підрозділяються на оперативні, оперативно-тактичні і тактичні.

Тактичний десант висаджується, як правило, в одному районі узбережжя. Мета висадки тактичних десантів:

- збільшення темпу наступу СВ на приморських напрямках;
- підвищення бойової стійкості СВ в наступі й обороні;
- створення переваги в силах угруповання СВ у певному районі приморського напрямку, сприятливих умов для швидкого та повного знищення угруповання противника, а також сприятливих умов для форсування СВ широких водних перешкод;
- розширення системи базування ВМС;
- дезорганізація системи оборони і спостереження противника на театрі.

Досвід висадки морських десантів свідчить, що успішності їх проведення сприяє виконання таких основних умов:

- ретельне планування і всебічна підготовка;
- завчасне завоювання й утримання панування на морі та в

повітрі;

- високі темпи посадки десанту на десантно-транспортні засоби й організація переходу морем;
- високі темпи висадки і наступу на березі, що перевищують темпи нарощування противником сил ПДО;
- своєчасне використання результатів ударів по системі ПДО противника та раптовість висадки;
- надійне прикриття сил і військ десанту від ударів з моря і повітря;
- чітке узгодження дій всіх сил і засобів;
- широке застосування повітряних десантів;
- скритність підготовки, посадки десанту, переходу його морем;
- організація всіх видів забезпечення;
- централізоване, стійке і надійне керування силами, що беруть участь у висадці, та інше.

У першу чергу виконуються такі умови, які в даній конкретній операції роблять найбільш істотно впливають на успішність висадки десанту, не забуваючи, однак, і про інші фактори.

Висадка тактичних морських десантів проводиться об'єднаними зусиллями з'єднань СВ, авіації і всіх родів ВМС.

Способи десантування так:

1. “Берег – берег ” – завантаження на необладнаному узбережжі та висадка на необладнане узбережжя або в порти противника.
2. “Корабель – берег ” – десант перевантажується на десантно - висаджувальні засоби в районі висадки, а з них - на берег.
3. Комбінований, коли перший ешелон десанту висаджується способом “берег – берег ”, а другий ешелон та наступні – способом “корабель – берег ”.

Підготовка ДесЗ, як і інших з'єднань та груп сил висадки, проводиться на підставі бойових завдань, що поставлені бойовим наказом або бойовим розпорядженням командира сил висадки.

Командир ДесЗ усвідомлює бойове завдання та здійснює розрахунок часу. Проводить орієнтування з офіцерами штабу ДесЗ, а при обмежених термінах підготовки – і з командирами дивізіонів десантних кораблів, представниками доданих сил та тих, що підтримують, і віддає попередні бойові розпорядження. Наступним

етапом прийняття рішення є оцінка обстановки, що включає: оцінку противника, своїх сил, оцінку району, часу та вироблення замислу.

Рішення командира ДесЗ узгоджується з командиром сил висадки та оформлюється графічно. На карті рішення відзначаються:

- замисел (пункти та час висадки, район та час побудови в бойовий порядок, пункти та час посадки, район та час формування ДесЗ, маршрут, швидкості та час розгортання в район висадки, ймовірні удари противника та їх відбиття);

- райони та час дій сусідів та сил, що забезпечують, розмежування з ними;

- рубежі знаходження та виявлення противника;

- схема бойової організації ДесЗ;

- схема бойового порядку ДесЗ в районі висадки;

- схема похідного порядку та похідного ордера.

В пояснювальній записці вказуються:

- бойове завдання;

- висновки з оцінки обстановки;

- замисел по варіантах обстановки;

- завдання корабельних груп сил охорони та забезпечення;

- основні питання організації взаємодії;

- організація забезпечення, управління;

- терміни готовності до виконання бойового завдання.

На підставі рішення, яке затверджується командиром сил висадки, штабом ДесЗ розробляються:

- бойовий наказ або бойове розпорядження на висадку;

- відомість розподілу підрозділів та вантажів десанту по кораблях та суднах;

- витяги з відомості для командирів корабельних десантних груп та підрозділів десанту;

- план посадки десанту та витяги з нього для командирів корабельних груп, підрозділів десанту та комендантів пунктів посадки;

- план розвантаження транспортів у районі висадки та витяги з нього для військових помічників капітанів транспортів;

- плани ППО, РЕБ, ЗОМУ та матеріально-технічного забезпечення;

- розпорядження по РЕБ, зв'язку, маскуванню та іний.

Безпосередня підготовка сил та засобів ДесЗ включає

підготовку командування, особового складу, кораблів та суден і проводиться відповідно до плану-календаря, складеного разом штабом ДесЗ та десанту.

Зосередження десантно-транспортних засобів у районах посадки та посадка військ десанту на них може виконуватися в загрозовий період або під час ведення воєнних дій. Воно повинне здійснюватися з виконанням заходів маскуванню. Посадка десанту починається за наказом командуючого ВМС. Як правило, вона здійснюється в темний час доби з урахуванням прийнятого ешелонування при висадці (у зворотній послідовності).

Способи посадки десанту такі.

1. З ходу на широкому фронті одночасно на всі десантно-транспортні засоби.

2. На широкому фронті одночасно на всі десантно-транспортні засоби з попереднім зосередженням їх у районі очікування.

3. По черзі на тактичні групи десантних кораблів (суден) з ходу або з попереднім зосередженням їх у районі очікування.

При першому способі здійснюється одночасно перехід усіх десантно-транспортних засобів в район посадки. Це значно підвищує темп посадки, скритність і розосередження. Застосовується при достатній кількості пунктів посадки.

Другий спосіб застосовується, коли основний і маневрений пункти базування десантних кораблів знаходяться на великій відстані від районів посадки, що змушує проводити їх попередне зосередження в районі очікування.

Третій спосіб застосовується при обмеженій кількості пунктів посадки і їх обмеженої ємності. При висадці по черзі з ходу десантні кораблі здійснюють перехід тактичними групами по черзі на кожен пункт посадки.

Посадка, формування ДесЗ та вихід в море забезпечуються всіма видами оборони і захисту ВМБ, військ ПС, а також кораблів охорони. Розгортання сил, що забезпечують, та приведення їх у готовність повинні бути закінчені не пізніше, ніж за добу до початку посадки або до заняття військами десанту району очікування. Висування військ десанту з району очікування та перехід десантних кораблів із районів зосередження до пунктів посадки починається за сигналом командира сил висадки відповідно до плану посадки.

Керування здійснюється з корабельного КП командира сил

висадки або з пункту управління на березі через штабний пункт керування посадкою десанту, а на кожному пункті посадки – через коменданта пункту посадки.

У ході посадки на кожному пункті посадки одночасно повинні перебувати один транспорт або група десантних кораблів, на яких може перевозитися не більше одного посиленого батальйону.

Підрозділи завантажуються без порушення організаційної цілісності разом із засобами посилення з урахуванням черговості введення їх у бій. Після закінчення посадки кораблі переходять у призначені райони зосередження (збору), де маскуються та чекають сигнал про початок руху в район формування ДесЗ, або ж відразу переходять у район формування ДесЗ. У ході посадки військ поряд з фактичними можуть функціонувати пункти посадки, що вводять противника в оману.

Перехід десантних кораблів і суден морем здійснюється розосереджено з дотриманням заходів маскування, як правило, у темний час доби або в умовах обмеженої видимості. Вихід із районів посадки в райони формування та шиккування ДесЗ у похідні ордери виконується за сигналом командира сил висадки. Перехід сил висадки залежно від умов обстановки може здійснюватися в єдиному похідному порядку або окремими ДесЗ (в умовах замкнутих морів, при незначній тривалості переходу та в обмежених районах морського театру).

Десантні групи, які складаються з вертольотів, здійснюють переліт у район висадки самостійно або транспортуються на спеціальних кораблях (транспортах).

Похідний порядок сил висадки повинен забезпечувати всі види оборони, зручність управління та швидке розгортання в районі висадки. Похідний порядок, як правило, включає:

- один або декілька ДесЗ;
- загін кораблів вогневої підтримки та групи, які забезпечують (розвідки, РЛД, літаків винищувального прикриття, КУГ, КПУГ та інші).

Взаємне розташування ДесЗ, а також десантних кораблів і транспортів визначається з урахуванням ешелонування військ десанту і повинно забезпечувати швидке розгортання десантних загонів у бойовий порядок, відповідати вимогам оборони та забезпечувати безперервність та високий темп висадки. У похідному

ордері десантні кораблі розташовуються групами, а транспорти - по одному, декількома колонами. При цьому на групі десантних кораблів або одиночному транспорті повинно перевозитися не більше одного посиленого батальйону військ десанту. В похідному порядку ДесЗ розташовуються однією або декількома колонами з встановленими інтервалами та дистанціями між кораблями. Відстань між групами десантних кораблів (одиночних транспортів) повинна виключати одночасне ураження двох груп (транспортів) і становити 25-30 каб.

Демонстративні та хибні групи рухаються у похідному порядку або самостійно. Кораблі загону кораблів вогневої підтримки залежно від обстановки включаються до складу охорони передових ДесЗ або до складу КУГ. Групи суден забезпечення розташовуються в похідному порядку між колонами ДесЗ на відстані 25-30 каб від них або включаються до складу похідних ордерів ДесЗ.

Під час підходу до району висадки командир сил висадки підвищує готовність сил. Не пізніше ніж за 2-4 години він уточнює час "Ч", що доводить до всіх сил.

Район побудови ДесЗ в похідний ордер вибирається як найдалше далше в морі від своїх прибережних ММЗ, а при їх відсутності – поблизу районів, вільних від мінних небезпечностей. Формування ДесЗ проводиться одразу після посадки десанту або у призначений термін.

Перший варіант застосовується, коли найбільша чисельність десанту в 1 – 2 черзі, другий варіант – коли виконується велика посадка.

Формування ДесЗ випереджається контрольним розвідувальним пошуком мін, що проводиться силами та засобами ВМБ в зоні відповідальності якої знаходиться район формування. Після чого в район формування прибувають сили безпосередньої охорони ДесЗ, що проводять контрольний пошук підводних човнів і займають свої місця в похідному ордері. Останніми в район формування прибувають десантні кораблі та судна.

Розгортання кораблів ДесЗ та суден у район висадки може здійснюватись в загальному порядку сил висадки або самостійно. Це визначається віддаленням району висадки від району посадки, мінною небезпекою, протидією противника, встановленим ешелонуванням при висадці. Розгортання та перехід морем повинен

проводитись з використанням темного часу доби та несприятливих метеоумов.

Особливості побудови похідного ордеру такі:

1. Десантні кораблі та невеликі транспорти з десантом у похідному ордері розташовуються, як правило, в 2-4 корабельних десантних групах, кожна з яких включає 2-4 тактичні групи. Транспорти водотоннажністю понад 6000 т розташовуються в ядрі ордеру по одному. Побудова корабельних десантних груп та тактичних груп повинна забезпечити простоту та швидкість їх перешикування в бойовий порядок для висадки. Відстань між групами та великими usernameами повинна бути не менше 6-10 каб. Відстань між кораблями в групі – 2-4 каб, що забезпечує свободу маневрування та вогневу взаємодію ЗВЗ.

2. Якщо до складу ДесЗ включаються судна забезпечення, то вони розташовуються в ордері між кораблями охорони або в їх складі у кінці.

3. Групи кораблів розгородження включаються до складу головних корабельних десантних груп передових ДесЗ. Корабельна охорона ДесЗ повинна бути в голові та розташовуватись на відстані 30-50 каб від кораблів, що охороняють. При наявності достатньої кількості кораблів із ЗРК колективної оборони частину з них доцільно розмістити в ядрі ордеру для забезпечення кругового прикриття десантних кораблів від засобів ураження противника.

4. Повітряне ближнє та дальнє протичовнове забезпечення організовується одне для всього ДесЗ, а не для кожного окремо.

5. Різні корабельні групи сил висадки (розвідки, спостереження, КУГ, КПУГ, КТГ та ін.) розташовуються та діють аналогічно відповідним групам, що забезпечують пункт посадки, при організації універсальної оборони в морі.

6. У похідний ордер ДесЗ включаються 2 – 3 корабельні десантні групи, на кожній з яких перевозиться загін, чисельністю до роти. Корабельні десантні групи розташовуються в ордері ДесЗ в строю фронту, пеленга, клину, кільватера з відстанню між ними 6 – 10 каб.

7. При висадці десанту десантними кораблями на невеликих віддаленнях від району посадки, коли маршрут переходу розташовується поблизу свого узбережжя, може організовуватись оборона всього району розгортання. При цьому різні групи

забезпечення розташовуються та виконують свої функції трохи далі лінії, що охороняється, в дальній та ближній зонах оборони, а ДесЗ, загін суден забезпечення слідує за КТГ у межах цієї лінії в похідних ордерах та послідовності, необхідній для успішної висадки десанту.

Бій за висадку включає:

- тралення КТГ районів маневрування загону кораблів вогневого прикриття, проходів для руху десантних кораблів та пунктів висадки, районів перевантаження транспортів, районів збору десантних кораблів, що розвантажились;

- вогневе знищення ПДО та подавлення РЕЗ противника, продовження вогневого ураження;

- пророблення проходів в протидесантних загородженнях у воді та на березі пункту висадки;

- тактичне розгортання ДесЗ та інших груп висадки;

- висадку десанту на берег та оборону району висадки.

Загін кораблів вогневого прикриття, що забезпечується тральщиками, займає призначений йому район вогневого маневрування до початку побудови ДесЗ та спільно з авіацією або самостійно діє по вирішенню завдань вогневої підготовки висадки. З підходом перших хвиль десантних кораблів до пункту висадки на 2 – 3 км вогонь загону кораблів вогневого прикриття переноситься на безпечно віддалення від берега та починається вогнева підтримка висадки, яка продовжується до оволодіння десантом основних опорних пунктів противника (в середньому 3-5 км від берега). Після чого кораблі загону приймають участь у вогневому супроводженні десанту на березі.

Тактичне розгортання ДесЗ являє собою перешикування його в бойовий порядок та починається з підходом до лінії тактичного розгортання, яка призначається в середньому в 20-25 милях від берега за межами максимальної дальності стрільби вогневих засобів противника, що входять до складу протидесантної оборони.

Бойовий порядок ДесЗ – це взаємне розташування корабельних десантних груп, тактичних груп, транспортів, груп розгородження орієнтовне відносно ділянки і пункту висадки та спрямоване на успішну висадку підрозділів десанту в призначеному пункті висадки в такій послідовності та темпі, щоб вони змогли вступити в бій на березі у відповідності до рішення командира

десанту без складних перешикувань та затримок.

Десантні кораблі з передовим загonom та підрозділами передового десанту при забезпеченні КТГ, вогню кораблів ЗКВП, ударів авіації оперативного командування по системі ПДО розподіляються на тактичні групи за призначеними ним пунктами висадки. Тактичні групи шикуються хвилями, витримуючи призначену відстань по фронту та в глибину. Кораблі вогневої підтримки, які призначені зі складу безпосередньої охорони ДесЗ, займають позиції на флангах тактичних груп та слідуєть разом з ними.

Десантні катери з передовими підрозділами десанту та підрозділами розгородження, перевезених у док-камерах ліхтеровозів, спускаються на воду на лінії тактичного розгортання або ближче до берега і на повній швидкості слідуєть до пункту висадки. У цей же період з кораблів та суден підіймаються вертольоти з аналогічними підрозділами десанту.

Шиккування бойового порядку десантних кораблів повинно бути закінчене до моменту підходу першої хвилі до вихідної лінії, яка призначається на відстані, що перевищує дальність стрільби артилерії та інших вогневих засобів ПДО противника (55-85 каб).

На вихідній лінії гідрографічними групами можуть встановлюватись своїми силами добре видимі знаки та орієнтири. Крім того, вихідна лінія може служити рубежем для перенацілювання тактичних груп у випадку зміни призначених ним пунктів висадки.

Кораблі, катери та вертольоти груп розгородження висуваються до берега та пророблюють проходи в протидесантних загородженнях у воді від п'ятиметрової ізобати та ближче до берега (3-4 проходи для кожного пункту висадки шириною 40-60 м). Початкове розгородження проходів повинно бути закінчене до закінчення тактичного розгортання ДесЗ, на що відводиться від 15 до 30 хвилин. У подальшому проходи повинні розширятись.

Тактичні групи десантних кораблів на повітряній подушці займають свої місця у бойовому порядку ДесЗ серед кораблів, або прорізаючи похідний порядок десантних кораблів, або обходячи останніх з флангу. Тактичні групи кораблів перехід від вихідної лінії до пункту висадки виконують, як правило, на максимальній швидкості. Для підходу до берега при хвилюванні моря до 3 балів

може спускатись на воду плаваюча техніка десанту (в 3 – 4 км від берега).

Групи кораблів вогневої підтримки з приходом у свої райони вогневого маневрування за викликом командирів тактичних груп, а також і командирів висаджених передових підрозділів десанту знищують живу силу противника в пункті висадки. Разом з ними застосовуються бойові вертольоти, які слідують попереду по курсу та на флангах перших хвиль.

З дистанції 20-22 км великі десантні кораблі відкривають вогонь із установок “Град-М”, середні десантні кораблі – з дистанції 6-8 км із установок ВМ-18. У період тактичного розгортання ДесЗ здійснюється подавлення РЕЗ противника, щоб не утворювати перешкод своїм силам.

Висадка з кораблів не плаваючої техніки залежно від прибережної глибини або рельєфу дна може проводитись у воду або на сушу. Максимально припустимі величини будуть для гусеничної техніки – 1,8 м, колісної – 0,6-0,8 м, для людей – 1 м. При наявності хвилювання моря вказані глибини зменшуються.

Висадка передових підрозділів та сил першого ешелону здійснюється у максимально можливому темпі, решти ешелонів – враховуючи темпи наступу на березі (2,6-3 км/год). За час висадки приймається час “Ч” – час висадки передових загонів повітряно-морського ешелону з десантних кораблів на повітряній подушці або вертольотів на берег.

При висадці передових підрозділів передового загону з вертольотів та десантних кораблів на повітряній подушці доцільно проводити висадку на берег між опорними пунктами протидесантної оборони та на флангах.

Підрозділи, що висадились, захоплюють пункт висадки та забезпечують висадку сил першого ешелону. Якщо весь десант висаджується з кораблів, то висадка другого ешелону повинна проводитись одразу за першим.

Бій за висадку вважається закінченим, якщо всі висаджені війська десанту оволоділи призначеним районом (рубежем), розгорнули засоби зв'язку та управління, а командир десанту доповів старшому начальнику про готовність вирішувати поставлене завдання на березі.

Допомога пошкодженим або сівшим на міль кораблям та

суднам проводиться за наказом командира ДесЗ пошуково-рятувальними, десантними та іншими кораблями. Десантні кораблі, що звільнилися, під прикриттям сил охорони повертаються у призначені пункти, поновлюють боєздатність та готуються до наступних бойових дій.

15.3. Бойові дії кораблів спеціального призначення

Кораблі спеціального призначення відносяться до групи бойових кораблів та є складовою корабельного складу ВМС Збройних Сил України.

Вони призначені для вирішення таких завдань:

- забезпечення керування силами в морі,
- ведення розвідки та оповіщення своїх сил щодо дій противника.

До складу кораблів спеціального призначення входять кораблі управління, великі розвідувальні кораблі, середні розвідувальні кораблі та малі розвідувальні кораблі.

Надводні кораблі залучаються для ведення розвідки, як правило, в інтересах виконання завдань надводними кораблями під час бою з кораблями противника. У цьому випадку вони складають окремий елемент бойового (похідного) порядку корабельних сил. Це може бути одиночний корабель або група кораблів. Прикладами таких елементів є корабель (група кораблів) безпосереднього спостереження, розвідувальна група кораблів, висунута вперед по курсу ударних сил, корабельний виносний спостережний пункт, та інші. Корабельні групи розвідки багаторазово дублюються та резервуються силами і засобами, виділеними для вирішення завдання. Дублювання розвідки забезпечує високу вірогідність даних, а резервування – надійність вирішення нею завдань.

Цілі і завдання тактичної розвідки визначаються метою і завданнями бою та конкретною обстановкою. Надводні кораблі для рішення завдань тактичної розвідки, в основному, застосовують корабельні вертольоти, власні засоби радіо- і радіотехнічної розвідки.

Місця кораблів (груп кораблів) розвідки в бойовому (похідному) порядку визначаються необхідною глибиною і зонами тактичної розвідки, які повинні забезпечити своєчасне виявлення противника, передавання про нього інформації на ударні сили і їх

розгортання для бою у вибраному районі відповідно до замислу командування. Розрахунок глибини тактичної розвідки полягає у визначенні віддалення рубежів дії сил розвідки від вихідних позицій ударних сил.

Ширина зони тактичної розвідки охоплює смугу ймовірного руху сил противника і задається командуванням або визначається, виходячи з оцінки противника, театру і конкретної обстановки. Віддалення рубежів виявлення і зон розвідки розраховується від наміченого рубежу удару своїх сил по противнику.

Залежно від умов обстановки надводні кораблі вирішують завдання тактичної розвідки такими способами: пошуком, стеженням (спостереженням), розвідкою боєм. Пошук може здійснюватися у заданому районі, у виявленій смузі руху противника (по заданому напрямку), на рубежі.

Розрахунки маневрування корабля при пошуку в районі виконуються графічним шляхом на навігаційній карті, виходячи з величини району, його конфігурації і загальної ширини смуги, що переглядається кораблем-розвідником. Основними способами обстеження району є закономірне і незакономірне обстеження району. При закономірному обстеженні району відстань між галсами дорівнює двом дальностям дії засобів розвідки. При незакономірному обстеженні району маневрування корабля може здійснюватися: прямими курсами з перекриттям і без перекриття, курсами, що перехрещуються, і зигзагоподібними (ламаними) курсами, змішаним маневруванням.

Маневрування корабля при пошуку у виявленій смузі руху противника виконується курсами, перпендикулярними до його ймовірного курсу, прямими і зворотними галсами, зустрічними і зворотними галсами на зигзагу. Маневрування при пошуку на рубежі здійснюється способами лінійного маневрування і перехресного маневрування.

Мета пошукових дій розвідника вважається досягнутою при виявленні заданого об'єкта розвідки, визначенні його місцезнаходження або напрямку (середнього пеленга, сторони руху) на нього, що дозволяє здійснювати подальше безпошукове зближення для стеження або спостереження за ним.

Стеження (спостереження) є процесом безперервної або періодичної підтримки контакту з виявленим противником з метою

виявлення або уточнення його складу, бойового (похідного) порядку, параметрів руху, характеру діяльності, забезпечення наведення на нього ударних груп і видачі їм цілевказівки для використання зброї. До безпосереднього стеження за противником залучаються одиночні надводні кораблі або групи кораблів.

Наведення здійснюється радіоінформацією про місце і параметри руху противника, переданою безпосередньо кораблем-розвідником, радіоприводом, при якому робота радіостанції (радіомаяка) розвідника або виставлених ним радіобуїв пеленгується ударними силами, лідируванням або комбінованим застосуванням зазначених вище способів. Лідирування застосовується самостійно або в комбінації з іншими способами. Найчастіше лідирування застосовується при наведенні ударних сил, що мають обмежені можливості по виявленню противника власними засобами. У цьому випадку корабель-розвідник, що попереду ударної групи або в її бойових порядках, виводить групу на ціль або в точку початку бойового розгортання. Цілевказівка забезпечується радіоінформацією з корабля спостереження про місце головної цілі (ордера) на ударні сили (координати), трансляцією радіолокаційної обстановки із корабельних виносних постів, що спостерігають (за допомогою вертольота Ка-25ц), на приймальні пункти ударних сил.

Розвідка боєм проводиться в тих випадках, коли іншими способами неможливо отримати необхідні відомості про противника, а проведення її не розкриє замислу та не спричинить втрати раптовості бойових дій своїх сил. Вона проводиться для розкриття вогневої системи противника на його мінно-артилерійських позиціях, на ділянках узбережжя перед висадкою морського тактичного десанту і т.п. Для проведення розвідки боєм призначаються швидкохідні кораблі і катери з ракетною і артилерійською зброєю, які, зав'язавши бій з противником, викликають відповідні дії його вогневих засобів. За результатами розвідки боєм оцінюються бойові можливості противника.

Запитання для самоконтролю

1. Які основні принципи ведення бою ракетними кораблями?
2. Як організовується груповий залп?
3. Які основні принципи застосування кораблів з артилерійським озброєнням?

4. Які критерії ефективності дії багатоцільових кораблів проти підводних човнів?
5. Коли здійснюється стеження за підводними човнами іноземних держав у воєнний час?
6. Що включає атака підводного човна групою кораблів?
7. Які є види пошуку мін кораблями-тральщиками?
8. Назвіть способи висадки морських десантів?
9. Що включає в себе поняття «бій за висадку морського десанту»?
10. Які надводні кораблі входять до складу кораблів спеціального призначення?
11. Які способи вирішення завдань тактичної розвідки надводними кораблями?

Г л а в а 16. Бойові дії катерів

16.1. Основи організації та ведення бойових дій катерами проти кораблів і суден

Підготовка катерів до бойових дій складається з двох основних етапів – завчасна підготовка та безпосередня підготовка до бойових дій.

Основним змістом **завчасної підготовки** катерів до бойових дій являється:

підготовка екіпажів катерів до здачі курсових завдань, поповнення до встановлених норм усіх видів постачання, отримання у справному стані зброї і технічних засобів та інше.

Безпосередня підготовка катерів до бойових дій починається з отриманням бойового наказу (розпорядження). Вона складається з попередньої підготовки та остаточної підготовки.

Попередня підготовка катерів до бойових дій починається з отриманням бойового наказу (розпорядження) до початку підготовки до бою та походу. Заходи попередньої підготовки:

- проведення занять з офіцерським складом (літучки, групові вправи);
- проведення підготовки вахтових офіцерів;
- поповнення до встановлених норм усіх видів постачання;

- отримання боєзапасу;
- перевірка справного стану зброї і технічних засобів;
- виконання ремонту та подача заявок у відповідні ремонтні органи.

Командир групи катерів при підготовці до бойових дій усвідомлює поставлене бойове завдання, виконує необхідні розрахунки на підготовку катерів та орієнтує своїх найближчих помічників на поставлене бойове завдання, оцінює противника та свої сили, район бойових дій, а також інші фактори, які впливають на виконання бойового завдання, приймає рішення, ставить завдання командирам катерів. Роботу флагманських спеціалістів по підготовці катерів групи до бойових дій організує начальник штабу з'єднання.

На підставі оцінки обстановки здійснюється розрахунок маршруту переходу катерів, який містить: вибір і розрахунок курсів, швидкостей ходу та часу переходу.

Остаточна підготовка катерів починається за сигналом: «Катер до бою та походу підготувати».

Командири катерів з початком остаточної підготовки до бою та походу ставлять завдання на вихід своєму особовому складу. За цією командою весь особовий склад у суворій відповідності з розкладом і графіком підготовки до бою та походу займає свої місця та готує зброю і технічні засоби до бойового застосування для вирішення поставлених бойових завдань.

Підготовка катерів завжди повинна здійснюватися в повному обсязі незалежно від тривалості походу, складності поставленого завдання, фактичного стану та прогнозу погоди.

Під час безпосередньої приготування до бою та походу командир катера розробляє план знімання катера з якоря (швартових) і приймає рішення на вихід із бази. На картах з урахуванням гідрометеорологічних умов показується траєкторія руху катера з моменту підняття якоря, контрольні пеленги на момент зміни швидкості ходу, перекладки керма, зміни галса, контрольні та небезпечні ізоляції.

Ракетні катери бойові дії ведуть самостійно, у складі з'єднань, ударних груп, тактичних груп і у взаємодії з іншими силами у складі корабельних ударних з'єднань.

Склад ударних груп визначається рішенням командира

з'єднання, якому поставлене бойове завдання, на підставі аналізу складу сил противника, замислу виконання бойового завдання та наявності катерів у складі з'єднання, підготовлених до виконання завдання.

Типовий склад ТГ – 2-3 ракетні катери (ланка).

Типовий склад РКАУГ – 4 - 8 ракетних катерів (дивізіон).

Типовий склад з'єднання – 2 - 3 РКАУГ (2 - 3 дивізіони).

Принципи формування ударних груп:

- приблизно рівні дальності використання крилатих ракет катерами ударних груп для нанесення ракетного удару з однієї вогневої позиції;

- можливість нанесення масованих ракетних ударів для подолання протидії зенітних вогневих засобів і засобів РЕБ противника, а також ураження призначених об'єктів із заданою ефективністю;

- електромагнітна сумісність систем самонаведення ракет по їх кількості та типу;

- здатність зберегти бойову стійкість протягом всього період виконання бойового завдання;

- можливість найбільш повної реалізації маневрених якостей катерів, що входять до складу ударної групи;

- використання єдиної системи цілевказівки ракетній зброї катерів ударної групи;

- можливість надійного а керування катерами ударної групи.

Основою ведення бою ракетних катерів з надводними кораблями і суднами противника є нанесення раптових, випереджаючих, і масованих ракетних ударів по головних об'єктах, зі знищенням яких виконується поставлене бойове завдання.

Раптовість ракетних ударів забезпечується своєчасним виявленням противника, скритністю і швидкістю розгортання, високим ступенем готовності ракетної зброї, використанням ракет з дистанцій, що перевищують дальності виявлення ракетних катерів та використання по них зброї противником. Для забезпечення скритності розгортання і раптовості нанесення ракетних ударів повинні застосовуватися ВСП (АВСП, КВСП, БВСП), пасивні засоби виявлення та цілевказівки.

Перевага в дальності взаємного виявлення забезпечується:

- своєчасним і швидким шиккуванням бойового порядку і

нанесенням ракетних ударів по противнику негайно з виходом на вогневі позиції ТГ (РКаУГ);

- організацією тактичної розвідки і ВСП, які повинні бути дубльовані, резервовані та повинні мати бойову стійкість для забезпечення надійного використання крилатих ракет на максимальну дальність стрільби.

Основним способом бойових дій ракетних катерів проти надводних кораблів і суден є нанесення одночасного ракетного удару при централізованому керуванні стрільбою катерів командиром ударної групи.

Основним способом бойових дій ракетних катерів проти катерів противника є нанесення послідовних ракетних ударів при централізованому управлінні стрільбою катерів командиром РКаУГ з метою рівномірного обстрілу всіх виявлених груп катерів противника.

Одночасний ракетний удар по об'єктах (об'єкту), що перебувають в одному ордері, - це сукупність ракетних залпів ракетних катерів, яка розрахована на одночасний підхід до об'єктів (об'єкта), удару перших ракет залпів з інтервалом, що не перевищує 2 хвилини.

Послідовні ракетні удари з одного або декількох напрямків являють собою сукупність тактично взаємозалежних по об'єктах та за часом ракетних залпів катерів з інтервалом часу, що не дозволяє противнику відновити свою боєздатність, перешикувати ордер або ухилитися від наступних ударів.

Самостійні дії окремих тактичних груп та одиночних ракетних катерів за своїми бойовими можливостями організуються:

- при діях проти одиночних бойових надводних кораблів і суден;

- при розвитку успіху після удару по противнику інших сил;

- при знищенні кораблів радіолокаційного дозору, розвідки, ВСП, РЕБ, окремих груп кораблів і суден противника зі слабкою системою ППО.

Після нанесення ракетного удару ракетні катери здійснюють маневрування, спрямоване на відрив у найкоротший строк від противника за межі дальності використання ним зброї по катерах.

Торпедні катери ведуть бойові дії у складі тактичних груп і катерних ударних груп.

Основою ведення бою торпедними катерами з надводними кораблями і суднами противника є торпедна атака, що складається зі стрімкого зближення катерів з об'єктом атаки та масованого використання торпед по призначених об'єктах.

Як правило, торпедна атака виконується для розвитку успіху ракетного удару кораблів, катерів, морської авіації і БРВ. Стрімкість торпедної атаки досягається заняттям позиції залпу маневром на максимальній швидкості по найкоротшому шляху та нанесенням торпедного удару в найкоротший строк з максимальних розрахункових дистанцій. Масоване використання торпед досягається спільною залповою торпедною стрільбою катерів з одного або декількох напрямків з комбінованим використанням торпед, що рухаються прямо, що маневрують, і самонавідних торпед.

Під спільними торпедними атаками розуміються погоджені за місцем, часом і метою та об'єднані єдиним командуванням атаки декількох тактичних груп торпедних катерів. Тимчасові інтервали між атаками тактичних груп повинні виключати можливість послідовного відбиття їх противником або послідовним відхиленням.

Необхідна кількість ТГ торпедних катерів для спільної атаки розраховується, виходячи зі складу сил і бойового (похідного) порядку противника, ефективності його ПКО, залежно від характеру виконуваного завдання, складу своїх сил і засобів, що забезпечують бойові дії торпедних катерів, а також повинне бути таким, щоб при можливому відхиленні противника хоча б частина торпедних катерів могла вийти на позиції залпу і використати торпедну зброю. До спільної торпедної атаки, як правило, залучається дивізіон торпедних катерів.

При сильній вогневій протидії противника, для зменшення часу торпедної атаки позиція залпу по дистанції вибирається близькою до максимальної (граничної) дальності торпедної стрільби. При слабкій вогневій протидії противника, для збільшення ймовірності ураження цілі варто займати позицію залпу на менших дистанціях торпедної стрільби. Атака торпедних катерів завершується залповою стрільбою торпедами, що збільшує ефективність торпедних ударів з граничних дистанцій. При веденні торпедними катерами самостійних бойових дій по нанесенню удару

по головному об'єкту необхідно їх атаку випереджати ударами інших сил по кораблях охорони та кораблях радіолокаційного дозору на напрямку дій катерів.

Вихід торпедних катерів в атаку по головному об'єкту починається з моменту знищення кораблів охорони. Інтервал між ударами сил, що забезпечують, по кораблях охорони і торпедних катерів по головному об'єкту не повинен перевищувати часу, необхідного на перешикування кораблів охорони в ордері противника після нанесення ударів. Після виконання торпедного удару маневрування торпедних катерів повинне бути спрямоване на відрив від противника в найкоротший строк з метою виходу із зони його ефективного артилерійського вогню.

Ведення торпедними катерами бойових дій проти підводних човнів із використанням протичовнових торпед здійснюється відповідно до вимог керівних документів.

Ракетні катери ведуть бойові дії проти ЗБК, ДесЗ, Кон та інших груп кораблів противника самостійно або в складі КУГ та у взаємодії із ПС і береговими ракетними частинами ВМС. В будь-яких умовах виникнення бою ракетні катери повинні вести активні наступальні дії. За умовами виникнення і характером розвитку бій ракетних катерів проти ЗБК противника завжди буде зустрічним. Захоплення та утримання ініціативи, випередження противника у використанні зброї - основа перемоги в кожному бої.

В загалі етапами наступального бою катерів із групою кораблів (катерів) противника є:

- тактичне розгортання;
- нанесення першого ракетного удару;
- розвиток успіху наступними ударами ракетами й іншими видами зброї;
- перерозгортання для нанесення ударів по знову виявленому противнику;
- вихід з бою, збір і відхід.

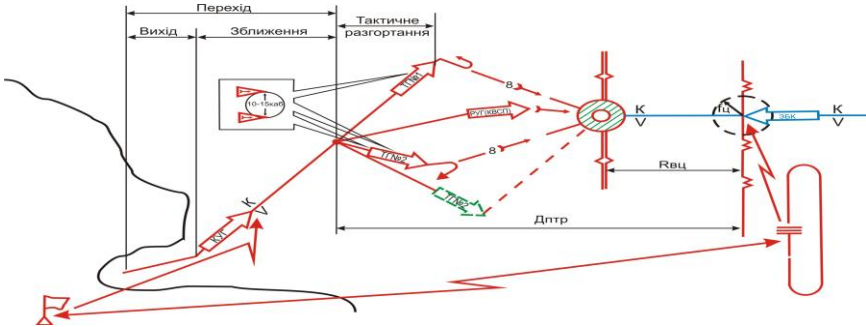

Рис.16.1.Перехід у район бойових дій і тактичне розгортання ракетних катерів (варіант)

Тактичне розгортання виконується з метою побудови катерів у бойовий порядок. Воно починається на маршруті розгортання у район бою, а в тих випадках, коли побудова похідного порядку недоцільна, – безпосередньо з пунктів базування (рис.16.1).

Бойовий порядок катерів – це взаємне розташування ударних груп і тих, що забезпечують, щодо противника та один відносно одного, орієнтоване на нанесення ракетного удару відповідно до рішення командира з'єднання катерів на бій.

Бойовий порядок повинен забезпечити:

- ефективне застосування засобів РЕБ;
- вільне маневрування при використанні зброї і відхиленні від ударів противника;
- маскування і дезінформацію з метою приховування від противника фактичного складу та розташування ударних груп і тих що забезпечують, у бойовому порядку.

Відповідно до обстановки та наявності сил окремі елементи бойового порядку можуть бути відсутні. Однак у всіх випадках поряд з ударними групами повинні бути передбачені групи розвідки і ВСП.

Бойовий порядок щодо місцезнаходження головного об'єкта удару або центру ордера противника задається ударним групам і тим, що забезпечують, призначенням позицій, які вони повинні зайняти і утримувати до нанесення ракетного удару.

Перешиккування з похідного порядку в бойовий повинне виконуватися в найкоротший строк, стрімко, з розрахунком

нанесення по противнику ракетного удару, що випереджає. Побудова бойового порядку закінчується заняттям ударними (тактичними) групами ракетних катерів призначених їм вогневих позицій, а групами, що забезпечують, - позицій для виконання своїх завдань.

Тактичне розгортання організується на підставі призначеного старшим начальником часу удару "С" (момент підходу перших ракет залпу до цілі або рубежу (району) удару). Тактичне розгортання ударних груп і тих що забезпечують, у призначені їм позиції здійснюється двома способами:

- відносно противника (рис.16.2),
- відносно зрівнювача (рис.16.3).

Тактичне розгортання відносно противника здійснюється при наявності досить повних даних про об'єкти удару, що надходять від розвідки. Змістом цього способу тактичного розгортання є заняття ударними (тактичними) групами і тими, що забезпечують, призначених позицій щодо противника. Щодо об'єктів удару - в точно призначений для них час. При цьому способі позиції груп, що забезпечують, можуть призначатися відносно інших груп (зрівнювача).

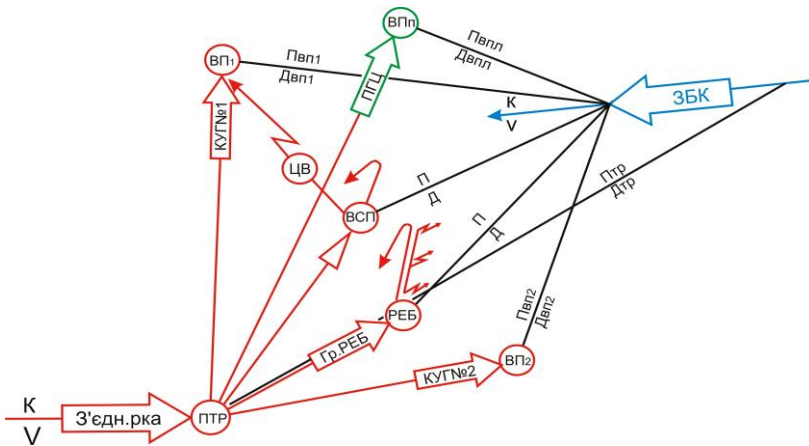

Рис.16.2. Побудова бойового порядку відносно противника способом призначення пеленгів і дистанцій

установленим темпом стрільби (тимчасовими інтервалами між черговими пусками ракет). Груповий ракетний залп – сукупність залпів декількох катерів, розрахованих на одночасний підхід до цілі перших ракет залпів всіх катерів. Груповий залп організується способом "за призначеним часом" або способом "одночасних пусків".

Основним є спосіб "за призначеним часом", при якому відповідно до призначеного командиром з'єднання катерів часу підльоту ракет до цілі визначається час їх пуску, що розраховує командир кожної групи катерів.

Спосіб "одночасних пусків" полягає в одночасному пуску ракет всіма катерами за командою командира групи і може застосовуватися, якщо час підльоту перших ракет залпів усіх груп не відрізняється між собою більше ніж на 20 с.

Оцінка обстановки, вибір цілі для нанесення ракетного удару й видача цілевказівки виконується командиром з'єднання (групи) на підставі аналізу радіолокаційної обстановки.

Ракетна стрільба катерів може виконуватися зі строю фронту, клина або уступу. Найбільш зручним при нанесенні ракетного удару є стрій фронту. Він максимально забезпечує зручність керування стрільбою та маневруванням. В умовах безпосередньої загрози ЗПН противника ракетна стрільба може виконуватися зі строю клину.

Для нанесення ракетного удару катер при самостійних діях здійснює пошук, розпізнання і вибір об'єкта удару за допомогою власної РЛС. При виборі цілі для нанесення удару командир катера керується поставленим бойовим завданням, даними розвідки і взаємним розташуванням кораблів (катерів) противника.

Залежно від характеру об'єкта удару (класу корабля, ступеня очікуваної протидії й т.п.) і тактичної обстановки ракетна стрільба ведеться одиночними пусками, дво- або чотириракетними залпами. Ракетна стрільба ведеться:

- по крейсерах – чотириракетним залпом;
- по ескадрених міноносцях, фрегатах – дво- або чотириракетним залпом;
- по транспортах, тральщиках і катерах – дворакетним залпом.

При нанесенні ракетних ударів по кораблях, що перебувають на малих відстанях від узбережжя, необхідно враховувати можливість захоплення ГСН берегових об'єктів. При знаходженні

кораблів у смузі 4-7 км від берега вогнева позиція катерів повинна вибиратися так, щоб напрямок стрільби був убік моря або уздовж узбережжя.

У випадку, коли всі РЛС катера подавлені перешкодами і не можуть забезпечити цілевказівку ракетній зброї, удар наноситься виконанням ракетної стрільби за даними цілевказівки від зовнішніх джерел або за результатами візуального спостереження.

Після нанесення ракетного удару радіотехнічне озброєння катера (катерів) застосовується для висвітлення обстановки в інтересах:

- забезпечення після залпового маневрування;
- спостереження результату ракетного удару;
- виявлення об'єктів для наступних ударів;
- забезпечення використання зброї на самооборону;
- забезпечення навігаційної безпеки катерів, що беруть участь

в ударі.

Командир катера (з'єднання) зобов'язаний організувати спостереження за результатами ракетного удару, застосовуючи радіотехнічні засоби.

Після нанесення запланованих ракетних ударів командир з'єднання оцінює обстановку і приймає рішення на розвиток успіху нанесенням наступних (повторних) ракетних ударів, застосовуючи спеціально призначені групи ракетних катерів або формуючи додаткові ударні групи із числа катерів, що не розрядилися. Організація і напрямок відходу з району бою всіх сил, що беруть участь у нанесенні ракетного удару, повинні передбачатися в рішенні командира з'єднання і здійснюватися відповідно до фактичної обстановки та з розрахунком найшвидшого виходу сил із зони дії зброї противника.

Основний зміст підготовки торпедних катерів до виконання бойового завдання аналогічний змісту підготовки ракетних катерів. При підготовці торпедних катерів до бойових дій варто враховувати додатково окремі положення, властиві тільки торпедним катерам.

При виборі об'єктів удару і складу ударних (тактичних) груп торпедних катерів необхідно враховувати, що позиції залпу торпедних катерів, як правило, призначаються в зоні ураження артилерійської та ракетної зброї не тільки кораблів охорони, але і об'єктів атаки. Тому для виконання завдання, крім знищення

головних об'єктів, необхідно знищення або вивід зі строю окремих кораблів охорони і кораблів РЛД, здатних здійснити протидію атакуючим торпедним катерам.

Для нанесення удару по кораблях охорони може передбачатися застосування спеціально виділених торпедних катерів або інших сил, що забезпечують, а вихід торпедних катерів в атаку по головному об'єкту планується, як правило, після ураження кораблів охорони.

Кількість груп, їх склад і розташування щодо противника залежить від можливостей об'єкта удару ухилитися від атаки катерів. При виконанні торпедної атаки з одного борту у вузькому секторі, тобто при мінімальній кількості напрямків атаки торпедні катери зазнають менших втрат від артилерійського вогню й ракетних залпів кораблів противника. Однак при цьому полегшується відхилення кораблів противника від атакуючих катерів приведенням їх на кормові курсові кути і збільшується час атаки, а отже, і час перебування катерів у зоні ефективного вогню засобів ПКО. Тому кількість груп і напрямків їх атак повинні бути такими, щоб при відхиленні противника хоча б частина торпедних катерів могла вийти в позиції залпу і використати торпедну зброю.

Ударна група торпедних катерів (дивізіон) діє у складі двох-трьох тактичних груп, кожна з яких включає два-три торпедні катери. Ударна група завдає удару із двох або більше напрямків, при цьому на кожному напрямку діє тактична група.

Ракетні катери можуть залучатися до нанесення ударів по надводних кораблях у пунктах базування, на рейді та біля причалів крилатими ракетами тільки з радіолокаційними головками самонаведення, а по берегових об'єктах, що мають радіолокаційну і теплову контрастність на місцевості, - крилатими ракетами з радіолокаційними й тепловими головками самонаведення.

Нанесення ударів крилатими ракетами по берегових об'єктах і по кораблях у базах повинно виконуватися з обмеженою метою і може бути доцільним у випадках:

- демонстративних бойових дій,
- участі катерів у нанесенні масованого удару різнорідних сил по площадних об'єктах,
- виконання завдання морально-психологічного впливу на противника.

В окремих випадках групі ракетних катерів може бути поставлене завдання нанесення ракетного удару по береговому об'єкту, що має достатню радіолокаційну або теплову контрастність, з метою заподіяти йому матеріальний збиток. Вогнева позиція катера при нанесенні ракетного удару по береговому об'єкту повинна призначатися, як правило, за межами досяжності стаціонарних вогневих засобів противника. Визначення району вогневого маневрування ракетних катерів для призначення в ньому районів вогневих позицій (основних і запасних) виконується графічно на карті.

Планове аерофотографування призначених об'єктів удару доцільно робити для аналізу розташування кораблів у порту або інших точкових об'єктів на місцевості. Результати розвідки наносяться на карту великого масштабу й служать вихідним матеріалом для ухвалення рішення на ракетний удар по берегових об'єктах або кораблях у порту для цілерозподілу, а також упізнання цілей їх при пошуку перед нанесенням удару.

Пошук, упізнання цілей і видача цілевказівки катерам у межах прямої оптичної видимості у світлий час доби при відсутності атмосферних опадів і туману можуть виконуватися за допомогою оптичних візирів. При нанесенні ракетних ударів по контрастних у радіолокаційному відношенні берегових цілях цілевказівку і цілерозподіл варто робити по зовньошному індикатору РЛС аналогічно нанесенню удару по морській цілі.

Нанесення удару припиняється після пуску призначеної кількості ракет. При нанесенні одночасного ракетного удару декількома групами по точкових берегових об'єктах керування ракетною стрільбою повинне бути централізованим. Груповий залп формується способом "за призначеним часом".

При нанесенні ракетних ударів із прицільною стрільбою по берегових об'єктах, розташованих за межами прямої радіолокаційної видимості ракетних катерів, у бойовому порядку групи повинен передбачатися КВСП, висунутий для прив'язки свого місця до берегових орієнтирів і забезпечення даними для ракетної стрільби інших катерів по радіолокаційних контрастних берегових об'єктах. Нанесення ракетного удару неприцільною стрільбою по площадних об'єктах без використання ГСН крилатими ракетами може виконуватися з метою морально-психологічного впливу на

противника. Ураження таких об'єктів цим способом вимагає великої витрати крилатих ракет.

У період бойового маневрування ракетних катерів для нанесення ракетного удару по берегових об'єктах великих розмірів виконується:

- прив'язка до берегових орієнтирів або визначення місць стріляючих катерів за допомогою радіонавігаційних систем високої точності;
- уточнення часу приходу в точку пуску крилатих ракет;
- призначення бойового курсу, пеленга стрільби і швидкості ходу катерів;
- призначення астрономічного часу пуску ракет;
- остаточна підготовка комплексу крилатих ракет до стрільби та їх пуск.

16.2. Особливості розгортання і ведення бою ракетними катерами

Розгортання з'єднання ракетних катерів здійснюється окремими ударними групами або в загальному похідному порядку.

Розгортання окремими ударними групами виконується:

- при великому видаленні району бойових дій;
- при слабкій протидії противника;
- у прибережних районах, де оборона забезпечується силами і засобами військово-морських баз і частинами ППО;
- в умовах малої видимості і в інших випадках, коли недоцільно привертати увагу противника.

Розгортання в загальному похідному порядку виконується при значному видаленні району бойових дій від місць дислокації катерів та при очікуванні сильної протидії противника.

Похідний порядок, як правило, випадку включає:

- ударні групи ракетних і торпедних катерів;
- тактичну розвідку (розвідувально-ударні групи катерів, літаків і вертольотів);
- виносні спостережні пункти (АВСП, КВСП);
- корабель РЛД;
- групу введення в оману;
- групу РЕБ;

- винищувальне прикриття.

В конкретних умовах обстановки ті або інші елементи похідного порядку можуть бути відсутні, а їх функції можуть суміщатися і виконуватися іншими групами катерів або кораблів по призначенню командування. При побудові похідного порядку з'єднання катерів розташування його елементів повинне забезпечувати ведення зустрічного бою без додаткового перешикування сил, тобто похідний порядок повинен максимально наближатися до бойового. Катери, літаки та вертольоти зі складу груп похідного порядку, висунутих на небезпечному напрямку, одночасно виконують функції ВСП.

Похідний порядок з'єднання катерів призначений для визначення взаємного розташування ударних груп і тих, що забезпечують, окремих катерів, кораблів і літаків для забезпечення всіх видів оборони та захисту на переході морем, швидкого перешикування сил в бойовий порядок для виконання поставленого завдання. Воно включає розрахунки віддалення розвідувально-ударних груп від ударних груп, віддалення кораблів РЛД та винищувального авіаційного прикриття.

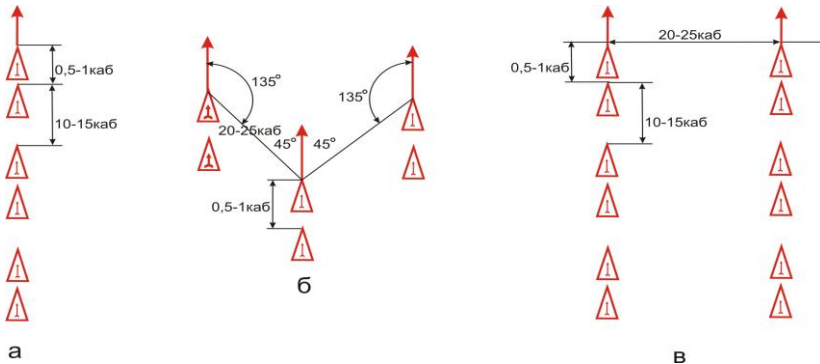

Рис.16.4. Типові похідні порядки катерів:

а — стрій кільватера ударної групи(ордер № 1), б — стрій зворотного клина ударної групи (ордер №2), в — стрій двокільватерної колони з'єднання катерів (ордер № 3)

Типові похідні порядки і типовий варіант похідного порядку для з'єднання ракетних катерів наведені на рис.16.4 і 16.5.

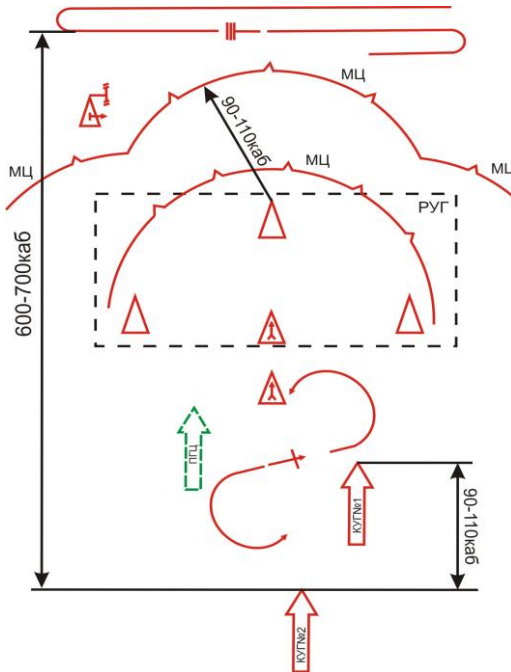

Рис.16.5. Похідний порядок з'єднання катерів

Тактична розвідка організується та ведеться для своєчасного виявлення противника, що є об'єктом удару, наведення на нього своїх сил і видачі цілевказівки ударним групам.

Розвідувально-ударні групи є передовими загонами з'єднання катерів. Вони виконують завдання знищення одиночних кораблів і корабельних груп розвідки, КРЛД і КВСП противника. Ці групи повинні бути готові наносити ракетні удари, що забезпечують, для ослаблення головних сил противника, сковування їх маневру та зв'язування противника боєм на певний проміжок часу.

Мінімальне віддалення розвідувально-ударної групи від основних сил з'єднання катерів залежить від обраної дальності вогневої позиції для нанесення удару по противнику при забезпеченні цілевказівки розвідкою, часу виявлення противника катерами розвідки та можливостями існуючої РЛС щодо виявлення кораблів (катерів) противника.

Основні завдання тактичної розвідки в інтересах дій бойових катерів:

- виявлення на заданих рубежах (у районі) сил противника, по яких планується нанесення ударів;

- виявлення (уточнення) складу сил, бойового (похідного) порядку, місця головної цілі, параметрів руху, характеру дій, ступеня боєздатності та намірів противника;

- виявлення інших сил противника, здатних перешкодити катерам виконати поставлене завдання;

- виявлення груп введення в оману;

- стеження за виявленим противником та забезпечення наведення катерів ударних груп для використання зброї;

- уточнення воєнно-географічних особливостей району, що впливають на результати бою;

- виявлення результатів нанесених по противнику ударів.

Організація розвідки передбачає:

- постановку завдань силам розвідки по етапах, рубежах і об'єктах, час початку та закінчення розвідки;

- порядок одержання розвідувальних відомостей (строки, засоби зв'язку, адресати);

- контроль за діями розвідника по виконанню поставлених завдань, його місце, а також своєчасне його перенацілювання у відповідності з обстановкою;

- забезпечення бойової стійкості розвідника;

- облік, аналіз і своєчасна доповідь командуванню розвідувальних відомостей що надходить на командний пункт.

Основні способи ведення розвідки: пошук, стеження за виявленим противником, спостереження в заданому районі, розвідка боєм.

З метою використання зброї ракетними катерами з максимально можливих відстаней стрільби застосовуються виносні спостережні пункти. Як ВСП можуть бути застосовані надводні кораблі і катери, спеціально підготовлені вертольоти та літаки, а при діях у своїх прибережних районах - берегові стаціонарні й рухомі радіолокаційні станції і пости. Керування ВСП на переході морем та в бою здійснюється командиром ударної групи.

На ВСП покладають такі функції:

- своєчасне заняття позиції (району) маневрування, виявлення кораблів противника і стеження за ними;

- визначення координат і параметрів руху цілей, визначення

складу та побудови сил противника;

- видача даних для стрільби ракетним катерам;
- виявлення помилкових цілей і кораблів, що ставлять перешкоди;
- забезпечення режиму скритності та маскуванню в період пошуку противника і видачі даних для стрільби;
- спостереження за результатами стрільби, діями противника і передавання відповідної інформації на стріляючі катери.

Тактичне маскуванню повинно здійснюватися безперервно протягом усього періоду бойових дій у тісному поєднанні із заходами РЕБ. Мета тактичного маскуванню – приховування від противника складу і дій своїх сил.

Основні завдання тактичного маскуванню катерів:

- зниження ймовірності виявлення противником катерів у базі, у місцях розосередження і на переході морем;
- виключення або перешкоджання можливості виявлення противником складу сил, напрямків і часу передбачуваних дій;
- приховування розгортання катерів;
- приховування від противника до початку бойового зіткнення тактико-технічних параметрів, тактичних прийомів використання зброї, способів застосування і параметрів радіоелектронних засобів.

Теплове, звукове і зорово-оптичне маскуванню сил забезпечується діями, мета яких – зробити катери менш помітними для всіх засобів спостереження противника.

Демонстративні дії виконуються з метою введення противника в оману щодо характеру та районів бойових дій.

Демонстративні дії організуються на принципі відволікання частини сил противника на другорядні або помилкові напрямки. Максимальний ефект від дій демонстративної групи досягається виходом її одночасно з ударними групами на рубежі виявлення противником, але з іншого напрямку. Склад і дії демонстративної групи повинні повністю імітувати ударну групу катерів. Для ведення демонстративних дій повинні виділятися бойові катери, вертольоти і катери-мішені залежно від умов обстановки.

Протиповітряна оборона катерів є одним із видів оборонних бойових дій, що проводяться з метою забезпечення бойової стійкості з'єднання катерів від впливу засобів повітряного нападу противника. Через обмежені можливості власних засобів ППО катерів в

інтересах з'єднання катерів необхідне залучення для знищення засобів повітряного нападу і їх носіїв винищувальної авіації прикриття, кораблів і літаків радіолокаційного дозору, спеціально доданих з'єднанню катерів надводних кораблів із сильними засобами ППО.

Розташування катерів в ордерах і строях повинне забезпечити взаємодію зенітних вогневих засобів. Вогнева взаємодія може бути повною і частковою. При повній вогневій взаємодії кожен катер своїми ЗВЗ може прикрити будь-який катер з'єднання, при частковій вогневій взаємодії - тільки найближчі сусідні катери.

Оптимальним порядком в інтересах використання ЗВЗ катерів є ордер, у якому забезпечується повна вогнева взаємодія. Мінімальна дальність до цілі, що забезпечує своєчасне переведення засобів ППО в бойову готовність № 1 і централізоване керування ними, є рубежем оголошення бойової тривоги.

Рубежі оголошення бойової тривоги розраховуються з урахуванням загального часу готовності зброї, дальності дії ЗВЗ катерів і швидкості польоту повітряної цілі.

16.3. Дії катерів при виконанні додаткових завдань

Торпедні катери можуть залучатися для ставлення мінних загороджень, а також – для телекерування мінами. Найбільш характерними способами ставлення мін торпедними катерами є ставлення мінних загороджень зі строю розімкнутого кильватера і уступу.

Ставлення мін в одну лінію зі строю розімкнутого кильватера виконується одночасно всіма катерами групи з одворотом їх "всі одночасно" від пеленга катер, що рухається у призначену сторону. Після закінчення ставлення мін катери відвертають у ту ж сторону на 60-80° від курсу ставлення і відходять від поставленого мінного загородження на безпечну відстань (не менше 15 каб), після чого діють відповідно до вказівок командира групи катерів.

Ставлення мін в одну лінію зі строю уступу виконується послідовно, починаючи з головного катера. Зі ставленням останньої міни катер, що йде попереду, дає сигнал про початок ставлення катеру, що йде позаду, який, одержавши сигнал, приступає до ставлення мін.

При ставленні мінних загороджень зв'язок між катерами здійснюється мінімальним числом умовних сигналів, переданих зоровими засобами (прапорами, вузько направленими сигнальними ліхтарями), а при недостатній видимості, що виключає їх застосування (щільний туман, сніжний заряд), - за допомогою ЗАЗ та УКХ.

За своїм тактико-технічними характеристиками катери здатні висаджувати розвідувальні групи на узбережжя противника (знімати з узбережжя). Успіх висадки (знімання) розвідувальних груп забезпечується:

- дотриманням скритності підготовки і проведення висадки (знімання);

- підготовленістю особового складу катерів і розвідувальних груп до швидких та рішучих дій при висадці (знімання) у різних умовах обстановки;

- знанням офіцерським складом катерів і особовим складом розвідувальних груп районів висадки;

- чіткою організацією розпізнавання, зв'язку між розвідувальними групами і катерами.

Кількість катерів, виділених для висадки (знімання) розвідувальної групи, залежить від чисельності її особового складу, способу виконання завдання та конкретної обстановки на переході морем і у районі висадки (знімання). Залежно від обстановки для забезпечення висадки можуть виділятися надводні кораблі (катери) і авіація. Кораблі (катери) і літаки забезпечення висадки залучаються для ведення розвідки на переході морем, дорозвідки пунктів висадки (знімання), а також для прикриття катерів у районах висадки (знімання) від кораблів противника.

Висадки (знімання) розвідувальних груп з катерів повинна здійснюватися в темний час доби або при малій видимості. Залежно від обстановки та застосовуваних засобів висадки (знімання) може виконуватися способами:

- у спеціальному водолозному спорядженні за допомогою засобів руху під водою (підводних засобів, що буксирують);

- у спорядженні для плавання під водою;

- за допомогою саморушних і гребних шлюпок, надувних гумових човнів;

- безпосередньо з катерів на берег за допомогою трапа або

увбрід.

Спосіб висадки (знімання) розвідувальної групи вказується щораз із ставленням завдання на висадку (знімання). Висадка розвідувальної групи на берег виконуються тільки при сприятливих обставинах. У випадку виявлення противником знаходження катерів у районі висадки або самої висадки вона переноситься в запасний район або на інший строк, передбачений планом. Після висадки розвідувальної групи залежно від плану дій катери або повертаються в базу, або очікують повернення розвідників у призначеному районі.

При зніманні розвідувальної групи, прибувши в район і ознайомившись із пунктом знімання, командир знімання (офіцер, призначений командиром з'єднання) повинен установити спостереження за сигналами з берега і почати знімання розвідувальної групи тільки після одержання заздалегідь устанавленого сигналу. Одержання правильного сигналу з берега не звільняє командира зніманні від вживання необхідних заходів обережності на випадок виявлення на березі засідки противника. З цією метою треба мати чітку систему впізнавання між розвідувальними групами, силами, що переправляють, та висаджувальними засобами і катерами.

Бойові катери можуть залучатися до блокади противника в таких випадках:

- при блокаді надводних кораблів противника в пунктах базування;
- при блокаді каналів, заток у замкнутих морях;
- при блокаді острова (групи островів).

При блокаді надводних кораблів у пунктах базування ракетні та торпедні катери ведуть бойові дії з метою недопущення виходу противника або сковування його дій. Як правило, катери діють уночі, авіація в удень.

При блокуванні каналів, заток у замкнутих морях катери ведуть бойові дії для встановлення контролю за оперативним режимом на театрі, здійснюють огляд суден, перевіряють дотримання пропускнуго режиму і недопущення (сковування) проходу протокою кораблів противника.

У блокаді острова (групи островів) катери ведуть бойові дії для зривання або утруднення підвозу підкріплень, військової техніки, засобів матеріально-технічного забезпечення, евакуації

цінностей і т.п.

Ракетні та торпедні катери, які залучаються до морської блокади, можуть вирішувати завдання знищення кораблів і суден противника в морі і базах. Торпедні катери при веденні блокадних дій можуть залучатися до ставлення мінних загороджень (банок) у районах баз, портів і на морських комунікаціях.

Ракетні та торпедні катери залежно від поставлених завдань і особливостей морського театру можуть брати участь у ближній (тісній) блокаді, коли кораблі противника при виході з бази неминуче входять у бойове зіткнення з катерами, або в далекій (широкій) блокаді, при якій противник може не входити в бойове зіткнення з катерами. При організації блокадних дій створюються ударні групи ракетних і торпедних катерів, що діють самостійно або разом з іншими силами.

Метою прикриття протичовнових сил, Кон і ДесЗ від ударів надводних кораблів є недопущення ураження багатоцільових, десантних кораблів і суден загонами бойових кораблів противника. Основне завдання загону прикриття - знищення кораблів, що протидіють протичовновим силам, Кон або ДесЗ. Завдання прикриття з'єднання катерів може виконувати самостійно або разом з іншими силами. Основними об'єктами ударів катерів при прикритті сил від ударів надводних кораблів противника є бойові надводні кораблі з ПКР класу "корабель - корабель" і з універсальним ракетним та артилерійським озброєнням: крейсери КРЗ, ескадрені міноносці КРЗ, фрегати КРЗ, ракетні і торпедні катери.

Прикриття протичовнових сил ракетними катерами може здійснюватися на переході морем у межах радіуса дій катерів і у районах пошуку підводних човнів та на протичовнових рубежах. Прикриття Кон і ДесЗ, як правило, організують: у пунктах завантаження, посадки і укриття; на переході морем у межах радіуса дій катерів; у районах збору та формування; у районах висадки десанту.

Прикриття протичовнових сил, Кон або ДесЗ катерами може здійснюватися такими способами:

- безпосереднім супроводом на переході,
- з районів маневрування (очікування),
- з пунктів маневрового базування.

Прикриття безпосереднім супроводом на переході виконується, як правило, при наявності погрози раптового нападу. При цьому способі прикриття катери висуваються на небезпечний напрямок. Розрахунок їх віддалення від сил, що прикривають, виконується для кожного конкретного випадку з урахуванням озброєння кораблів противника та можливості розвідки по виявленню противника.

Прикриття способом із районів маневрування (очікування) застосовується у випадках, коли встановлений рубіж виявлення ЗБК не забезпечує своєчасне тактичне розгортання катерів із пунктів маневрового базування.

Прикриття способом з пунктів маневрового базування (якірних стоянок) застосовується в тих випадках, коли розвідка забезпечує виявлення ЗБК на рубежі, достатньому для своєчасного виконання тактичного розгортання катерів із пункту маневрового базування, нанесення удару та знищення кораблів противника до їх підходу до встановленого рубежу прикриття.

При всіх способах прикриття катери повинні наносити удари по ЗБК і вести з ним бій на відстані від сил, що прикривають. Це виключає можливість поразки своїх сил ракетною, артилерійською або торпедною зброєю кораблів противника. Тому для забезпечення своєчасного тактичного розгортання катерів у район бою з ЗБК розраховуються та устанавлюються: рубіж прикриття своїх сил, рубіж виявлення ЗБК розвідкою і рубіж удару по ньому.

Мета прикриття розгортання підводних човнів - недопущення виявлення та ураження підводних човнів протичовновими кораблями противника. Основне завдання бойових катерів при прикритті розгортання підводних човнів - знищення або вивід зі строю, подавлення або витиснення з маршрутів розгортання протичовнових кораблів противника, що перешкоджають розгортанню підводних човнів у райони бойових дій.

Об'єктами ракетних і торпедних ударів катерів при прикритті розгортання підводних човнів є бойові кораблі противника, що здійснюють пошук і знищення підводних човнів, а також ЗБК, що прикривають свої КПУГ. Прикриття розгортання підводних човнів з'єднанням катерів може здійснюватися з пункту маневрового базування і з району маневрування (очікування).

Спосіб прикриття розгортання підводних човнів катерами із

пункту маневрового базування може застосовуватися у випадках, коли маршрути розгортання підводних човнів знаходяться на відстані, що відповідає радіусу дії катерів, і забезпечується своєчасне тактичне розгортання катерів для нанесення ударів по кораблях противника.

Основним способом прикриття розгортання підводних човнів катерами є прикриття з району маневрування (очікування). Район маневрування - це ділянка моря, розміщена таким чином, що при маневруванні в її межах катерам забезпечується своєчасне тактичне розгортання для нанесення удару по кораблях противника до підходу їх до рубежу прикриття підводних човнів, які розгортаються. Розміри району маневрування повинні забезпечувати вільне маневрування ударної групи катерів і можливість їх відхилення від атак противника.

При фланговій загрозі дій кораблів противника район маневрування призначається на небезпечному напрямку за межами смуги розгортання підводних човнів. При загрозі дій кораблів противника з різних напрямків район маневрування (очікування) призначається в межах смуги розгортання підводних човнів. Основою для призначення району маневрування (очікування) катерам є рубіж прикриття, що призначається при ставленні завдання. Щодо рубежу прикриття командир з'єднання катерів розташовує рубіж удару і виявлення кораблів противника. Маневрування катерів, що прикривають підводні човни, при тактичному розгортанні та веденні бою не повинне сковувати розгортання підводних човнів і створювати їм перешкоди у впізнаванні своїх сил забезпечення.

У мирний час завдання прикриття розгортання підводних човнів з'єднанням катерів виконується відволіканням на себе або витисненням надводних кораблів противника з маршрутів розгортання підводних човнів з метою забезпечення найбільшої скритності їх дій. З підвищенням бойової готовності за наказом командуючого ВМС за з'єднаннями надводних кораблів противника, призначеними для протидії розгортанню підводних човнів, установлюється безперервне стеження на дистанціях, що забезпечують катерам нанесення удару з початком бойових дій у найкоротший строк.

Запитання для самоконтролю

1. Які принципи формування ударних груп катерів?
2. Які способи бойових дій ракетних катерів проти надводних кораблів і суден?
3. У чому зміст тактичного розгортання бойових катерів?
4. Назвіть порядок нанесення удару ракетними катерами.
5. Які основні завдання тактичної розвідки в інтересах дій бойових катерів?
6. Які завдання тактичного маскуванню бойових катерів?
7. Назвіть особливості застосування бойових катерів при веденні блокадних дій.
8. Назвіть способи прикриття надводних кораблів і суден бойовими катерами.

Р о з д і л П.

Бойові дії родів ВМС

Г л а в а 17. Бойові дії підводних човнів

17.1. Бойові дії підводних човнів проти наземних об'єктів

До ведення бойових дій проти наземних об'єктів залучаються атомні і дизельні ракетні підводні човни з балістичними та крилатими ракетами. В окремих випадках завдання по ураженню наземних об'єктів може бути поставлено підводним човнам з торпедами і протичовновими ракетами.

Головним завданням ракетних підводних човнів при діях проти наземних об'єктів є нанесення потужних ударів по території противника з метою підриву його воєнно-економічного потенціалу, дезорганізації системи державного та військового управління. У відповідності з цим першочерговими об'єктами ударів ракетних підводних човнів можуть бути:

- важливі воєнні, воєнно-економічні і адміністративно-політичні центри;
- стратегічні засоби ядерного нападу та угруповання збройних сил противника;
- центри керування стратегічними силами, силами і засобами

протичовнової і протиракетної оборони.

Ракетні підводні човни з балістичними ракетами застосовуються, як правило, для нанесення ударів по стратегічних об'єктах підвищеної живучості, прикритих розвиненою системою ППО та розташованих у глибині території противника. Вони можуть наносити удари по одній або декількох цілях як зі зміною, так і без зміни вогневої позиції.

Підводні човни з крилатими ракетами залучаються для нанесення ракетних ударів по наземних об'єктах, що розташовані на узбережжі і прикриті слабо розвиненою системою ППО, а також по кораблях і суднах в портах, базах і на внутрішніх рейдах. Вони використовують зброю по одній цілі з однієї вогневої позиції.

Підводним човнам з торпедною зброєю призначаються об'єкти, розташовані безпосередньо біля урізу води. Підводні човни з протичовновими ракетами можуть наносити удари по об'єктах, що розташовані у прибережній смузі.

Райони бойових дій ракетним підводним човнам призначаються, враховуючи положення об'єктів удару, глибини і ефективності систем ПЧО і ПРО (ППО) противника, характер фізико-географічних умов на театрі, можливості ракетних і навігаційних комплексів підводних човнів. Взагалі при призначенні районів бойових дій намагаються запобігти шаблону та забезпечити найбільшу ефективність використання ракетної зброї.

Ракетні підводні човни з балістичними ракетами великої дальності діють у районах, розташованих за межами ефективної протичовнової зони противника і у своїх територіальних водах. Вони можуть залучатись до нанесення ударів із маршрутів розгортання і бойового патрулювання, а також – безпосередньо із пунктів базування, якщо об'єкти ураження знаходяться у межах досяжності їх зброї.

У мирний час при несенні бойової служби основним завданням ракетних підводних човнів є бойове патрулювання та бойове чергування у встановленій готовності до нанесення ударів по призначених об'єктах. На бойовому патрулюванні їм призначаються райони або маршрути бойового патрулювання. Маршрут бойового патрулювання представляє собою смугу, в межах якої вони здійснюють маневрування у встановленій готовності до нанесення удару по призначених об'єктах.

Для прикриття районів бойових дій ракетних підводних човнів підводні човни, що забезпечують, висуваються у виявлені райони дій корабельних протичовнових сил противника або розташовуються на небезпечному напрямку. При охороні районів бойових дій, районів і маршрутів бойового патрулювання підводні човни, що забезпечують, здійснюють пошук протичовнових сил противника поблизу вказаних районів і маршрутів.

Дальня охорона передбачає рух підводних човнів, що забезпечують, в єдиному бойовому порядку з ударними підводними човнами попереду по курсу або на небезпечному напрямку що загрожує. Вона організується, як правило, на маршрутах бойового патрулювання.

При ближній охороні підводні човни, що забезпечують, вирішують завдання по охороні та обороні ударних підводних човнів, слідуючи з ними у загальному строю на дальностях надійного гідроакустичного зв'язку, тобто у складі тактичної групи.

Залежно від наказу командного пункту пуск ракет по призначених цілях ракетні підводні човни можуть проводити у найкоротший термін або у призначений момент часу. Наказ про пуск ракет у найкоротший термін означає, що пуск першої ракети з підводного човна повинен бути проведений одразу ж по виконанню всіх передстартових операцій. Проміжок часу від отримання наказу до пуску першої ракети в цьому випадку визначається технічними можливостями ракетного комплексу. При раптовому початку ракетної війни пуск ракет в найкоротший термін найбільш повно забезпечить виконання бойового завдання. Забезпечення готовності до нанесення ракетного удару в найкоротший термін з отриманням наказу є найважливішим завданням ракетних підводних човнів, що несуть бойову службу. Наказ про пуск ракет у призначений момент часу вимагає здійснити пуск першої ракети точно в цей час. Такий варіант пуску ракет дозволяє організувати нанесення одночасного удару всіма ракетними підводними човнами, що розгорнуті в морі та несуть бойове чергування.

Бойові дії ракетних підводних човнів по знищенню наземних об'єктів на території противника складаються із таких етапів:

- підготовка до бойового походу та перехід у район бойових дій, бойового патрулювання;

- дії у призначених районах і на маршрутах до отримання сигналу на використання ракетної зброї;
- дії з отриманням сигналу на використання зброї;
- після стартове маневрування;
- перерозгортання для вирішення інших завдань або повернення у базу.

Підготовка ракетного підводного човна до бойового походу, вихід із пункту базування та перехід в район бойових дій здійснюються відповідно до загальних положень, визначених бойовими документами. На переході морем особливо важливим є недопущення прихованого стеження за підводними човнами з боку противника. При встановленні факту стеження приймаються заходи до рішучого відриву від противника. Якщо відрив окажется неможливим, підводні човни сповіщають про це на КП та у подальшому діють за наказом.

З прибуттям у призначений район або у вихідну точку на маршруті бойового патрулювання організується дорозвідка, призначаються режим руху і характер маневрування, встановлюється періодичність проведення корекції місця й поправки системи курсовказання. Дорозвідка в районі бойових дій, в районі і на маршруті бойового патрулювання спрямовується на уточнення тактичної, навігаційної і гідрометеорологічної обстановки. При цьому особлива увага приділяється виявленню складу протичовнових сил у районі, характеру їх дій і засобів, що застосовуються для пошуку підводних човнів.

Режим руху і характер маневрування ракетних підводних човнів у районах бойових дій, у районах і на маршрутах бойового патрулювання до отримання сигналу на використання зброї повинні забезпечувати найбільшу прихованість і постійну готовність до пуску ракет при дотриманні встановленого режиму зв'язку зі командним пунктом. На маршруті бойового маневрування визначені командиром режим руху і характер маневрування, крім того, повинні забезпечувати рух підводного човна по маршруту з встановленою генеральною швидкістю. Відповідно до перерахованих вимог маневрування ракетних підводних човнів у районах бойових дій, у районах і на маршрутах бойового патрулювання здійснюється малошумною швидкістю ходу на

глибинах, що забезпечують найбільшу прихованість, своєчасне отримання сигналів бойового управління, наказів та інформації з командного пункту, спостереження за обстановкою.

Для забезпечення постійної готовності до використання ракетної зброї маневрування підводного човна до отримання наказу на стрільбу здійснюється таким чином, щоб максимальний час він був на курсах, які забезпечують досяжність завданих цілей по пеленгу та найбільш сприятливі умови роботи навігаційного комплексу по параметрах хитавиці.

З отриманням сигналу на використання ракетної зброї та прийняттям командиром підводного човна рішення на стрільбу починається бойове маневрування. Воно виконується з метою забезпечити найбільшу ефективність використання ракетної зброї і відповідно до цього з цим повинно бути спрямоване на створення сприятливих умов підготовки та здійснення старту ракет.

Бойове маневрування складається із маневрування для заняття бойового курсу і стартової глибини, маневрування на бойовому курсі і виконання стрільби ракетами. Бойовий курс призначається командиром підводного човна на підставі аналізу обстановки і відпрацьованого БІКС допустимого сектора бойових курсів. При призначенні бойового курсу намагаються забезпечити стрільбу ракетами із раніше призначеної вогневої позиції, прихованість і навігаційну безпеку підводного човна.

На бойовому курсі проводяться розрахунки вихідних даних стрільби, передстартова підготовка ракетного комплексу і стрільба ракетами. Час знаходження підводного човна на бойовому курсі визначається виконанням вказаних операцій і залежить від технічних можливостей ракетного комплексу.

Швидкість ходу ракетного підводного човна на бойовому курсі повинна бути постійною і забезпечувати стрільбу ракетами, гарну керованість по курсу і глибині занурення, прихованість, а також найменшу хитавицю і заливаємість при стрільбі із надводного положення.

Глибина занурення підводного човна на бойовому курсі повинна забезпечувати проведення передстартової підготовки, пуск ракет і сприятливі умови для спостереження за обстановкою.

При виявленні в процесі стрільби протичовнових сил, що представляють безпосередню загрозу для ракетного підводного

човна з балістичними ракетами, для відбиття атак і захисту підводного човна від самонавідних та телекерованих торпед використовується торпедна зброя та засоби ГПД. Використання зброї здійснюється без зміни курсу, швидкості ходу і глибини занурення. Ухилення від протичовнових сил маневром припускається тільки після випуску призначеної кількості ракет або чергової серії при залповій стрільбі.

Підводні човни з крилатими ракетами при знаходженні протичовнових сил у процесі стрільби проводять скасування старту та ухиляються. Повторне бойове маневрування вони виконують після відриву від переслідування при відсутності загрози нападу противника.

Після закінчення стрільби ракетами підводні човни виконують після стартового маневрування, яке повинно бути спрямоване на ухилення від можливих атак протичовнових сил. У зв'язку з цим характер маневрування ракетного підводного човна повинен забезпечити відхід у найкоротший термін на максимальну відстань від місця пуску ракет. Взагалі рекомендації по після стартовому маневруванню зводяться до зміни курсу підводним човном на 90-120⁰ відносно пеленга стрільби, надання максимально можливого ходу на 20-30 хвилин та занурення на глибину 50-100 м.

Наступне маневрування повинно бути спрямоване на ухилення від можливого переслідування протичовновими силами. Воно виконується не менше двох годин на гідрологічно вигідній з точки зору прихованості глибині занурення, з максимальною малозумною швидкістю ходу.

Курси підводних човнів при цьому слід направляти в райони, де діяльність протичовнових сил утруднена (штормова погода, льодове покриття). Після завершення після стартового маневрування підводні човни діють залежно від обстановки, попередніх бойових завдань та наказів КП.

17.2. Бойові дії підводних човнів проти надводних кораблів та суден

Бойові дії підводних човнів проти надводних кораблів та суден противника в минулих війнах показали, що підводні човни здатні успішно вести боротьбу з ними.

У сучасних умовах бойові можливості підводних човнів у

вирішенні завдань боротьби з надводними кораблями та суднами противника значно зросли. Зросло значення й самих завдань по порушенню комунікацій та знищенню надводних кораблів противника. Бойові дії проти з'єднань надводних кораблів та конвоїв є одним з основних завдань підводних човнів. До його виконання залучаються атомні і дизельні торпедні й ракетні підводні човни.

Бойові дії проти з'єднань надводних кораблів, конвоїв та десантних загонів підводні човни можуть вести самостійно або разом з іншими силами. При самостійних діях підводні човни можуть застосовуватись одиночно, в групах та угрупованнях. Спільні дії з іншими силами вони ведуть у складі оперативних з'єднань або різнорідних корабельних ударних груп. Одиночні дії підводних човнів організуються для виконання завдань по пошуку та знищенню одиночних суден або у випадках, коли бойові можливості одиночного підводного човна забезпечують рішення поставленого завдання.

Бойові дії підводних човнів проти з'єднань надводних кораблів, великих конвоїв, що добре охороняються, як правило, організуються у складі угруповань. Угруповання підводних човнів можуть бути розгорнуті на маршрутах переходу, в районах бойового маневрування, на комунікаціях противника. При веденні бойових дій проти з'єднань надводних кораблів на маршрутах їх переходу угруповання підводних човнів розгортаються у ймовірній або виявленій смузі руху противника.

Ймовірною смугою руху прийнято називати смугу, в межах якої можливий перехід кораблів та суден. Виявлена смуга – це смуга, в межах якої перехід кораблів та суден достовірно встановлений силами та засобами розвідки. При визначенні ширини можливої або виявленої смуги руху враховується характер маневрування противника, а також помилки, що допускаються силами та засобами розвідки у визначенні його місця та курсу. Виявлення противника, тобто визначення його місця, складу, похідного (бойового) порядку та параметрів руху повинно бути закінчене до певного рубежу, що має назву рубіж виявлення. За рубежем виявлення розгортається угруповання підводних човнів.

Як правило, бойове шиккування угруповання включає:

- розвідувально-ударну групу підводних човнів, що озброєні

торпедами й крилатими ракетами малої дальності;

- ударні групи підводних човнів з крилатими ракетами великої та середньої дальності;

- ударні групи торпедних підводних човнів.

Підводні човни розвідувально-ударної групи виконують завдання по пошуку, виявленню противника та стеженню за ним, здійснюють передавання даних про нього на КП та силам, що взаємодіють. Крім того, їм можуть ставитись завдання видання цілевказання ударним підводним човнам з крилатими ракетами та нанесення ударів по противнику з підходом його до рубежу першого удару.

Ударні групи ракетних та торпедних підводних човнів формуються для нанесення ударів по головних об'єктах та кораблях охорони. Ефективність бойових дій угруповання підводних човнів досягається організацією тісної взаємодії всіх груп, що входять у неї. Основним принципом взаємодії в даному випадку є узгодження ударів по рубежах.

При веденні бойових дій проти будь-якої ударної групи надводних кораблів головним завданням є їх ураження до підходу до рубежу виконання бойового завдання. Тому угруповання розгортається попереду вказаного рубежу, а положення груп та окремих підводних човнів в її бойовому шикуванні суворо орієнтується відносно рубежів виявлення і першого удару, враховуючи очікуєму швидкість ходу противника, завдання підводних човнів та можливості їх зброї.

Для підводних човнів розвідувально-ударної групи райони бойових дій у виявленій смузі руху противника призначаються відносно рубежу першого удару таким чином, щоб відстань від нього до передньої межі району була не менше розрахованої.

Райони бойових дій підводним човнам з крилатими ракетами великої та середньої дальності призначаються в межах площі стрільби відносно рубежу першого удару, щоб перекрити дальністю стрільби всю ширину виявленої смуги руху противника. Взаємне розташування районів бойових дій ракетних підводних човнів ударної групи повинно виключати взаємні перешкоди при стрільбі, забезпечувати одночасну атаку противника з одного або різних напрямків.

Положення ударних груп торпедних підводних човнів в

бойовому шикуванні угруповання орієнтовано відносно рубежу виявлення або, враховуючи швидкість ходу противника та маневрених елементів підводних човнів, повинно забезпечувати їх наведення в межах всієї виявленої смуги руху.

При організації бойових дій підводних човнів проти надводних кораблів у районах їх бойового маневрування бойове шикування угруповання повинно забезпечувати знаходження противника та нанесення по ньому удару в межах всієї або найбільшої частини площі району. Відповідно до цього райони бойових дій ударним групам та окремим підводним човнам у бойовому шикуванні угруповання призначаються в межах площі стрільби відносно району бойового маневрування надводних кораблів.

Бойове шикування угруповання підводних човнів для дій проти конвоїв на комунікаціях визначається так само, як і для дій проти ударних груп надводних кораблів на маршрутах переходу. Рубіж першого удару в цьому випадку призначається в районах, що найбільш сприятливі для дій підводних човнів, враховуючи забезпечення наведення на конвой максимальної їх кількості.

Завдання по знищенню корабельних ударних груп найбільш успішно вирішуються спільними зусиллями підводних човнів, надводних кораблів та авіації.

При спільних діях з надводними кораблями та авіацією підводним човнам ставляться завдання безпосереднього стеження за противником, забезпечення протичовнової оборони своїх основних сил та використання зброї на всіх етапах бою. Для вирішення цих завдань залучаються підводні човни з торпедною зброєю та крилатими ракетами великої, середньої та малої дальності.

Спільні дії з надводними кораблями підводні човни ведуть у складі різномірних корабельних ударних груп. До складу РКУГ включаються один - два ракетних або торпедних підводних човни та ударні надводні кораблі. Завданням підводних човнів при дії у складі РКУГ є нанесення спільного з надводними кораблями ракетного і торпедного удару по противнику та подальше переслідування його у призначених рухомих районах.

При організації бойових дій підводних човнів по порушенню прибережних комунікацій враховується, що поблизу узбережжя противником може бути створена постійно діюча ефективна система

протичовнової оборони, у якій, поряд з маневреними протичовновими силами, будуть широко використовуватись позиційні протичовнові засоби. У зв'язку з цим вихідні райони бойових дій підводним човнам призначаються за межами ефективної зони ПЧО.

Застосування підводних човнів на прибережній комунікації (наведення на противника) здійснюються за даними сил розвідки. Так само, як і при діях підводних човнів на океанських та морських комунікаціях, в цьому випадку призначаються рубежі виявлення і першого удару.

Наведення підводних човнів, що використовують зброю за даними власних засобів спостереження або мають завдання стеження, проводиться зміщенням їх у виявлену смугу руху противника. При розрахунку наведення виходять з необхідності виведення підводних човнів на гідроакустичний контакт з противником, по можливості, попереду за його курсом.

Наведення підводних човнів, що використовують зброю за даними зовнішніх джерел цілевказання, здійснюється зміщенням їх в райони вогневих позицій, які розташовані в межах площі стрільби відносно противника, що рухається. Для виконання розрахунків по наведенню будуються виявлена смуга руху противника, область імовірного місцезнаходження цілі, площа стрільби і райони вогневих позицій. Потім наносяться розрахункові місця підводних човнів на момент початку зміщення й на підставі оцінки взаємного положення підводних човнів і противника приймається рішення по наведенню. Область імовірного місцезнаходження цілі являє собою площу, в межах якої можливо знаходження противника на даний момент часу, враховуючи похибки у визначенні його місця й параметрів руху, допущених силами розвідки.

Під площею стрільби розуміється район моря (океану), із меж якого забезпечується використання зброї підводними човнами по призначеному об'єкту. Площа стрільби визначається відносно області ймовірного місцезнаходження цілі та обмежена мінімальними й максимальними дальностями стрільби, враховуючи похибку у визначенні місця підводними човнами. У межах площі стрільби призначаються райони вогневих позицій.

Положення районів вогневих позицій відносно противника повинно забезпечувати нанесення одночасного ураження, найбільш

сприятливих умов для подолання протидії протичовнових сил і вогневих засобів ППО. У призначені, враховуючи вказані вимоги, райони вогневих позицій і проводиться зміщення ракетних підводних човнів при наведенні їх на противника. Всі розрахунки по наведенню виконуються на КП, а необхідні для зміщення дані передаються на підводні човни.

У сучасних умовах важливо здійснювати постійне стеження за ударними групами надводних кораблів з метою своєчасного виявлення їх намірів і раптового знищення з початком бойових дій. Стеження може виконуватись одиночними підводними човнами та групами підводних човнів самостійно або разом з надводними кораблями у складі РКУГ. Для виконання стеження за ударною групою надводних кораблів підводному човну необхідно зайняти позицію стеження, що забезпечує тривале та приховане підтримання контакту, можливість використання зброї у найкоротший термін, а також стійкий зв'язок з КП та силами, що взаємодіють. Найкращі умови для стеження за противником та збереження прихованості підводного човна забезпечуються при стеженні на кормових курсових кутах цілі в межах 120-150⁰. Положення позиції стеження по дистанції визначається можливостями зброї та засобів спостереження підводного човна, а також глибиною зони ближньої протичовнової охорони.

Стеження може бути безперервним або циклічним. Безперервне стеження можливо за умови, якщо засоби спостереження підводного човна забезпечують підтримання контакту з ціллю з позицій, розташованих за межами ефективної зони ПЧО. В цьому випадку підводний човен має можливість передавати донесення про противника на КП безпосередньо з позиції стеження, не перериваючи з ним контакту. При обмежених можливостях засобів спостереження підводного човна позицію стеження приходить призначати в межах ефективної зони ближньої протичовнової охорони цілі. В цьому випадку підводний човен для передачі донесення примушений буде відриватись від противника, втрачаючи з ним контакт. Після передачі донесення здійснюється зближення з противником, поновлення контакту з ним і заняття позиції стеження. Потім цикл повторюється.

Стеження за противником групами підводних човнів виконується при шиківанні їх у бойові порядки або в тактичні

групи. В бойовому порядку кожному підводному човну призначається рухомий район стеження на відстані від головного об'єкту удару, що не перевищує дальність використання ними своєї зброї, та, як правило, за зоною ефективної ПЧО.

Підводним човнам, що використовують зброю за даними зовнішніх джерел цілевказання, рухомі райони стеження призначаються в межах площі стрільби. У призначених рухомих районах командири підводних човнів самостійно вибирають позиції стеження з розрахунком забезпечити найкращі умови для виконання поставленого завдання та взаємну безпеку при використанні зброї. Надійність стеження за ударними групами зростає при діях підводних човнів в тактичних групах. У цьому випадку підводні човни забезпечують взаємне наведення у випадку втрати контакту з противником. Крім того, підводні човни мають можливість проводити визначення параметрів руху цілі і дистанції до неї тріангуляційним способом. Донесення про противника дає, як правило, один підводний човен за призначенням командира тактичної групи. Все це підвищує прихованість та безперервність стеження.

При стеженні за ударними групами спільно з надводними кораблями підводні човни маневрують за командами командира РКУГ, які вони отримують через корабель-ретранслятор засобами звукопідводного зв'язку.

При стеженні на підвищених швидкостях ходу, коли підтримання безперервного гідроакустичного зв'язку стає неможливим, встановлюється програмно-сеансовий гідроакустичний зв'язок.

Бойові дії торпедних підводних човнів. При пошуку надводних кораблів підводні човни застосовують гідроакустичні комплекси і станції, перископ, засоби радіо- і радіотехнічної розвідки. Основними засобами пошуку є гідроакустичні комплекси і станції, що забезпечують найбільшу прихованість підводного човна і значні дальності знаходження противника. Для знаходження кораблів за роботою засобів радіозв'язку, радіомаяків і радіолокаційних станцій, а також для класифікації носіїв цих засобів підводні човни примушені впливати на перископну глибину, що істотно знижує їх прихованість. У зв'язку з цим виконання радіо- і радіотехнічної розвідки повинно, по можливості, бути сумісним з сеансами

радіозв'язку.

При знаходженні роботи корабельних радіоелектронних засобів, а також зі знаходженням цілі в інфразвуковому тракті ГАК проводиться визначення сторони руху противника для зближення з ним на гідроакустичний контакт в звуковому діапазоні частот. Зближення здійснюється на курсі отриманого пеленга, а якщо сторону руху цілі визначити не вдалося, - на курсі, що дорівнює пеленгу. При знаходженні групової цілі маневрування для зближення з нею шикуються відносно середнього пеленга на центр бойового порядку кораблів. Про знаходження подається донесення на КП, в якому вказується час, місце підводного човна, пеленг на противника та засоби, якими він знайдений. З виходом на гідроакустичний контакт у звуковому діапазоні ГАК проводиться кінцева класифікація цілі і визначення її параметрів руху, виявляється місцезнаходження головної цілі в ордері й уточнюється своє положення відносно неї.

При несприятливих гідроакустичних умовах для виявлення головної цілі можуть застосовуватись перископ та засоби радіотехнічного зв'язку. Після виявлення головної цілі на КП подається друге донесення, в якому уточняється склад знайдених сил, місцезнаходження головної цілі в ордері, місце і параметри руху противника.

Кінцевим етапом і кінцевою метою бойових дій торпедних підводних човнів проти надводних кораблів і суден є торпедна атака. Вона починається з моменту знаходження противника гідроакустичними або зоровими засобами і зводиться до маневрування по зайняттю позиції стрільби і стрільби торпедами. Все маневрування підводного човна в процесі торпедної атаки повинно здійснюватись приховано. Прихованість досягається правильним вибором засобів спостереження, режиму руху і глибини занурення підводного човна. Найбільша прихованість забезпечується при застосуванні трактів шумопеленгування ГАК. Однак інформація, що отримується від трактів або станцій шумопеленгування, обмежена і підчас недостатня для класифікації цілі та визначення дистанції до неї.

В цих випадках допускається застосування активних трактів ГАК, РЛС або перископа в короткочасних режимах з дотриманням мір прихованості. Швидкість ходу і глибина занурення підводного

човна при торпедній атаці повинні забезпечувати можливість спостереження за ціллю в режимі ШП та прихованість. Безпосередньо перед заняттям позиції стрільби глибина занурення підводного човна повинна припускати використання торпедної зброї.

Атака надводних кораблів та суден торпедними підводними човнами виконується з використанням прямолінійних, телекерованих та самонавідних торпед і ракет-торпед. Позиція стрільби визначається курсовим кутом цілі й дистанцією до неї. При стрільбі швидкісними далекохідними торпедами, ракет-торпедами й протичовновими ракетами позиція стрільби практично може розташовуватись на будь-якому курсовому куті цілі.

Післязалпове маневрування підводних торпедних човнів повинно бути спрямоване на переслідування противника та виконання повторних атак до повної витрати боезапасу. Підводні човни, що витратили боезапас або втратили можливість виконання повторних атак, повинні продовжувати спостереження за противником, забезпечуючи наведення інших підводних човнів та здійснюючи видання їм цілевказання. При втраті контакту з противником на КП дається докладне донесення про нього.

У боротьбі з надводними кораблями підводні човни використовують не тільки торпеду, але й мінну зброю. У даний час підводні човни займають одне з ведучих місць серед сил, що застосовуються для мінних ставлень. Вони можуть приховано ставити міни на виявлених шляхах руху з'єднань бойових кораблів та конвоїв, у баз і портів, у виявлених районах бойових дій противника.

Бойові дії підводних човнів з крилатими ракетами. Великі дальності польоту крилатих ракет дозволяють підводним човнам наносити удари по кораблях та суднах з позицій, що розташовані за межами зони протичовнової охорони. При цьому система керування ракетою в польоті та наявність самонаведення на кінцевій ділянці траєкторії забезпечують високу ймовірність попадання в ціль навіть при значних похибках у визначенні її місця та параметрів руху. Великі швидкості польоту ракет дозволяють підводному човну знайти вогневі позиції на будь-якому курсовому куті цілі в межах площі стрільби.

Стрільба крилатими ракетами з дистанцій, що значно

перевищують можливості власних засобів спостереження підводних човнів, викликає необхідність забезпечувати їх цілевказанням, ускладнює організацію бойових дій. Під цілевказанням розуміється визначення місця і параметрів руху противника та видача цих даних на підводні човни для забезпечення ракетної стрільби. Джерелами цілевказання для підводних човнів з крилатими ракетами великої та середньої дальності можуть бути: система морської космічної розвідки та цілевказання; підводні човни, що взаємодіють з корабельним комплексом системи МКРЦ; літаки та вертольоти з морською радіолокаційною системою цілевказання; сили, що взаємодіють (авіація, надводні кораблі та підводні човни); командний пункт.

Висока ефективність використання ракетної зброї може бути досягнута за умов, якщо джерела цілевказання мають достатню надійність, а їх дані про місце та параметри руху цілі мають високу точність та малий час старіння. Під часом старіння даних при ракетній стрільбі розуміється проміжок часу від моменту останнього спостереження цілі силами розвідки до знаходження її радіолокаційним візором крилатої ракети. Для забезпечення ефективного використання ракетної зброї термін старіння даних цілевказання не повинен перевищувати припустимий термін старіння, що вказаний в ПРС, для заданої ймовірності захоплення цілі радіолокаційним візором крилатої ракети, методу стрільби, конкретних значень швидкості противника та помилок у місці.

Всім вимогам, що ставляться до джерел цілевказання, найкраще відповідають штучні супутники Землі системи МКРЦ. Цілевказання від літаків з МРСЦ має високу точність визначення відносного місця противника, малий термін старіння та забезпечує отримання на підводному човні радіолокаційного зображення цілі.

Недоліками цього способу отримання цілевказання є його складність та низька бойова стійкість літака при знаходженні в зоні ППО противника. Застосування як джерела цілевказання взаємодіючих сил і КП також має істотні позитивні та негативні сторони. Тому, перед прийняттям рішення щодо ракетної атаки, командир підводного човна повинен оцінити повноту і точність цілевказання, термін старіння даних та обстановку в районі.

Ракетна атака починається з моменту прийняття рішення щодо неї та складається із маневрування для заняття вогневої позиції,

пуску ракет і керування ними в польоті. Для виконання ракетної атаки на підводному човні проводиться розрахунок бойового маневрування, який включає: вибір вогневої позиції, методу стрільби та способу керування ракетами в польоті; визначення терміну всплуття підводного човна в надводне положення або заняття стартової глибини для пуску ракет; визначення бойового курсу і швидкості ходу підводного човна по ньому.

При виборі методу стрільби виходять із необхідності забезпечити найбільшу ефективність використання ракетної зброї в конкретній обстановці. Залежно від повноти та точності цілевказання, терміну старіння даних та характеру маневрування кораблів противника стрільба крилатими ракетами може виконуватись у вказане, розрахункове або в попереджене місце цілі.

При стрільбі по цілі, параметри руху якої не визначені або не зберігаються постійними за час старіння даних (наприклад, маневрування противника на тактичному протичовновому зигзагу), використовується метод стрільби в справжнє місце цілі.

Він являє гіпотезу рівноймовірного руху противника будь-яким курсом з максимально можливою в даній обстановці швидкістю і є основним при стрільбі по корабельних ударних групах, а також у всіх випадках, коли термін старіння даних цілевказання не перевищує обраного із ПРС припустимого терміну старіння для заданої ймовірності захоплення цілі радіолокаційним візором ракети.

При стрільбі в справжнє місце цілі ракети випускаються по пеленгу і дистанції, визначеним приладами координатах підводного човна противника на момент цілевказання.

Стрільба в розрахункове місце цілі виконується з отриманням цілевказання, що містить координати і сторону руху кораблів, при умові, що вона зберігається постійною на протязі всієї атаки, а термін старіння не дозволяє провести стрільбу в справжнє місце цілі. Ракети в цьому випадку пускаються у напрямі, що забезпечує найбільшу ймовірність знаходження цілі радіолокаційним візором. Кут між площиною стрільби та напрямом на противника в момент цілевказання при стрільбі в розрахункове місце цілі обирається із ПРС.

Стрільбу ракетами в місце, що випереджає ціль можна проводити

при отриманні цілевказання, що містить дані про місце і параметри руху цілі, при умові, що останні зберігаються постійними на протязі терміну старіння. При цьому за точку прицілювання ракет приймається місце, яке займає противник до моменту підльоту ракет. Стрільба в розрахункове та попереджене місце цілі підвищує ймовірність захоплення її радіолокаційними візирами ракет та збільшує припустимий термін старіння даних. Однак складність виявлення даних, що підтверджують постійність курсу (сторону руху) та швидкості ходу противника за час атаки, обмежує можливість застосування цих методів стрільби.

Стрільба в справжнє, розрахункове та попереджене місце цілі при пусках крилатих ракет із надводного положення може виконуватись при основному або резервному способі керування ними.

Основний спосіб керування крилатими ракетами полягає в тому, що підводний човен після пуску ракет залишається в надводному положенні, здійснює телекерування ними в польоті. При цьому підвищується ймовірність знаходження цілі радіолокаційними візирами ракет та забезпечується можливість вибіркового ураження кораблів та суден. Однак в цьому випадку збільшується ймовірність знаходження та ураження як ракет, так і підводного човна.

При резервному способі керування ракетами канал телеметрії не застосовується і підводному човну після випуску призначеної кількості ракет немає необхідності залишатись у надводному положенні. Цей спосіб може застосовуватись у випадку, коли вибіркоче ураження цілі не передбачено, а малий термін старіння даних і незначні помилки у визначенні місця і параметру руху цілі забезпечують задану ефективність стрільби.

Можливий також варіант, коли підводний човен за умовами обстановки вимушений буде вже в процесі керування ракетами в польоті перевести їх на резервний спосіб, тобто відмовитись від телекерування. Для крилатих ракет, що стартують із підводного положення, телекерування не передбачено конструктивно.

При призначенні терміну сплиття в надводне положення або на стартову глибину для пуску ракет враховуються строки закінчення передстартової підготовки та обстановка в районі. Найбільшу небезпеку для підводного човна при сплитті його в

надводне положення будуть представляти протичовнові літаки. Тому рішення на сплиття може прийматись тільки після ретельної оцінки обстановки за допомогою перископа, засобів радіо - та радіотехнічної розвідки. Якщо при цьому буде знайдена робота літакової РЛС, сплиття приурочується до моменту втрати контакту з нею.

Рішення на сплиття та використання ракетної зброї в зоні працюючої РЛС може бути прийнято у випадку, коли відстрочка сплиття веде до зриву атаки (вихід підводного човна із площі стрільби, зміна терміну старіння даних за припустимі межі). Сплиття в цьому випадку здійснюється в момент найменшої потужності сигналу на пошуковій РЛС.

Бойовий курс підводним човнам при пуску крилатих ракет із надводного положення призначається з розрахунком забезпечити найменші хитавицю, ризикання та заливаємість контейнерів зі збереженням умов для здійснення пуску ракет та керування ними в польоті. У зв'язку з цим він не повинен відрізнятись від пеленга стрільби більше ніж на кут після стартового звороту.

Для підводних човнів з підводним стартом ракет бойовий курс повинен дорівнювати пеленгу стрільби. Швидкість ходу підводного човна в процесі ракетної атаки повинна забезпечувати зайняття призначеної вогневої позиції в найкоротший термін, ефективно застосування засобів спостереження за обстановкою та економну витрату енергоресурсів.

У процесі ракетної атаки на підводному човні повинно бути організоване ретельне спостереження за обстановкою з метою своєчасного знаходження протичовнових сил противника. Дії підводного човна при їх знаходженні залежать від того, на якому етапі ракетної атаки знайдені ці сили. При знаходженні протичовнових сил у ході стрільби підводні човни проводять ухилення від них тільки після випуску ракет. Якщо знаходження протичовнових сил відбудеться вже у процесі керування ракетами в польоті, слід перевести їх на резервний спосіб керування та виконати ухилення. Після відриву від переслідування та при наявності на підводному човні ракет може бути виконана повторна атака.

Про виконання ракетної атаки підводні човни доповідають на КП. У донесенні вказуються уточнені координати цілі на момент

стрілби, які можуть використовуватись КП як цілевказання іншим підводним човнам. При стрільбі із надводного положення донесення надається одразу ж зі знаходженням цілі радіолокаційним візором ракети, поки підводний човен готується до занурення, а при підводному старті – при першій можливості після відриву від противника. Післязальпове маневрування ракетних підводних човнів повинно бути спрямоване на виконання повторних атак ракетами (а якщо був наказ, то і торпедами) або на ухилення від протичовнових сил противника.

17.3. Бойові дії підводних човнів проти підводних човнів

Боротьба з підводними човнами противника, і, перш за все, з ракетними підводними човнами, є найважливішим завданням протичовнових підводних човнів. Протичовновими підводними човнами прийнято вважати підводні човни, що озброєні протичовновою торпедною і ракетною зброєю і спеціально підготовлені для вирішення завдань боротьби з підводними човнами противника. У Військово-Морських Силах Збройних Сил України і ряду інших країн такі підводні човни класифікуються як багатоцільові.

Основним завданням протичовнових підводних човнів є знищення ракетних підводних човнів противника у воєнний час, пошук та стеження за ракетними підводними човнами у встановленій готовності до використання по них зброї – в мирний час. Крім рішення основного завдання протичовнові підводні човни залучаються для боротьби з багатоцільовими підводними човнами противника. Це завдання ставиться протичовновим підводним човнам у випадку застосування їх для забезпечення протичовнової оборони військово-морських баз, ракетних підводних човнів, з'єднань надводних бойових кораблів, Кон та ДесЗ. Вказані завдання протичовнові підводні човни можуть виконувати самостійно або разом з іншими протичовновими силами – надводними кораблями та авіацією.

Бойові дії протичовнових підводних човнів організовуються в районах, де зустріч їх з підводними човнами противника найбільш

імовірна – на підходах до пунктів базування ракетних та багатоцільових підводних човнів противника; у виявлених або прогнозованих районах бойових дій і бойового патрулювання підводних човнів противника; на виявлених або ймовірних маршрутах розгортання підводних човнів в райони бойових дій і бойового патрулювання, як правило, в протоках та вузькостях.

При діях проти багатоцільових підводних човнів противника протичовнові підводні човни, крім того, застосовуються на протичовнових рубежах і на підходах до своїх військово-морських баз, в районах розгортання та бойових дій своїх ударних сил, ДесЗ та Кон.

У районах із розвинутою системою протичовнової оборони противника застосовуються, як правило, атомні протичовнові підводні човни, дизельні підводні човни застосовуються переважно у районах зі слабкою протичовною обороною противника та у зонах своїх військово-морських баз.

Протичовнові підводні човни можуть діяти одиночно, у складі тактичних груп або завіс. Одиночні дії протичовнових підводних човнів організуються у випадку, коли їх пошукові можливості, розміри призначених районів (смуг) пошуку та час, який вони мають, забезпечують вирішення поставленого завдання із завданою ефективністю.

Застосування протичовнових підводних човнів завісами та тактичними групами підвищує ефективність боротьби з підводними човнами противника. Такі дії організуються у тих випадках, коли це можливо. Тактичні групи та завіси протичовнових підводних човнів при пошуку у заданому районі (заданій смузі) та наявності переваги у знаходженні на стороні протичовнових підводних човнів діють у строю фронту або пеленга з кутом строю $70-80^{\circ}$, який забезпечує найбільшу ширину смуги, що обстежується, на пошуковому галсі. При пошуку у заданому районі й у заданій смузі та перевазі у знаходженні на стороні підводних човнів противника вони діють у строю фронту або зворотного клин.

Способи маневрування протичовнових підводних човнів при пошуку підводних човнів призначаються залежно від виду пошуку, особливостей та можливостей застосування технічних засобів стеження. Призначений спосіб маневрування повинен забезпечувати найбільшу ймовірність знаходження підводного човна противника й

сприятливі умови для застосування засобів пошуку. При пошуку у заданому районі та застосуванні тільки гідроакустичних засобів спостереження основним способом маневрування атомних протичовнових підводних човнів є спосіб незакономірних галсів.

Для підвищення ефективності пошуку підводних човнів противника, що мають переваги у дальності знаходження, протичовнові підводні човни можуть виконувати циклічний пошук. Сутність циклічного пошуку заключається в тому, що район пошуку розбивається на ділянки, які обстежуються у послідовності, що визначена КП або командиром підводного човна, виходячи із обстановки.

При діях підводних човнів у заданій смузі протичовнові підводні човни ведуть безперервний або дискретний пошук на змінних курсах у генеральному напрямку на зустріч виявленому або ймовірному руху противника.

Пошук підводних човнів на рубежі із застосуванням гідроакустичних засобів спостереження здійснюється при маневруванні протичовнових підводних човнів прямими та зворотними галсами, курсами, перпендикулярними або зустрічними й попутними ймовірному (виявленому) напрямку руху противника, або на зигзагу зустрічними та попутними курсами.

При пошуку із застосуванням гідроакустичних засобів в комплексі з неакустичною апаратурою маневрування протичовнового підводного човна повинно забезпечувати найбільш сприятливі умови для знаходження кильватерного сліду підводного човна противника. Найкраще цим вимогам відповідає маневрування прямими та зворотними галсами, що перпендикулярні ймовірному напрямку руху підводного човна противника.

При пошуку у заданому районі поодинокі дизельні підводні човни здійснюють зарядку акумуляторних батарей в обстеженій частині району, а при пошуку у складі завіси - в обстеженій частині своєї смуги пошуку за спеціальним графіком. При пошуку на рубежі, на підходах до пунктів базування підводних човнів противника, у вузькостях та у виявлених фарватерів, тобто у тих випадках, коли райони пошуку мають обмежені розміри, підводним човнам призначаються спеціальні райони зарядки за межами дальності знаходження їх у надводному положенні і під РДП береговими зоровими та радіотехнічними засобами спостереження

та дозорними силами противника. Віддалення районів зарядки від районів пошуку повинно бути не менше дальності знаходження підводного човна, що заряджається, підводним човном противника.

Для забезпечення безперервності пошуку на кожний район пошуку можуть призначатись два підводних човни, один із яких здійснює пошук, а інший поповнює енергозапаси в районі зарядки. Можливо також призначення трьох підводних човнів. У цьому випадку два підводних човни виконують пошук, а третій заряджає акумуляторну батарею в районі зарядки.

Перед зайняттям району пошуку протичовновий підводний човен повинен перевірити відсутність стеження за ним протичовновими силами противника. Ця перевірка повинна бути закінчена на відстані від призначеного району не менше дальності знаходження його підводним човном противника. Дизельний протичовновий підводний човен повинен провести зарядку акумуляторної батареї на відстані від району не менше дальності знаходження його під РДП підводним човном противника.

З прибуттям у призначений район пошуку необхідно провести дорозвідку з метою уточнення характеру діяльності протичовнових сил противника, навігаційних і гідрометеорологічних умов. У ході дорозвідки особлива увага повинна приділятися врахуванню факторів, що впливають на ефективність пошуку. Особливо ретельно повинна бути проведена гідрологічна розвідка, тому що гідролого-акустичний режим безпосередньо впливає на тактику протичовнового підводного човна. Щодо гідрологічних умов, що спостерігаються в районі пошуку, та стану моря проводиться розрахунок дальностей взаємного знаходження. На підставі аналізу даних, що отримані в результаті дорозвідки, і розвідувальної інформації про противника, що є в наявності, командир протичовнового підводного човна уточнює розрахунки на пошук, визначає доцільний спосіб маневрування, встановлює порядок застосування засобів стеження і дорозвідки, готовність протичовнової зброї та засобів гідроакустичного подавлення. Для дизельного протичовнового підводного човна визначається порядок поповнення енергозапасів.

Вирішальне значення для підвищення ефективності пошуку підводних човнів має правильний вибір курсів, пошукової швидкості та глибини занурення протичовнового підводного човна. При інших

рівних умовах оптимальний вибір цих елементів може забезпечити протичовновому підводному човну перевагу у знаходженні противника. Курси протичовнового підводного човна при пошуку призначаються, враховуючи обрані або призначені види пошуку та способи маневрування, навігаційну обстановку в районі пошуку, ймовірне маневрування підводного човна противника та спосіб пошуку. При пошуку у заданому районі протичовновому підводному човну необхідно маневрувати незапланованими курсами, що забезпечує рівномірне обстеження всього району. У разі, якщо командир протичовнового підводного човна має інформацію про підводний човен противника, маневрування слід здійснювати на його виявленому курсі.

При пошуку на рубежі, перш за все, повинна обстежуватись частина району, що звернута в бік очікуємої появи противника. Дизельні протичовнові підводні човни при пошуку на рубежі зустрічними та попутними курсами повинні розраховувати свої маневри таким чином, щоб до моменту переходу в район зарядки знаходитись на найближчій до нього межі району пошуку.

Залежно від обстановки в районі та дальностей взаємного знаходження пошук підводних човнів противника може бути безперервним або дискретним при маневруванні протичовнового підводного човна постійними або змінними курсами.

Безперервний пошук на постійному курсі доцільно застосовувати в умовах, коли протичовновий підводний човен має переваги в дальності знаходження перед підводним човном противника. В цьому випадку підводний човен противника не має можливості ухилитись від знаходження. Безперервний пошук на постійному курсі може виконуватись як атомними, так і дизельними протичовновими підводними човнами, і для останніх він є основним. Він виконується з періодичним незаконірним відворотом від генеральних пошукових галсів на кут $20-50^{\circ}$.

Дискретний пошук може виконуватись атомними і дизельними підводними човнами в тих випадках, коли він забезпечує більшу якість пошуку, ніж безперервний пошук. У зв'язку з тим, що дискретний пошук передбачає маневрування підводного човна змінними ходами (у тому числі й підвищеною швидкістю), при його виконанні різко збільшується ймовірність знаходження протичовнового підводного човна стаціонарними

гідроакустичними системами спостереження противника. Тому дискретний пошук атомними протичовновими підводними човнами виконується тільки при несенні бойової служби і лише в районах, що не контролюються стаціонарною системою спостереження. Дискретний пошук на змінних курсах застосовується при відсутності переваги у знаходженні противника. Він характерний для одиночних дій атомних підводних протичовнових човнів, але у певних випадках може виконуватись завісами, тактичними групами або різнорідними пошуково-ударними групами. В цьому випадку застосовуються спеціальні заходи по забезпеченню взаємної безпеки при маневруванні.

Пошукова швидкість призначається з розрахунком забезпечити найбільшу дальність знаходження підводного човна противника гідроакустичними засобами в обраному режимі пеленгування, високу прихованість протичовнового підводного човна і економну витрату електроенергії (для дизельних підводних човнів). Конкретна її величина визначається за максимальним значенням пошукової виробності і багато в чому визначається способом пошуку. При пошуку багатоцільових підводних човнів противника пошукова швидкість обирається, враховуючи те, що вони маневрують на підвищених швидкостях. У всіх випадках вибір пошукової швидкості повинен поєднуватись з вибором оптимальної глибини занурення при конкретних гідрологічних умовах у районі пошуку.

Глибини занурення протичовнового підводного човна при пошуку підводних човнів противника призначаються, враховуючи вертикальний розподіл швидкості звуку у водному середовищі, можливості використання підводними човнами торпедної або ракетної протичовнової зброї, очікуємо і глибини занурення підводного човна противника, глибин моря в районі пошуку, можливостей та особливостей, що застосовуються, для пошуку засобів спостереження. Оптимальні глибини занурення визначаються в результаті аналізу таблиць дальностей взаємного знаходження протичовнових підводних човнів та підводних човнів противника, які розраховуються на з'єднаннях підводних човнів на різні типи гідрології, глибини занурення та швидкості ходу. Доцільна глибина занурення протичовнового підводного човна може бути визначена за допомогою БКС. У гідрологічних умовах, що

забезпечують однакову дальність знаходження підводних човнів противника у всьому діапазоні глибин занурення, а також у небезпечний період та у воєнний час пошук доцільно здійснювати на глибинах, що забезпечують негайне використання протичовнової зброї.

В гідрологічних умовах, що характеризуються наявністю шару стрибка швидкості звуку, найбільша ефективність пошуку буде при маневруванні протичовнового підводного човна по один бік шару стрибка з підводним човном противника. Однак визначити, де фактично знаходиться підводний човен противника по відношенню до шару стрибка, не завжди можливо. В цих випадках доцільно здійснювати пошук, періодично змінюючи глибину занурення для обстеження водного середовища над і під шаром стрибка. При заляганні горизонту шару стрибка на глибинах менше 50 м пошук підводних човнів слід здійснювати, маневруючи під ним. При пошуку атомних ракетних підводних човнів у виявлених районах або вірогідних районах бойового патрулювання перш за все повинне бути обстежене водне середовище на глибинах 50-100 м, на яких вони маневрують в очікуванні сигналу на пуск ракет. Багатоцільові підводні човни противника, як правило, маневрують на глибинах, що забезпечують найбільші дальності дії гідроакустичних засобів спостереження, тому і глибина пошуку для протичовнових підводних човнів повинна вибиратись за цим показником для даних гідрологічних умов у районі. Пошук підводних човнів противника у мілководних районах треба виконувати на глибинах занурення, що безпечні від донних мін.

При застосуванні для пошуку підводних човнів інфразвукових трактів гідроакустичного комплексу, дальність знаходження по яких незначно залежить від гідрологічних умов, глибина занурення протичовнового підводного човна призначається з розрахунком забезпечення найбільшої прихованості. У випадку невпевненої роботи інфразвукового тракту або несприятливих умов для розповсюдження інфразвуку пошук необхідно здійснювати на глибинах, що забезпечують найбільшу дальність дії гідроакустичного комплексу у звуковому діапазоні частот. При комплексному застосуванні для пошуку гідроакустичних засобів знаходження і неакустичної апаратури маневрування протичовнового підводного човна слід здійснювати на глибині,

сприятливій для застосування гідроакустичних засобів, періодично змінюючи її в межах всього діапазону глибин можливого розповсюдження кильватерного сліду підводного човна противника. Періодичність зміни глибини повинна виключати пропуск кильватерного сліду і розраховується залежно від пошукової швидкості, горизонтальних розмірів кильватерного сліду і розташування пошукових галсів відносно курсу підводного човна противника.

При визначенні порядку застосування засобів спостереження для пошуку підводних човнів враховується необхідність забезпечити високу прихованість протичовнового підводного човна і упередження у знаходженні противника. У відповідності з цим пошук повинен здійснюватись із застосуванням гідроакустичних засобів і неакустичної апаратури, причому основним режимом роботи гідроакустичних засобів як в звуковому, так і в інфразвуковому діапазоні частот повинен бути режим шумопеленгування. Застосування активних трактів та ехолотів припустимо лише у виключних випадках з метою забезпечення безпеки плавання. Для зниження рівня власних перешкод гідроакустичним засобам спостереження в пасивному режимі і збільшення дальності знаходження підводного човна противника на протичовновому підводному човні при пошуку повинен встановлюватись режим “Тиша”. При пошуку підводних човнів наряду зі звуковими трактами шумопеленгування застосовуються інфразвукові тракти ГАК, тракти знаходження торпед і гідролокаційних сигналів. При наявності на підводному човні неакустичної апаратури вона застосовується в комплексі з гідроакустичними засобами.

Встановлена готовність зброї та засобів гідроакустичного подавлення повинна забезпечувати упередження противника в їх використанні, бо боротьба за перший ефективний залп для протичовнових підводних човнів має вирішальне значення. У зв'язку з цим при знаходженні в районі пошуку протичовнова зброя та засоби ГПД повинні бути у постійній готовності до використання, тобто торпедні апарати з протичовновими торпедами і самохідними засобами ГПД в положенні “чергові”, прилади, що забезпечують використання несамохідних засобів ГПД, заряджені. Атака протичовною зброєю може бути виконана з початком війни по

підводних човнах противника, за якими здійснювалось стеження при несенні бойової служби, або по підводних човнах, що знайдені у ході воєнних дій. У зв'язку з тим, що знаходження підводних човнів сучасними засобами спостереження здійснюється на дистанціях, що допускають використання протичовнової зброї, а можливості у випередженні знаходження підводних човнів противника незначні, у воєнний час кожен знайдений підводний човен повинен вважатись підводним човном противника та рішуче атакуватись.

Для ураження знайдених підводних човнів можуть використовуватись протичовнові ракети або протичовнові торпеди з акустичними системами самонаведення, телекеровані торпеди, і торпеди прямоїдучі, зі звичайним та ядерним зарядами. Стрільба повинна виконуватись тим видом зброї, який в умовах обстановки, що склалася, забезпечує знищення підводного човна противника у найкоротший час і з найбільшою вірогідністю. При великих дистанціях знаходження противника використовуються протичовнові ракети. Потужність залпу протичовнової зброї у всіх випадках повинна забезпечувати надійне ураження підводного човна противника. Висока бойова ефективність використання протичовновими підводними човнами зброї досягається раптовістю нанесення удару по противнику. Для досягнення раптовості атака підводного човна противника повинна виконуватись приховано, із застосуванням для визначення параметрів руху цілі та дистанції до неї гідроакустичних засобів у режимі шумопеленгування.

При стрільбі протичовновими ракетами для уточнення дистанції до цілі перед стрільбою допускається застосування активних трактів ГАК. Це виправдовується тим, що ефективність використання протичовнових ракет безпосередньо залежить від точності визначення дистанції до цілі в момент залпу. Для забезпечення прихованості протичовнового підводного човна в ході атаки та забезпечення надійного підтримання контакту з ціллю необхідно прагнути атакувати підводний човен противника при мінімальній кількості змін режимів роботи механізмів, швидкості ходу і глибини занурення.

Якщо після атаки підводний човен противника не буде знищений, приймаються заходи до його переслідування та виконання повторних атак. Для того, щоб забезпечити виконання повторних атак, одразу ж після стрільби проводиться перезарядка

торпедних апаратів і протичовнова зброя приводиться у негайну готовність до використання. Після атаки проводиться оцінка обстановки і, по можливості, результатів атаки.

При сумніві в успішності використання зброї виконується маневрування для повторної атаки. Після знищення підводного човна противника або при втраті контакту з ним необхідно в найкоротший термін доповісти про це на командний пункт, продовжуючи пошук у призначеному районі. В донесенні вказуються час, місце, курс та швидкість ходу підводного човна противника, результати атаки та кількість решти боезапасу. Особливо важлива швидкість донесення при невдалій стрільбі та втраті контакту з підводним човном противника. Використовуючи дані, що містяться в донесенні, КП має можливість організувати пошук підводного човна противника іншими протичовновими силами.

При пошуку підводних човнів особливо відповідальна роль вахтового офіцера протичовнового підводного човна, оскільки він тривалий час буде знаходитись у бойовій готовності № 2. Керувати підводним човном в цьому випадку буде вахтовий офіцер, який повинен добре знати сукупність ознак, що характеризують підводні човни противника, їх тактику, можливості засобів спостереження та протичовнової зброї свого підводного човна. При несенні вахти він повинен здійснювати постійний контроль за готовністю протичовнової зброї та засобів ГПД до раптового використання, виконувати заходи по забезпеченню прихованості, стежити за економною витратою енергоресурсів. Особливу увагу треба звертати на пильне несення гідроакустичної вахти і застосування ГАК. Вахтовий офіцер повинен бути готовий до своєчасних та рішучих дій по використанню зброї по знайденому підводному човну та ухиленню від його зброї. Слід пам'ятати, що при зустрічі з підводним човном противника буде перемога на боці того, хто більш майстерно володіє маневром підводного човна та його зброєю.

17.4. Ставлення мін і виконання спеціальних завдань підводними човнами

Райони для ставлення мін з підводних човнів призначаються на виявлених шляхах руху бойових кораблів, а також у базах, портах

та на узбережжі противника для блокування районів та заборони проходу надводних кораблів і підводних човнів противника в райони дій своїх сил. В окремих випадках підводні човни залучаються для ставлення оборонних мінних загороджень.

Ставлення мін підводними човнами може виконуватись способами “з дорозвідкою” або “по заданих координатах”. Ставлення мін способом “з дорозвідкою” здійснюється тоді, коли розташування фарватерів, рекомендованих курсів, маршрутів руху, районів бойової підготовки та формування Кон і ДесЗ противника у призначених для ставлення мін районах невідомо. Якщо ж дані відомі достовірно, то здійснюється постановка мін способом “по заданих координатах”.

При ставленні мін способом “з дорозвідкою” з прибуттям підводного човна в район мінного постановки необхідно уточнити своє місце, провести дорозвідку та установити:

- наявність і характер дій протичовнових сил у районі;
- розташування фарватерів, маршрутів руху, районів маневрування кораблів та суден противника;
- мінну обстановку і характер дій протимінних сил противника;
- характер і інтенсивність руху кораблів і суден у районі;
- навігаційно-гідрографічні і гідрометеорологічні умови в районі.

На підставі даних до розвідки визначаються:

- ділянка фарватеру, маршруту руху, району маневрування для ставленні мін;
- вид мінних загороджень та їх елементи;
- вихідна точка для виходу на курс ставлення мін та час ставлення кожної лінії, ярусу, банки, одиночної міни;
- швидкість ходу та глибина занурення підводного човна при постановці мін;
- варіанти маневрування при перезарядці торпедних апаратів або мінних пристроїв (проміжні курси).

Постановка мін способом “по заданих координатах” повинна проводитись за заздалегідь ставлення планом (схемою) мінного загородження. З прибуттям у район ставлення мін на підводному човні визначаються:

- місце підводного човна;

- вихідна точка для виходу на курс ставлення мін;
- курси ставлення і проміжні курси;
- швидкість ходу і глибина занурення підводного човна при ставленні мін;
- моменти початку ставлення кожної лінії, ярусу, банки, моменти поворотів.

Вихідна точка, як правило, призначається на відстані від точки початку ставлення з розрахунком, щоб підводний човен до моменту початку постановки мін мав курс, швидкість ходу та глибину занурення, що забезпечують приховане ставлення мін. Курси переходу від місця закінчення до розвідки або від останнього обсервованого місця до вихідної точки повинні вибиратись із найменшою кількістю поворотів. Курси ставлення призначаються, виходячи із заданих (обраних) напрямків мінних ліній (ярусів). Ставлення мін починається з таким розрахунком, щоб останній курс мав напрямок убік моря. Швидкість ходу при ставленні мін обмежується діапазоном швидкостей, вказаних у тактичному формулярі підводного човна та інструкціях з експлуатації мін і торпедних апаратів. Фактична швидкість ходу призначається, виходячи із заданого мінного інтервалу та часу, що необхідний для перезарядки торпедних апаратів. Глибина занурення підводного човна при ставленні мін визначається, враховуючи прихованість, припустимі глибини стрільби мінами із торпедних апаратів та навігаційні особливості району.

Ставлення мін здійснюється одним із наступних варіантів:

- безперервне ставлення мін на одному або кількох курсах з перезарядкою торпедних апаратів при наявності пристрою швидкої перезарядки;
- на декількох курсах при перезарядці торпедних апаратів на проміжних курсах, при відсутності пристрою швидкої перезарядки.

Дизельні підводні човни, що не мають такого пристрою, перезарядку торпедних апаратів можуть здійснювати з заляганням на ґрунт.

При ставленні мін банками маневрування підводного човна розраховується так, щоб мінні банки або одиночні міни розташовувались на випадкових відстанях один від одного як за напрямом осі фарватеру (маршруту руху) противника, так і перпендикулярно до нього. Якщо підводний човен у районі мінного

ставлення може вести спостереження за противником, то постановку мін банками слід здійснювати частинами. У цьому випадку підводний човен, поставивши частину мін, веде спостереження за кораблями (суднами) противника та ставить решту мін на тому ж фарватері, якщо рух по ньому продовжується, або ж ставить міни на знов виявлених фарватерах. У районах бойового маневрування (патрулювання) кораблів противника підводний човен виставляє мінні поля, як правило, способом “по заданих координатах”. Постановка мінного поля проводиться на паралельних галсах. Напрямок курсу постановки повинен бути перпендикулярним до напрямку галсів маневрування (патрулювання) кораблів противника.

Після постановки мін необхідно при першій же можливості визначити (уточнити) місце підводного човна та місцезнаходження мінного загородження зворотною прокладкою та донести на КП, а при поверненні у базу – скласти бойове донесення.

До спеціальних завдань підводних човнів відносяться: висадка розвідувальних і десантних груп, перевезення особового складу та вантажів, навігаційно-гідрографічне і гідрометеорологічне забезпечення бойових дій своїх сил, рятування екіпажів літальних апаратів, забезпечення керування силами.

Висадка розвідувальних і десантних груп з підводних човнів на узбережжя противника виконується з метою здобуття розвідувальних даних, оволодіння окремими островами та ділянками узбережжя, вирішення диверсійних та інших завдань.

У сучасних умовах застосування підводних човнів як транспортних засобів набуває особливо важливого значення – вони будуть залучатись до допостачання різними запасами підводних човнів, що ведуть бойові дії у віддалених районах, здійснювати зміну екіпажів на них, вирішувати інші завдання.

З метою навігаційно-гідрографічного забезпечення бойових дій сил підводні човни широко застосовувались у ході Великої Вітчизняної війни на Чорному морі. Під час війни підводні човни на цьому морі здійснили понад двадцять походів для навігаційного забезпечення десантів та артилерійських стрільб надводних кораблів по берегу. На Балтійському флоті підводні човни застосовувались для гідрометеорологічного забезпечення польотів дальньої авіації.

Рятування підводними човнами льотного складу в широких масштабах здійснювалось американськими підводними човнами під

час Другої світової війни при діях авіаносної авіації проти Японії.

У сучасних умовах спеціальні завдання підводних човнів будуть виконуватись на іншому, більш високому рівні, враховуючи розвиток бойової техніки, зброї та самих підводних човнів. Можливості підводних човнів при виконанні спеціальних завдань набагато розширились, а самі завдання набули інші масштаби і значення у загальній системі бойових дій на морі.

Запитання для самоконтролю.

1. Назвіть першочергові об'єкти ударів ракетних підводних човнів.
2. Яка швидкість ходу і глибина занурення ракетного підводного човна на бойовому курсі?
3. Як можуть вести бойові дії підводні човни проти з'єднань надводних кораблів, конвоїв та десантних загонів?
4. Як виконується атака надводних кораблів та суден торпедними підводними човнами?
5. Назвіть основні завдання протичовнових підводних човнів.
6. Як підводний човен виконує атаку протичовновою зброєю?
7. Назвіть способи ставлення мін підводними човнами.

Г л а в а 18. Бойові дії військ берегової оборони, морської піхоти та берегових ракетних військ

18.1. Бойові дії військ берегової оборони при веденні протидесантної оборони

Одним із основних завдань ВБО є виконання завдань територіальної оборони в смузі відповідальності та протидесантна оборона Кримського півострова.

Бойове застосування частин та підрозділів ВБО здійснюється у формі бойових дій, боїв і ударів, а також участі у стратегічних, стабілізаційних і специфічних діях. Загальновійськовий бій складає

основу ряду спільних (десантних, протидесантних) операцій. Він ведеться об'єднаними зусиллями з'єднань, частин і підрозділів різних родів військ, спеціальних військ СВ, а також ПС, а на приморському напрямку – й ВМС. Основними видами загальновійськового бою є оборона та наступ. Оборона й наступ тісно взаємозв'язані. Будь-яка оборона містить у собі елементи наступу, а наступ - елементи оборони.

Оборона – вид загальновійськового бою, який має на меті відбити наступ переважаючих сил противника, завдати йому максимальних втрат, утримати важливі райони (об'єкти) місцевості й тим самим створити сприятливі умови для переходу в наступ. Залежно від бойового завдання, наявності сил і засобів, а також від характеру місцевості оборона може бути позиційною й маневреною. Оборона здійснюється навмисно або вимушено. Оборона широко застосовується як на початку, так і в ході війни. Але тільки обороною добитися перемоги неможливо.

Позиційна оборона – вид оборони, яка найбільш повно відповідає головній меті оборони й ведеться шляхом завдання максимальних втрат противнику в ході стійкого утримання підготовлених до оборони районів місцевості. Вона застосовується на більшості напрямків і, передусім, там, де втрата території неприпустима. Основна мета – міцне й тривале утримання районів (рубежів).

Аналіз багатовікової історії воєн і військового мистецтва переконливо свідчить, що оборона узбережжя – актуальна проблема забезпечення військової безпеки для кожної держави, що має вихід до моря. Проблема ця завжди була багатоплановою, оскільки її успішне вирішення припускає організацію надійного захисту приморських міст, портів, військово-морських і авіаційних баз, інших об'єктів як від захоплення з моря, так і від наступаючих з боку суші або уздовж узбережжя військ противника.

Оборона морського узбережжя організується для відбиття ударів противника з моря, недопущення висадки його морських і повітряних десантів і утримання (захисту) важливих берегових об'єктів.

Основа оборони морського узбережжя складає протидесантна оборона, яка створюється на десантно-доступних напрямках, районах і ділянках, де можлива висадка морських і повітряних

десантів противника.

Оборона повинна забезпечити високу активність і стійкість частин, що обороняються, розосередження, приховане розташування і захист підрозділів від ВТЗ, а також широкий маневр силами і засобами уздовж узбережжя та із глибини.

Оборона здійснюється, як правило, у взаємодії з іншими родами ВМС та авіацією.

Активність сучасної протидесантної оборони узбережжя – це здатність безперервного впливу на противника на всіх етапах його десантних дій. Вона полягає, головним чином, у нанесенні по морських десантах і силах його прикриття послідовних потужних ударів у ході посадки десанту на кораблі, на переході морем, при відбитті висадки й ході бою на узбережжі, а також у своєчасному маневрі резервами, вогнем на десанто небезпечному напрямку.

Активність протидесантної оборони повинна проявлятися у нав'язуванні своєї волі противникові, захопленні й утриманні переваги на морі й у повітрі в районі проведення протидесантних дій. Нав'язування своєї волі полягає у примушенні противника до зміни початкового плану десантних дій, наприклад, до висадки десантів на ті ділянки узбережжя, які найбільш укріплені і де противник очікується.

Передній край оборони призначається якомога ближче до урізу води, іноді він може бути віднесений від берега на більш вигідний рубіж. У цьому випадку на березі виставляється бойова охорона і обладнуються інженерні загородження.

Бригаді в обороні призначається ділянка, батальйону – район оборони, а роті та взводу – опорний пункт. Основу кожної оборонної позиції складають батальйонні райони оборони (рис.18.1).

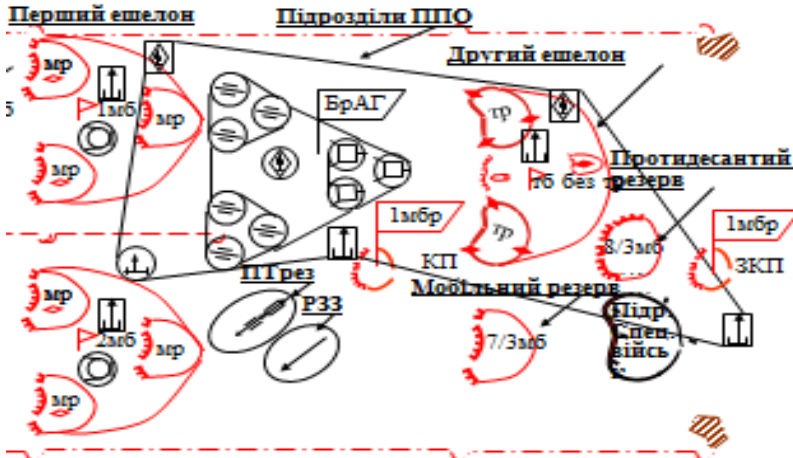

Рис.18.1. Бойовий порядок в обороні

З початком висадки десанту вогнем усіх засобів знищуються його засоби десантування, жива сила, озброєння і техніка з метою не допустити противника на берег. У випадку висадки противника на берег він негайно знищується зосередженим вогнем усіх засобів, а при сприятливих умовах – рішучою контратакою. Вона повинна проводитися раніше, ніж у звичайних умовах, щоб не дати противнику можливості закріпитися на захопленому березі.

Рота (батальйон) може оборонятися в першому або другому ешелоні батальйону (бригади), у смузі забезпечення або на передовій позиції, становити загальновійськовий резерв або перебувати в протидесантному резерві. Під час виходу з бою та відходу батальйон може бути призначений в ар'єргард, а рота – у тильну (бокову) похідну заставу або для дій як підрозділ прикриття.

Батальйон першого ешелону готує та займає оборону на першій позиції. Завдання батальйону такі: відбити наступаючого противника, знищити його перед переднім краєм, а у випадку вклинення – й на першій позиції. Крім того, утримати важливий район місцевості та створити сприятливі умови для розгрому противника.

Бойовий порядок батальйону будується в два або один ешелон. У випадку одноешелонної побудови бойового порядку виділяється резерв у складі не менше взводу. Частина засобів може

залишатися в безпосередньому підпорядкуванні командира батальйону.

Першому ешелону батальйону належить вирішальна роль у нанесенні ураження противнику та в стійкому утриманні місцевості на передньому краю оборони. До складу першого ешелону, як правило, включаються дві посилені роти. **Рота першого ешелону** готує й займає оборону в першій і другій траншеях.

Другий ешелон батальйону призначений для утримання опорного пункту в глибині оборони, а у випадку завдання противником ударів ВТЗ – для закриття пролому або зміни підрозділів першого ешелону, які втратили боєздатність, для знищення диверсійно-розвідувальних груп, а за сприятливих умов – і для проведення контратаки самостійно або спільно із силами та засобами старшого начальника. У другому ешелоні батальйону перебуватиме, як правило, рота.

Рота другого ешелону батальйону обороняється в третій (четвертій) траншеї. Придані механізованому (танковому) батальйону танкові (механізовані) підрозділи звичайно підпорядковуються ротам і займають оборону в опорних пунктах взводів. Танкові підрозділи та механізовані підрозділи на бойових машинах піхоти, крім того, можуть застосовуватися для дій у вогневих засідках.

Батальйон другого ешелону займає оборону на другій позиції, як правило, на найважливішому напрямку і повинен виконувати такі завдання: міцно утримувати займаний район, бути в готовності до посилення (заміни) підрозділів першого ешелону у випадку втрати їх боєздатності, до проведення контратак, а також знищувати повітряні десанти і аеромобільні підрозділи противника. Танковий батальйон і механізований батальйон на БМП, що перебувають у другому ешелоні, крім того, готують один-два вогневих рубежі для відбиття атак танків противника вогнем з місця. Вогневі рубежі можуть збігатися з рубежами розгортання для проведення контратак.

Район оборони батальйону – це ділянка місцевості, яка обмежена розмежувальними лініями, з фронту – лініями переднього краю, а з тилу – розташуванням тилових підрозділів.

Ширина батальйонного району оборони 3-5 км, глибина – 2-2,5 км. Рота займає опорний пункт 1-1,5 км по фронту та до 1 км в

глибину, а взвод – до 400 м по фронту і до 300 м у глибину.

Механізований батальйон оборону будує в межах однієї позиції, основу якої становлять опорні пункти рот, підготовлені до кругової оборони. На місцевості, що не скрізь доступна для дій наступаючих військ, а також під час оборони в смузі забезпечення та на передовій позиції фронт оборони роти (батальйону) може бути й більшим.

Опорний пункт роти – це район (ділянка) місцевості певних розмірів, підготовлений до оборони в інженерному відношенні відповідно до рішення командира, пристосований до кругової оборони і зайнятий ротою для виконання поставлених завдань. Опорний пункт механізованої роти складається з опорних пунктів механізованих взводів, позицій вогневих засобів і приданих підрозділів, пов'язаних між собою єдиною системою вогню, загороджень і ходів сполучення в межах опорного пункту роти. Опорний пункт танкової роти складається з опорних пунктів танкових взводів і позицій приданих підрозділів. Танки, придані механізованій роті, займають оборону в опорному пункті й посилюють її протитанкові можливості, а механізовані підрозділи, придані танковій роті, займають позиції, як правило, попереду танків, а також у проміжках між танковими взводами та на флангах. Ширина і глибина опорного пункту роти (району оборони батальйону), відстань між підрозділами та вогневими засобами в ньому повинні забезпечувати: відбиття атак танків і механізованих підрозділів противника перед переднім краєм та знищення їх у разі вклинення в глибину опорного пункту (району оборони), розосередження підрозділів в опорному пункті (районі оборони) з метою найменшої уразливості від вогню артилерії та ударів авіації, високоточної зброї противника, можливість проведення маневру як вогнем, так і підрозділами.

Район оборони механізованого батальйону складається з опорних пунктів механізованих рот, позицій вогневих засобів батальйону й приданих підрозділів.

Батальйонний район оборони обладнується трьома-чотирма траншеями, опорний пункт механізованої роти – двома траншеями. У батальйонному районі оборони ротні опорні пункти повинні перекривати своїм розташуванням і вогнем найімовірніші напрямки наступу противника.

Опорний пункт механізованої роти обладнується двома траншеями і складається з опорних пунктів механізованих взводів, позицій вогневих засобів роти і приданих підрозділів, пов'язаних між собою єдиною системою вогню, загороджень і ходів сполучення в межах опорного пункту роти.

Опорний пункт танкової роти складається з опорних пунктів танкових взводів і позицій приданих підрозділів. Придані танковій роті механізовані підрозділи займають позиції попереду танків, а також в проміжках між танковими взводами і на флангах.

Проміжки між ротними опорними пунктами можуть бути до 1000 м, а між опорними пунктами взводів – до 300 м.

Система вогню в обороні – це організоване за єдиним планом поєднання підготовленого вогню всіх видів звичайної зброї підрозділу із замислом бою, з урахуванням характеру місцевості та інженерних загороджень.

Система вогню роти (батальйону) в обороні включає: ділянки зосередженого й рубежі загороджувального вогню артилерії та мінометів, що підготовлені на підступах до оборони, перед переднім краєм, на флангах, у проміжках між ротними опорними пунктами та у глибині оборони; зони вогню протитанкових засобів і суцільного багат шарового вогню всіх видів зброї перед переднім краєм, у проміжках, на флангах і в глибині оборони для знищення, перш за все, танків та інших броньованих машин противника; підготовлений маневр вогнем з метою його зосередження в стислі строки на будь-якому небезпечному напрямку або ділянці. Система вогню будується з урахуванням вогневих можливостей усіх видів зброї роти (батальйону) та приданих вогневих засобів, їх тісної взаємодії у поєднанні з інженерними загородженнями та природними перешкодами.

Оснoву системи вогню батальйону становить протитанковий вогонь, який включає організований вогонь артилерії, танків і протитанкових засобів для знищення танків противника прямою наводкою перед переднім краєм і в глибині оборони.

Система інженерних загороджень включає мінні поля, групи мін, вузли загороджень, завали та інші перешкоди. Інженерні загородження будуються перед позицією бойової охорони, переднім краєм, у проміжках і на флангах роти (батальйону) на всю глибину опорного пункту роти (району оборони батальйону).

Загородження у воді і на березі встановлюються для виводу з ладу десантно-висадочних засобів, плаваючих танків і бронетранспортерів противника при підході їх до берега, а також для уповільнення просування і створення вигідних умов для їхнього ураження вогневими засобами.

Усі види контактних загороджень знаходяться під водою на глибині, яка не перевищує осадку бронетанкової техніки, що плаває, і десантно-висадочних засобів противника. У воді встановлюються протидесантні якірні і донні міни, пальові дворогі надовби, металеві і залізобетонні їжаки, протитанкові міни на підставках, що встановлюються на найбільш імовірних напрямках висадки десанту.

Безпосередньо на березі перед переднім краєм, на флангах і в глибині оборони встановлюються протитанкові мінні поля, окремі фугаси, міни спрямованої дії, малопомітні дровові спіралі.

Крім створення інженерних загороджень і інженерного обладнання позицій на поверхні моря перед переднім краєм опорного пункту взводу (роти) на флангах інженерні підрозділи встановлюють на якорях ясно видимі орієнтири у вигляді різних буїв, віх і інших предметів, що розрізняються за формою і кольором. Вони встановлюються на визначених відстанях від берега, щоб полегшити керування вогнем взводу (роти). Можливі протидесантні загородження при обороні морського узбережжя зазначені у додатках.

18.2. Бойові дії військ берегової оборони та морської піхоти при висадці морського десанту

Основним призначенням морської піхоти як передового загону сил висадки є участь у діях у складі тактичних морських, повітряних та повітряно-морських десантів.

Десант – (від франц. *descente* – висадка, спуск) війська, спеціально підготовлені й висаджені або призначені для висадки на територію противника з метою ведення бойових дій. По кількості військ, що залучаються, характеру завдань і глибині висадки десант може бути оперативно-стратегічного, оперативного, оперативно-тактичного, тактичного й спеціального призначення.

Морський десант перевозиться на десантних кораблях та транспортних суднах і висаджується на морське узбережжя

противника. Висадка з десантних кораблів проводиться безпосередньо на берег, а із транспортних суден – за допомогою десантно-висаджувальних засобів, включаючи вертольоти, на які війська й техніка перевантажуються із приходом десантних загонів у район висадки. До складу десанту призначаються механізовані з'єднання (частини) і частини морської піхоти.

Тактичний десант застосовується в наступі для захоплення й знищення важливих об'єктів противника в його обороні, для запобігання маневру військ противника й забезпечення високих темпів наступу. Тактичний десант може включати механізовані (морської піхоти) підрозділи й частини у складі посиленої роти, батальйону, бригади. Висаджується він з вертольотів (літаків) або десантних плавзасобів.

Десантний загін – тимчасове формування з кораблів і суден сил висадки, призначене для перевезення й висадки морського десанту на берег, елемент бойового порядку сил, що ведуть бій за висадку морського десанту. Він включає десантні кораблі (судна), кораблі охорони та розгородження протидесантних перешкод. Перехід морем десантний загін здійснює у похідному порядку, який забезпечує швидке перешикування у бойовий порядок для ведення бою за висадку, здійснення висадки десанту із заданим темпом.

Десантно-висаджувальні засоби – транспортні засоби (катери, плашкоути, транспортери, катера на повітряній подушці, а також вертольоти), призначені для перевезення й висадки з десантних кораблів і транспортів на необладнане узбережжя особового складу десанту, вивантаження військової техніки і боєприпасів.

Висадка морського десанту являє собою наступ з моря на узбережжя, що обороняється противником, для захоплення важливих районів або об'єктів на березі, сприяння військам, що наступають уздовж морського узбережжя, захоплення острова або групи островів, а також ділянок узбережжя на протилежному березі морських проток для сприяння їх форсуванню військами або забезпечення бойової діяльності кораблів (рис.18.2).

Рис.18.2. Висадка морського десанту на берег

Склад морського десанту визначається залежно від поставленого завдання й тривалості самостійних дій на березі.

Підготовка висадки та перехід морем

Успішна висадка морського десанту може бути проведена лише при ретельній підготовці та всебічному її забезпеченні, умілих діях при посадці, на переході морем і висадці десанту, своєчасному використанні результатів ударів по протидесантній обороні, надійному прикритті десанту від ударів з моря й повітря, а також при застосуванні для перевезення й висадки військ швидкохідних десантно-транспортних засобів.

Командирів десанту підпорядковуються всі частини, які призначені до складу морського десанту, а з моменту висадки командира десанту на берег – і війська повітряного десанту.

Висадка морського десанту проводиться, як правило, на необладнане узбережжя, а іноді – у порт або одночасно – на узбережжя й у порт противника. Залежно від наявності десантних кораблів і транспортів висадка може проводитися способами:

- «берег-берег» без перевантаження військ з десантно-транспортних на висаджувальні засоби;
- «корабель-берег» з перевантаженням військ із транспортів на висаджувальні засоби;
- комбінованим способом, при якому перший ешелон десанту

висаджується способом «берег-берег», а другий і наступні – способом «корабель-берег».

Військам, виділеним у морський десант, призначаються райони очікування, де вони розташовуються до виходу на посадку (завантаження), а десантно-транспортним засобам – райони розосередження поблизу пунктів посадки. Для посадки (завантаження) батальйону на десантно-транспортні засоби призначається пункт посадки (завантаження).

Висування до пункту посадки (завантаження) здійснюється в колонах підрозділів з урахуванням черговості підходу десантних кораблів за сигналами командирів.

Навантаження озброєння, техніки, ракет, боєприпасів, пального та інших матеріальних засобів на корабель здійснюється з урахуванням забезпечення найшвидшого їх вивантаження та ведення бою на березі. Послідовність завантаження озброєння та техніки повинна бути зворотною порядку їх вивантаження.

З моменту одержання наказу на посадку підрозділів на десантно-транспортні засоби і до закінчення висадки командир батальйону переходить у підпорядкування командира загону кораблів, на яких батальйон здійснює перехід морем.

Райони очікування вибираються на віддаленні 10-15 км від пунктів посадки (завантаження) і не менше 5 км від об'єктів, по яких можливі ракетні удари противника. Вони повинні забезпечувати розосереджене й приховане розміщення військ, а також швидкий вихід їх до пунктів посадки (завантаження).

Для посадки бригади призначається район посадки, що включає 3-4 батальйонних ділянки. На ділянці вибираються 2-3 основних і 1-2 запасних пункти посадки з розрахунком, щоб на кожному з них одночасно проводилася посадка не більше одного посиленого батальйону (дивізіону) десанту.

Посадка десанту на десантні кораблі й транспорти проводиться приховано, як правило, у нічний час або за інших умов обмеженої видимості, розосереджено, на широкому фронті з дотриманням вимог організаційної цілісності підрозділів.

Перехід десанту морем, по можливості, повинен здійснюватися в нічний час і в інших умовах обмеженої видимості. Висадка може здійснюватися в будь-який час доби. Найбільш доцільно її здійснювати вночі або на світанку.

Для переходу десанту морем сили висадки шикуються в похідний порядок, а з початком бою за висадку розгортаються в бойовий порядок. Десантні загони перехід морем здійснюють у похідних ордерах.

Десант у складі бригади перехід морем здійснює, як правило, трьома - п'ятьома десантними загонами, а у складі батальйону – одним загonom. Кількість десантних загонів визначається залежно від складу десанту і його ешелонування.

Перешиккування сил висадки з похідного порядку в бойовий проводиться в районі тактичного розгортання й повинно закінчуватися з виходом першої хвилі десантних кораблів до вихідної лінії. Остання призначається перед кожним пунктом висадки за межами ефективного вогню малокаліберної артилерії противника на віддаленні 5-6 км від берега.

Висадка морського десанту

Для висадки морського десанту вибирається район висадки, що включає акваторію і берегову смугу, де здійснюється тактичне розгортання сил висадки і висадка військ десанту на берег.

Бригаді призначається ділянка висадки шириною до 10 км, батальйону – пункт висадки шириною до 2 км. На ділянці бригади вибираються два-три пункти висадки.

Бригада висаджується, як правило, декількома ешелонами, кількість і склад яких залежать від поставленого завдання, умов висадки й наявності десантно-транспортних засобів.

На переході морем і в бою за висадку командир десанту перебуває на командному пункті командира сил висадки, що розгортається на спеціальному кораблі управління або на одному з кораблів сил висадки.

Одночасно із плануванням висадки десанту здійснюється підготовка військ десанту й сил висадки до виконання завдання. Прибуття десантних кораблів і суден у райони стоянки і маневрування планується за 4-6 годин до висадки десанту на відстані 10–30 км від пунктів висадки.

Схема організації висадки морського десанту наведена у додатках.

Бойові дії на березі

Бойовий порядок батальйону при висадці залежить від поставленого завдання, характеру оборони противника і місцевості,

складу другого ешелону (резерву) бригади. Він може бути побудований в один, два, три ешелони, маючи в смузі руху до п'яти хвиль і в смузі підходу десантно-висаджувальних засобів до трьох-чотирьох хвиль, причому, в першому ешелоні перших хвиль десанту знаходяться штурмові підрозділи і підрозділи берегових партій.

Під час висадки морського десанту батальйон може діяти в передовому загоні або у складі головних сил десанту. За час висадки приймається час «Ч» – час висадки передових загонів повітряно-морського ешелону з десантних кораблів або вертольотів.

Батальйон, який діє у складі головних сил десанту, висаджується на берег після захоплення пункту висадки передовим загonom. Під час висадки з транспортів з підходом їх до берега, як правило, робиться перевантаження підрозділів на висаджувальні засоби.

Підрозділи батальйону, який входить в перший ешелон десанту, після висадки, не скупчуючись у прибережній смузі, з ходу розгортаються в бойовий порядок і, використовуючи успіх передового загону, розвивають наступ у глибину.

Батальйонні десантні групи висаджуються, як правило, як штурмовий ешелон морського або вертолітного десанту.

Штурмові підрозділи служать для знищення перешкод, вогневих точок, живої сили і для захоплення прибережної смуги, ведення бойових дій до підходу других і наступних ешелонів.

Підрозділи берегових партій ведуть керування рухом десантно-висаджувальних засобів і вертольотів, здійснюють навігаційне, інженерне, медичне і матеріально-технічне забезпечення сил десанту.

Ширина фронту висадки батальйонної десантної групи залежить від завдання, бойового складу, побудови бойового порядку й умов обстановки, у середньому може складати майже 2500 м.

Відстань між пунктами висадки сусідніх батальйонів складає 4–5 км. Як правило, батальйонна десантна група свої підрозділи висаджує в пункті висадки в двох-трьох місцях (залежно від бойового порядку і кількості пророблених проходів), що дозволяє створювати на невеликому фронті велику щільність сил і засобів.

Висадка батальйонної десантної групи забезпечується проведенням ракетної (артилерійської) й авіаційної підготовки. Удари можуть наноситися у будь-який період доби дня «Д» і

продовжуватися протягом усього періоду бойових дій.

Бронетранспортери і бойові машини піхоти можуть сходити на воду до підходу десантних кораблів до пункту висадки і прямувати до берега своїм ходом. У цьому випадку за ними до пункту висадки підходять десантні кораблі з підрозділами, які висаджуються безпосередньо на берег.

Якщо десантні кораблі не можуть підійти до берега впритул, підрозділи (при глибині броду не більше 1 м) висаджуються у воду, при цьому техніка, що не плаває, вивантажується в місцях, де глибина і ґрунт дна дозволяють їй рухатися до берега своїм ходом (рис.18.3).

Рис.18.3. Висадка морського десанту у воду

Орієнтовно за 2 години до «Ч» (час висадки на берег першої хвилі десанту) за командою «Висадити десант» починається перевантаження штурмових підрозділів морської піхоти з десантних кораблів і суден на десантно-висаджувальні засоби.

Спуск на воду бронетранспортерів, бойових машин піхоти і інженерних машин, що плавають, проводиться за час, необхідний для досягнення ними вихідної лінії. Команда на навантаження особового складу десанту на бойову техніку подається за 40-45 хвилин до сигналу до виходу. Вихідна лінія для бойової техніки для її спуску на плав може призначатися на відстані 150-400 м від берегу.

До складу першої планової хвилі входять, як правило, інженерні машини, що плавають. Вони забезпечують прорив мінних та інших інженерних загороджень. До складу другої і наступних хвиль включається шість-вісім БТР або БМП. Відстань між

десантними засобами у хвилі складає 50-100 м.

Рух хвиль десантно-висаджувальних засобів здійснюється одночасно на весь пункт висадки батальйону зі швидкістю 6-8 вуз. Останні 1000 м вони проходять на максимальній швидкості, при цьому БТР і БМП під час руху до берегу ведуть безперервний вогонь по узбережжю.

Перехід десантно-висаджувальних засобів від вихідної лінії до берега займає в середньому 15 хвилин. Відхід першої хвилі від вихідної лінії здійснюється з таким розрахунком, щоб вона досягла берега в годину «Ч».

Через 2-3 хвилини після підходу першої хвилі з десантних катерів або БТР другої хвилі висаджується штурмова рота, що вступає в зіткнення із противником, закріплюється на березі і забезпечує висадку наступних штурмових хвиль, що прибувають з інтервалом через 5-10 хвилин.

Штурмові ешелони (хвилі) батальйонної десантної групи висаджуються, як правило, за 50-70 м від урізу води.

Метою бойових дій морської піхоти в бою за висадку є захоплення плацдарму для забезпечення безперервної висадки основних сил десанту і здійснення необхідного маневру (рис.18.4).

Батальйонній десантній групі (батальйону морської піхоти) призначаються найближче завдання та напрямок продовження наступу.

Змістом найближчого завдання є знищення живої сили і вогневих засобів противника в пункті висадки на глибину 3-4 км від урізу води, оволодіння ділянками узбережжя зі створенням плацдарму висадки, утримання його і забезпечення висадки головних сил десанту.

Рис.18.4. Захоплення плацдарму передовим загonom

Для захоплення об'єктів підрозділи першого ешелону батальйонної десантної групи швидко зосереджуються, знищують вогнем противника і продовжують наступ у розосереджених порядках. Оволодівши найближчим об'єктом, роти першого ешелону батальйону перегруповуються і готуються до відбиття контратак противника, найбільш імовірних у цей період бою. Другим ешелonom завершується розгром противника, що контратакує.

Після виконання завдання організується закріплення досягнутого рубежу і при необхідності проводиться перегруповування сил і засобів.

18.3. Бойові дії берегових ракетних військ

Основні завдання по ураженню надводних кораблів і суден противника для забезпечення розгортання своїх сил та повернення їх до пунктів базування по прикриттю від ударів противника з моря пунктів базування, берегових об'єктів, прибережних морських комунікацій, десантних загонів під час їхнього переходу морем, а також військ, які діють на приморському напрямку, БРВ виконують у формі бойових дій.

Бойові дії – вища форма тактичних дій БРВ. Бойові дії БРВ проти надводних кораблів і суден містять у собі підготовку до бойових дій, тактичне розгортання частин, нанесення ударів по морських цілях, перерозгортання і відновлення боєздатності.

Маневр ударами – це перенацілювання засобів ураження для одночасного або послідовного зосередження ударів по найважливіших об'єктах противника або розосередження ударів для одночасного ураження декількох об'єктів.

Маневр частинами (підрозділами) здійснюється пересуванням маршем або перевезеннями. Маневр дозволяє зосередити берегові ракетні частини на головних напрямках.

Для ведення бою берегові ракетні частини і підрозділи розгортаються на місцевості в бойові порядки.

Бойовим порядком БРВ називається розташування на місцевості їх бойових елементів для ведення бою з морським противником із забезпеченням успішного виконання бойових завдань в умовах використання ворогом різних засобів нападу.

Ділянка місцевості, на якій розташовується бойовий порядок дивізіону, називається позиційним районом. Розміри позиційного району визначаються поставленим бойовим завданням та можуть досягати декілька десятків кілометрів по фронту і в глибину.

Бойовий порядок стартового дивізіону включає КП командира дивізіону, стартові позиції батарей, стоянку засобів тяги й транспорту та вогневі позиції засобів самооборони. Взаємне розташування стартових батарей повинне забезпечувати ведення спільного зосередженого вогню на найважливіших напрямках, а відстані між ними повинні виключати можливість одночасного ураження батарей високоточною зброєю.

Технічна позиція – ділянка місцевості, на якій розташовується технічний підрозділ, призначений для підготовки й перевірки ракет.

Позиція очікування призначається для укриття і розміщення бойової техніки та особового складу підрозділів до їх виходу на стартові позиції й місця командного пункту рухомого ракетного дивізіону.

Основою бойового порядку як стаціонарних, так і рухомих підрозділів є стартова позиція (рис.18.5).

Рис.18.5. Ракетний дивізіон на стартовій позиції

Стартовою позицією називається ділянка місцевості, на якій розташовується бойовий підрозділ, призначений для пуску ракет. Стартові позиції бувають основними (з яких вирішуються головні завдання), запасними (що використовуються при вимушеному залишенні основної позиції) і оманливими (обладнаними з метою дезінформації противника). Стартові та вогневі позиції завчасно вибираються й обладнуються в інженерному відношенні.

Тактичне розгортання частин БРВ полягає у висуванні їх у

призначені позиційні райони, розгортанні у бойовий порядок та приведенні їх у встановлену готовність. Для підтримки берегових ракетних дивізіонів у постійній готовності до виконання бойових завдань і розгортання у бойові порядки залежно від обстановки встановлюються ступені бойової готовності. Для розгорнутих у бойові порядки ракетних дивізіонів встановлюються стартові готовності до нанесення ракетних ударів. Розгортання рухомих частин і підрозділів полягає в здійсненні переходу (маршу) у райони очікування або позиційні райони, розгортанні в бойові порядки та приведенні їх у встановлену стартову готовність. Для стаціонарних частин воно зводиться до переведу їх у підвищену бойову готовність.

Стартові готовності характеризують готовність до нанесення ударів. Стартова готовність – це таке положення та стан зброї, технічних засобів і особового складу, при якому частина здатна нанести ракетні удари (виконати пуск першого залпу) з одержанням відповідного бойового розпорядження у встановлений термін. Встановлені часові характеристики стартових готовностей забезпечують високу бойову готовність берегових ракетних частин. Їхня готовність забезпечується справним станом ракет бойового комплексу, бойових і технічних засобів, високою виучкою особового складу та чітко відпрацьованою бойовою організацією. Важливою властивістю берегових дивізіонів є можливість тривалий час знаходитися в підвищених ступенях готовності.

Для відбиття раптового нападу кораблів противника на пункти базування й берегові об'єкти організується бойове чергування підрозділів і частин БРВ.

Залежно від конкретної обстановки, бойових завдань і наявності сил ураження надводних кораблів та катерів противника частини БРВ здійснюють ракетні удари у зоні досяжності ракетних комплексів і можуть діяти самостійно або разом з іншими родами ВМС і СВ. Найбільш ефективні спільні дії ракетних частин БРВ із ударними групами авіації і ракетних кораблів. У цьому випадку всім ударним групам завчасно призначаються об'єкти, райони, час та напрямки ударів.

Береговий ракетний дивізіон, який озброєний оперативно-тактичними комплексами, веде бойові дії по знищенню переважно великих надводних кораблів шляхом нанесення ракетних ударів на

граничних дальностях стрільби.

Береговий ракетний дивізіон тактичного призначення веде бойові дії по знищенню всіх типів надводних кораблів, катерів та суден противника в безпосередній близькості від узбережжя у зоні, яку не обстрілює дивізіон з оперативно-тактичними ракетними комплексами.

При спільних діях БРВ із ракетними кораблями (катерами) організуються одночасні або послідовні ракетні удари по кораблях противника. При неможливості нанести одночасний удар здійснюються послідовні ракетні удари. Проміжок між послідовними ударами повинен бути мінімальним, що виключає відновлення противником спроможності до ефективного відбиття наступного удару. Основними способами нанесення ракетних ударів є групові і самостійні ракетні удари. Ракетний удар наноситься залпами раптово із граничних дальностей (рис.18.6).

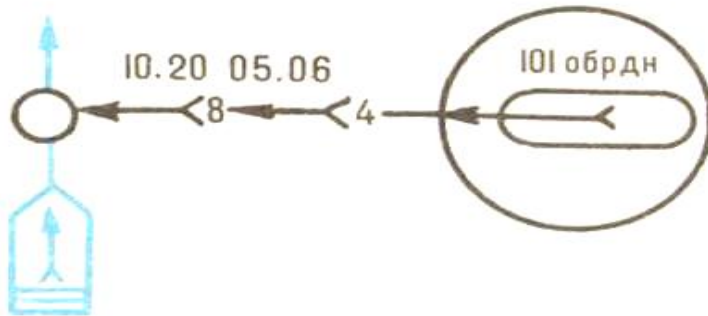

Рис.18.6. Удар ракетного дивізіону із зазначенням часу, кількості і складу залпів

Ракетний удар являє собою серію ракет, що випускаються дивізіоном з розрахунком підходу їх до об'єкта удару в проміжках часу, який виключає перенос вогню зенітних засобів корабля противника з першої ракети даної серії на останню.

Груповий ракетний удар наноситься декількома ракетними частинами і є основним способом ураження корабельної групи противника, що має сильну ППО (рис.18.7).

Об'єктами удару вибираються в першу чергу ті кораблі

противника, поразкою яких досягається вирішення бойового завдання.

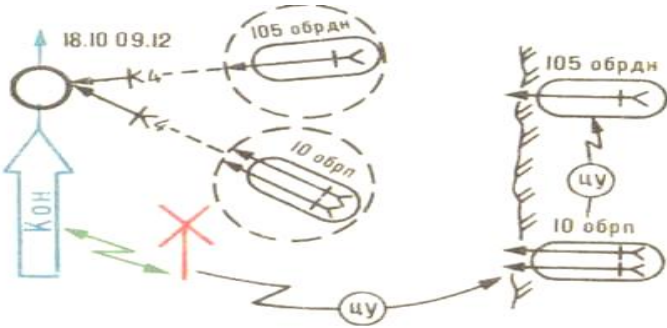

Рис.18.7. Спланований груповий удар ракетних частин із зазначенням часу удару, кількості і складу залпів

Основним способом поразки головного об'єкта корабельної ударної групи є спільний ракетний удар, який наноситься одночасно декількома частинами, що складають берегову ударну групу. Спільним ракетним ударом досягається поразка противника в найкоротший час із мінімальною витратою ракет (рис.18.8).

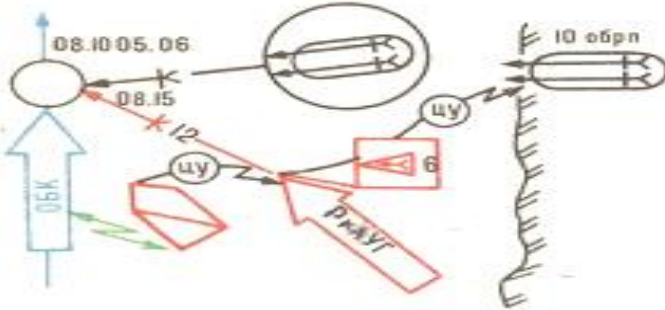

Рис.18.8. Спільний удар ракетних частин з ракетними катерами з зазначенням кількості і складу залпів, часу підходу ракет до цілі

При необхідності уразити велику кількість рівнозначних цілей, наприклад, при веденні бойових дій проти десантних загонів і конвоїв ракетний удар наноситься для одночасного ураження декількох кораблів (суден) противника. Коли наявних сил для

одночасного ураження всіх цілей недостатньо, застосовується ракетний удар з послідовним ураженням цілей.

Запитання для самоконтролю.

1. Назвіть основні форми бойового застосування частин військ берегової оборони.

2. Назвіть види загальновійськового бою та дайте визначення основному його виду.

3. Дайте характеристику бойовому порядку частин у обороні та назвіть його основні елементи.

4. Чим відрізняється оборона морського узбережжя від позиційної оборони?

5. Дайте визначення основних термінів висадки морського десанту.

6. Назвіть основні етапи висадки морського десанту.

7. Дайте характеристику позиційному району берегового ракетного дивізіону.

8. Дайте характеристику основним видам ракетних ударів.

Г л а в а 19. Бойові дії авіації ВМС та авіації Повітряних Сил, яка діє в інтересах ВМС

Кожному роду авіації ВМС властиві свої, характерні способи бойових дій. Вибір способу бойових дій залежить від характеру поставленого бойового завдання, характеру об'єкта удару, наявного складу сил та їх бойових можливостей, системи протиповітряної оборони противника, метеорологічних і гідрологічних умов.

19.1. Бойові дії протичовнової авіації

Протичовнова авіація застосовує такі способи бойових дій:

- одночасний пошук підводних човнів противника групами й поодинокими літаками (вертольотами) у заданих районах і на рубежах,
- послідовний пошук і знищення підводних човнів противника малими тактичними групами й поодинокими літаками (вертольотами) у заданих районах і на рубежах,

- пошук і знищення підводних човнів «за викликом» з положення чергування на аеродромі (кораблі) або в повітрі.

Одночасний пошук підводних човнів полягає в тому, що завдання вирішується за один виліт тактичною групою літаків (вертольотів) у складі, що забезпечує виявлення підводних човнів із заданою ефективністю та наступне їх знищення або слідкування за ними. Використання цього способу передбачає масоване застосування протичовнової авіації. Склад тактичних груп, які призначені для одночасних дій, визначається розрахунками з урахуванням бойового складу протичовнових частин і варіантом дій (самостійно або спільно з іншими протичовновими силами). Спосіб застосовується для розкриття в короткий час підводної обстановки в заданому районі з метою виявлення підводних човнів. Він організується при наявності достатньої кількості сил, необхідного часу на підготовку й застосовується переважно при діях проти ракетних підводних човнів (рис.19.1).

Рис. 19.1. Протичовнові вертольоти ведуть одночасний пошук підводних човнів з допомогою ОГАС

Позитивними властивостями способу одночасних дій є вирішення завдання в короткі строки, що позбавляє противника можливості своєчасного виведення підводних човнів з районів дій протичовнової авіації. Перевагою даного способу є також можливість з більшою ефективністю організувати всі види забезпечення протичовнових літаків від сил та засобів протиповітряної оборони противника.

Недоліками способу є:

- більш складна організація підготовки і виконання пошуку у

порівнянні з послідовними діями;

- більш тривалий час підготовки до виконання завдання;
- одночасно більша витрата буїв під час радіогідроакустичного пошуку, що потребує завчасної їх підготовки.

Не дивлячись на відзначені недоліки, спосіб одночасних дій є найбільш ефективним, тому отримує широке застосування в небезпечний період і з початком бойових дій.

Послідовний пошук і знищення підводних човнів полягає в тому, що завдання вирішується за більш тривалий час одиночними літаками (вертольотами) і малими тактичними групами. Для цього призначений район обмежується послідовно за кілька вильотів або здійснюється спостереження за окремими порівняно обмеженими районами на протязі тривалого часу, або ж виконується стеження за підводним човном на протязі тривалого часу.

Спосіб застосовується при вирішенні завдань на межі радіуса польоту літаків і при обмеженому складі сил. Дії послідовно одиночними літаками (вертольотами) і малими групами застосовуються також для стеження за підводними човнами й спостереження за стаціонарними і дрейфуючими бар'єрами й полями буїв (рис. 19.2).

Даний спосіб застосовується, як правило, при спільних діях з іншими протичовновими силами. Він може також застосовуватися на протичовнових рубежах і при повітряній протичовновій охороні кораблів і конвоїв на переході морем, коли завдання виконується на протязі тривалого часу, що потребує призначення кількох змін літаків (вертольотів).

Рис. 19.2. Протичовновий літак контролює поле буїв
Позитивними сторонами способу послідовних дій є:

- порівняна простота організації підготовки і виконання

завдання,

- менший час на підготовку до вильоту першої групи літаків (вертольотів) у порівнянні з одночасними діями;

- менша витрата сил і засобів у кожному вильоті.

До недоліків способу необхідно віднести:

- відносну велику тривалість виконання завдання,

- складність забезпечення літаків від протидії протиповітряної оборони противника з початком бойових дій.

Пошук і знищення підводних човнів «за викликом» із чергування на аеродромі (кораблі) або в повітрі застосовуються, як правило, при вирішенні завдань після втрати контакту з підводним човном у процесі стеження або за даними первинного їх виявлення іншими силами (засобами), нездатними здійснювати стеження за підводними човнами або нездатними їх знищити, а також при необхідності нарощування зусиль у найкоротший час.

Враховуючи епізодичність дій протичовнової авіації «за викликом» із чергування на аеродромі, за витратою сил цей спосіб є найбільш економним. Його ефективність значною мірою залежить від достовірності вихідних даних про ціль, засобів, що застосовуються, умов пошуку і часу запізнення від початку пошуку підводних човнів.

Літаки з постійної готовності залучати до пошуку "за викликом" недоцільно через великий час, що необхідний на підготовку матеріальної частини і зброї до вильоту (4-6 годин). За цей час місцезнаходження підводного човна може бути в межах настільки великої площі, що пошук "за викликом" стає неефективним. Вертольоти корабельного і берегового базування потребують значно меншого часу на підготовку до вильоту та перельоту в район цілі, тому вони можуть залучатися для дій "за викликом" з положення постійної готовності.

Дії з положення „чергування в повітрі” є найбільш ефективними, тому що протичовнова авіація знаходиться в найвищому ступені готовності. Однак постійне знаходження літаків на протязі тривалого часу в повітрі потребує значної витрати сил. Тому „чергування в повітрі” може застосовуватися лише літаками з великою тривалістю перебування в районі і, головним чином, в загрозований період.

Характеристика способів бойових дій протичовнової авіації

показує, що кожний з них має і недоліки, тому в конкретних умовах обстановки необхідно вибрати найбільш ефективний з них.

19.2. Бойові дії винищувальної авіації

Винищувальна авіація здійснює винищувальне авіаційне прикриття військ та об'єктів, вирішуючи при цьому одне з основних бойових завдань з метою не допустити нанесення ударів засобами повітряного нападу противника по частинах і з'єднаннях військ, сил флоту, важливих військових об'єктах, адміністративно-політичних і промислово-економічних центрах.

Форми та способи бойових дій винищувальної авіації

Форми бойових дій ВА:

повітряний бій (основна форма бойового застосування) – озброєне протистояння частин, підрозділів, груп, екіпажів ВА у повітрі з метою знищення противника, відбиття його атак. Повітряний бій ведеться з рішучими цілями – знищити повітряного противника або завдати йому такого ураження, щоб змусити відмовитися від виконання свого бойового завдання;

авіаційний удар – дії ВА по наземних (морських) об'єктах засобами ураження з метою їх знищення;

спеціальний бойовий політ – дії ВА в повітрі при виконанні бойового завдання, яке не потребує, як правило, застосування засобів ураження.

Способи бойових дій ВА:

одночасне введення в бій основних сил частин (підрозділів) з положення чергування на землі або в повітрі. Застосовується при відбитті масованих ударів засобів повітряного нападу для створення необхідного співвідношення сил на головних напрямках та встановлених рубежах. Групи (ескадрильї) розпочинають повітряний бій одночасно, або через проміжки часу, що дорівнюють часу дії групи (ескадрильї);

послідовне введення в бій підрозділів (екіпажів) з положення чергування на землі або в повітрі передбачає дію на противника через проміжки часу, які значно перевищують тривалість бою підрозділів (екіпажів). Застосовується при ешелонованих діях повітряного противника невеликими групами, окремими літаками та ракетами;

напіваавтономний пошук і знищення засобів повітряного нападу у заданому районі (напіваавтономні дії). При цьому винищувачі виводяться в райони пошуку за інформацією з пунктів управління про район польоту засобів повітряного нападу, виявляють його за допомогою бортових засобів або візуально та знищують. Спосіб застосовується, коли наведення з пунктів управління неможливе через відсутність суцільного радіолокаційного поля або недостатню ємність системи управління;

самостійний пошук та знищення засобів повітряного нападу у заданому районі (вільне полювання). При цьому винищувачі виводяться у заданий район без інформації про проліт засобів повітряного нападу у ньому. Самостійно, за допомогою бортової апаратури або візуально відшуковують засоби повітряного нападу, виявляють їх та знищують. Райони пошуку визначаються на найбільш вірогідних напрямках польоту аеродинамічних засобів повітряного нападу, в розривах радіолокаційного поля або за його межами. Об'єктами атак винищувачів є дрібні групи, окремі літаки (вертольоти), які летять у напрямку воєнних об'єктів або повертаються із завдання, літаки зв'язку, коректувальники вогню артилерії, постановники завад у зонах. Полювання, як правило,

ведеться у світлий час доби у складі пар або ланок. Особлива увага при цьому приділяється визначенню сприятливих умов, часу польовання, вибору району, забезпеченню прихованості.

Дії з положення чергування на аеродромі полягають у тому, що винищувачі знаходяться на майданчику чергових сил у встановленому ступені бойової готовності. Виліт здійснюється після виявлення засобів повітряного нападу засобами розвідки. Застосовується, коли інформація забезпечує своєчасний виліт та знищення засобів повітряного нападу на встановлених рубежах. Забезпечується висока економічність у витраті сил і засобів. Для цього необхідно виділити для вирішення поставленого завдання необхідну кількість винищувачів. Недоліком є запізниті, порівняно з іншим положенням, знищення повітряної цілі, що може призвести до несвоєчасного виконання поставленого завдання.

Дії з положення чергування в повітрі полягають у тому, що винищувачі піднімаються в повітря завчасно, виводяться у призначені зони чергування, при виявленні засобів повітряного нападу наводяться на них для знищення. При цьому необхідні великі витрати сил і засобів. Крім того, винищувачі можуть бути виявлені засобами розвідки противника, якщо зони чергування знаходяться в межах їх радіолокаційного поля. Застосовуються при недостатній глибині радіолокаційної інформації.

У ході прикриття військ та об'єктів ВА знищує засоби повітряного нападу противника у взаємодії з сусідами, з'єднаннями та частинами ППО. При цьому розгортаються пункти управління, призначаються зони чергування в повітрі, райони самостійного пошуку, визначаються рубежі знищення, передачі управління й ін.

Основи тактики повітряного бою

Сучасний повітряний бій характеризується такими рисами: великий просторовий розмах; широкий діапазон висот та швидкості польоту; великий склад сил; складність повітряної обстановки; швидкість розгортання подій; застосування груп літаків різного тактичного призначення.

Основні умови досягнення винищувачами перемоги у повітряному бою:

наступальний характер дій протягом усього бою;

стрімкість зближення та раптовість атак;
 вмiле застосування маневру в бою;
 спроможність знищити засоби повітряного нападу з першої атаки;

застосування тактичних прийомів з урахуванням сильних і слабких сторін свого винищувача й засобів повітряного нападу;

узгоджені, передбачені планом дії одиночних винищувачів і груп різного тактичного призначення.

Класифікація повітряних боїв:

за характером дій підрозділів, екіпажів – наступальні та оборонні бої;

за кількістю винищувачів, що беруть участь у бою – одиночні та групові бої;

за наявністю візуального контакту та типу застосовуваної зброї маневрені ближні та дальні ракетні бої;

за висотами – повітряні бої на гранично малих, малих, середніх, великих висотах і в стратосфері;

за часом доби – денні і нічні бої, а також повітряні бої у сутінках (темряві);

за типом цілей, із якими проводяться повітряні бої – бої з винищувачами, бомбардувальниками, транспортними літаками і вертольотами, а також із безпілотними засобам повітряного нападу (автоматичними дрейфуючими аеростатами, крилатими ракетами, БЛА та інші).

Одиночний повітряний бій – бій одиночного винищувача з одним або з групою літаків противника.

Одиночні повітряні бої можуть бути ближніми маневреними або дальніми ракетними.

Ближній маневрений повітряний бій ведеться із застосуванням маневру, що дозволяє зайняти вигідну вихідну позицію для повітряної атаки або відхилитися від атаки противника. Характерний для винищувачів, що мають високі показники перевантаження і тягоозброєності, приціли, гармати і ракети ближнього бою.

Дальній ракетний повітряний бій ведеться на великих дистанціях із використанням авіаційних ракет ”повітря – повітря середньої та великої дальності. При зближенні з противником

дальній ракетний повітряний бій може перерости в ближній маневрений бій.

Груповий повітряний бій – бій групи винищувачів з одним літаком або з групою літаків противника. Під час групового повітряного бою екіпажі, підрозділи і групи тактичного призначення узгоджено діють за єдиним замислом для виконання бойового завдання.

Груповий повітряний бій – це процес двосторонньої збройної боротьби, при якому дії винищувачів спрямовані на знищення конкретної групи повітряного противника або на недопущення виконання противником поставленого бойового завдання.

В основі групового повітряного бою лежать закономірності одиночного повітряного бою. Досягнення ж переваги над противником здійснюється за рахунок вміння командира вдало маневрувати винищувачами та групами їх у бою.

Головна ідея бою – забезпечити введення в бій ударної групи при найбільш сприятливих для неї умовах, щоб тим самим нанести засобам повітряного нападу рішуче ураження.

Основні принципи групового повітряного бою: доцільна побудова бойових порядків винищувачів; грамотне бойове маневрування винищувачів при вогневій та тактичній взаємодії; організований вихід з бою.

Під час повітряного бою управління підрозділами (екіпажами) здійснюється із наземних, повітряних, корабельних пунктів управління (наведення), а також командирами підрозділів (ведучими груп) з бойових порядків. Командири підрозділів (ведучі груп) в повітрі управляють винищувачами під час бою по радіо, еволюціями літаків, особистим прикладом, а також за допомогою телекодового зв'язку.

Повітряному бою передує пошук противника, який здійснюється за допомогою бортових технічних засобів або візуально, або тим та іншим способом одночасно. Сектори пошуку засобів повітряного нападу визначає командир у залежності від бойового завдання та у мов його виконання.

Кожен літак, виявлений у повітрі, вважається літаком противника до моменту його впевненого розпізнавання за

допомогою бортової системи радіолокаційного розпізнавання або візуально.

При виявленні АЗПН та зближенні з ними командир (ведучий) оцінює обстановку за допомогою індикатора тактичної обстановки (індикатора прямого бачення) і діє за одним з варіантів плану повітряного бою, розподіляє між групами (екіпажами) літаки (групи) противника, вказує напрямок, черговість, спосіб атаки та порядок взаємодії.

Для ведення групового повітряного бою винищувачі шикуються у бойові порядки, що визначаються дистанціями, інтервалами, перевищеннями (приниженнями) між літаками (парами, ланками).

Види бойових порядків під час ведення бою ВА:

зімкнений – екіпажі виконують політ на скорочених інтервалах і дистанціях, які забезпечують виконання одночасних атак з одного напрямку з індивідуальним прицілюванням кожним льотчиком. Застосовуються у ближньому повітряному бою при візуальній видимості цілі;

розімкнений – екіпажі й підрозділи виконують політ у межах візуальної або радіолокаційної видимості на дистанціях та інтервалах, які забезпечують вогневу взаємодію у повітряному бою. Застосовуються парою, ланкою, групами тактичного призначення у ближньому і дальньому повітряних боях;

розосереджений – екіпажі (підрозділи, групи) виконують політ на інтервалах і дистанціях, які забезпечують тактичну взаємодію у повітряному бою. Підтримання їх взаємного розташування здійснюється за допомогою бортових, наземних радіотехнічних засобів або візуально.

У залежності від взаємного розташування літаків (пар, ланок) **форми бойових порядків можуть бути такими:** пари – пеленг, фронт, колона літаків; ланки – пеленг літаків (пар), фронт літаків (пар), колона пар.

Етапи повітряного бою винищувачів є (рис. 19.3).

1. Зближення з виявленим цілі противника – бойовий маневр, що виконується винищувачами (групами) від моменту виявлення цілі до зайняття вихідного положення для атаки.

Зближення повинно бути стрімким і прихованим, що забезпечує раптовість атаки та знищення цілі.

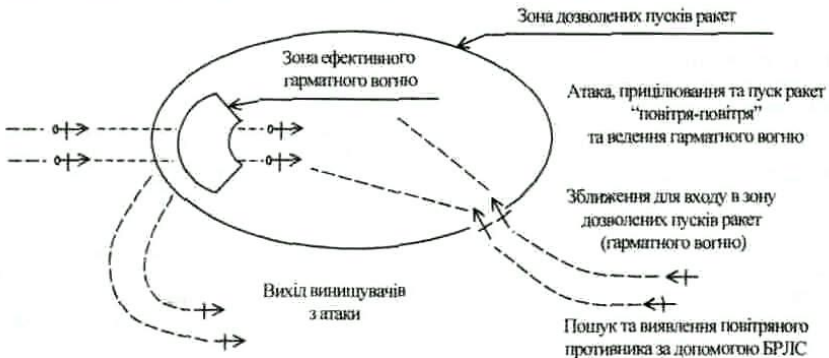

Рис. 19.3. Етапи повітряного бою винищувачів

Способи зближення: по кривій погоні (поздовжня вісь винищувача постійно спрямована на ціль); на паралельних курсах – навздогін цілі (ракурс безперервно збільшується і на початку атаки досягає потрібного значення); з кутом випередження (поздовжня вісь винищувача спрямована попереду цілі та з лінією напрямку на ціль складає кут випередження); з пониженням (цілі на великих та середніх висотах); з перевищенням (цілі на гранично малих і малих висотах) та ін.

2. Атака (одна або декілька) – вирішальний етап повітряного бою, який поєднує маневр та прицілювання з пуском ракет (веденням гарматного вогню) з метою знищення противника. За напрямком відносно цілі, атаки можуть бути з передньої, задньої напівсфери та під великими ракурсами.

У груповому повітряному бою винищувачі застосовують **способи атак:** одночасні (кожному екіпажу призначається окрема ціль, яка атакується одночасно з іншими екіпажами по своїх цілях); послідовні (літаки або групи послідовно пускають ракети після того, як попередній літак або група починає вихід з атаки і не заважають пуску ракет); почергові (окремі літаки або групи діють за правилом: один атакує, інший прикриває).

3. Бойове маневрування – полягає у переміщенні винищувачів (груп) у повітряному просторі з метою зайняття тактично вигідного положення для повітряної атаки або збереження винищувачами бойового порядку, а між собою – вогневої та тактичної взаємодії; завади противнику вийти з під удару; створення сприятливих умов для дій ударної групи; реалізації тактичних прийомів і способів повітряного бою.

4. Вихід з бою полягає в організованому відриві винищувачів від повітряного противника та їх відході з його поля зору (спостереження) після атаки або у будь-який інший момент бою за командою (сигналом) командира (ПУ), а також вимушено, у разі ураження (відмови) авіатехніки або пораненні льотчика, які виключають можливість продовження бою. Для виходу з бою використовується хмарність, маскуючи дії Сонця, рельєф і фон місцевості, вогонь своїх наземних засобів. Вихід забезпечується взаємним прикриттям винищувачів.

Несправність бортового озброєння або повна витрата боєкомплекту не є основою (підставою) для виходу з групового бою. Льотчик повинен продовжувати атакувати противника у складі підрозділу.

Під час знищення особливо важливих цілей або за командою з пункту управління льотчик повинен продовжувати бій до повної витрати пального з наступним катапультуванням.

Пара винищувачів, діючи самостійно або у складі ланки, веде повітряний бій, як правило, не розчленовуючи свого бойового порядку, атакуючи противника одночасно або послідовно.

Із бою пара виходить теж одночасно або послідовно по одному, забезпечуючи взаємне прикриття.

Ланка та ескадрилья ведуть повітряний бій самостійно або у складі ескадрильї, як одна з груп тактичного призначення.

Винищувальне крило самостійно веде повітряний бій. Його бойовий порядок може складатись з розвідувально-ударної групи, ударної групи та групи прикриття.

Бойові можливості винищувальної авіації

Бойові можливості ВА – комплекс кількісних та якісних показників, які характеризують можливості екіпажів, підрозділів та частин виконувати поставлені бойові завдання за установлений термін в конкретних умовах обстановки.

Основу розуміння ”бойові можливості складає **очікуваний результат бойових дій** винищувачів зі знищення засобів повітряного нападу в різних умовах обстановки, який характеризується імовірнісними показниками. Але один очікуваний результат бойових дій не дає повного опису бойових можливостей, тому що не відповідає на питання про те, у якому просторі та за який проміжок часу цей результат може бути реалізованим. Повний опис бойових можливостей винищувачів дає сукупність їх імовірнісних, просторових та часових показників.

Знання бойових можливостей дозволяє відповідним командирам приймати обґрунтовані рішення та ставити підрозділам та частинам реальні бойові завдання, з максимальною ефективністю використовувати винищувачі у ході бойових дій.

Зміст роботи з визначення та оцінки бойових можливостей залежить від того, на якому етапі виробляється рішення – у процесі підготовки або у ході бойових дій.

В процесі підготовки проводиться основна робота з визначення та оцінки бойових можливостей. Вона є складовою частиною оцінки обстановки, на підставі якої командир приймає рішення на бойові дії.

У ході бойових дій оцінка бойових можливостей базується на раніш проведених оцінках і зводиться головним чином до врахування змін, що сталися під час бойових дій (внаслідок втрат льотного складу) та авіаційної техніки, витрати боєприпасів, пального, змін умов бойових дій та інші).

Незалежно від етапу, на якому проводиться оцінка бойових можливостей, вона повинна виконуватись з максимальною старанністю та об'єктивністю.

Показники бойових можливостей взаємно пов'язані між собою та впливають один на одного. Так, наприклад, просторові показники залежать від часових, а часові – від імовірнісних. Не зважаючи на це, розмежування показників виявляється доцільним для більш точного визначення та оцінки бойових можливостей.

Просторові показники бойових можливостей ВА

Просторові показники бойових можливостей характеризують простір, у якому ВА може виконувати бойові завдання. Значення цих показників безпосередньо впливає з основних вимог до бойового застосування винищувачів – своєчасного знищення АЗПН, у відповідності з яким противник повинен бути знищеним до рубежу виконання ним свого бойового завдання.

Просторові показники бойових можливостей залежать: від льотно-тактичних характеристик; складу груп винищувачів та ступеня їх бойової готовності; способу бойових дій; глибини радіолокаційної інформації про повітряного противника; висоти та швидкості польоту літаків противника.

Основні просторові показники бойових можливостей ВА зображені на рис. 19.3.

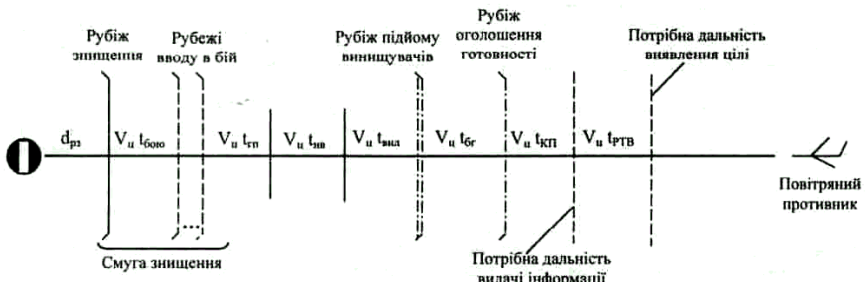

Рис. 19.3. До визначення деяких просторових показників бойових можливостей винищувачів

До цих просторових показників відносяться: область бойової дії; область знищення АЗПН; рубіж знищення засобів повітряного нападу; рубіж вводу в бій; смуга знищення засобів повітряного нападу; рубіж підйому винищувачів; рубіж приведення їх у бойову готовність.

Область бойової дії – повітряний простір навколо аеродрому постійного базування, розосередження та маневру, у будь-якій точці якого винищувачі можуть виконати бойове завдання з врахуванням запасу пального, що є у розпорядженні екіпажу. Ця область у горизонтальній площині обмежується еліпсом, фокусами якого є

аеродроми вильоту та посадки, фокальною відстанню – відстань між аеродромами, а велика на піввісь являє собою дальність польоту винищувачів. Якщо посадка здійснюється на аеродром вильоту, область бойової дії обмежується колом, радіусом якого є бойовий радіус дії винищувачів.

В залежності від поставленого бойового завдання в межах області бойових дій можуть бути призначені рубежі знищення засобів повітряного нападу (ЗПН), рубежі початку та кінця супроводження літаків інших видів авіації, зони чергування винищувачів, райони самостійного пошуку, райони знищення наземних (надводних) цілей.

Розмір області бойової дії визначається льотно-технічними характеристиками винищувачів на заданій висоті, складом груп, у яких будуть виконуватись бойові завдання, та аеродромною мережею.

Область знищення АЗПН противника при наведенні винищувачів з КП (ПН) – частина області бойової дії, обмежена дальністю розрахованих рубежів знищення повітряних цілей, що виконують політ на визначеній висоті та швидкості, за вибраною програмою польоту винищувачів. Область знищення складається з двох полів: кінематичного та поля наведення.

Кінематичне поле – частина повітряного простору, у будь-якій точці якого можливе знищення повітряного противника винищувачами згідно з радіолокаційною інформацією, що є у наявності.

Поле наведення – частина повітряного простору, у будь-якій точці якого можливе наведення винищувачів на ціль. Утворюється за результатами накладання одне на одного радіолокаційних полів (що створюються джерелами радіолокаційної інформації для наведення винищувача) та поля команд, яке визначається можливостями засобів зв'язку щодо передачі команд управління на борт винищувача. Розміри радіолокаційного поля і поля команд визначаються за методикою, прийнятою для відповідних типів джерел радіолокаційної інформації про повітряну обстановку та засобів зв'язку (передачі команд).

Рубіж знищення повітряних цілей – рубіж, до якого винищувально-авіаційне крило повинно виконати поставлене бойове завдання. Рубіж знищення може бути заданим або розрахованим.

Задані рубежі знищення повітряних цілей для винищувально-авіаційного крила призначаються старшим командиром, виходячи з тактичних міркувань щодо оборони визначених воєнних об'єктів (районів), а **розрахункові** визначаються у залежності від наявної радіолокаційної інформації та запасу палива винищувачів. Відстань заданого рубежу знищення можна визначити, якщо знати дальність пуску противником крилатих ракет класу "повітря – поверхня" або польоту його керованих авіаційних бомб і величину радіуса зони поразки ними.

Розрахунковий рубіж знищення повітряних цілей характеризує максимально можливу відстань від аеродрому, на якій може бути знищений повітряний противник з врахуванням наявної глибини радіолокаційної інформації та установленого способу бойових дій винищувачів.

Отже, розрахункові рубежі знищення залежать від багатьох чинників (характеристик цілі та параметрів її руху, ступенів готовності екіпажів перехоплювачів, положення чергування на аеродромі або в повітрі та ін.) і для кожного конкретного випадку будуть мати відповідні значення. Розрахункові рубежі знищення визначають ту частину повітряного простору, у якій перехоплювачі можуть знищити ЗПН за певних конкретних умов, і кількість цих рубежів буде відповідати кількості заданих варіантів умов виконання бойового завдання.

Що стосується призначених рубежів знищення, то вони визначаються, виходячи з міркувань збереження воєнних об'єктів, і вказують, де саме потрібно знищити ЗПН, щоб не дати йому можливості виконати своє завдання. Саме цим слід керуватися при прийнятті рішення на ведення бойових дій.

Тому у подальшому є сенс виходити з того, що рубежі знищення призначаються старшим командиром, а не розраховуються для безлічі випадків, які можуть скластися у процесі бою.

Рубіж вводу в бій – рубіж, на якому знаходяться ЗПН на початку повітряного бою (у момент виявлення його винищувачем).

Він визначається з врахуванням забезпечення безперервної дії по ЗПН та виконання бойового завдання до їх рубежу. Рубіж вводу в бій від рубежу знищення знаходиться на відстані, яку проходить ціль за час повітряного бою всіх груп винищувачів, що приймають участь у бою.

Смуга знищення ЗПН – частина повітряного простору, розташована між рубежами вводу в бій і знищення повітряного противника.

Глибина смуги знищення повинна забезпечити необхідні для бою усіх введених груп винищувачів простір і час. Відстань заданих рубежів знищення ЗПН визначає для винищувально-авіаційного крила спосіб бойових дій при виконанні бойового завдання.

Рубіж підйому винищувачів – рубіж, на якому знаходяться АЗПН на момент подачі команди винищувачам на запуск двигуна.

Рубіж приведення у готовність (зайняття готовності) – рубіж, на якому знаходяться ЗПН на момент подачі команди на переведення винищувачів в установлену готовність.

Для розрахунків відстані зони використовуються спеціальні таблиці та номограми.

Часові показники бойових можливостей ВА

Часові показники бойових можливостей характеризують динаміку бойових дій та організацію управління винищувачами.

Основні часові показники бойових можливостей ВА:

час приведення підрозділів (частин) у вищі ступені бойової готовності;

час вильоту винищувачів з різних ступенів бойової готовності;

час зльоту групи винищувачів;

час перехоплення ЗПН;

час польоту до виходу в район виконання бойового завдання;

тривалість повітряного бою;

тривалість чергування в повітрі;

час підготовки літаків до повторного вильоту;

бойова напруженість.

Більшість зазначених часових показників мають нормативний характер. Вони встановлюються у залежності від типу винищувачів, умов базування та забезпечення, бойової виучки особового складу.

Значення цих показників на підставі досвіду бойової роботи регламентуються відповідними документами.

Час приведення частин (підрозділів, екіпажів) у вищі ступені бойової готовності та вильоту винищувачів з різних ступенів бойової готовності визначається дослідним шляхом та встановлюється наказами та директивами.

Час перехоплення ЗПН – час, який витрачається винищувачем на набір висоти, горизонтальний політ, розгін літака, маневр для виходу у вихідне положення для атаки.

Сумарна відстань перехоплення ЗПН складається з окремих ділянок шляху. Залежить тільки від вибраної програми польоту винищувачів і для заданої висоти та кінцевої швидкості винищувачів є величиною постійною.

Вона характеризує той необхідний шлях, який повинні пройти винищувачі для набору заданих висоти та швидкості. Величина сумарної відстані перехоплення АЗПН визначається за профілем польоту винищувачів, що наведені в інструкціях щодо бойового застосування авіаційних комплексів перехоплення, або згідно з інструкцією щодо розрахунку дальності та тривалості польоту винищувача.

Час польоту до виходу в район виконання бойового завдання розраховується відповідно з вибраною програмою польоту винищувачів на знищення АЗПН з моменту закінчення зльоту групи (збору групи) до моменту виходу винищувачів на рубіж вводу в бій (рубіж знищення повітряного противника).

Тривалість повітряного бою при атаці неманевруючої цілі визначається формулою:

$$t_{\text{пб}}^{\text{нмц}} = \frac{d_{\text{в}} - d_{\text{п}}}{V_{\text{в}} \pm V_{\text{ц}}} + \frac{d_{\text{п}}}{V_{\text{р}} + V_{\text{ц}}}, \quad (1)$$

де $d_{\text{в}}$ – дальність виводу винищувачів у вихідне положення для атаки;

$d_{\text{п}}$ – дальність пуску ракет;

$V_{\text{ц}}$ – швидкість цілі;

$V_{\text{р}}$ – абсолютна швидкість ракети.

Знак "+" ставиться при атаці у передню півсферу, знак "–" – в задню півсферу.

Тривалість чергування винищувачів в повітрі розраховується згідно з інструкцією щодо розрахунку дальності та тривалості польоту літака з врахуванням часу, необхідного для польоту на повітряний бій із зони чергування. Результати розрахунків подаються у вигляді графіків та таблиць. Цей показник використовується для визначення можливості частин щодо безперервного чергування в повітрі за один виліт або за виділений льотний ресурс, а також при складанні графіка бойового чергування.

Час безперервного чергування за один виліт значною мірою залежить від висоти чергування та складу груп.

Час підготовки до повторного вильоту дозволяє визначити цикл бойового застосування винищувачів. Час підготовки залежить від типу винищувача, варіанта озброєння, кількості та характеристик засобів забезпечення та умов роботи. Внаслідок того, що підготовка літаків до повітряного вильоту здійснюється у всіх підрозділах паралельно, загальний час підготовки буде визначатись часом підготовки підрозділів. Термін підготовки літаків до повторного вильоту, як правило, лімітується підготовкою озброєння і зміна його варіанта може значно зменшити цей час.

Бойова напруженість характеризується кількістю бойових вильотів на екіпаж, підрозділ, частину на визначений період часу (день, ніч, добу, місяць, період виконання бойового завдання). Бойова напруга встановлюється старшим начальником у залежності від характеру бойового завдання й умов його виконання, рівня підготовки та фізичних можливостей льотного складу, кількості бойових літаків, умов базування, забезпечення бойових дій і можливостей підготовки авіаційної техніки до бойових польотів.

Виходячи з фізичних можливостей льотчика та збереження боєздатності екіпажів, а також у залежності від типу літака, максимальне навантаження на льотчика протягом доби може плануватись на 3 ... 5 вильотів, на перші 10 днів – 2 ... 4 вильоти, на протязі 30 днів – 2 ... 3 вильоти. При польотах вночі допустимим навантаженням є, як правило, 2 ... 3 вильоти, кількість вильотів протягом місяця повинна плануватись з врахуванням характеру дій

противника та можливостей ВА щодо кількості літако-вильотів на добу.

Враховуючи можливі втрати противника і своїх винищувачів прийнято вважати, що середня бойова напруга ескадрильї у перші дні бойових дій буде складати до трьох вильотів ескадрильї на добу, у наступні дні місяця вона складе приблизно один виліт на добу.

Таким чином, середня бойова напруга на місяць складе 15 ... 20 вильотів.

Імовірнісні показники бойових можливостей ВА

Основні імовірнісні показники бойових можливостей визначені такі:

- повна імовірність ураження (знищення) цілі;
- математичне сподівання кількості знищених цілей;
- потрібний наряд винищувачів;
- кількість одночасних наведень;

математичне сподівання кількості своїх літаків, ураження яких можливе засобами ЗРВ (ЗА).

Повна імовірність ураження (знищення) цілі. При наведенні винищувачів на повітряні цілі з КП (ПН) процес знищення цілі можна уявити як такий, що складається з ряду подій, кожна з яких має імовірнісний характер. Такими подіями є наявність вільного каналу наведення та вільного винищувача (групи) при виході цілі на рубіж підйому винищувачів, успішне наведення винищувача (групи) на повітряну ціль, поразка цілі всіма призначеними на неї винищувачами.

Повна імовірність ураження (знищення) цілі може бути визначена як добуток імовірностей цих подій:

$$P_{\text{уц}} = P_{\text{обсл}} P_{\text{нав}} P_{\text{ц}} \quad (2)$$

Імовірність обслуговування цілі ($P_{\text{обсл}}$) залежить від кількості бойових каналів та щільності потоку АЗПН. Кількість бойових каналів обмежена кількістю винищувачів або кількістю каналів наведення.

Імовірність наведення винищувача на повітряну ціль ($P_{\text{нав}}$) залежить значною мірою від величини помилок наведення за курсом та висотою.

Імовірність ураження цілі групою ВА визначається за формулою:

$$P_{ц} = 1 - (1 - P_{1в})^{nв}, \quad (3)$$

де $P_{1в}$ – імовірність ураження цілі одним винищувачем;

$nв$ – кількість винищувачів у групі.

Розрахунки повної імовірності ураження цілі проводяться з використанням відповідних довідників для штурманських розрахунків.

Математичне сподівання кількості знищених цілей згідно з існуючою методикою розрахунків знаходиться як сума добутків кількості літаків-винищувачів різного типу ($N_{в}$), помножена на загальний коефіцієнт знищення повітряної цілі винищувачем цього типу ($K_{ВА}$):

$$M = N_{в1} K_{ВА1} + \dots + N_{вn} K_{ВAn}. \quad (4)$$

Загальний коефіцієнт знищення повітряної цілі враховує зниження бойових можливостей за рахунок різних чинників та умов, за яких будуть вестись бойові дії і визначається за формулою:

$$K_{ВА} = K_{уч} K_{бг} K_{сун} K_{м} n P_{пор} K_{мв}, \quad (5)$$

де K_{**} – коефіцієнти відповідно участі літаків-винищувачів, їх боєготовності, ефективності управління та наведення, впливу маневру цілі на ефективність виконання атаки, впливу малих висот на знищення повітряної цілі;

n – кількість дій літака-винищувача по повітряній цілі;

$P_{пор}$ – імовірність поразення цілі бортовою зброєю винищувача.

Позитивним у цій методиці є простота виконання розрахунків, а також спільність підходу до оцінки бойових можливостей як ВА, так і зенітних ракетних військ. Недоліком є те, що не враховуються типи літаків противника, потенційні можливості літаків-винищувачів визначаються без врахування тактики, умов обстановки, кількості АЗПН у нальоті.

Математичне сподівання кількості знищених цілей за один виліт ескадрильї може бути визначено:

$$M_{ц} = P_{з} N / n_{в}, \quad (6)$$

де $P_{з}$ – повна імовірність знищення цілі групою винищувачів (з врахуванням протидії противника);

N – кількість боєготових винищувачів у ескадрильї;

$n_{в}$ – кількість літаків в групі на одну ціль.

Математичне сподівання кількості знищених цілей на протязі $t_{зпбд}$ заданого періоду бойових дій (при послідовному вводиті в бій) визначаються за формулою

$$M_{ц}(t) = P_3 A_{вп} t_{зпбд}, \quad (7)$$

де $A_{вп}$ – кількість винищувачів у повітрі.

Потрібний наряд винищувачів для гарантованого знищення повітряної цілі визначається за формулою

$$N = 1g(1 - P_r) / 1g(1 - P_i), \quad (8)$$

де P_r – гарантована імовірність поразення цілей (цілі);

P_i – імовірність поразення цілі одним винищувачем.

Наведена формула може бути відображена у вигляді номограм, побудованих для конкретних умов бойових дій. Застосування таких номограм не потребує значних витрат часу, ними зручно користуватись у ході бойових дій.

Кількісні показники можливостей з наведення ВА розраховуються, виходячи зі створеної системи управління військами та зброєю з врахуванням оснащення пунктів управління ВА відповідними засобами автоматизації:

$$N_n = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n K_{ij}; \quad (9)$$

$$N_{ц} = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n K_{ij}'; \quad (10)$$

де N_n – загальна кількість наведень ВА;

$N_{ц}$ – загальна кількість цілей, на які наводяться винищувачі;

K_{nj} – кількість наведень системою управління j -го типу;

$K_{цj}$ – кількість цілей, на які наводяться винищувачі системою управління та наведення j -го типу;

n – кількість систем управління j -го типу в угрупованні;

m – кількість типів систем управління.

Джерела та споживачі радіолокаційної інформації визначаються у відповідності до існуючого угруповання своїх та взаємодіючих військ і сил, а також прийнятою схемою проходження бойової та розвідувальної інформації.

Ефективність управління наведенням винищувачів на цілі:

$$K_{упр.н} = N_{н\text{сер}} / N_{н\text{max}}, \quad (11)$$

де $K_{\text{упр.н}}$ – коефіцієнт, який характеризує відносну кількість можливих наведень при такій системі управління;

$N_{\text{н сер}}$ – середня кількість наведень, які реалізуються з КП (ПН);

$N_{\text{н max}}$ – максимально можлива кількість наведень в ідеальному випадку.

Математичне сподівання кількості своїх літаків, ураження яких можливе ЗРВ у разі порушення умов безпеки при діях в одній зоні визначається за формулою:

$$N_{\text{п}} = N_{\text{в}} (1 - (1 - P_{\text{пЗРК}}(1 - P_{\text{пв}})^{K_{\text{с}}})^{K_{\text{з}}})^{K_{\text{бв}}}, \quad (12)$$

де $N_{\text{п}}$ – математичне сподівання кількості уражених своїх літаків;

$N_{\text{в}}$ – кількість своїх винищувачів, що виконують бойові завдання у зонах ураження ЗРК;

$P_{\text{пЗРК}}$ – імовірність ураження ЗРК;

$P_{\text{пв}}$ – імовірність правильного розпізнавання цілі;

$K_{\text{с}}$ – ступінь централізації управління або якості взаємодії (при автономних діях винищувача ($K_{\text{с}} = 1$));

$K_{\text{з}}$ – кількість ЗРК, через зони яких проходить винищувач;

$K_{\text{бв}}$ – кількість бойових вильотів.

Основні розміри літака Су-27 роказани на рис. 19.4

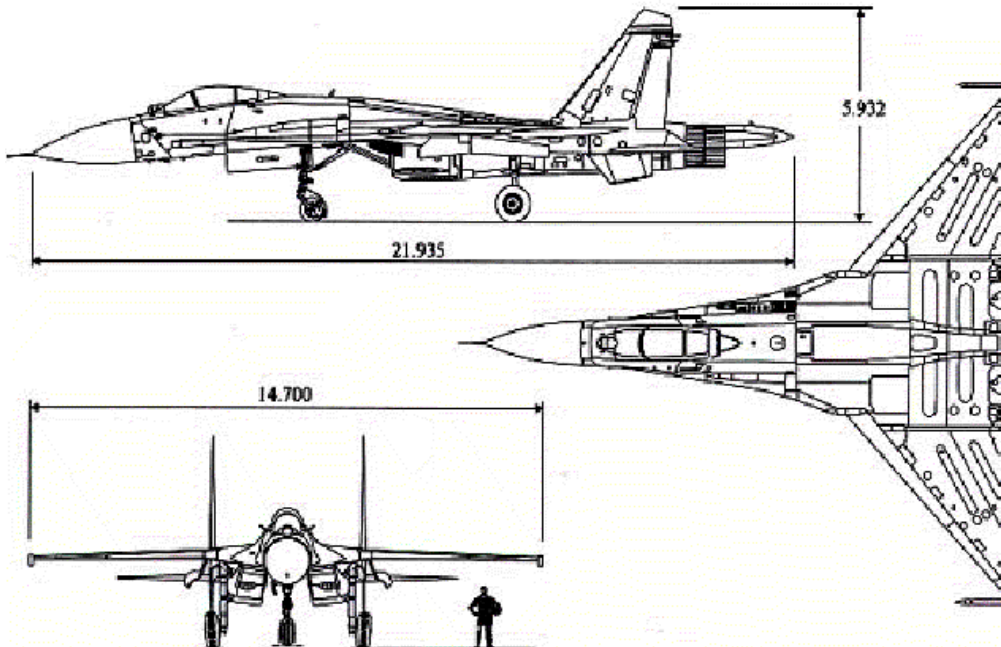

Рис.19.4. Основні розміри літака Су-27

19.3. Бойові дії штурмової авіації

Рис. 19.5. Штурмовики Су-25М

Літаки штурмової авіації в залежності від покладених завдань та можливостей протиповітряної оборони противника можуть наносити наступні удари по військам та об'єктам противника:

- поодинокі;
- зосереджені;
- масовані.

Поодинокі удари наносяться одиночними літаками.

Зосереджені удари наносяться групою літаків у складі до 3 літаків включно.

Масовані удари наносяться групою літаків у складі до 8 літаків включно.

Зосереджені та масовані удари можуть наноситися як одночасно усіма літаками, так і послідовно (в залежності від результатів попередніх ударів).

Під час нанесення поодинокого удару управління екіпажами здійснюється із наземних, повітряних, корабельних пунктів управління (наведення), а також передовими навідниками, які знаходяться у бойових порядках військ противника або поблизу них.

Нанесенню ударів передуює пошук противника або об'єкту удару, який здійснюється за допомогою бортових технічних засобів або візуально, або тим та іншим способом одночасно.

При виявленні військ противника або об'єкту удару командир екіпажу оцінює обстановку, можливості протиповітряної оборони противника та приймає рішення на нанесення удару ракетами «повітря-земля» або бомбами.

У першому випадку командир екіпажу «бере» у приціл об'єкт удару та здійснює підліт до об'єкту на дальність застосування ракет. Після захвату ракетами цілі на авто супроводження натискає на кнопку «Пуск».

У другому випадку командир екіпажу здійснює зброс авіабомб одним з трьох способів:

- з горизонтального польоту;
- з пікірування;
- з кабрівання.

Бойові можливості штурмової авіації

Бойові можливості штурмової авіації – комплекс кількісних та якісних показників, які характеризують можливості екіпажів, підрозділів та частин виконувати поставлені бойові завдання за установлений термін в конкретних умовах обстановки.

Основа розуміння ”бойові можливості» складає **очікуваний результат бойових дій** штурмовиків зі знищення військ та об’єктів противника, який характеризується імовірнісними показниками.

Знання бойових можливостей дозволяє відповідним командирам приймати обґрунтовані рішення та ставити підрозділам та частинам реальні бойові завдання, з максимальною ефективністю використовувати бомбардувальники у ході бойових дій.

Зміст роботи з визначення та оцінки бойових можливостей залежить від того, на якому етапі виробляється рішення – у процесі підготовки або у ході бойових дій.

В процесі підготовки проводиться основна робота з визначення та оцінки бойових можливостей. Вона є складовою частиною оцінки обстановки, на підставі якої командир приймає рішення на бойові дії.

У ході бойових дій оцінка бойових можливостей базується на раніш проведених оцінках і зводиться головним чином до врахування змін, що сталися під час бойових дій (внаслідок втрат льотного складу) та авіаційної техніки, витрати боєприпасів, пального, змін умов бойових дій та інші).

При плануванні бойових дій штурмовою авіацією існує таке поняття, як «наряд сил та засобів» для знищення об'єкту удару.

Наприклад, у деяких збройних силах провідних держав світу рахується, що:

для знищення об'єкту типу «взвод» необхідно 2 літака типу А-7 або Су-25;

для знищення об'єкту типу «захищений КП бригади» необхідно 4 літака типу А-7 або Су-25;

для знищення об'єкту типу «артилерійський дивізіон» необхідно 6-8 літака типу А-7 або Су-25.

Це, так званий «полігонний наряд», який не враховує можливі втрати літаків при потужній системі ППО. Якщо враховувати протидію системи ППО противника, то наряд сил і засобів необхідно збільшити в залежності від бойових можливостей засобів ППО противника.

Незалежно від етапу, на якому проводиться оцінка бойових можливостей, вона повинна виконуватись з максимальною старанністю та об'єктивністю.

Показники бойових можливостей взаємно пов'язані між собою та впливають один на одного. Так, наприклад, просторові показники залежать від часових, а часові – від імовірнісних. Не зважаючи на це, розмежування показників виявляється доцільним для більш точного визначення та оцінки бойових можливостей.

Просторові показники бойових можливостей штурмової авіації

Просторові показники бойових можливостей характеризують простір, у якому авіація може виконувати бойові завдання. Значення цих показників безпосередньо впливає з основних вимог до бойового застосування бомбардувальників – своєчасного знищення військ та об'єктів противника.

Просторові показники бойових можливостей залежать: від льотно-тактичних характеристик; складу груп бомбардувальників та ступеня їх бойової готовності; способу бойових дій; глибини інформації про війська та об'єкти противника.

Часові показники бойових можливостей штурмової авіації.

Часові показники бойових можливостей характеризують динаміку бойових дій та організацію управління бомбардувальниками.

Основні часові показники бойових можливостей:

час приведення підрозділів (частин) у вищі ступені бойової готовності;

час вильоту літаків з різних ступенів бойової готовності;

час зльоту групи літаків;

час польоту до виходу в район виконання бойового завдання;

тривалість повітряного удару;

час підготовки літаків до повторного вильоту;

бойова напруженість.

19.4. Бойові дії бомбардувальної авіації

Рис. 19.6. Бомбардувальник Су-24М.

Літаки тактичної авіації в залежності від покладених завдань та можливостей протиповітряної оборони противника можуть наносити наступні удари по військам та об'єктам противника:

- поодинокі;
- зосереджені;
- масовані.

Поодинокі удари наносяться одиночними літаками.

Зосереджені удари наносяться групою літаків у складі до 4 літаків.

Масовані удари наносяться групою літаків у складі до 8-12 літаків.

Зосереджені та масовані удари можуть наноситися як одночасно усіма літаками, так і послідовно (в залежності від результатів попередніх ударів).

Під час нанесення поодинокого удару управління екіпажами здійснюється із наземних, повітряних, корабельних пунктів управління (наведення), а також передовими навідниками, які знаходяться у бойових порядках військ противника або поблизу них.

Нанесенню ударів передуює пошук противника або об'єкту удару, який здійснюється за допомогою бортових технічних засобів або візуально, або тим та іншим способом одночасно.

При виявленні військ противника або об'єкту удару командир екіпажу оцінює обстановку, можливості протиповітряної оборони противника та приймає рішення на нанесення удару ракетами «повітря-земля» або бомбами.

У першому випадку командир екіпажу «бере» у приціл об'єкт удару та здійснює підліт до об'єкту на дальність застосування ракет. Після захвату ракетами цілі на авто супроводження натискає на кнопку «Пуск».

У другому випадку командир екіпажу здійснює закид авіабомб одним з трьох способів:

- з горизонтального польоту;
- з пікірування;
- з кабування.

Бойові можливості бомбардувальної авіації

Бойові можливості бомбардувальної авіації – комплекс кількісних та якісних показників, які характеризують можливості екіпажів, підрозділів та частин виконувати поставлені бойові завдання за установлений термін в конкретних умовах обстановки.

Основа розуміння "бойові можливості" складає **очікуваний результат бойових дій** бомбардувальників зі знищення військ та об'єктів противника, який характеризується імовірнісними показниками.

Знання бойових можливостей дозволяє відповідним командирам приймати обґрунтовані рішення та ставити підрозділам та частинам реальні бойові завдання, з максимальною ефективністю використовувати бомбардувальники у ході бойових дій.

Зміст роботи з визначення та оцінки бойових можливостей залежить від того, на якому етапі виробляється рішення – у процесі підготовки або у ході бойових дій.

В процесі підготовки проводиться основна робота з визначення та оцінки бойових можливостей. Вона є складовою частиною оцінки обстановки, на підставі якої командир приймає рішення на бойові дії.

У ході бойових дій оцінка бойових можливостей базується на раніш проведених оцінках і зводиться головним чином до врахування змін, що сталися під час бойових дій (внаслідок втрат льотного склад) та авіаційної техніки, витрати боєприпасів, пального, змін умов бойових дій та інші).

Незалежно від етапу, на якому проводиться оцінка бойових можливостей, вона повинна виконуватись з максимальною старанністю та об'єктивністю.

Показники бойових можливостей взаємно пов'язані між собою та впливають один на одного. Так, наприклад, просторові показники залежать від часових, а часові – від імовірнісних. Не зважаючи на це, розмежування показників виявляється доцільним для більш точного визначення та оцінки бойових можливостей.

Просторові показники бойових можливостей бомбардувальної авіації

Просторові показники бойових можливостей характеризують простір, у якому авіація може виконувати бойові завдання. Значення цих показників безпосередньо впливає з основних вимог до бойового застосування бомбардувальників – своєчасного знищення військ та об'єктів противника.

Просторові показники бойових можливостей залежать: від льотно-тактичних характеристик; складу груп бомбардувальників та ступеня їх бойової готовності; способу бойових дій; глибини інформації про війська та об'єкти противника.

Часові показники бойових можливостей бомбардувальної авіації

Часові показники бойових можливостей характеризують динаміку бойових дій та організацію управління бомбардувальниками.

Основні часові показники бойових можливостей:

час приведення підрозділів (частин) у вищі ступені бойової готовності;

час вильоту літаків з різних ступенів бойової готовності;

час зльоту групи літаків;

час польоту до виходу в район виконання бойового завдання;

тривалість повітряного удару;

час підготовки літаків до повторного вильоту;

бойова напруженість.

19.5. Бойові дії розвідувальної авіації

Рис.19.7. Літак-розвідник Су-24МР.

В залежності від поставлених завдань можуть застосовуватися як поодинокі розвідувальні літаки, так і групи літаків (2...3 літаки).

Якщо розвідка ведеться конкретного об'єкту, літак-розвідник виводить у приблизний район об'єкту, де здійснює баражування і виявлення об'єкту.

Баражування може здійснюватися від малих до середніх висот.

В залежності від можливостей системи ППО противника застосовується або пілотовані літаки-розвідники, або БЛР.

В залежності від наявного часу для прийняття рішення на знищення військ або об'єктів противника розвідувальна інформація може передаватися на пункти управління або в реальному масштабі часу, або після повернення розвідника на свій аеродром.

Повітряна розвідка ведеться для виявлення військ у позиційних районах, в районах зосередження, на марші і на шляхах підвезення. Основні об'єкти розвідки: ракети, ПУ ракетних частин і підрозділів, склади, польові пункти зберігання ядерних боєприпасів і постачання ними.

Повітряна розвідка аеродромів дільниць автострад і інших майданчиків, що використовуються для зльоту і посадки літаків (вертольотів) ведеться в смузі армійського корпусу (АК) чи оперативного командування (ОК) на всю глибину базування авіації для розкриття діючих, запасних, хибних аеродромів майданчиків, що будуються, а також змін в складі і базуванні авіації противника. Повітряна розвідка військ, оборонних рубежів (смуг) вузлів оборони і опорних пунктів повинна встановити: положення угруповання військ, насамперед ракет, танків і артилерії, наявність і характер оборонних рубежів (смуг), ступеня зайнятості їх військами, місцезнаходження вузлів оборони і опорних пунктів, райони зосередження, склад і напрями можливого висунення резервів, стан доріг, мостів і переправ на шляхах їх руху, місця розташування ПУ військами, характер ППО військ. Так, наприклад, при підготовці Вісло-Одерської операції 1945 р. повітряна розвідка виявила за р. Вісла 7 підготовлених оборонних смуг противника, ешелонованих на глибину до 50 км і 6 протитанкових ровів. Ці дані дозволили значно знизити втрати особового складу і бойової техніки СВ в ході операції.

Повітряна розвідка залізничних, автомобільних, повітряних і річкових (морських) перевезень противника ведеться для виявлення напрямку перевезень, їх характеру і інтенсивності, районів зосередження військ, бойової техніки, МЗ поблизу пунктів завантаження і вивантаження, стану шляхів сполучення завантаженості залізничних вузлів і станцій, аеродромів і портів, стан мостів і переправ, наявність руйнування і об'їздів ведення відновлювальних робіт, характер ППО та об'єктів на шляхах

сполучення.

Повітряна розвідка ПУ і РЕЗ ведеться для розкриття місць розташування КП СВ, елементів РУК, авіації, ППО і їх елементів, виявлення РЕЗ системи управління військами і зброєю, їх місцезнаходження і характеристик, визначення характеру прикриття ПУ зенітними засобами.

Повітряна розвідка сил і засобів ППО ведеться для розкриття типу, кількості, розташування вогневих позицій зенітних ракет і зенітної артилерії, радіоелектронних станцій управління зброєю.

Повітряна розвідка військово-промислових об'єктів виконується для визначення місцеположення (координат) об'єкта, його розмірів, призначення окремих споруд, стану об'єкта і його діяльності, характерних орієнтирів в районі об'єкта і на маршруті польоту, розташування засобів ППО противника в районі об'єкта і на маршруті польоту до нього, елементів маскуванню об'єкта.

Повітряна розвідка кораблів (суден) в морі і ВМБ (портах) виконується для виявлення складу і угруповання кораблів і суден, їх розташування, характеру дій, розкриття важливих елементів баз (портів), їх ППО і маскуванню.

Повітряна радіаційна розвідка виконується для встановлення ступеня радіоактивного зараження місцевості і повітряного простору на напрямках (районах) дій СВ і авіації.

Повітряна розвідка місцевості ведеться в інтересах забезпечення бойових дій військ, особливо танкових частин і підрозділів, викидання (висадки) повітряних (морських) десантів, топографічного забезпечення військ, створення і завчасного оперативного виправлення топографічних карт, а також складання вимірювальних документів.

Повітряна розвідка погоди проводиться для визначення (уточнення) метеорологічних умов в районі бойових дій і на напрямках, звідки очікується зміна погоди. Вона організується в інтересах забезпечення бойових дій авіації і військ оперативного командування (армійського корпусу).

Контрольна повітряна розвідка результатів ударів своїх ракет і авіації організується штабом авіаційної частини, а при необхідності і штабом вищого рівня.

виявлення караванів зі зброєю і боєприпасами різних груп опозиціонерів, їх склад, місцезнаходження і напрям руху; виявлення

районів зосередження опозиціонерів і бойової техніки, їх складу і характеру діяльності.

Крім того, розвідувальна авіація вела радіолокаційну зйомку прикордонних з Афганістаном районів Пакистану і Іраку.

Бойові можливості розвідувальної авіації

Бойові можливості розвідувальної авіації – комплекс кількісних та якісних показників, які характеризують можливості екіпажів, підрозділів та частин виконувати поставлені бойові завдання за установлений термін в конкретних умовах обстановки .

Основа розуміння ”бойові можливості» складають розвідувальні можливості, які характеризуються кількістю одночасно об’єктів, які розвідуються, а також оперативністю передачі розвідданих на пункти управління для прийняття рішення нанесення по ним удару.

Знання бойових можливостей дозволяє відповідним командирам приймати обґрунтовані рішення та ставити підрозділам та частинам реальні бойові завдання, з максимальною ефективністю використовувати повітряні розвідники у ході бойових дій.

Зміст роботи з визначення та оцінки бойових можливостей залежить від того, на якому етапі виробляється рішення – у процесі підготовки або у ході бойових дій.

В процесі підготовки проводиться основна робота з визначення та оцінки бойових можливостей. Вона є складовою частиною оцінки обстановки, на підставі якої командир приймає рішення на бойові дії.

У ході бойових дій оцінка бойових можливостей базується на раніш проведених оцінках і зводиться головним чином до врахування змін, що сталися під час бойових дій (внаслідок втрат льотного складу) та авіаційної техніки, витрати боєприпасів, пального, змін умов бойових дій та інші).

Незалежно від етапу, на якому проводиться оцінка розвідувальних можливостей, вона повинна виконуватись з максимальною старанністю та об’єктивністю.

Показники розвідувальних можливостей взаємно пов’язані між собою та впливають один на одного. Так, наприклад, просторові

показники залежать від часових, а часові – від імовірнісних. Не зважаючи на це, розмежування показників виявляється доцільним для більш точного визначення та оцінки бойових можливостей.

19.6. Бойові дії транспортної авіації.

Рис.19.8 Транспортний літак Іл-76МД.

Основи тактики дій транспортної авіації.

В залежності від кількості військ та ОВТ, які необхідно передислокувати, застосовуються ті або інші літаки, поодинокі, або групи літаків.

Завантаження літаків може здійснюватися одночасно або послідовно.

Політ здійснюється одночасно усіма літаками. В залежності від повітряної обстановки, транспортні літаки можуть прикриватися винищувачами.

Десантування може здійснюватися двома методами:
посадковим;

повітряним.

Посадковий метод – метод, при якому десант виходить до району оперативного призначення після приземлення літака на аеродромі або у полі (польовий аеродром) та розвантаження з літака. Він застосовується при наявності часу до виходу десанту у оперативний район призначення.

Повітряний метод – метод, коли десантування здійснюється з літака у повітрі. Цей метод застосовується при відсутності або малому часі виходу десанту у оперативний район призначення та при забезпеченні раптовості дій своїх військ.

При здійсненні перевезення військ, ОВТ або вантажів декількома літаками, у повітрі вони «шикуються» у повітряний стрій «Колона». Винищувачі, які здійснюють їх прикриття знаходяться попереду, наприкінці, та з боків «Колони».

У кожному транспортному літаку передбаченій стрілок, який знаходиться у хвості літака та здійснює його прикриття від літаків противника.

У складі транспортної авіації Повітряних Сил України знаходиться транспортний (спеціальний) літак Ан-26 «Віта», який здійснює перевозку поранених або хворих. Цей літак немає аналогів серед літаків транспортної авіації країн Європи. На ньому є реанімаційне обладнання. Яке дозволяє надавати швидку невідкладну допомогу пораненим або хворим у повітрі.

Можливості транспортної авіації

Можливості транспортної авіації – комплекс кількісних та якісних показників, які характеризують можливості екіпажів, підрозділів та частин виконувати поставлені бойові завдання за установлений термін в конкретних умовах обстановки.

Основу розуміння «бойові можливості» складають можливості, які характеризуються кількістю одночасно перевезених військ, ОВТ, вантажів.

Знання можливостей дозволяє відповідним командирам приймати обґрунтовані рішення та ставити підрозділам та частинам реальні завдання, з максимальною ефективністю використовувати транспортні літаки у ході бойових дій.

Зміст роботи з визначення та оцінки можливостей залежить від того, на якому етапі виробляється рішення – у процесі підготовки або у ході бойових дій.

В процесі підготовки проводиться основна робота з визначення та оцінки бойових можливостей. Вона є складовою частиною оцінки обстановки, на підставі якої командир приймає рішення на десантування або передислокацію.

У ході бойових дій оцінка можливостей базується на раніш проведених оцінках і зводиться головним чином до врахування змін, що сталися під час бойових дій (внаслідок втрат льотного складу) та авіаційної техніки, витрати боєприпасів, пального, змін умов бойових дій та інші).

Незалежно від етапу, на якому проводиться оцінка можливостей транспортної авіації, вона повинна виконуватись з максимальною старанністю та об'єктивністю.

Показники можливостей взаємно пов'язані між собою та впливають один на одного. Так, наприклад, просторові показники залежать від часових, а часові – від імовірнісних. Не зважаючи на це, розмежування показників виявляється доцільним для більш точного визначення та оцінки можливостей транспортної авіації.

Просторові показники бойових можливостей транспортної авіації

Просторові показники бойових можливостей характеризують простір, у якому авіація може виконувати свої завдання. Значення цих показників безпосередньо впливає з основних вимог до бойового застосування транспортних літаків

Просторові показники можливостей залежать: від льотно-тактичних характеристик; складу груп літаків та ступеня їх бойової готовності; способу десантування.

Часові показники можливостей транспортної авіації

Часові показники можливостей характеризують динаміку десантування або перевезення та організацію управління транспортними літаками.

Основні часові показники можливостей:

час приведення підрозділів (частин) у вищі ступені бойової готовності;

час вильоту літаків з різних ступенів бойової готовності;

час зльоту групи літаків;
час польоту до виходу в район десантування;
тривалість десантування або перевезення;
час підготовки літаків до повторного вильоту;
бойова напруженість.

19.7. Бойові дії армійської авіації.

Особливістю армійської авіації, зокрема її характерної приналежності до сухопутних військ є її структура: полк-батальйон-рота — як це заведено у сухопутних військах.

Тактика дій частин і підрозділів армійської авіації залежить від бойової обстановки, що складається, і характеру завдань, які вертольотам треба вирішити. Вважається, що вони можуть діяти як складовий компонент тактичних груп (загальновійськових, вертолітних чи вертолітно-літакових) або ж надаватися бригадам (батальйонам). На думку іноземних військових спеціалістів, на період бойових дій вертолітні підрозділи найдоцільніше включати до складу загальновійськових тактичних груп. У результаті взаємного доповнення їх потенційні можливості використовуються найбільш ефективно. Наприклад, типова бригадна тактична група може складатися з бронетанкової (механізованої) бригади, протитанкового вертолітного батальйону і інших підрозділів. Батальйонна тактична група — з танкового (мотострілецького) батальйону, мотопіхотної (танкової) і протитанкової вертолітної рот. Наголошується, що максимальна бойова ефективність досягається при використанні вертолітних підрозділів, особливо вертольотів вогневої підтримки, побатальйонно. Найменшою організаційною одиницею армійської авіації, яка може вводиться до складу загальновійськової тактичної групи чи надаватися угрупованням інших родів військ, є вертолітна рота.

За досвідом навчань американських військ, штатні сили і засоби протитанкового вертолітного батальйону можуть застосовуватися трьома способами:

шляхом одночасної дії;

шляхом неперервної дії;

шляхом поетапної дії на противника.

У першому випадку усі три протитанкові вертолітні роти батальйону одночасно розгортаються на визначених вогневих позиціях з метою зосередження максимально можливої вогневої потужності на певній ділянці.

У другому випадку — одна протитанкова вертолітна рота уражає намічені об'єкти противника, друга знаходиться на маршруті для завдання вогневого удару, третя — на передових пунктах поповнення боєприпасами та пальним.

Третій спосіб передбачає послідовне нарощування вогневого впливу на противника: рота, що завдає удари по противнику, поетапно посилюється другою; після того, як боєприпаси чи пальне однієї з цих рот витрачені, у бойові дії вводиться третя рота.

Протитанкові вертолітні роти батальйону діють, як правило, як вертолітні тактичні групи. Така група (три розвідувальні і п'ять вертольотів вогневої підтримки) може вирішувати поставлені завдання у повному складі чи поділитися на дві групи (один-два розвідувальних і два-три вертольоти вогневої підтримки у кожній). За оцінками американського командування, у останньому випадку забезпечується можливість узгоджено завдавати раптових ударів по району цілі з двох напрямів. Окрім того, одночасні дії двох-трьох підгруп на вогневому рубежі можуть забезпечити ведення зосередженого протитанкового вогню на великій площі і супротивникові завдається значне ураження за короткий проміжок часу. Однак, за такої тактики дій суттєво зменшується можливість безперервного вогневого впливу, що пов'язано з необхідністю поповнення боєприпасів і пального, бо повторний вихід вертольотів на вогневий рубіж можливий через 40-60 хвилин. Цю проблему

батальйонного масштабу вирішують застосуванням усієї бригади — таким чином, досягається безперервність ведення вогню; проте при цьому бойовий склад бригади наражається на імовірний опір супротивника, який може за цей час зорієнтуватися і підтягнути сили ППО чи застосувати власну авіацію.

Розгортання вертольотів вогневої підтримки для виконання бойових задач зазвичай має таку послідовність: політ у район очікування, установлення взаємодії з розвідувальними вертольотами, зайняття бойових позицій і отримання даних про цілі, виявлення і ураження об'єктів, зайняття запасних вогневих позицій чи повернення у район очікування. Чергуючись на позиціях, вертольоти вогневої підтримки піддають супротивника безперервному вогневому впливу. Західні спеціалісти вважають, що вертольоти мають діяти потайки і завдавати удари по противнику з максимальної дистанції ураження власних бортових систем зброї, знаходячись поза зоною дії його вогневих засобів.

У ході бойових дій розвідувальні вертольоти можуть застосовуватися для спостереження за полем бою і розвідки позицій супротивника, вибору необхідних бойових позицій і координат дій вертольотів вогневої підтримки, виклику і за необхідності корегування вогню з закритих вогневих позицій і ударів літаків тактичної авіації, прикриття вертольотів вогневої підтримки під час ураження ними цілей противника.

Особливостями бойового застосування підрозділів армійської авіації у складі вертолітно-літакових груп є те, що розвідувальні вертольоти уточнюють об'єкти ударів, після чого вертольоти вогневої підтримки у взаємодії з польовою артилерією знищують виявлені засоби ППО противника, а потім група штурмовиків завдає удари по визначеним цілям. Повторна атака вертольотів вогневої підтримки проводиться для повного виконання бойового завдання. За оцінками зарубіжних військових спеціалістів, ефективність спільних дій таких груп зростає удвічі-тричі, а втрати у вертольотах і літаках зменшується удвічі.

Запитання для самоконтролю.

1. Назвіть основні способи бойового застосування винищувальної авіації.
2. Назвіть основні способи бойового застосування штурмової авіації.
3. Назвіть основні способи бойового застосування бомбардувальної авіації.
4. Назвіть основні способи бойового застосування розвідувальної авіації.
5. Назвіть основні способи бойового застосування транспортної авіації.
6. Назвіть основні способи бойового застосування армійської авіації.

ГЛАВА 20. Бойові дії сил протиповітряної оборони***20.1. Принципи та прийоми ведення бою***

Протиповітряний бій – це узгоджені за метою, місцю і часу вогонь і маневр зенітних ракетних і артилерійських підрозділів з метою ураження повітряного противника і недопущення його удару по об'єкту, що обороняється (військам, що прикриваються).

Бій починається з моменту викриття нападу повітряного противника і закінчується його знищенням або припиненням вогню усіма підрозділами.

Протиповітряний бій як форма бойових дій зенітних ракетних і артилерійських частин і підрозділів ведеться з метою ураження повітряного противника і недопущення його ударів по об'єкту, що обороняється, та військам, що прикриваються. В ньому протидіють сили ППО і сили повітряного нападу, що відрізняє його від загальновійськового, повітряного і морського бою, де протидіючі сторони більш однотипні по своєму складу і бойовим можливостям.

Протиповітряний бій може вестися самостійно, однак, як правило, він ведеться в рамках більш високих форм бойових дій, наприклад, при веденні морської операції або веденні бойових дій на морі або на березі.

Правильна організація і успішне ведення протиповітряного бою в значною мірі залежить від умілого та творчого застосування командирами і штабами основних принципів військового мистецтва в конкретних обставинах.

Застосування зенітних ракетних і артилерійських частин і підрозділів базується на загальних принципах тактики з урахуванням особливостей їх бойових задач і способів дій. В такому поніманні до основних принципів ведення сучасного протиповітряного бою відносяться:

- постійна бойова готовність частин і підрозділів ППО;
- знищення повітряного противника на підступах до об'єкту, що обороняється, та військ, що прикриваються до рубежів виконання ним завдання;
- раптовість дій;
- рішуче зосередження зусиль на обороні об'єктів, що прикриваються, прикритті головних угруповань військ;
- знищення найбільш важливих (тактично значущих) повітряних цілей;
- тісна взаємодія з винищувальною авіацією та іншими силами і засобами ППО;
- висока активність і рішучість ведення бою;
- рішучий маневр силами і засобами;
- облік і повне застосування морально-політичного і психологічного факторів в інтересах виконання бойових задач;
- всебічне забезпечення бою;
- підтримання і своєчасне відновлення боєспособності військ;
- доцільне поєднання централізованого управління з самостійним веденням бою підрозділами.

Бойова готовність – це здібність військ у будь-яких умовах обстановки почати бойові дії у встановлені терміни та успішно виконати бойові завдання.

Завданням зенітних ракетних і артилерійських частин і підрозділів являється захист об'єктів і військ, недопущення по

ним удару з повітря. Це означає, що при веденні протиповітряного бою вони повинні нанести ураження повітряному противнику на підступах до об'єкту, що обороняється (військам, що прикриваються) до рубежів виконання ними задачі, тобто пілотуємим засобам повітряного нападу – до того, як вони застосують свою зброю (скинуть засоби ураження), а безпілотним засобам – на такому віддаленні, щоб забезпечити безпеку об'єкту (військ) при їхньому зриві.

Раптовість здавна являється найважливішим принципом військового мистецтва. Вона досягається:

- скритністю підготовки бойових дій;
- введенням противника в оману щодо своїх намірів;
- майстерним маскуванню;
- проведенням заходів щодо протидії розвідки противника;
- застосуванням нових і несподіваних способів дій;
- широким маневром силами і засобами;
- попередженням противника в діях;
- суворим виконанням правил прихованого управління військами.

Принцип рішучого зосередження зусиль на обороні важливих об'єктів, прикритті важливих угруповань військ, знищення найбільш важливих (тактично значимих) повітряних цілей являється вираженням загального принципу тактики і військового мистецтва – зосередження зусиль на найважливіших напрямках (у районах) у рішучий момент для виконання головних завдань.

При відбитті ударів повітряного противника зусилля зенітних ракетних підрозділів зосереджуються на знищенні найбільш важливих повітряних цілей. Класифікація повітряних цілей по ступеню важливості зв'язано з оцінкою оперативно-тактичної значимості факту їх ураження для

виконання зенітними ракетними частинами і підрозділами своїх завдань.

Тісна взаємодія з винищувальною авіацією та іншими силами і засобами ППО – принцип, який відображає в сучасних умовах дію закону залежності способів і форм збройної боротьби від зброї та бойової техніки.

Досвід локальних війн на Близькому Сході належно переконує в необхідності високої активності та рішучого ведення протиповітряного бою, випередження противника в діях.

Маневр сприяє досягненню успіху в сучасному бою в повинен проводитися рішуче і своєчасно. Зенітні ракетні і артилерійські підрозділи здійснюють маневр вогнем і пересуванням. Маневр вогнем став органічною складовою частиною ведення протиповітряного бою. Ведення вогню при відбитті ударів повітряного противника включає його перенос з одних цілей на інші в межах досяжності ЗРК по дальності, курсовому куту та висоті. Маневр пересуванням дозволяє зривати замисли противника та успішно вести бій в будь-якої обстановці. Тільки сполучення маневру вогнем і маневру пересуванням забезпечує надійність прикриття об'єктів (військ) і стійкість протиповітряної оборони.

Ефективність мобільних дій залежить в значної мірі від майстерності командирів, їх ініціативи та оперативності тактичного мислення.

Ведення сучасного протиповітряного бою вимагає обліку і повного застосування морально-політичного фактора, всебічного забезпечення бою, підтримання і своєчасного відновлення бойової спосібності підрозділів (частин).

Чоловік завжди був і залишається головною силою в бою.

Високий моральний дух і психологічна стійкість особового складу дозволяють в повною мірі використовувати бойові можливості.

В умовах виключної швидкотічності протиповітряного бою і великого потоку різної інформації централізоване управління – справа важлива, яка вимагає застосування автоматизованої системи управління (АСУ), чіткою організацією бойової роботи бойовою обслугою, високою професійною підготовкою командирів і бойовою злагодженістю бойових обслуг. Без допомоги АСУ практично неможливо оперативно, з високою якістю здійснювати збір і аналіз даних про повітряного противника, стан і можливості своїх підрозділів. оцінювати оптимальність приймаємих рішень і доводити їх до виконавців без втрати часу. В загальному випадку при наявності автоматизованого управління командирам усіх ступенів надається максимум самостійності та ініціативи в рамках попередньо оброблених планів бойових дій.

При викритті нападу повітряного противника на об'єкт, що обороняється (війська, що прикриваються) підрозділи приводяться в готовність до відкриття вогню.

Потрібний рубіж виявлення повітряного противника визначається по формулі:

$$D_{\text{потр}} = D_{\text{д}} + V_{\text{ц}} \cdot (t_{\text{зап}} + t_{\text{вкл}} + t_{\text{раб}} + t_{\text{д}}),$$

де $D_{\text{потр}}$ – горизонтальна відстань від позиції підрозділу до потрібного рубежу виявлення повітряного противника;

$D_{\text{д}}$ – горизонтальна відстань до дальній межі зони ураження ЗРК;

$V_{\text{ц}}$ – швидкість цілі;

$t_{\text{зап}}$ – час запізнення при передачі команди на приведення підрозділу в готовність до відкриття вогню;

$t_{\text{вкл}}$ – час включення ЗРК (переведення із даного стану в готовність до відкриття вогню);

$t_{\text{раб}}$ – робочий час підрозділу;

$t_{\text{д}}$ – підльотний час до дальньої межі зони ураження ЗРК.

Головним змістом протиповітряного бою стає вогонь і маневр. Їх сполучення визначає способи ведення бою і його відмінні особливості.

За ознакою ведення бою основними способами ведення протиповітряного бою є:

- зосередження вогню для надійного знищення цілі;
- розосередження вогню для нанесення повітряному противнику максимальних втрат;
- самостійне ведення вогню зенітними ракетними підрозділами.

Тактичні прийоми ведення протиповітряного бою залежать:

- від умов обстановки;
- типу засобів повітряного нападу і завдань, які вони вирішують;
- призначення і особливостей зенітного ракетного озброєння.

Як засоби повітряного нападу (бомбардувальники, тактичні винищувачі, штурмовики, крилаті ракети, вертольоти, БЛА та інші), так і спеціальні літаки, які забезпечують дії ударних груп (літаки радіоелектронної боротьби, розвідки і наведення та інші), будучи цілями для зенітних ракетних підрозділів, мають свої особливості, можливості та тактику дії. Тому, найбільш ефективні тактичні прийоми боротьби з ними, способи вирішення задач протиповітряної оборони в повної мірі залежать від цих особливостей.

Наприклад, бомбардувальники завжди будуть важливими цілями і у випадку входження ними в зону ураження ЗРК повинні знищуватися зосередженням вогню підрозділів. Успіх такої стрільби залежить від вмілих дій бойових обслуг підрозділів і командного пункту частини, який здійснює централізоване управління вогнем зенітних ракетних підрозділів

Стрільба по іншим засобам повітряного нападу має свої особливості та ведеться з застосуванням інших способів ведення протиповітряного бою.

Наприклад, боротьба з групами літаків тактичної авіації ведеться способом, при якому здійснюється розосередження вогню для нанесення максимальних втрат повітряному противнику. Боротьба з крилатими ракетами противника ведеться при самостійному веденні бойових дій тому, що їх централізоване виявлення на малих і гранично малих висотах утруднене засобами радіолокаційної розвідки командного пункту частини.

Таким чином, в зони вогню зенітних ракетних підрозділів (частин) при виконанні бойових завдань можуть увійти різні по характеру дій засоби повітряного нападу.

Вся ця різноманітність цілей і можливих варіантів побудови удару повітряного противника зумовлює специфічність способів і тактичних прийомів ведення протиповітряного бою. Вимагає мистецтва командирів і бойових обслуг, а також гнучкого і стійкого управління силами і засобами.

20.2. Маневр та пересування підрозділів ППО

Тактичний маневр – це організоване пересування частин і підрозділів у ході бойових дій в новий район (на новий напрямок, рубіж) в інтересах виконання бойового завдання.

Зенітні ракетні підрозділи можуть пересуватися своїм ходом (маршем). А також залізничним, морським (річним) і повітряним транспортом.

При будь-якому способі пересування маневр включає перевід підрозділів із бойового положення в похідне і залишення позицій, слідування в призначений район, розгортання у бойовий порядок з подальшим переводом підрозділів із похідного положення у бойове.

Загальний час, необхідний для виконання цих заходів, визначає потрібний час для здійснення маневру (пересування).

Маневр зенітних ракетних підрозділів у позиційних районах здійснюється, як правило своїм ходом (маршем).

Основна мета маневру підрозділів полягає в забезпеченні скритності бойового порядку, раптовості вогню і живучості військ, зосередженні зусиль протиповітряної оборони відповідно обставинам що склалися і передбачуваним варіантам дій повітряного противника, виводу підрозділів з-під удару, оперативного відновлення порушеній системи вогню, перегрупування для вирішення знову виникаючих завдань, дій із «засідок» та інших заходів.

Здатність зенітних ракетних підрозділів до маневру в значній мірі залежить від маневрових можливостей ЗРК, які характеризуються часом переведення підрозділу (ЗРК) в похідне положення, здійснення маршу на визначену відстань, розгортання у бойовий порядок і підготовці до бойових дій в новому районі.

Вони визначаються мобільністю систем озброєння і управління, можливостями транспортних засобів, характером обладнання позицій, наявністю особового складу, а також фізико-географічними і природно-кліматичними умовами району бойових дій. часом року і доби.

Ефективність маневру залежить від ряду факторів, його підготовки і проведення. До них відносяться:

- відповідність рішення на здійснення маршу обставинам, що склалися;
- простота задуму;
- виділення достатніх сил і засобів для здійснення маневру і його забезпечення;
- прихованість і раптовість для противника;
- своєчасність і швидкість виконання;
- постійне підтримання стійкого управління.

Маневр підрозділів, які не можуть вести стрільбу з ходу і короточасних зупинок, здійснюється, як правило, напередодні бою та у перервах між боями.

Варіанти маневру зенітних ракетних підрозділів в позиційному районі та умови їх здійснення визначаються при підготовці до бойових дій. Вони знаходять відображення в бойовому наказі і доводяться до підрозділів бойовим розпорядженням.

Командир зенітного ракетного підрозділу при підготовці варіантів маневру відпрацьовує схему маневру і здійснює організаційні заходи щодо його забезпечення.

Схема маневру являється основним документом, який визначає порядок підготовки маневру і його здійснення після отримання наказу старшого командирів.

Основи організації і здійснення маршу.

Під маршем розуміється організоване пересування зенітних ракетних підрозділів в колонах своїм ходом на штатній техніці по дорогам або колонним шляхам з метою прибуття в призначений район в готовності до виконання бойового завдання.

Колонний шлях – це маршрут, який обраний поза дорогами та обладнаний для руху військ (прокладається, як правило, окремо від колісних і гусеничних машин).

Основними параметрами маршу являються:

- протяжність переходу;
- добовий перехід;
- середня швидкість руху;
- тривалість маршу.

Протяжність переходу – це відстань по передбачуваному маршруту руху від вихідного пункту (рубежу) до самої віддаленій точці в новому районі зосередження.

Пересування військ своїм ходом на відстань більше одного добового переходу вважається маршем на великі відстані.

Добовий перехід – відстань, яку проходить підрозділ за добу.

Він визначається можливими швидкостями і терміном руху колон на протязі доби і складає, як правило, 300...400 км і більше. Термін руху обумовлений головним чином фізичними і моральними можливостями водіїв машин. При застосуванні сучасної техніки він може складати 10...12 годин.

Середня швидкість руху колон на марші залежить від:

- технічного стану транспортних засобів;
- можливостей транспортних засобів;
- рівня підготовки водіїв;
- складу колони;
- стану маршрутів;
- погоди;
- часу року і доби;
- ступеню впливу противника.

При здійсненні маршу в умовах рівнинній місцевості для змішаних колон (колісні і гусеничні машини) середня швидкість руху може складати вдень 25...30 км/год., вночі – до 20 км/год, для автомобільних колон при русі по шосе - до 40 км/год. і більше. В горах, північних районах і інших несприятливих умовах швидкість руху зніжується до 15...20 км/год.

При організації маршу для своєчасного його початку і регулювання кожному зенітному ракетному підрозділу вказується вихідний рубіж (пункт), пункти регулювання і час їх проходження.

Тривалість маршу характеризується загальним часом від моменту проходження головної колоною (машиною) вихідного пункту (рубежу) до повного закінчення руху замикаючих підрозділів (машин).

Цей час складається з:

- часу руху;
- часу на зупинки та привали.

Зенітний ракетний підрозділ може здійснювати марш самостійною колоною по окремому маршруту і у складі колони зенітної ракетної або загальновійськової частини в різних умовах бойової обстановки.

Похідний бойовий порядок при здійсненні маршу напередодні бою в загальному випадку включає:

- передовий загін;
- похідну охорону;

- колони головних сил;
- колони підрозділів технічного забезпечення;
- колони тилу.

Передовій загін висилається за декілька часів до початку руху головних сил з метою забезпечити командирів у випадку зустрічі з противником час, необхідний на організацію бою і здійснення маневру силами і засобами. Він, Також, здійснює розвідку.

Похідна охорона на марші організується з фронту. Загрозливих флангів та з тилу.

З фронту колони головних сил на марші охороняються похідними заставами, головними дозорами та дозорними відділеннями, з флангів – боковими похідними заставами, з тилу – тильними похідними заставами. Бокова і тильна охорона слідує на відстанях до 5 км.

Завдання похідних застав – не допустити раптового нападу наземного противника, забезпечити своєчасний вступ головних сил до бою.

Зенітний ракетний підрозділ, який здійснює марш окремою колоною, для безпосередньої охороною висилає вперед дозорне відділення на відстань візуального зв'язку, а при необхідності – на фланги та тил колони.

Марш зенітного ракетного підрозділу здійснюється на основі бойового наказу командира частини або бойового розпорядження.

У наказі на марш, який розробляється штабом частини, вказуються:

- **в першому пункті** – відомості про повітряного, морського і наземного противника. дії якого можливі в районі маршрутів руху;
- **в другому пункті** – завдання частини на марш (маневр);
- **в третьому пункті** – завдання сусідів (головним чином частин і підрозділів, які забезпечують охорону похідного порядку підрозділів);
- **в четвертому пункті** – замисел маршу (маршрути руху, шиківання похідного порядку, склад колони, склад і завдання похідної охорони, вихідний пункт або рубіж та рубежі регулювання,

час початку і закінчення маршру, час і місце денного або нічного відпочинку);

- у **п'ятому пункті** – завдання підрозділу (куди і з якою метою здійснити марш, маршрут руху, місце у похідному порядку частини, вихідний пункт або рубіж, пункти регулювання та час їх проходження, час прибуття в призначений район і до яких дій бути готовими у новому позиційному районі);

- у **шостому пункті** – забезпечення маршру (розвідка, маскування, охорона, безпосереднє прикриття та інш.);

- у **сьомому пункті** – час готовності до маршру;

- у **восьмому пункті** – організація управління на марші, місце командира і штабу на марші.

Штабом розробляється схема-карта маршру, на яку наносяться всі дані, необхідні для управління підрозділами на марші та контролю виконання ними поставлених завдань.

Командир зенітного ракетного підрозділу усвідомлює завдання на марш, розраховує час . віддає попередні розпорядження на підготовку особового складу, озброєння, транспортних і матеріальних засобів до маршру, оцінює обстановку і приймає рішення на марш.

На основі наказу (бойового розпорядження) старшого начальника і рішення командира відпрацьовується робоча карта, на якій вказуються усі відомості, необхідні для здійснення маршру і управління підрозділом.

Напередодні здійснення маршру командири зенітного ракетного підрозділу по карті віддає усний бойовий наказ підлеглим командирам підрозділів (батареї, взводів, відділень), у якому стосовно до свого підрозділу вказуються ті ж самі питання, що і в наказі на марш частини.

20.3. Бойові дії у обороні

Оборона – це вид бойових дій, який застосовується з метою зриву або відбиття наступу переважаючих сил противника та нанесення йому поразки , утримання займаних районів (рубежів), виграшу часу і створення умов для переходу у рішучий наступ, а також економії сил та засобів на менш важливих напрямках.

Оборона застосовується вимушено або навмисно.

Її сутність полягає в ураженні військ противника при їх висуванні і зайнятті вихідного положення для наступу., під час атаки переднього краю оборони і в ході бойових дій за утримання оборонних рубежів шляхом нанесення вогневих ударів різними видами озброєння, проведенням контрпідготовки, наполегливим утриманням ключових позицій і районів оборони. Рішучими контратаками або контрударами.

Надійність протиповітряної оборони, тобто її спроможність ефективно протистояти масованим ударам засобів повітряного нападу противника, визначає стійкість усієї оборони.

Найважливішими завданнями зенітних ракетних частин і підрозділів у обороні являються:

- прикриття угруповань військ на напрямку головного удару противника;
- прикриття пунктів управління;
- заборона повітряної розвідки.

У задумі на побудову протиповітряної оборони військ закладається ідея рішення цих завдань з проведенням лише незначного перегрупування сил і засобів ППО при різних можливих варіантах дій противника.

Особлива увага приділяється створенню і підтриманню суцільного радіолокаційного поля на малих висотах.

Підготовлюється маневр силами і засобами ППО, дії з засідок та кочівних підрозділів.

Підрозділи займають позиції на такому віддаленні від переднього краю, при якій забезпечується виконання ними бойового завдання. Та безпека від вогню противника.

Після зайняття стартової (вогневої) позиції підрозділом виконуються роботи по її маскуванню, організується спостереження з метою своєчасного виявлення повітряного і наземного противника.

У подальшому здійснюється фортифікаційне обладнання позицій.

При прикритті військ в обороні першорядне значення має проведення усіх заходів щодо забезпечення раптовості дій підрозділів зенітних ракетних військ та їх живучості..

У обороні здійснюється обладнання системи запасних, тимчасових, а також оманних позицій, готуються маршрути руху.

Для приховування системи зенітного ракетного вогню, введення противника в оману, виходу підрозділів з-під удару здійснюється систематична зміна позицій, і в першу чергу позицій, з яких велася стрільба по повітряним цілям.

Зміна позицій, маневр підрозділами повинні займати мінімально припустимий час, для чого проводиться завчасна підготовка позиційного району і варіантів маневру.

При поспішному переході до оборони в ході наступу або в результаті невдалого результату зустрічного бою обмеженість по часу зумовлює особливості організації протиповітряної оборони. У цих умовах зростає роль оперативності дій командирів і штабів, швидкості та прихованості маневрування зенітних ракетних підрозділів, їх розгортання в бойові порядки, організації управління.

20.4. Бойові дії у наступі

Наступ являється основним видом військових дій і застосовується з метою розгрому противника і оволодіння важливими районами місцевості (рубежами, об'єктами).

Він полягає в огневому ураженні противника, рішучої атаки, стрімкому просуванні військ у глибину його розташування, знищення живої сили, захват зброї, бойовій техніки та намічених районів місцевості.

Наступ може вестися на:

- противника, який обороняється;
- противника, який наступає (зустрічний бій);
- противника, який відходить.

Наступ на противника, який обороняється, як правило, починається з прориву його оборони і може проводитися в залежності від обстановки:

- із положення безпосереднього зіткнення з противником;
- з ходу (з висуванням військ з глибини).

Наступ із положення безпосереднього зіткнення з противником – це спосіб переходу військ в наступ із положення оборони після перегрупування або після прихованого висування військ із глибини і зайняття ними вихідного положення. Вихідні райони знаходяться в безпосередньої близькості від противника, в

межах досяжності вогню його озброєння. Тому, вони обладнуються в інженерному відношення.

Наступ з ходу - це спосіб переходу в наступ, при якому війська висуваються із глибини і переходять до наступу з маршу, послідовно розгортаючись у предбойові і бойові порядки без зупинки або після невеликої попередньої підготовки.

Вихідний район для наступу обирається на відстані, недосяжній для тактичних засобів вогневого ураження противника.

Для організованого висування, розгортання і одночасно переходу до атаки зенітним ракетним частинам і підрозділам указуються маршрути руху, вихідні рубежі, рубежі розгортання в ротні та батальйонні колони, рубежі переходу до атаки.

Наступ з ходу потребує стійкості та мобільності управління військами, чіткої взаємодії, прихованості висування і проведення вогневої підготовки.

Бойові завдання та порядок бойових дій частин і підрозділів зенітних ракетних військ при виконанні завдань військами, які прикриваються (прорив оборонних рубежів, форсування водних перешкод. ввід других ешелонів і т.інш.), визначаються при плануванні бою (операції) на термін виконання найближчого (більш детально) і подальшого завдання.

В результаті ведення наступального бою (операції) систематично змінюється положення військ, що прикриваються, і успіх дій зенітних ракетних частин і підрозділів визначається їх спроможністю і вмінням супроводжувати загальновійськові з'єднання та частини.

Динамічність вимагає систематичного уточнення завдань військ, що прикриваються, і підтримання з ними безперервного надійного зв'язку.

Способи пересування зенітних ракетних частин і підрозділів у наступі залежать від обстановки, завдань, темпів просування військ що прикриваються, вогневих і маневрових можливостей ЗРК.

Для прикриття військ першого ешелону застосовуються наступні способи переміщення:

- по рубежах у складі частини;
- послідовно окремими підрозділами з підтриманням безперервності прикриття військ;

- сумісно з військами, що прикриваються, у їх похідних та бойових порядках у постійної готовності до стрільби при русі, з коротких зупинок або з розгортанням.

Загальний час на переміщення зенітних ракетних підрозділів включає час на залишення позиції, здійснення маршу в новий позиційний район і зайняття бойової позиції. Задача командирів і штабів максимально скорочувати цей час, тому, що на даний час підрозділ виключений з бою.

Збільшення часу знаходження зенітних ракетних підрозділів у бойовій готовності досягається скороченням кількості переміщень (скорочується сумарний час на залишення і зайняття позицій).

Порядок і терміни переміщення зенітних ракетних підрозділів, зайняття і обладнання позиційних районів визначаються на етапі планування бойових дій. Рішення уточнюється в ході бою.

При наступі нові позиційні райони визначаються, як правило, на території, зайнятою противником. Їх зайняття в ході бою (операції) без рекогносцировки маршруту і позиційного району зв'язано з ризиком невиконання бойового завдання в установленій час. Розвідка маршруту повинна закінчуватися вибором позиції та підготовкою її для зайняття з ходу.

Безпосередньо прикриття військ, особливо на малих і граничних висотах, здійснюється підрозділами самохідних і переносних ЗРК, а також самохідних зенітних артилерійських установок, спроможних вести вогонь у русі або з коротких зупинок, залишаючись у похідному положенні. Вони слідуєть у бойових порядках механізованих і танкових підрозділів, які прикриваються.

Важливим завданням підрозділів ППО являється боротьба з бойовими вертольотами противника. вертольоти діють на висотах 15...30 метрів. Стрільба може вестися як по рухомим, так і по нерухомих повітряним цілям (при зависанні вертольоту в повітрі). При веденні боротьби з вертольотами противника важливе значення має радіолокаційна і візуальна розвідка, які дозволяють своєчасно виявити вертольоти, видати цілевказівку в зенітний ракетний підрозділ з метою ураження вертольоту в зоні ураження ЗРК.

Важливими об'єктами прикриття в наступі являються водні перешкоди. Зенітні ракетні підрозділи напередодні форсування водної перешкоди слідуєть як можна ближче до військ,

які будуть здійснювати форсування водної перешкоди. Вони повинні бути готовими відбити удар повітряного противника при підготовці та здійсненні форсування водної перешкоди своїми військами.

В ході наступу велике значення має прикриття тилу свої військ та комунікацій. Цей етап бойових дій підрозділів ППО ретельно планується на етапі планування бойових дій (операції) загальновійськовими з'єднаннями, частинами і підрозділами.

Особлива увага в ході наступу приділяється забезпеченню ЗРК ракетами, заправці установок паливом, а також відновленню озброєння і бойовій техніки.

Зустрічний бій характеризується швидким зближенням сторін і вступом у бій з ходу, напруженою боротьбою за захват і утримання ініціативи, обмеженням часу на організацію бойових дій, наявністю відкритих флангів.

Основні зусилля частин і підрозділів ППО зосереджуються на прикритті угруповання, яка розгортається для нанесення головного удару по противнику, а також військ, які слідує за передовими частинами і знаходяться в колонах і похідних порядках.

У цьому випадку терміново організується розвідка повітряного противника на підступах до рубежів розгортання військ з застосуванням найбільш мобільних радіоелектронних станцій. А в зенітних ракетних частинах і підрозділах – усіма наявними силами і засобами. ЗРК безпосереднього прикриття приводяться у готовність до відкриття вогню. Комплекси, які неспроможні вести стрільбу з ходу або коротких зупинок, розгортаються на позиціях у відповідності обстановці що склалася., задумом зустрічного бою і зенітного ракетно-артилерійського прикриття військ.

Війська, що прикриваються протиповітряної обороною, у свою чергу організують надійну оборону сил і засобів ППО від можливого нападу рухомих частин противника.

Запитання для самоконтролю

1. Які основні принципи ведення протиповітряного бою?
2. Які основні способи та прийоми ведення протиповітряного бою?
3. Назвіть зміст мобільних дій зенітних ракетних частин і

підрозділів.

4. Для чого здійснюється маневр частинами і підрозділами ППО, його сутність.

5. Назвіть зміст організації та ведення бойових дій зенітними ракетними частинами і підрозділами в обороні.

6. Назвіть зміст організації та ведення бойових дій зенітними ракетними частинами і підрозділами у наступі.

7. Назвіть сутність протиповітряного бою зенітними ракетними частинами і підрозділами.

Р о з д і л Ш.

Бойові дії різнорідних сил

Г л а в а 21. Бойові дії різнорідних сил проти надводних кораблів та підводних човнів

21.1. Бойові дії різнорідних сил протинадводних кораблів. Дії різнорідних сил у морському бою з надводними кораблями

Морський бій із групами надводних кораблів може виникнути в ході проведення ВМС операцій і систематичних дій по завоюванню панування на морі, веденню блокадних дій, сприянню сухопутним військам, обороні районів та пунктів базування, порушенню перевезень на морських комунікаціях противника й по захисту своїх морських перевезень.

Виходячи з цього, метою морського бою із групами надводних кораблів противника може бути:

- недопущення, зрив або ослаблення їх ударів по корабельних силах у морі й базах, по силах та об'єктах на узбережжі;
- недопущення або зрив морських перевезень військ, військових і економічних вантажів;
- недопущення висадки морських десантів, ставлення мін.

Для досягнення цих завдань морського бою ВМС вирішують такі бойові завдання:

- знищення, розгром або ослаблення загонів бойових кораблів, корабельних ударних груп противника, його пошуково-ударних і мінно-загороджувальних груп з надводних кораблів;

- знищення, розгром або ослаблення конвоїв і десантних загонів.

Рішення завдань по знищенню потужних груп надводних кораблів являє собою певну складність. Найбільш успішно такі завдання можуть бути виконані при організації спільних дій різних родів сил.

Залежно від кількісного і якісного складу сил сторін мета дій проти груп надводних кораблів противника може досягатися різними формами бойових дій - ставлення мін, атаками, ударами й морським боєм.

Морський бій є основною й найбільш складною формою бойових дій. Для спільних дій у бою із групами надводних кораблів залучаються підводні човни, частини авіації, надводні кораблі, берегові ракетні частини ВМС.

Підводні човни застосовуються для розвідки й знаходження противника, для видачі даних наведення іншим силам, для нанесення ударів і виконання атак по головних цілях і по кораблях охорони, а в окремих випадках – для стеження за противником.

Літаки (вертольоти) застосовуються для нанесення ударів по головних цілях і по кораблях охорони, для ведення розвідки, видачі даних наведення й цілевказівки іншим силам, для знаходження результатів ударів і оборони своїх корабельних сил.

Надводні кораблі застосовуються для нанесення ударів по кораблях противника, для ведення розвідки, видачі даних наведення й цілевказівки, для оборони й захисту ударних сил в інтересах збереження їхньої бойової стійкості, для забезпечення управління силами в бою.

Берегові ракетні частини в межах досяжності своєї зброї застосовуються для нанесення ударів по головних цілях і кораблях охорони ордера противника.

У спільних діях різнорідних сил у бою із групами надводних кораблів противника застосовуються одиночні підводні човни, у призначених їм нерухомих або рухомих районах, а надводні кораблі

й авіація – у складі груп.

Для підвищення готовності різнорідних сил до рішення поставлених їм бойових завдань, підвищення їхньої бойової стійкості, досягнення найбільшої ефективності дій і зручності управління ними вони формуються в оперативне з'єднання.

Залежно від вирішуваних бойових завдань і характеру дій сил розрізняють два види морського бою із групами надводних кораблів противника - наступальний і оборонний бій.

Наступальний морський бій є основним видом. Характерною рисою цього бою є наявність ініціативи в наступаючої сторони, що дозволяє їй створити сприятливі умови для ведення бою, у максимальному ступені використати можливості зосередження сил на вибраних напрямках, вчасно побудувати доцільний бойовий порядок, досягти раптовості дій і з більшою віддачею реалізувати бойові можливості сил.

Різновидами наступального морського бою із групами надводних кораблів є:

- морський бій з початком війни з положення стеження за противником;
- зустрічний морський бій з корабельними групами противника в ході війни;
- морський бій з Кон, ДесЗ, КПУГ, КМЗГ у ході війни.

Особливостями наступального бою з положення стеження є те, що сили оперативного з'єднання завчасно, ще в мирний час, до початку воєнних дій, установили стеження за противником, постійно перебувають у такому положенні щодо нього й у такій готовності, при яких забезпечується можливість використати зброю з вигідних позицій у найкоротший строк з одержанням сигналу про початок бою. Бій з положення стеження є найбільш вигідним різновидом наступального морського бою. У цьому бою створюються найбільш сприятливі умови для нанесення по противнику практично негайних відповідних ударів або ударів на випередження.

Зустрічний морський бій з КУГ або іншими групами надводних кораблів противника в ході війни характеризується, як правило, одночасним наступом сил сторін з метою знищення або розгрому противника. Зближення противників відбувається при активній протидії один одному, що визначає значну напругу сил

сторін і істотні їхні втрати.

Морський бій з Кон, ДесЗ і іншими групами надводних кораблів у ході війни характеризується яскраво вираженим наступом, рішучістю дій ударних сил і діями оборонного характеру з боку противника.

Оборонний морський бій ведеться з метою недопущення ураження своїх сил і збереження їхньої боєздатності для виконання поставлених бойових завдань. Незважаючи на свою обмежену в порівнянні з наступальним боєм мету, оборонний морський бій вимагає активності та рішучості дій сил, що обороняються, застосування не тільки оборонних форм дій (контрударів, контратак), але й активних наступальних форм (ударів, атак) у поєднанні з умілим маневром при відбитті ударів і атак противника.

Варіантами дій сил, характерними для оборонного бою, можуть бути:

- стрімке зближення, удар, атаки з одного або декількох напрямків і негайний відхід за межі дальності дійсного вогню противника;

- утримання позицій за межами досяжності зброї противника, але, по можливості, у зоні вогню своєї зброї;

- нанесення ударів по противнику в поєднанні з маневром відхилення від його сил і зброї або відриву від нього.

Сучасний морський бій із групами надводних кораблів частіше носить характер зустрічного морського бою, у якому кожна сторона прагне знищити противника. Для успішного рішення завдань у таких діях командири повинні знати й суворо дотримуватися основних принципів морського бою:

- прагнення до масування різнорідних сил і засобів ураження в перших ударах з максимальних дистанцій, організація наступних ударів зброєю меншої дальності в умовах забезпечення найбільшого збереження боєздатності носіїв ударної зброї;

- підтримка високої бойової готовності сил, що забезпечує відбиття раптових ударів противника й можливість нанесення ударів на випередження по ньому;

- чітка організація тактичної взаємодії, повного забезпечення дій сил і надійного керування ними.

Як правило, морський бій із групами надводних кораблів містить у собі такі етапи:

- перший етап – пошук і зближення з ціллю, тактичне розгортання сил, а для бою з положення стеження - стеження за противником;

- другий етап – нанесення головного удару по противнику основними силами;

- третій етап – розвиток успіху головного удару;

- четвертий етап – закінчення бою, збір сил і перерозгортання їх для вирішення наступних завдань або повернення в базу.

Змістом дій сил на першому етапі є:

- пошук противника силами тактичної розвідки за даними сил і засобів оперативної розвідки;

- протидія ворожій розвідці, знаходження й виявлення противника, зближення з ним й тактичне розгортання сил;

- відбиття ударів і атак противника;

- нанесення (в окремих випадках) попередніх ударів по противнику частиною сил з метою створення сприятливих умов для нанесення головного удару.

У мирний час після знаходження цілі й виконання тактичного розгортання сил устанавлюється стеження в готовності, що дозволяє в найкоротший строк нанести перший або відповідний удар по противнику.

Змістом дій сил на другому етапі є:

- потужні одночасні або послідовні удари основних сил ОЗ та підтримуючих його сил по противнику з метою знищення головних його об'єктів,

- відбиття ударів і атак противника в інтересах збереження боєздатності своїх сил.

Основним етапом бою варто вважати другий етап, на якому одночасними або послідовними ударами вирішується поставлене ОЗ завдання й досягається мета бою.

Одночасний удар є найбільш результативним. Такий удар вдається організувати в тих ситуаціях, коли сили ОЗ мають достатньо часу для його підготовки й можуть випередити противника в ударі. Організація одночасного удару всіх сил являє собою складний процес і крім сприятливих умов обстановки вимагає високого ступеня підготовленості сил до спільних дій, досвіду й тактичної досконалості командирів.

В обстановці, коли не всі ударні групи до початку бою

зайняли призначені їм вогневі позиції, або коли противник випередив наші сили в ударі, або коли оборона противника виявляється нездоланною для ударних груп окремих родів сил, організовується нанесення послідовних ударів по противнику. При цьому проміжки часу між ударами повинні виключати можливість відновлення противником оборони за рахунок перегрупування сил та проведення відповідних заходів, забезпечувати безпеку своїх сил і виключати взаємні перешкоди силам і зброї в ударах. Кожний наступний удар повинен наноситися з урахуванням результатів попереднього, з використанням уточнених даних цілерозподілу, як правило, обґрунтовано меншим числом боєприпасів.

На третьому етапі бою сили послідовними ударами і атаками, розвиваючи досягнутий на попередніх етапах успіх, знищують уцілілі й ушкоджені кораблі противника.

Морський бій завершується четвертим етапом, на якому здійснюється збір сил, побудова похідного порядку для переходу в район рішення нових завдань або повернення в пункти базування, надання допомоги ушкодженим кораблям і порятунк екіпажів, уражених противником кораблів, літаків і вертольотів.

Морський бій різнорідних сил із загном бойових кораблів

Морський бій з ЗБК може виникнути з початком і в ході війни, при проведенні ВМС операцій і систематичних дій.

Метою морського бою з'єднання різнорідних сил з ЗБК противника можуть бути:

- недопущення, зрив або послаблення його ударів по кораблях у морі й базах, по берегових об'єктах;
- недопущення блокадних дій противника;
- завоювання панування на морі.

Кінцева мета бою досягається рішенням виділеними силами головного завдання – знищенням (виводом зі строю) ударних кораблів зі складу ЗБК.

Крім цього головного завдання сили вирішують, як правило, і ряд інших окремих завдань, рішення яких забезпечує створення сприятливих умов для дій сил, що вирішують головне завдання.

Взагалі до цих завдань можна віднести знищення кораблів безпосередньої охорони, кораблів радіолокаційного дозору, сил контрстеження, літаків дальнього радіолокаційного стеження та

інших сил розвідки противника, підводних човнів і літаків противника в районі бою.

Для ведення бою з ЗБК можуть залучатися підводні човни, надводні кораблі й катери, авіація та частини берегових ракетних військ. Виділені для ведення морського бою сили формуються в оперативне з'єднання.

Підводні човни, маючи високу скритність дій, достатню бойову стійкість й ударну потужність, можуть наносити самостійні та спільні з іншими силами удари (виконувати атаки) по кораблях ядра і охорони ЗБК. Вони можуть успішно вести розвідку з метою знаходження цілі й знаходження противника, здійснювати наведення основних сил оперативного з'єднання на ЗБК, видавати їм дані цільовказівки, рятувати екіпажі уражених кораблів і літаків. Через обмеження у швидкості ходу дизельні підводні човни в складі оперативного з'єднання застосовуються одиночно, які діють у рухомих рухливих або нерухомих районах.

Надводні кораблі та катери можуть залучатися для: рішення завдань знищення (виводу зі строю) надводних кораблів противника в головних ударах і при розвитку успіху; ведення розвідки; наведення інших сил і забезпечення їх даними цільовказівки; здійснення всіх видів оборони й захисту, у тому числі й взаємодіючих сил; надання допомоги ураженим кораблям та порятунку їхніх екіпажів. Як правило, з'єднання надводних кораблів є основою оперативного з'єднання. Діють надводні кораблі в морському бою з ЗБК у складі ударних, пошуково-ударних і розвідувально-ударних груп. На одному з надводних кораблів розміщується командний пункт оперативного з'єднання.

Авіація, маючи високі маневрені якості, значний тактичний радіус і високі ударні можливості, може вирішувати завдання: знищення кораблів ядра й охорони ЗБК у попередніх, головних і розвиваючий успіх ударах; пошуку, знаходження й виявлення ЗБК, наведення на нього сил оперативного з'єднання, видачі ним даних цільовказівки та виконання контролю результатів дій сил; пошуку, знищення підводних човнів противника в районі бою; забезпечення протичовнової оборони сил оперативного з'єднання в районі формування, на переході морем і в бою. Авіація завдання в морському бою вирішує групами й одиночними літаками в призначених секторах, районах, на рубежах.

Частини берегових ракетних військ залежно від віддалення району бою можуть вирішувати завдання знищення кораблів ядра й охорони ЗБК ударах на випередження, головних і розвиваючих успіх ударах у межах призначених їм секторів.

Бойовий порядок оперативного з'єднання в бою з ЗБК взагалі випадку може включати:

- корабельні ударні групи для вирішення головного завдання;
- корабельні групи для оманливих і демонстративних дій, ведення тактичної розвідки, розвитку успіху головного удару;
- авіаційні ударні групи для вирішення головного завдання, нанесення попередніх ударів і розвитку успіху;
- групи підводних човнів або окремі підводні човни для нанесення попередніх ударів і ведення тактичної розвідки;
- групи або одиниці сил РЕБ;
- групи або одиниці сил розвідки;
- групи винищувального прикриття й протичовнового забезпечення;
- сили резерву, а для бою з положення стеження, крім того, групу кораблів (корабель) безпосереднього стеження.

У кожному конкретному випадку бойовий порядок сил оперативного з'єднання обґрунтовується тактичними розрахунками й покладається в основу бойової організації сил.

Морський бій оперативного з'єднання із ЗБК з положення стеження може бути почато:

- «у призначений час» за сигналом з командного пункту ВМС,
- «у найкоротший термін» за сигналом із КП ВМС або за рішенням командира з'єднання у відповідь на раптовий напад противника.

Відповідно до цих варіантів можливі деякі особливості ведення морського бою з ЗБК із положення стеження.

Особливості ведення морського бою з початком «у призначений час» за сигналом із КП ВМС

Морський бій з початком «у призначений час» за сигналом із КП ВМС являє собою найбільш вигідний варіант, коли в рамках відведеного часу до початку воєнних дій можливо створити сприятливі умови для досягнення мети бою вже в першому спільному ударі по противнику. При цьому варіанті ударні сили, випереджаючи противника, першими починають бій. Спільний удар

всіма силами можна організувати тоді, коли перед початком бойових дій командир оперативного з'єднання має у своєму розпорядженні достатній час для підготовки удару по ЗБК.

Основним способом дій сил оперативного з'єднання при початку бою «у призначений час» є нанесення одночасного масованого удару по ядру (ударних кораблях) ордера противника. Важливим при цьому є прихованість факту підготовки цього удару. Повинні бути, по можливості, виключені всі демаскуючі ознаки підготовки зброї й технічних засобів до нанесення удару (повороти антен і пускових установок, зміна колишнього режиму роботи радіоелектронних засобів, передчасний вихід сил безпосереднього стеження із заборонних зон ракет ударних груп, активізація сил розвідки й ін.).

Достатній ступінь раптовості при цьому може бути досягнутий, якщо бойовим порядком оперативного з'єднання передбачені такі віддалення вогневих позицій від цілі, які при єдиному часу «Ч» забезпечували б одночасний або близький до нього за часом пуск ракет (відкриття вогню, залп торпед).

Особливості ведення морського бою з початком «у найкоротший термін» за сигналом із КП ВМС.

При цьому варіанті на початку бою з ЗБК командир оперативного з'єднання з урахуванням складної обстановки повинен організувати одночасний удар по противнику всіма силами, у тому числі й підтримуючих частин БРВ, за умови, що ЗБК перебуває в зоні досяжності їхньої зброї. Для цього з одержанням сигналу про початок бою «у найкоротший термін» він визначає і передає астрономічний час «Ч» та уточнює, при необхідності, порядок дій сил.

Командири ударних груп з одержанням призначеного часу «Ч» визначають час використання зброї й передають його підлеглим силам, віддають наказ про негайний початок підготовки зброї й уточнюють порядок дій підлеглих сил у бою.

Особливості ведення морського бою з початком «у найкоротший термін» у відповідь на раптовий напад противника

Морський бій з початком за сигналом «у найкоротший термін» у відповідь на раптовий напад противника є найбільш несприятливим варіантом початку бою з положення стеження.

Порядок застосування сил оперативного з'єднання при раптовому нападі противника визначається рішенням (наказом, інструкцією) командуючого ВМС. Як правило, варіантом такого рішення може бути початок бою за сигналом із КП ВМС, а у випадках, коли напад противника піддалися ударні сили, знищення яких може призвести до зриву виконання поставленого бойового завдання, - і за сигналом із КП оперативного з'єднання. Основним способом дій сил при цьому варіанті початку бою є нанесення послідовних ударів по противнику.

При раптовому нападі командир з'єднання передає сигнал всім силам про нанесення ударів по противнику самостійно по готовності зброї. Командири ударних груп, у тому числі й частини берегових ракетних військ, у складі яких перебувають носії однакових комплексів зброї, формують одночасний залп усіх носіїв групи. Перші удари наносяться по силах противника, які являють найбільшу загрозу ударним силам оперативного з'єднання.

Командири бойових одиниць або груп, які першими піддалися нападу противника до отримання сигналу про початок бою, самостійно вживають заходів до відбиття нападу і знищення атакуючих сил.

Зустрічний морський бій є основним різновидом наступального морського бою оперативного з'єднання з ЗБК противника в ході війни.

Головною метою дій сил у зустрічному морському бою з ЗБК загалом:

- пошук противника за даними оперативної розвідки, зближення з ним, ведення тактичної розвідки й боротьба з розвідкою противника;

- тактичне розгортання сил;

- нанесення попередніх і головного удару по ЗБК;

- відбиття ударів противника;

- розвиток успіху головного удару;

- збір сил після бою й перерозгортання їх для вирішення інших завдань або відхід і повернення в базу.

На відміну від бою з положення стеження пошук противника, зближення з ним і тактичне розгортання сил у зустрічному морському бою будуть проходити в умовах активної взаємної протидії, у результаті сили сторін будуть зазнавати певних втрат. Це

висуває підвищені вимоги до організації бойового забезпечення оперативного з'єднання вже на першому етапі бою з метою створення умов для збереження бойової стійкості сил.

Як правило, основним способом дій сил у зустрічному морському бою із ЗБК противника є нанесення послідовних ударів групами одного або різних родів сил з масованим використанням зброї й засобів РЕБ з одного або декількох напрямків.

З метою ослаблення ЗБК, зниження його маневрених можливостей необхідно нанести попередні одночасні або послідовні удари спеціально виділених зі складу оперативного з'єднання сил, наприклад, підводних човнів, авіації або частин БРВ. При цьому основні корабельні сили оперативного з'єднання необхідно тримати за межами досяжності ударних сил і зброї противника.

Головний удар по ослабленому противнику наноситься основними силами оперативного з'єднання самостійно або у взаємодії з підтримуючими частинами (підрозділами) БРВ і авіації. Бойовий успіх головного удару розвивається послідовними або одночасними діями груп і одиниць сил зі зброєю ближньої дії, у тому числі торпедами й артилерією, а також ракетами після перезарядження носіїв і авіацією в повторному вильоті.

Відносна складність знаходження носіїв ударної зброї на фоні рівновеликих цілей у складі ЗБК, особливо в умовах РЕБ, ускладнює цілерозподіл при нанесенні ударів. Тому, якщо місце розташування головних об'єктів у складі ЗБК визначено вірогідно, то всі засоби поразки розподіляються по них. Якщо місце розташування головних об'єктів відомо приблизно, то половина засобів ураження в ударі розподіляється по тій групі цілей, серед яких передбачається знаходження головних об'єктів, а інша половина розподіляється рівномірно по інших об'єктах ЗБК. Якщо ж в ордері ЗБК місце розташування головних об'єктів виявити не вдалося, то всі засоби ураження в ударі розподіляються рівномірно по всіх цілях.

Цілевказівка носіям ударної зброї здійснюється із заданою дискретністю силами та засобами тактичної розвідки (кораблями, літаками) відповідно до заходів, передбачених плановою таблицею взаємодії й планом розвідки. Видача даних цілевказівки здійснюється в географічних координатах або щодо заданої реперної точки.

Морський бій різнорідних сил з конвоєм, десантним загonom

У воєнний час морські перевезення противник буде здійснювати конвоями, десантними загонами, а також одиночними, як правило, швидкохідними суднами (транспортами, танкерами, супертанкерами). За розмірами конвої поділяються на:

- малі (до 9 суден);
- середні (від 10 до 30 суден);
- великі (від 30 до 95-100 суден) і надвеликі (більше 100 суден).

Десантні загони за розмірами поділяються на загони для перекидання:

- експедиційного батальйону морської піхоти (6-9 суден і десантних кораблів);
- експедиційної бригади морської піхоти (18-20 десантних кораблів і суден);
- експедиційної дивізії морської піхоти (до 55 десантних кораблів і суден).

Перехід морем конвої здійснюють колонами, у кожній з яких залежно від складу може бути від 3 до 10 суден. Десантні з'єднання перехід можуть здійснювати в загальному порядку або складом двох і більше десантних загонів із власною охороною. Типовий склад Кон та ДесЗагалом випадку включає судна, десантні кораблі з вантажами, військами й сили їхньої охорони.

Оборона Кон та ДесЗ будується за принципом комплексної оборони від повітряного, надводного і підводного противника з урахуванням головної загрози в конкретних умовах обстановки. Побудова протичовнової оборони передбачає:

- безпосередню протичовнову охорону на віддаленні до 10 миль із надводних кораблів, що мають своїм завданням недопущення заняття підводними човнами позицій для виходу у торпедну атаку по суднах, десантних кораблях;
- ближню протичовнову охорону на віддаленні від 10 до 30-50 миль із корабельних вертольотів, що мають своїм завданням недопущення зближення підводних човнів з об'єктами що охороняються, для заняття позицій торпедних атак або використання ракетної зброї ближнього радіуса дії;
- дальню протичовнову охорону на віддаленні від 30-50 до

180-200 миль із КПУГ, літаків базової патрульної авіації й підводних човнів, основним завданням яких є пошук і знищення підводних човнів у смузі руху Кон (ДесЗ).

Противопітряна оборона Кон (ДесЗ) будується, як правило, у трьох зонах:

- зоні безпосередньої охорони глибиною 15-20 км, у якій діють артилерійські й ракетні зенітні комплекси ближньої дії кораблів та суден;

- зоні дій зенітних ракетних комплексів середньої й великої дальності із глибиною 25-50 км і 120-150 км відповідно;

- зоні дії палубної або берегової винищувальної авіації з віддаленнями рубежів перехоплення повітряних цілей до 350-400 км.

Для прикриття Кон (ДесЗ) від ударів надводних кораблів (катерів) залучається штурмова авіація корабельного або берегового базування, а також корабельна ударна група з багатоцільових кораблів.

Морський бій з'єднання різнорідних сил з Кон або ДесЗ противника може виникнути як на початку, так і в ході війни з метоюзриву (недопущення) морських перевезень, у протидесантних діях та при веденні систематичних дій.

Характерними рисами морського бою з'єднання різнорідних сил з Кон (ДесЗ) є:

- яскраво виражений наступальний характер бою з боку з'єднання різнорідних сил, що визначається їх ініціативними діями, та діями на випередження;

- наявність у складі Кон (ДесЗ) великої кількості головних об'єктів, що підлягають ураженню (знищенню) для досягнення мети бою;

- розосередження Кон (ДесЗ) із силами охорони на порівняно великій акваторії, що в значній мірі збільшує просторовий розмах бою й ускладнює організацію керування силами;

- високі оборонні, а у якійсьмірі – і наступальні можливості сил охорони;

- порівняно низькі маневрені властивості Кон і ДесЗ, що дозволяє ударним силам впливати на них зброєю протягом тривалого часу;

- відносна складність аналізу результатів ударів, яка

обумовлена труднощами у визначенні уражених головних цілей, що перебувають ще на плаву, зі складу Кон (ДесЗ).

Цілі бою з'єднання різнорідних сил з Кон (ДесЗ) визначаються метою операції або систематичних дій, у рамках яких планується цей бій. Метою бою з конвоєм є недопущення або ускладнення перевезень військ, економічних або військових вантажів. Метою бою з десантним загonom є недопущення висадження морських десантів противника.

Зазначені цілі в морському бою з Кон (ДесЗ) досягаються вирішенням силами різнорідного з'єднання наступних часткових завдань:

- знищення суден і десантних кораблів зі складу Кон або ДесЗ (головне завдання);
- знищення кораблів безпосередньої охорони;
- знищення сил ближньої й дальньої охорони;
- знищення сил підтримки.

Як правило, у бою різнорідного з'єднання з Кон (ДесЗ) противника можуть брати участь:

- підводні човни для рішення завдань розвідки (пошук противника, знаходження, наведення ударних груп та видачування ним цілевказівки), для нанесення попередніх і головних ударів по суднах та кораблях Кон (ДесЗ), для дій у розвиток успіху й по порятунку екіпажів уражених кораблів і літаків;

- надводні кораблі для рішення завдань ураження Кон (ДесЗ) у головних ударах і для дій у розвиток бойового успіху, для рішення завдань розвідки, для забезпечення оборони й захисту взаємодіючих сил, надання допомоги ушкодженим силам і порятунку екіпажів кораблів та літаків;

- авіація для вирішення завдань ураження Кон (ДесЗ) у головних ударах і для дій у розвиток бойового успіху, для знищення кораблів та суден у попередніх ударах, для вирішення завдань розвідки (пошук, знаходження, наведення ударних груп і видачування цілевказівки, дорозвідка цілі й знаходження результатів удару), для прикриття сил різнорідного з'єднання від ударів з повітря й забезпечення повітряної протичовнової охорони;

- частини БРВ при веденні бою з Кон (ДесЗ) у прибережному районі в зоні досяжності їхньої зброї для вирішення завдань знищення кораблів та суден зазначених груп противника.

З урахуванням порівняльної тихохідності, відносної громіздкості й малої маневреності Кон і ДесЗ бойовий порядок різнорідного з'єднання в морському бою, крім відповідності загальним вимогам до нього, повинен забезпечувати порівняно тривалезастосування зброї по противнику.

Основні зусилля різнорідного з'єднання в бою з Кон (ДесЗ) зосереджують на вирішенні головного завдання — знищенні суден, транспортів, танкерів або десантних кораблів. Основним способом дій сил різнорідного з'єднання є нанесення послідовних ударів з одного або різних напрямків. Кожний із цих послідовних ударів повинен наноситися, як правило, після виявлення результатів попередніх ударів, при уточненому цілерозподілі, з вигідних вогневих позицій, обгрунтованим числом боєприпасів.

Залежно від складу Кон (ДесЗ) противника, його побудови й оборонних можливостей перші удари можуть бути нанесені або спочатку по силах охорони, підтримки і прикриття, а потім по головному об'єкту (суднах, десантних кораблях), або безпосередньо по суднах Кон (ДесЗ), а частиною сил — по кораблях охорони.

Таким чином, сучасні групи надводних кораблів у більшості своїй мають високі маневрені, ударні й оборонні можливості, що дозволяє їм успішно вирішувати широке коло бойових завдань у збройній боротьбі на морі. Незважаючи на це, ВМС можуть ефективно вирішувати завдання їх ураження в морському бою. Найбільш успішно такі завдання вирішуються при організації спільних дій проти них різнорідних сил.

21.2. Бойові дії різнорідних сил проти підводних човнів

Досвід двох світових війн переконливо довів, що підводні човни є грізною ударною силою у збройній боротьбі на морі. За роки Першої світової війни підводні човни знищили близько 6 тис. суден загальною водотоннажністю близько 13 млн. тонн. У Другій світовій війні кількість знищених підводними човнами суден склало більше 5 тис., а їхня водотоннажність - більше 22 млн. т. Серйозні втрати від підводних човнів понесли і бойові кораблі флотів воюючих держав. У Першу світову війну кількість знищених підводними човнами бойових кораблів склало 162. В Другу світову війну - більше 320.

Минула революція у військовій справі викликала подальший

бурхливий розвиток підводних човнів. З'явилися нові підводні кораблі з атомними енергетичними установками, ракетно-ядерною зброєю, новими електронними засобами стеження і керування. Ракетні підводні човни стали одним із головних компонентів ракетно-ядерних сил стратегічного призначення.

У ряді країн світу побудована велика кількість атомних підводних човнів багатоцільового призначення. озброєні далекохідними торпедами, ракетами-бомбами та крилатими ракетами зі звичайним і ядерним зарядом, вони є головними силами в боротьбі з підводними човнами й у «завоюванні панування на морі».

Продовжується будівництво дизельних підводних човнів, у тому числі і над малих, бойові можливості яких значно зросли.

Результати бойових дій проти підводних човнів у минулих війнах і сучасний рівень їхнього розвитку призвели до того, що боротьба з ними давно стала одним з найважливіших завдань ВМС, а в сучасних умовах набула стратегічного значення.

Для бойових дій проти підводних човнів у складі ВМС ряду держав створені і розвиваються такі сили:

- протичовнові атомні і дизельні підводні човни,
- протичовнові надводні кораблі,
- протичовнові літаки та вертольоти,
- стаціонарні засоби виявлення і позиційні засоби загородження.

Основи бойових дій різнорідних протичовнових сил

Сучасні підводні сили розвинених країн складаються з атомних ракетних і багатоцільових атомних та дизельних підводних човнів. Істотні розходження в призначенні, виконанні завдань й способах дій ракетних і багатоцільових підводних човнів обумовлюють розходження мети бойових дій проти них, а отже, і завдань, що вирішують протичовнові сили.

Багатоцільові підводні човни залучаються для вирішення таких бойових завдань:

- знищення підводних човнів, надводних кораблів та суден на виходах з баз, на переходах морем і в районах бойового призначення;

- ведення розвідки;
- доставки і висадки підводних диверсійних сил та засобів;

- ставлення мінних загороджень.

Крім того, багатоцільові підводні човни можуть вирішувати завдання протичовнової охорони ударних та багатоцільових груп і з'єднань. Перераховані завдання будуть вирішуватися в ході війни, а частина з них – і у мирний час. Найбільшу небезпеку багатоцільові підводні човни являють собою у прибережних районах, де зосереджені маршрути переходів кораблів та суден, райони формування конвоїв, перешикування з'єднань у похідні порядки і полігони бойової підготовки.

Головна особливість дій багатоцільових підводних човнів полягає в тому, що вони, маючи обмежену досяжність зброї, змушені шукати об'єкти ураження та зближатися з ними на дальність використання зброї, форсуючи при цьому лінії охорони і райони дій протичовнових сил. Ця особливість дозволяє в більшості випадків організувати оборону від них на порівняно невеликій площі, використовуючи принцип недопущення підводних човнів у небезпечні від них зони чи райони.

Головною метою дій протичовнових сил проти багатоцільових підводних човнів є:

- запобігання ударів підводних човнів по підводних човнах, кораблях і суднах у морі й у базах;
- перешкоджання (недопущення, істотне ускладнення) виконання підводними човнами завдань розвідки, ставлення мін і застосування ПДСЗ.

Розходження з головною метою й у способах дій протичовнових сил у мирний та воєнний час обумовлюють розходження в завданнях, що вони вирішують для досягнення мети дій.

Завданнями протичовнових сил, виконанням яких досягаються мета дій проти багатоцільових підводних човнів у ході війни, є:

- пошук і знищення підводних човнів в районах та зонах, що охороняються, а також на підходах до них;
- протичовнова оборона з'єднань надводних кораблів, конвоїв і десантних загонів на переході морем, на виходах з баз та в районах їхніх дій;
- протичовнове забезпечення виходу і повернення своїх підводних човнів;
- ставлення протичовнових мінних загороджень;

- протичовнова дозорна служба.

У мирний час завданнями протичовнових сил є:

- пошук іноземних підводних човнів у територіальних і внутрішніх водах, примус до спливання чи знищення їх у встановленому для мирного часу порядку;

- пошук іноземних підводних човнів у районах моря, що прилягають до узбережжя, стеження за виявленими підводними човнами і створення перешкод виконанню їх завдань;

- протичовнова дозорна служба.

Бойові дії проти підводних човнів відрізняються складністю, обумовленою їхніми специфічними особливостями.

Першою особливістю є те, що підводні човни противника діють під водою, приховано і раптово. Для дій проти них необхідні сили з таким озброєнням, що може надійно виявляти й уражати підводні човни по обмеженому числу їх фізичних полів як демаскуючих факторів.

Другою особливістю дій проти підводних човнів є необхідність участі в них великої кількості сил і засобів. Це обумовлюється труднощами знаходження підводних човнів, величезною площею районів, де вони можуть діяти і бути небезпечними, та необхідністю діяти проти них або постійно (ПЧО зони морських районів), або тривалий час (ПЧО конвою), або в призначений час (протичовнове забезпечення розгортання, що вимагає залучення великого ресурсу сил і засобів).

У Другій світовій війні на Атлантичному океані проти німецьких підводних човнів діяло 5,5 тис. протичовнових надводних кораблів і 20 тис. малих суден. На один підводний човен приходилося 25 кораблів і 100 літаків союзників, а на одного німецького підводника в морі - 100 англійців і американців. Загальна чисельність персоналу, залученого до боротьби з підводними човнами, досягала 6 млн. чоловік.

Третьою особливістю дій проти підводних човнів є необхідність залучення стаціонарних засобів виявлення та позиційних засобів загородження, включаючи міни. Ці засоби, перш за все, необхідні для створення системи протичовнового стеження і загородження в зонах, що охороняються. Без таких засобів напруга маневрених сил виявиться надмірно великою.

Сучасні підводні човни випередили у своєму розвитку

протичовнові сили, особливо в області зниження рівнів фізичних полів, що демаскують підводні човни і забезпечують їхнє знаходження протичовневими силами. Розвиток протичовнових сил і засобів іде, перш за все, по шляху зменшення цієї переваги підводних човнів. Крім того, усі роди протичовнових сил, що беруть участь у діях проти підводних човнів, мали, мають і будуть мати не тільки позитивні тактичні властивості, але й недоліки. У силу цього для успішних дій проти підводних човнів існує необхідність спільних дій різнорідних сил, їх тісної тактичної взаємодії. Якщо організація такої взаємодії надводних кораблів і літаків протичовнової авіації цілком здійсненна, то організація тактичної взаємодії цих сил з підводними човнами в діях проти підводних човнів залишається дуже складним завданням.

Четвертою ознакою дій проти підводних човнів є велика їхня тривалість та напруженість. Немає у війні на морі ніяких інших дій, що могли б по тривалості і напруженості протистояти діям проти підводних човнів. Загроза нападу підводних човнів у зонах військово-морських баз зберігається всю війну, на конвої й з'єднання кораблів - увесь період перебування їх у морі. І весь цей час протичовнові сили повинні шукати підводні човни, знаходячись у високій готовності знайти та знищити їх. Не менш напруженими є дії по стеженню за підводними човнами в мирний час і по переслідуванню їх під час війни. Досвід Другої світової війни показує, що більшість підводних човнів, яким удалося уціліти після переслідування протичовновими силами, врятувалися тільки через недостатню тривалість їхнього переслідування, хоча воно продовжувалося протягом декількох діб. Дії проти підводних човнів повинні бути тривалими, завзятими, наполегливими. У ході їх потрібна безперервна, напружена і злагоджена робота всіх командних пунктів, командирів та екіпажів підводних човнів, надводних кораблів і літаків.

Зміст дій різнорідних сил проти підводних човнів

Основним змістом дій протичовнових сил є дії по пошуку підводних човнів, дії по стеженню за знайденими підводними човнами і дії по знищенню знайдених та відстежених підводних човнів.

У мирний час ведуться дії по пошуку і стеженню, а у воєнний час — по пошуку і знищенню підводних човнів.

У тактиці протичовнових сил прийнята визначена класифікація всіх дій, установлені свої поняття, визначення і категорії, що відносяться до всіх протичовнових сил.

Пошук підводних човнів — це обстеження середовища зоровими і технічними засобами тактичної одиниці, групи (підрозділу), з'єднання протичовневих сил з метою знаходження підводних човнів противника.

Головними діями по пошуку підводних човнів є маневрування протичовневих сил у районі пошуку й обстеження середовища засобами знаходження підводних човнів.

Організація обстеження залежить від цілого ряду факторів, якими визначаються різновиди пошуку. Головними з них є фактори обстановки: район пошуку, воєнно-географічні і гідрометеорологічні умови району, характер і мета дій підводних човнів противника, обсяг інформації про їхнє місце й параметри руху.

Залежно від характеру і мети дій підводних човнів противника, імовірного району їхнього перебування і воєнно-географічних умов розрізняються таківиди пошуку: пошук у призначеному районі, пошук на рубежі, пошук по призначеному напрямку (у смузі, по маршруту).

Залежно від повноти інформації про місце розташування й параметри руху підводних човнів розрізняють два види пошуку: контрольний пошук, пошук за викликом.

Пошук у призначеному районі — є обстеження середовища в районі моря, де виявлені чи передбачаються дії підводних човнів противника. При цьому конкретних даних про місце, курс і швидкість ходу підводних човнів або немає, або вони застаріли для використання їх з метою знаходження конкретного підводного човна.

Райони пошуку призначаються на основі аналізу і прогнозування діяльності і місцезнаходження підводних човнів, даних усіх видів розвідки, воєнно-географічних умов і виділеного складу протичовнових сил і засобів. Район пошуку може поділятися на ділянки, смуги пошуку, призначені для дій окремих груп і одиниць протичовневих сил. Способи дій залежать від доцільного порядку (черговості) обстеження району, від характеру та ступеня узгодження маневрування пошукових груп і одиниць, від складу груп й інших факторів. Вони у всіх випадках є способами

обстеження площі призначеного району.

Оскільки конкретні відомості про місце й параметри руху підводного човна при пошуку в призначеному районі відсутні, основною гіпотезою про місце підводного човна є гіпотеза про рівномірну щільність розподілу місць цілі, а основною гіпотезою про курс - гіпотеза про ймовірність, що дорівнює будь-якому курсу в межах від 0 до 360° . Відповідно основними варіантами однократного обстеження є варіанти рівномірного обстеження всієї площі призначеного району. Однак завжди, коли дозволяє обстановка, необхідно враховувати і найбільш імовірні місця підводних човнів, їх найбільш імовірні курси й обстежувати район відповідно до цих висновків.

Однократне обстеження призначеного району не забезпечує знаходження підводного човна з високою ймовірністю, навіть коли підводний човен знаходиться в районі. Для його знаходження може знадобитися багаторазове обстеження призначеного району.

З обстеженням району, особливо після зустрічі підводного човна з протичовновими силами і ухилення від них, розподіл ймовірного місця підводного човна в районі стає нерівномірним. Підводний човен може йти в ті ділянки району, де протичовнових сил на момент відхилення немає, у тому числі й у вже обстежені. Тому повторні обстеження повинні бути нерівномірними, з більшою щільністю обстеження тих ділянок, куди імовірніше відхилення підводного човна.

До пошуку в призначеному районі залучаються протичовнові сили, що мають досить високу пошукову продуктивність. Такими силами, перш за все, є різні групи з протичовнових надводних кораблів і літаків (вертольотів), однорідні пошуково-ударні групи з протичовнових літаків (вертольотів), з протичовнових надводних кораблів або одиночні літаки.

Пошукова продуктивність є критерієм для оцінки пошукових можливостей протичовневих сил у районі. Вона являє собою умовну величину, що чисельно дорівнює площі, ефективно обстежуваною одиницею чи групою протичовнових сил за годину, з урахуванням можливостей ухилення цілі від знаходження й імовірності правильної класифікації контакту.

Пошук на рубежі – є обстеження визначеної смуги

середовища, розташованої перпендикулярно до виявлених чи передбачуваних маршрутів розгортання підводних човнів противника.

Пошук на рубежі організується, якщо є інформація про маршрути розгортання підводних човнів. Протичовнові рубежі доцільно створювати в протоках та вузькостях, на виходах підводних човнів з пунктів базування, на їх маршрутах переходу в райони бойового призначення, на підходах до районів і об'єктів, що охороняються.

При організації пошуку на рубежі і розробці способів його виконання виходять з гіпотези про те, що відомо генеральний напрямок, сектор курсів розгортання підводних човнів. Для підвищення відносної швидкості, а отже, і ефективності пошуку обстежувана смуга та пошукові галси протичовнових сил повинні розташовуватися перпендикулярно цьому напрямку. Протичовнові сили пошук на рубежі здійснюють в очікуванні перетинання підводними човнами обстежуваної смуги. Виходячи з цього, розгортання сил на рубежі повинно бути завчасним, а дії повинні вестися довгостроково, протягом усього часу, поки можливий прорив підводних човнів через рубіж.

Критерієм для пошукових можливостей протичовнових сил на рубежі є довжина ефективно обстежуваної ділянки рубежу - умовний показник, що чисельно дорівнює довжині ділянки, у межах якої забезпечується достовірна зустріч розвідника з об'єктом і знаходження його з імовірністю, що дорівнює імовірності правильної класифікації контакту.

Пошук у призначеному напрямку – є обстеження середовища у смузі, по маршруту в передбачуваному районі дій підводних човнів противника, що виконується спеціально виділеними силами попутно при виконанні інших завдань, наприклад, при розгортанні у райони бойового призначення.

Пошук у призначеному напрямку є частковим випадком пошуку в призначеному районі і застосовується, коли наряд протичовнових сил недостатній, а час виконання пошуку обмежено.

Контрольний пошук – є обстеження середовища в призначеному районі (на рубежі, по призначеному напрямку), де перебування підводних човнів противника можливо, але достовірні дані про перебування їх там відсутні. Пошук виконується з метою

виявлення підводних човнів або установлення факту їх відсутності.

Пошук за викликом – є обстеження середовища в районі можливого перебування підводного човна, виявленого раніше іншими силами чи засобами, які втратили з ним контакт, що виконується з метою повторного його виявлення.

Пошук виконується протичовновими силами, спрямованими в район утрати контакту. Він може бути початий лише через деякий час після втрати контакту, необхідний на передачу наказу силам та на перехід (переліт) їх у район пошуку з урахуванням часу готовності. Цей час прийнятий називати часом запізнення. Розміри району пошуку за викликом визначаються, виходячи з гіпотези про відрив підводного човна від точки втрати контакту максимальною малозумною швидкістю і курсами, рівномірно розподіленими по всьому горизонту в деякому секторі залежно від географічних умов району чи інших умов обстановки. При цьому площа району знаходиться у деякій залежності від часу запізнення, зростаючи пропорційно квадрату цього часу.

Пошук за викликом виконується, як правило, способами, в основу яких покладений принцип одночасного огороження району ймовірного перебування підводного човна бар'єрами буїв і обстеження всієї його площі. Пошук за викликом повинен виконуватися при кожній втраті і не відновленні контакту з підводним човном у зонах військово-морських баз та в окремих районах як у мирний, так і у воєнний час.

Засоби знаходження підводних човнів діють за принципом реєстрації фізичних полів підводних човнів. Факт реєстрації фізичного поля засобами знаходження прийнято називати контактом. Щоб остаточно вирішити, яка ціль виявлена, необхідна класифікація всіх підводних цілей, що виявляються.

Класифікація виявленої цілі — це визначення характеру виявленої цілі шляхом оцінки її ознак і порівняння їх з ознаками підводного човна.

Прийнято розрізняти контакти трьох ступенів вірогідності: достовірний, сумнівний, помилковий. Достовірним контактом з підводним човном вважається контакт із ціллю, усі виявлені ознаки якої, а також дані від інших джерел інформації свідчать про те, що виявлена ціль є підводним човном. Сумнівним контактом з підводним човном вважається контакт із ціллю, хоча б один з ознак

якої не збігається з ознакою підводного човна. Помилковим контактом з підводним човном вважається контакт із ціллю, найважливіші ознаки якої не збігаються з ознаками підводного човна.

Стеження за підводним човном – є дії протичовнових сил, спрямовані на підтримку контакту з підводним човном. Обов'язковими умовами стеження є необхідна готовність зброї і наявність зв'язку для прийняття наказу про знищення підводного човна.

Метою дій протичовнових сил по стеженню за підводними човнами є:

- забезпечення негайного знищення підводних човнів з початком воєнних дій;
- недопущення безперешкодних розвідувальних та інших дій підводних човнів у територіальних, внутрішніх і прибережних водах;
- витиснення виявлених підводних човнів з районів дій, де перебування іноземних підводних човнів небажано.

Змістом дій по стеженню за підводними човнами є:

- підтримка контакту;
- відновлення контакту у випадку його втрати;
- наведення і передача контакту іншим протичовновим чи силам, діючим по прийняттю контакту.

Підтримка контакту – є дії протичовнових сил, спрямовані на утримання позицій, що забезпечують реєстрацію засобами стеження одного чи декількох фізичних полів підводного човна, безперервне визначення його параметрів руху і вироблення даних для використання протичовнової зброї.

Під районом контакту розуміється область перебування підводного човна і підтримуючих контакт протичовнових сил, у межах якої інші сили не повинні бути, щоб не створювати перешкод стеженню.

Ненавмисне припинення реєстрації фізичних полів підводного човна прийнято називати втратою контакту, а розрахункове місцеперебування підводного човна в цей момент — точкою втрати контакту.

Позиція стеження повинна забезпечити як надійність підтримки контакту, так і можливість використання зброї. Якщо ці

вимоги несумісні, завдання підтримки контакту і використання зброї можуть бути розділені: одній групі поставлене завдання підтримки контакту, а іншій — завдання зі знищення. У мирний час позиції стеження вибираються з однієї вимоги — надійності підтримки контакту.

Відновлення контакту – є дії протичовнових сил, що втратили контакт, по обстеженню в короткий термін обмеженого району можливого перебування підводного човна з метою його повторного знаходження. Теоретично ці дії є окремим випадком пошуку за викликом, коли запізнення невелике, а пошук ведуть сили, що втратили контакт. Однак дії по відновленню контакту повинні вестися з урахуванням причин його втрати, у тому числі застосування засобів ГПД, і тому відрізняються від звичайних дій за викликом. При невдачі дії по відновленню контакту можуть переростати в пошук завикликом із залученням додаткових сил у повторний пошук чи у призначеному районі.

Наведення і передача контакту – є дії протичовневих сил, що стежать, по наведенню приймаючих контакт сил у район перебування підводного човна противника і по видаванню їм цілевказівки для встановлення контакту своїми засобами стеження.

Передача контакту з підводним човном організовується тільки у випадках, коли приймаючі його сили мають більші можливості по надійності і тривалості стеження, ніж ті, що передають. Як правило, контакт передається від літаків (вертольотів) різнорідним чи корабельним пошуково-ударним групам. В окремих випадках при незначному запізненні з прибуттям у район контакту може бути організована передача його від дизельних підводних човнів літакам (вертольотам), що діють самостійно або у складі різнорідних пошуково-ударних груп.

Дії по наведенню інших груп на підводний човен ведуться не тільки для передачі контакту, але також для пошуку за викликом у випадках, коли навідна група втратила контакт із підводним човном.

Стеження починається з моменту класифікації цілі як підводного човна й ухвалення рішення на стеження, а закінчується:

- за наказом командування;
- з входом підводного човна в територіальні води інших держав, за встановлені командуванням лінії обмеження;
- після втрати і не відновлення контакту протягом

установленого часу;

–зі знищенням підводного човна.

стеження може перериватися періодами пошуку в призначеному районі для знаходження підводного човна після чергового не відновлення контакту чи безуспішного пошуку за викликом.

стеження може бути прихованим і неприхованим. Під прихованим розуміється стеження, при якому підводний човен не знає, що за ним стежать. Приховане стеження може вести протичовнова авіація, а також підводні човни, що мають значну перевагу в дальності дії засобів знаходження. В інших випадках стеження є неприхованим. Неприховане стеження характерне активними діями підводного човна противника, спрямованими на відрив від протичовневих сил, що стежать: маневрування курсом, швидкістю ходу і глибиною занурення, використання засобів гідроакустичного подавлення і маскування. Тому неприховане стеження менш надійне і вимагає великої напруги сил та засобів.

При стеженні за підводними човнами силами, що стежать, дозволяється виходити з призначених районів пошуку і входити в райони дій інших сил з дотриманням заходів безпеки. Виняток складають дизельні підводні човни, яким вихід із призначених районів (ділянок) пошуку заборонений.

Дії протичовнових сил по знищенню підводних човнів можуть виконуватися з положення стеження чи з положення пошуку.

Змістом дій по знищенню підводного човна є використання протичовнової зброї у формі ударів і атак, переслідування його. Якщо підводний човен сам використовує зброю проти протичовнових сил, то їх дії приймають форму бою. Основною формою є удар на випередження, розрахований на безумовне знищення підводного човна.

Атаки й удари можуть виконуватися протичовновими силами, що діють як одиночно, так і в складі однорідних чи різнорідних пошуково-ударних груп. Одиночні і групові атаки й удари можуть бути з використанням зброї одного виду чи з комбінованим використанням зброї всіх видів. Якщо в результаті першої атаки чи удару знищити підводний човен не вдалося, то негайно організовується переслідування його.

Переслідування підводного човна є виконанням одночасних та послідовних ударів і атак протичовнових сил з метою його знищення в найкоротший термін. У процесі переслідування необхідно підтримувати з підводним човном контакт, відновлювати його у випадку втрати, ухилятися від зброї підводного човна і долати гідроакустичну протидію противника. Отже, метою переслідування є виконанням ударів і атак, дії по підтримці і відновленню контакту та дії по ухиленню від зброї підводного човна. Крім перерахованого в ході переслідування можуть вестися дії по наведенню на підводний човен інших протичовнових сил, передачі їм контакту чи видачі цілевказівки.

У діях по знищенню підводного човна велике значення мають такі фактори, як випередження в першому залпі, скорочення часу поразки ураження та забезпечення бойової стійкості протичовнових сил від ударів повітряного і надводного противника.

Бойові дії з положення стеження першим може почати підводний човен, використавши зброю проти сил, які стежать. У цих умовах випередити його неможливо. Отже, склад груп, що стежать, повинен бути достатній для того, щоб знищити підводний човен у цій ситуації. Тому групи, що стежать за підводними човнами, з переводом сил у повну бойову готовність, повинні посилюватися як кораблями, так і авіацією.

При знищенні підводних човнів з положення стеження найважливіше значення має швидкість ураження: менше будуть утрати своїх сил, менше імовірність утрати контакту і більше імовірність знищення підводного човна до виконання ним бойового завдання.

Бойові дії різнорідних пошуково-ударних груп проти підводних човнів

Бойові дії проти підводних човнів ведуть багатоцільові підводні човни, протичовнові надводні кораблі, літаки й вертольоти протичовневої авіації. З'єднання й частини цих сил і становлять протичовневі сили. Крім протичовнових сил у діях проти підводних човнів широко застосовуються протичовнові засоби, до яких належать стаціонарні засоби знаходження підводних човнів та позиційні засоби загородження, у тому числі протичовнові міни.

Для надання протичовновим силам і засобам необхідної бойової стійкості й забезпечення їхніх дій залучаються підводні

човни й надводні кораблі інших класів, а також ударна авіація. Сили кожного роду мають тактичні властивості, які обумовлені їх тактико-технічними даними й специфічними особливостями. У сил кожного роду ці властивості різні. Так, протичовнові підводні човни здатні діяти в одному середовищі із противником, практично при будь-якій погоді, у будь-яких районах морів і океанів, довгостроково і приховано.

Протичовнові кораблі добре оснащені протичовною зброєю, що забезпечує надійне знищення підводного човна, мають достатню автономність, добре обладнані засобами керування й зв'язку та здатні забезпечити розміщення і діяльність командних пунктів з'єднань й груп протичовнових сил.

Протичовнова авіація має найбільшу швидкість пересування, здатна досягти раптовості, у короткий строк обстежити великі райони моря й швидко зосередити зусилля в потрібному місці.

У той же час сили кожного роду мають свої недоліки й слабкі сторони. Тихохідність дизельних підводних човнів і необхідність сплиття їх для зарядки акумуляторних батарей, обмежені можливості зв'язку із-під води, неповнота інформації про надводну обстановку — основні слабкі сторони підводних човнів. Протичовнові надводні кораблі набагато раніше виявляються підводними човнами, незважаючи на дальність свого місце розташування, вони не мають скритності, уразливі до ударів противника, особливо з повітря. До слабких сторін протичовнової авіації належать обмеженість польотного часу, велика залежність від гідрометеорологічних умов і уразливість до винищувальної авіації, зенітної керованої зброї й зенітної артилерії.

Різні тактичні властивості, різні сильні й слабкі сторони кожного роду сил обумовлюють, по-перше, різні їхні можливості по виконанню головних і часткових завдань у бойових діях проти підводних човнів, а по-друге, необхідність застосовувати сили спільно, організувати їхню тактичну взаємодію.

Тактична взаємодія різнорідних протичовнових сил дозволяє ставити групам і одиницям кожного роду сил ті завдання, які вони здатні виконати з більшою ефективністю, і створювати сприятливі умови для виконання завдань боротьби з підводними човнами. Все це може значною мірою підвищити загальну ефективність дій виділеного складу протичовнових сил.

Крім того, слід зазначити, що різноманітність умов і можливих варіантів обстановки, високі бойові можливості підводних човнів противника, а також протидія їхніх сил, що забезпечують, особливо із застосуванням засобів РЕБ у сучасних умовах не дозволяють завжди ефективно й у повному обсязі вирішувати всі завдання силами одного роду.

Тільки погоджені по об'єктах, місцю, за часом й способами спільні дії різнорідних протичовнових сил, об'єднані єдиним задумом і планом їхнього бойового застосування та єдиним командуванням, можуть забезпечити виконання завдань пошуку, стеження й знищення підводних човнів у різних умовах обстановки з ефективністю, що значно перевищує ту, з якою виконуються ці завдання тими ж силами, але діючими самостійно.

Виходячи з тактичних властивостей і можливостей протичовнових сил по виконанню часткових завдань, на основі накопиченого досвіду їхніх дій визнано доцільним застосовувати сили в такий спосіб.

Дизельні підводні човни можуть залучатися для вирішення завдань пошуку й знищення підводних човнів противника як у районах, так і (головним чином) на рубежах. Із часткових завдань стеження вони можуть виконувати завдання наведення інших сил у район знаходження, в окремих випадках при діях проти атомних, а також при діях проти дизельних підводних човнів, і завдання передачі контакту іншим силам. У воєнний час дизельні підводні човни можуть застосовуватися для ставлення мін.

Протичовнові надводні кораблі застосовуються для виконання завдань пошуку, стеження й знищення підводних човнів. Дії проти підводних човнів вони ведуть у складі корабельних пошуково-ударних груп, а також різнорідних пошуково-ударних груп разом з літаками й вертольотами протичовнової авіації. У спільних діях по стеженню вони виконують завдання підтримки контакту, беруть участь у діях по відновленню контакту, приймають контакти з підводними човнами від літаків і вертольотів. При спільних діях по знищенню підводних човнів вони виконують атаки, у тому числі й по наведенню авіації, а при необхідності забезпечують цілевказівкою атаки підводних човнів літаками та вертольотами. Протичовнові надводні кораблі широко застосовуються для виконання завдань протичовнової дозорної служби.

Літаки й вертольоти протичовнової авіації застосовуються для пошуку підводних човнів, особливо коли необхідно в найкоротший строк обстежити великі райони моря, для пошуку підводних човнів за викликом, для прийому або встановлення контактів по наведенню дизельних підводних човнів і по даних стаціонарних засобів знаходження, для наведення й передачі контактів протичовновим кораблям, для сприяння іншим силам у діях по відновленню контактів у процесі стеження, а також для знищення підводних човнів з початком та в ході війни. Протичовнова авіація може залучатися для виконання й всіх інших завдань стеження, коли дозволяють умови обстановки, а у воєнний час — і для ставлення мін.

Завдання протичовнової оборони конвоїв і десантних загонів, а також завдання протичовнового забезпечення виходу підводних човнів виконують, як правило, протичовнова авіація та протичовнові кораблі, при цьому часткові завдання дій розділяються так само, як і при пошуку й знищенні підводних човнів.

Протичовнові стаціонарні засоби знаходження використовуються в системі протичовнового стеження в зонах військово-морських баз і забезпечують тільки знаходження підводних човнів. Всі інші дії, тобто стеження за знайденим підводним човном у мирний час і знищення його в ході війни виконують протичовнова авіація й протичовнові надводні кораблі. Аналогічно використовуються стаціонарні засоби знаходження й на протичовнових рубежах.

Протичовнові засоби загородження (міни, сітки) використовуються для створення протичовнових перешкод. У мирний час створюються й функціонують тільки внутрішні перешкоди з мереж на входах у пункти базування. У воєнний час створюються зовнішні протичовнові перешкоди із мін і мереж. Мінна зброя застосовується тільки в ході війни за планами штабу ВМС.

Бойове застосування протичовнових сил і засобів проти підводних човнів противника здійснюється відповідно до загальних принципів тактики ВМС. Однак в тактиці протичовнових сил діють і специфічні принципи, виконання яких також необхідно при плануванні й веденні бойових дій проти підводних човнів.

Основними специфічними принципами тактики

протичовнових сил є наступні:

- зосередження основних зусиль протичовнових сил і засобів у виявлених або передбачуваних районах бойового призначення підводних човнів у з'єднанні з діями на протичовнових рубежах для встановлення стеження за максимально можливим числом підводних човнів у загрозовий період і знищення їх з початком та в ході війни до виконання ними бойових завдань;

- недопущення підводних човнів у райони, що охороняються шляхом витискання їх з районів у мирний час і знищення з початком воєнних дій до виходу на позицію використання зброї по визначених об'єктах;

- бойове застосування різнорідних протичовнових сил і засобів, головним чином, у спільних діях за єдиним задумомі під єдиним командуванням;

- поєднання дій протичовнових сил із широким використанням стаціонарних засобів стеження й позиційних засобів загорождення;

- розумне поєднання дій по безпосередньому протичовновому забезпеченню ударних сил із завчасними діями;

- забезпечення бойової стійкості протичовнових сил своєчасним розгортанням сил прикриття в райони їхніх дій;

- узгодження дій протичовнових сил з діями сил, що вирішують інші завдання.

Різнорідні пошуково-ударні групи створюються в складі корабельної пошуково-ударної групи із протичовновими літаками (вертольотами). Дії в складі різнорідних груп передбачають тактичну взаємодію, коли різнорідні сили здійснюють спільний пошук, стеження й знищення підводних човнів, перебуваючи в одному порядку, під керуванням єдиного командира. Як правило, командиром різнорідної групи призначається командир КПУГ. Успішність дій різнорідної групи вимагає чіткого відпрацьовування взаємного розпізнавання, чіткого зв'язку для передачі команд керування й повідомлень, дотримання заходів безпеки та виключення взаємних перешкод.

Різнорідна пошуково-ударна група з надводних кораблів і протичовнових літаків залучається для пошуку підводних човнів у призначеному районі, наступного стеження або знищення їх. Керування літаками здійснює командир різнорідної пошуково-ударної групи шляхом ставлення й уточнення завдань, узгодженням

дій літаків з діями надводних кораблів. При спільному пошуку в складі різнорідної групи кораблі й літаки маневрують в одному пошуковому ордері, у якому зрівнювачем, як правило, є корабель командира групи. Протичовнові літаки беруть участь у пошуку, виставляючи поля або бар'єри з радіогідроакустичних буїв, з уточненням своїх місць по кораблях. Ставлення радіогідроакустичних буїв літаками може проводитися виведення їх у точки початку обстеження за командами з корабля. Пошук за допомогою існуючих радіогідроакустичних буїв значно залежить від гідрометеорологічних умов і при хвилюванні моря 4-5 балів стає неефективним. У цьому випадку літаки застосовують магнітометри.

Пошук підводних човнів різнорідна група здійснює у виділеній їй частині призначеного району способами «суміжні смуги», «бар'єр» і «перехоплення».

При пошуку способом «суміжні смуги» площа, що підлягає обстеженню, ділиться на три смуги, довжина яких дорівнює довжині району, а ширина відповідає пошуковій продуктивності сил. Середня смуга призначається для дій кораблів, флангові – для літаків. Пошук здійснюється шляхом погодженого переміщення кораблів і літаків у призначених їм смугах у загальному напрямку єдиною генеральною пошуковою швидкістю.

Протичовнові кораблі ведуть пошук гідроакустичними станціями, як правило, у розімкнутому строю фронту, маневруючи незакономірним зигзагом. Протичовнові літаки виставляють поля радіогідроакустичних буїв у межах призначених смуг, розташованих спереду на флангах кораблів. Поля буїв виставляються галсами, перпендикулярними курсу кораблів. Точки початку ставлення полів визначаються командиром різнорідної групи й не повинні бути віддалені від флангових кораблів ПУГ на відстані, менші мінімальної дистанції початку відхилення підводного човна виходом з обстежуваної кораблями смуги. Внутрішні межі полів буїв повинні бути віддалені від флангових кораблів ПУГ на відстань, що виключає спрацювання буїв від шумів кораблів.

Довжина поля буїв розраховується як шлях, що проходять кораблі за час роботи радіобуя в черговому режимі. Цей час не повинен перевищувати 4 години, протягом яких виставлене поле ще зберігає свою конфігурацію. У ході ставлення здійснюється контроль за роботою виставлених буїв. Виконавши ставлення, літак

продовжує контролювати роботу буїв, здійснюючи політ взаємно зворотними галсами над останньою лінією буїв до початку ставлення чергового поля.

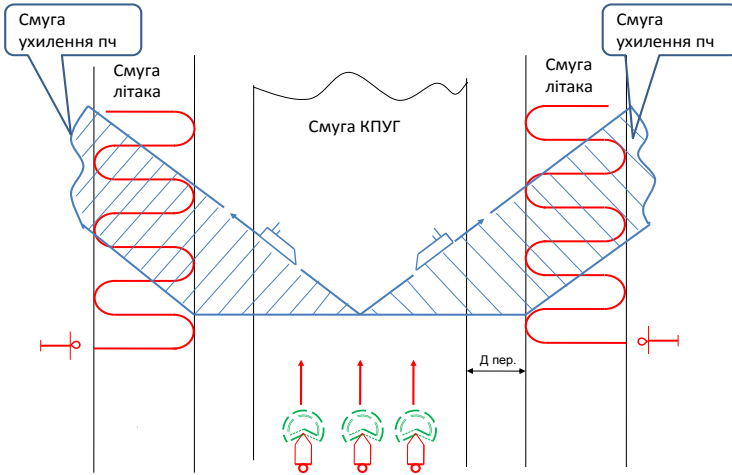

Рис. 21.1. Пошук пч РПУГ способом «суміжні смуги» («поле»)

Спільний пошук способом «суміжні смуги» є найбільш ефективним при пошуку у великому районі, тому що досягається значна продуктивність пошуку за рахунок збільшення ширини пошукової смуги й великої ймовірності знаходження підводних човнів, що ухиляються виходом зі смуги. Однак при цьому способі потрібен великий наряд літаків для виставлення значних по величині полів з витратою великої кількості радіогідроакустичних буїв.

Якщо для спільних дій виділяються один-два літаки, то вони мають можливість виставляти й контролювати роботу не полів з буями, а тільки бар'єрів з них. Звідси пошук за цим способом зветься «бар'єр». Дії протичовневих надводних кораблів полягають у виконанні гідроакустичного пошуку в розімкненому пошуковому строю на незаконітному зигзагу, витримуючи призначену генеральну швидкість. Літаки проводять ставлення бар'єрів на флангах смуги пошуку КПУГ і спереду за курсом. Точки початку ставлення флангових бар'єрів віддалені від кораблів на величину

мінімальної дистанції початку відхилення підводного човна від КПУГ. Довжина флангових бар'єрів повинна забезпечувати знаходження підводного човна, що ухиляється від кораблів виходом із обстежуваної ними смуги. Вона розраховується як шлях корабля за час роботи буїв у черговому режимі.

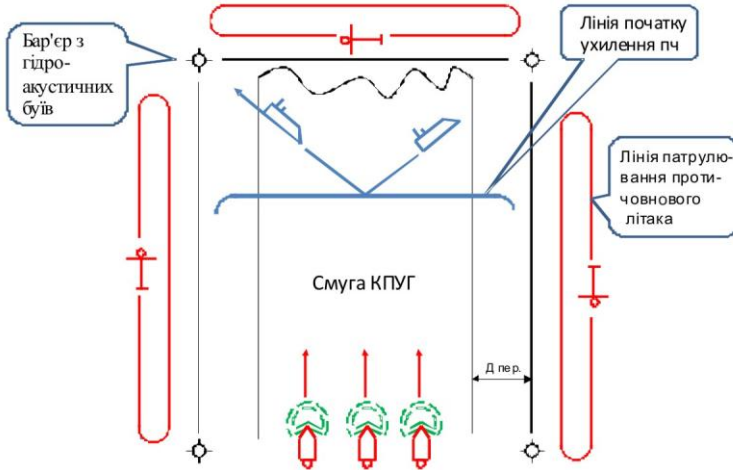

Рис. 21.2. Пошук пч РПУГ способом «бар'єр»

Якщо найбільш імовірна дистанція початку ухилення підводного човна від знаходження перевищує довжину шляху кораблів за час роботи буїв у черговому режимі, то пошук способом «бар'єр» неефективний, тому що підводний човен буде ухилитися за лінію виставлених буїв. У цьому випадку пошук підводних човнів виконується способом «перехоплення», при якому дії протичовнових кораблів не відрізняються від дій способом «бар'єр». Протичовнові літаки в цьому випадку виставляють бар'єри, що перехоплюють, з радіогідроакустичних буїв на найбільш імовірних напрямках виходу підводних човнів зі смуги обстеження кораблів. Бар'єри можуть бути кутові, напівкільцеві або лінійні.

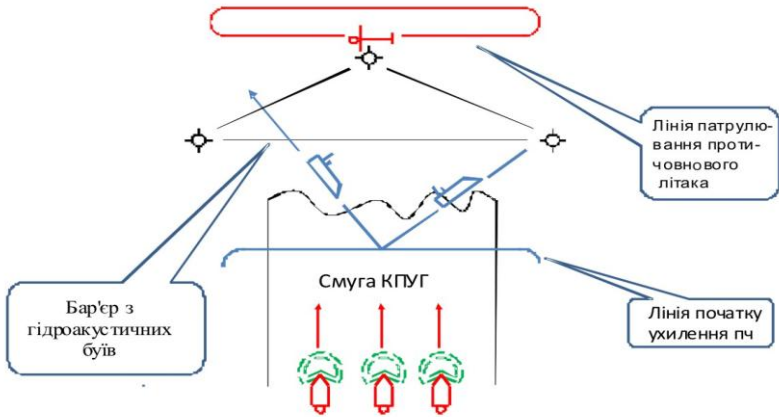

Рис. 21.3. Пошук пч РПУГ способом «перехоплення»

Взаємодія протичовнових надводних кораблів і літаків організовується не тільки пошуком у єдиному строю, але також на суміжних ділянках, у суміжних смугах, сполученням цих способів, а також спільним пошуком на протичовнових рубежах. У зазначених випадках кораблі й літаки у відведених їм частинах району здійснюють пошук самостійно, а взаємодія полягає у взаємному наведенні на виявлений підводний човен і подальшому стеженні або знищенні підводного човна.

При спільному пошуку за викликом літаки обгороджують район знаходження підводного човна, виставляючи бар'єр, що охоплює, з радіогідроакустичних буїв. Кораблі здійснюють пошук усередині району, а якщо вони прибувають пізніше літаків, для них залишається прохід в обгороджений район з боку їхнього підходу.

Коли в ході спільного пошуку підводний човен буде знайдений авіаційними засобами, то командир екіпажу літака при наявності ударної зброї у воєнний час повинен атакувати ціль і зробити донесення командирові різнорідної групи. У випадку незнищення підводного човна й при виявленні його в мирний час командир екіпажу літака встановлює стеження або передає контакт протичовновим кораблям.

Передача контакту з підводним човном від літака включає етап наведення кораблів у район знаходження підводного човна і прийом ними контакту за допомогою вертольотів або ГАС. Наведення протичовнових кораблів у район знаходження підводного човна літаки здійснюють радіоінформацією, взаємним радіолокаційним пеленгуванням, радіоприводом, лідуванням і за допомогою світлосигнальних і орієнтирних засобів.

При встановленні контакту корабельними вертольотами вони виводяться в передбачуване місце підводного човна видачею пеленга й дистанції від корабля. Крім того, цілевказівку вертольотам видає екіпаж літака за допомогою радіогідроакустичних буїв, орієнтирних морських бомб або радіобуїв.

При безпосередньому прийомі контакту від літака командир КПУГ уточнює місце підводного човна при прольоті його над буєм, що має контакт, або в момент одержання контакту магнітометром. Контакт від літака вважається переданим, якщо кораблі виведені щодо підводного човна на дальності дії ГАС і отриманий достовірний контакт хоча б одним кораблем ПУГ.

У свою чергу літаки можуть приймати контакт від кораблів за допомогою буїв, що перехоплюють, або з застосуванням магнітометрів. Контакт вважається переданим, якщо екіпаж літака прийняв інформацію від одного з буїв бар'єра або одержав два послідовних контакти магнітометром.

Сумісне стеження за підводним човном здійснюється різнорідною групою в складі трьох-чотирьох протичовнових надводних кораблів і одного-двох протичовнових літаків. Завдання групи контакту в більшості випадків покладають на кораблі, а групи підтримки - на літаки. У цьому випадку кораблі підтримують контакт із застосуванням всіх наявних засобів знаходження підводних човнів. Два-три кораблі підтримують контакт із ціллю з використанням ГАС, утримуючись на її кормовому й траверзному курсових кутах на дистанції, що становить 0,5-0,7 дальності впевненої підтримки контакту. Взаємодіючі літаки періодично залучаються для перевірки вірогідності контакту за допомогою магнітометрів або буїв по цілевказівці кораблів. При відновленні контакту літаки обгороджують район виставлянням П-образного бар'єру, а кораблі здійснюють пошук у строю фронту усередині району. Корабельні вертольоти застосовуються також для пошуку

усередині району гідроакустичними опускними станціями.

Коли завдання групи контакту покладають на протичовнові літаки, вони підтримують контакт із підводним човном ставленням напівкільцевих або кутових бар'єрів. Кораблі групи підтримки ідуть у зімкнутому пошуковому строю, не наближаючись до літаків, що виставляють бар'єри на відстані, при яких можуть спрацювати буї від шумів кораблів.

Знищення підводного човна, виявленого в ході воєнних дій, здійснюється літаками або протичовновими кораблями залежно від обстановки й отриманих вказівок. Використання зброї кораблями за даними літаків (вертольотів) берегового базування не відрізняється від способів використання зброї за даними корабельних вертольотів.

Протичовнові літаки використовують зброю самостійно або за цілевказівкою кораблів. За даними протичовнових кораблів літаки з оптичними прицільними пристроями використовують зброю по точці, позначеної з корабля вистрілюванням бомби «Свіча». Літаки, що не мають такого обладнання, уточнюють місце підводного човна за допомогою своїх пошукових засобів або виходять у точку скидання зброї по пеленгу й дистанції від кораблів. Скидання зброї проводиться за командою з корабля або самостійно.

При нанесенні ударів на випередження звичайними видами зброї й додержання дистанції підтримки контакту менше 5 км першими виконують атаку кораблі групи контакту, а після виходу їх з небезпечної зони кораблі підтримки й протичовновий літак використовують протичовнові ракети. При дистанції підтримки контакту більше 5 км спочатку виконують атаку кораблі групи контакту із використанням протичовнових ракет, а інші кораблі зближаються з підводним човном для комбінованого використання протичовнової зброї. У випадку незнищення підводного човна кораблі продовжують його переслідувати, у ході переслідування атаку виконує й літак із використанням ракет або торпед по цілевказівці з кораблів або за даними власних засобів знаходження.

Запитання для самоконтролю.

1. В чому складається перевага дій різнорідних сил над однорідними при вирішенні однакових бойових завдань?
2. Які сили та засоби можуть залучатися до бою з ЗБК?
3. Який порядок дій різнорідних сил у зустрічному морському

бою із ЗБК?

4. Які характерні риси морського бою з'єднання різнорідних сил з Кон (ДесЗ)?

5. Які існують види пошуку підводних човнів різнорідними силами і від чого вони залежать?

6. Які способи застосовує різнорідна група при пошуку підводних човнів і в чому їх відмінності?

Г л а в а 22. Спільні бойові дії родів ВМС при сприянні сухопутним військам на приморському напрямку

22.1. Спільні бойові дії при веденні протидесантної оборони

Оборона морського узбережжя організується для недопущення висадки на узбережжя морського (повітряно-морського) десанту противника, відбиття ударів противника з моря й утримання (захист) важливих берегових об'єктів. У разі висадки противника на берег війська, які обороняють узбережжя, повинні знищити його на березі або скинути у море.

Основою системи оборони морського узбережжя, найважливішим її елементом є протидесантна оборона, яка створюється на десантно небезпечних напрямках і ділянках для протидії висадці морських (повітряно-морських) десантів противника.

З'єднання й частини ВМС в інтересах сухопутного з'єднання при веденні протидесантної оборони ведуть розвідку на морі, перешкоджають розвідці противника, знищують транспорти, десантно-висаджувальні засоби з військами, ведуть боротьбу з кораблями противника, установлюють мінні загородження на найбільш імовірних напрямках руху та висадки морського десанту, сприяють діям підрозділів сухопутних військ щодо недопущення висадки десантів та їх знищення на березі, блокують морський десант з моря, забороняють евакуацію противника морем.

Берегові ракетні війська ВМС залучаються до підтримки військових частин, які обороняються на найбільш небезпечних напрямках, уражають кораблі і транспорти з десантом противника, десантно-переправні засоби, підрозділи десанту у ході висадки і бою

на березі.

Авіація веде розвідку, встановлює мінні загородження, знищує десанти, бойові кораблі, транспорти і десантно-висаджувальні засоби противника на підступах до берега, завдає ударів по противнику при висадці його на берег, а також прикриває підрозділи бригади, які обороняються, і кораблі, які їх підтримують, коректує вогонь артилерії по надводних цілях.

Бойові вертольоти завдають ударів по десантно-висаджувальних засобах, плаваючих танках і БТР противника при підході їх до берега та у ході висадки, а також знищують десанти противника у повітрі і на землі.

Оборона морського узбережжя на ймовірних ділянках висадки десанту організується підрозділами сухопутних військ та військ берегової оборони, виходячи з наявності сил і засобів у даному районі, конкретних умов місцевості й важливості ділянки узбережжя, що обороняється.

Для спостереження за водним простором організується система спостережних пунктів, що розташовуються на пануючих висотах. Велика роль у виявленні морського десанту, особливо в умовах обмеженої видимості, приділяється радіолокаційним станціям як стаціонарним, так і рухомим, що знаходяться на озброєнні у військах берегової оборони.

При організації ПДО велика увага приділяється обладнанню протидесантних загороджень на суші й у воді, особливо в районах імовірної висадки морських і повітряних десантів.

Головний удар (рішуче ураження противника) залежно від можливостей ВМС, підтримуючих ПС, наноситься на одному з етапів протидесантної операції.

Особливістю вогневого ураження морського десанту є те, що залежно від складу та характеру дій амфібійно-десантного з'єднання противника, воно може включати п'ять зон.

Перша – зона ударів та вогню підрозділів військ берегової оборони ВМС у визначених їм зонах розвідки й ураження, а також ударів сил ВМС та ПС. Основними об'єктами ураження вважаються вертольотоносці, штабні та десантні кораблі і транспорти під час перешикування десанту з похідного ордеру і виходу його до зовнішнього району стоянки та маневрування (глибина зони вогневого удару може становити 60 км і більше).

Друга – зона групового і зосередженого вогню основного складу артилерії сухопутних військ, підрозділів військ берегової оборони ВМС по найважливіших об'єктах десанту (вертольотоносцях, десантних кораблях і транспортах, кораблях вогневої підтримки десанту) з початком їх розгортання у зовнішніх районах та переходу до внутрішніх районів стоянки та маневрування (глибина зони може становити 18 км і більше).

Третя – зона групового і зосередженого вогню основного складу артилерії по десантних кораблях і транспортах та кораблях безпосередньої вогневої підтримки десанту, які знаходяться у внутрішніх районах під час перевантаження його на десантно-висаджувальні засоби (глибина зони може становити 8–9 км і більше).

Четверта – зона безпосереднього вогневого відбиття висадки морського десанту на узбережжя всіма вогневими засобами, зосередженими на передньому краї і в найближчій глибині. Її основу складає: рухомий загороджувальний вогонь на шляхах руху до берега плаваючих засобів противника; зосереджений вогонь артилерії по кораблях управління та артилерійської підтримки десанту, десантних катерах на повітряній подушці; удари авіації СВ, а також вогонь засобів, виділених для стрільби прямою наводкою, протитанкових засобів, танків і БМП по десантно-висаджувальних засобах, які безпосередньо приступили до висадки підрозділів морської піхоти, зброї і техніки на берег (глибина зони може становити 3–4 км).

П'ята – зона суцільного багат шарового вогню, яка включає: нерухомий загороджувальний вогонь артилерії по урізу води, вогонь вогневих засобів і підтримуючої авіації СВ по десантних катерах, плаваючих танках, БТР, БМП, БМД, САУ, вогонь із стрілецької зброї по морських піхотинцях (глибина зони може становити до 0,5 – 0,9 км від берега).

При нанесенні ураження противнику в пунктах посадки знищуються берегові пункти управління, з яких здійснюється керування десантними силами, берегові центри висвітлення обстановки на морі, системи розвідки і наведення високоточної зброї, флагманські та штабні кораблі, засоби ППО, літаки на аеродромах.

Одночасно наносяться удари по угрупованнях противника в

базах і на морі, а також здійснюється ставлення мінних загороджень на виходах з портів, баз, пунктів посадки десанту, на вузлах морських комунікацій.

Якщо умови обстановки не дозволяють наносити удари по десанту в районах зосередження і пунктах посадки, то удари морської авіації по десантних кораблях і транспортах наносяться при виході їх з пунктів посадки в море. Особливо ефективні удари в період формування десантних загонів.

Одночасно з нанесенням ударів по десантних силах у районах зосередження, пунктах посадки або відразу після цих ударів (до виходу десанту в море) здійснюється ставлення морських мінних загороджень.

Ураження десантних сил противника на переході морем здійснюється із залученням основної частини ударної авіації, підводних човнів, надводних кораблів, берегових ракетних дивізіонів. Основні зусилля при цьому зосереджуються на знищенні транспортів і великих десантних кораблів з військами.

Основною метою вогневого удару є порушення і дезорганізація роботи системи управління десантом та силами прикриття, протиповітряної, протичовнової оборони та розвідки.

Під час відбиття висадки морських десантів частини БРВ наносять ракетні удари за єдиним планом вогневого ураження спільно з кораблями та авіацією, ракетними частинами та артилерією сухопутних військ і ВБО по силах десанту на переході морем й у районі висадки.

У бойових діях по відбиттю висадки морського десанту берегові ракетні частини, артилерія ВБО вирішують наступні такі основні завдання:

- знищення десантних кораблів та транспортів, кораблів вогневої підтримки на підході до району висадки;
- знищення протимінних кораблів з метою заборони тралення мінних протидесантних загороджень та ведення боротьби з ЗКВП в період вогневої підтримки висадки і бою на березі;
- вогнева підтримка військ, які обороняють узбережжя, при знищенні десанту, що висадився.

У разі висадки першого ешелону десанту на берег дії ВМС спрямовуються на відсіч військ від інших сил десанту, що висадились, та знищення наступних ешелонів. Для цього

застосовуються БРВ, ударні групи надводних кораблів і катерів з ракетною зброєю, які не зайняті безпосереднім знищенням кораблів підтримки десанту. Частини морського десанту, що висадились, блокуються з моря.

Відбиття висадки десанту противника – найбільш відповідальний етап. Десанту, який розгортається, наноситься вогневе ураження ударами авіації, кораблів з ракетно-артилерійським озброєнням, ракетних і торпедних катерів, ракетних дивізіонів, вогнем артилерії ВБО та інших засобів у межах їх досяжності у поєднанні з застосуванням мінної зброї.

Дії на цьому етапі розгортаються на морі, узбережжі, в повітрі і будуть включати:

- боротьбу із загонами розгородження, кораблями артилерійської підтримки, розвідувально-диверсійними групами противника;

- нанесення вогневого удару по десанту в період його тактичного розгортання, руху до берега і подолання протидесантних загороджень;

- відбиття ударів авіації противника;

- знищення висаджених сил першого ешелону десанту та недопущення висадки на берег його головних сил;

- знищення головних сил морського і повітряного десантів противника на березі.

З наближенням десанту до берега можливості СВ по його відбиттю нарощуються за рахунок застосування танків, ПТКР, БМП і інших протитанкових засобів, що ведуть вогонь прямою наводкою. З підходом десанту на відстань 600-800 м від берега вогонь протидесантної оборони доводиться до максимального напруження з застосуванням усіх видів артилерії і стрілецької зброї.

В обстановці, коли підрозділам першого ешелону десанту противника вдалося висадитися на берег, війська, що обороняються, приймають заходи для ізоляції сил десанту, недопущення висадки наступних його хвиль і їх швидкого розгрому. Сили протидесантної оборони перерозгортаються для дій щодо зриву (порушення) підвезення десанту морем резервів та матеріальних засобів, нових контингентів військ, а також знищують бойові кораблі противника.

Командир загальновійськового з'єднання, що відповідає за відбиття висадки, повинен мати надійний зв'язок зі з'єднаннями та

частинами ВМС, що взаємодіють з ним. На його командному пункті повинен бути представник від ВМС.

22.2. Спільні бойові дії при висадці морського десанту

Висадка тактичного морського десанту організовується і здійснюється з метою сприяння оперативному угрупованню військ (сил) під час ведення ним контрнаступальних (наступальних) операцій на приморському напрямку в розгромі угруповань противника, оволодінні портами, військово-морськими базами, важливими береговими об'єктами та районами узбережжя.

До виконання завдань щодо сприяння сухопутним військам при висадці морського десанту від ВМС залучаються бригади (дивізіони) надводних кораблів, підрозділи морської авіації, берегові ракетні дивізіони та війська берегової оборони. Вони у взаємодії з військовими частинами та підрозділами СВ та ПС ведуть розвідку на морі, знищують надводні корабельні сили, здійснюють пошук та знищення підводних човнів до виходу їх на рубежі використання зброї, прикривають від ударів з повітря і моря прибережні морські комунікації, висаджують морський десант, завдають удари по військах (силах) противника та його об'єктах на березі.

Висадка тактичних морських десантів ведеться об'єднаними зусиллями з'єднань сухопутних військ, повітряних сил та родів ВМС. Для висадки морського десанту на кожний район висадки формуються сили висадки, які призначаються для забезпечення переходу морського десанту морем, висадки і підтримки його дій на березі.

Командиром сил висадки призначається, як правило, командир з'єднання ВМС. Він відповідає: за посадку десанту, його перехід морем, висадку десанту в призначеному районі, проведення вогневого забезпечення розгортання сил висадки, вогневої підготовки, вогневої підтримки висадки і вогневого супроводження дій десанту на березі, за оборону і захист сил висадки на переході морем і при висадці, підвезення матеріальних засобів і евакуацію поранених і хворих.

До складу сил висадки входять:

- десантні загони;
- загін кораблів вогневої підтримки;
- корабельна ударна група;
- корабельна пошуково-ударна група;
- групи, що забезпечують висадку;
- загін охорони водного району висадки;
- база висадки;
- демонстративні групи та групи надводних кораблів (суден),

що вводять в оману.

Десантні загони складаються із десантних кораблів, транспортів (суден), надводних кораблів охорони та бойового забезпечення і призначені для перевезення й висадки підрозділів десанту на узбережжя противника.

Загін кораблів вогневої підтримки включає багатоцільові кораблі, артилерійські та ракетні катери і призначається для вирішення завдань вогневого забезпечення розгортання, вогневої підготовки, підтримки і вогневого супроводження дій десанту на березі.

Корабельна ударна та пошуково-ударна групи призначені для оборони десантних загонів на переході морем і в районі висадки. Вони включають багатоцільові кораблі, артилерійські та ракетні катери.

Групи, що забезпечують висадку, створюються залежно від замислу дій, обстановки на переході морем та в районі висадки і можуть включати:

- тральні групи, що включають мінно-тральні кораблі, катери та вертольоти, призначені для забезпечення безпеки плавання від мін, здійснення проходів у морських мінних загородженнях;

- групи розгородження призначені для здійснення проходів у протидесантних загородженнях у воді і на березі, складаються з водолазів (саперів), виділених від інженерних частин ВМС і десанту, а також катерів і вертольотів;

- групи розвідки і спостереження, що включають підводні човни, надводні кораблі і авіацію, призначені для своєчасного виявлення противника і видачі цілевказівок;

- групи радіолокаційного дозору складаються із багатоцільових кораблів та літаків розвідувальної авіації із пунктами наведення винищувальної авіації і призначені для своєчасного

виявлення повітряного противника та наведення на нього винищувальної авіації;

- групи РЕБ, до складу яких входять надводні кораблі, авіація, підрозділи та частини РЕБ, призначені для радіоелектронної протидії радіоелектронним засобам противника;

- гідрографічні групи, що складаються із суден і частин гідрографічної служби ВМС, призначені для навігаційно-гідрографічного забезпечення сил висадки;

- маневрені пошуково-рятувальні загони, що складаються із суден пошуково-рятувальної служби, призначені для пошуково – рятувального забезпечення сил висадки;

- група суден забезпечення призначена для матеріально-технічного та медичного забезпечення сил висадки, складається з суден забезпечення, медичних суден, плавмайстерень та ін.

Загін охорони водного району формується з надводних кораблів охорони десантного загону, частин та груп забезпечення і протичовнової авіації. У районі висадки вони здійснюють протиповітряну, протичовнову, протикорабельну, протимінну і протипідводнодиверсійну оборону десантних кораблів і транспортів.

База висадки створюється для забезпечення висадки і вивантаження бойової техніки, боєприпасів, пального, евакуації поранених. До її складу включаються комендантські команди, тил бази, групи спостереження, зв'язку, гідрографічної та інших служб ВМС. Для оборони бази висадки та охорони водного району можуть виділятися частини і підрозділи сухопутних військ і військ берегової оборони. Під час висадки морського десанту у складі до бригади база висадки може не створюватися. Тоді її завдання виконують підрозділи, призначені зі складу сил висадки і військ десанту.

Демонстративні та групи надводних кораблів (суден), що вводять в оману, включаються в ДесЗ і формуються з окремих надводних кораблів (суден) й хибних мішеней (цілей). Вони призначаються для демонстраційної висадки десанту на хибному напрямку, утруднення встановлення дійсного складу загонів, напрямку їх дій і відволікання противника.

Командиром морського десанту призначається, як правило, командир з'єднання (частини) сухопутних військ (морської піхоти), що десантуються. Він відповідає за підготовку військ десанту і за виконання десантом завдань на березі. Йому підпорядковуються всі

частини (підрозділи), виділені до складу моського десанту, а також висаджений повітряний десант з моменту сходу командира десанту на берег і розгортання його командного пункту на березі.

Для керування силами висадки розгортаються основний і запасний командний пункт сил висадки. Командир десанту з оперативною групою штабу та групою бойового управління авіацією під час переходу морем і висадки першого ешелону знаходиться на КП командира сил висадки. Їхні заступники з групою офіцерів штабу знаходяться на іншому надводному кораблі, де організується запасний КП.

З початком висадки першого ешелону на березі розгортається передовий пункт управління, а потім - командний пункт основний і запасний командира десанту. На КП знаходяться група бойового керування авіацією, оперативні групи від штабу сил висадки та загону кораблів вогневої підтримки із засобами зв'язку.

Бій за висадку може включати:

- тралення корабельними тральними групами районів маневрування, районів висадки, проходів для руху десантних кораблів, районів перевантаження транспортів, районів збору десантних кораблів після висадки;

- вогневе ураження протидесантної оборони та подавлення радіоелектронних засобів противника;

- пророблення проходів у протидесантних загородженнях у воді та на березі пунктів висадки;

- тактичне розгортання ДесЗ та інших груп висадки;

- висадку десанту на берег та оборону району висадки.

ЗКВП, що забезпечується тральщиками, займає призначений район вогневого маневрування та спільно з авіацією або самостійно виконує завдання вогневої підготовки висадки. З підходом перших хвиль десантних кораблів до пункту висадки на 2–3 км вогонь переноситься на безпечне віддалення від берега та починається вогнева підтримка висадки, яка продовжується до оволодіння десантом основних опорних пунктів противника. Потім ЗКВП бере участь у вогневому супроводженні дій десанту на березі.

Тактичне розгортання ДесЗ являє собою перешикування його в бойовий порядок та починається з підходом до лінії тактичного розгортання, яка призначається за межами максимальної дальності стрільби далекобійних вогневих засобів ПДО противника.

Бойовим порядком ДесЗ є взаємне розташування десантних і тактичних груп надводних кораблів, транспортів, груп розгородження, орієнтоване відносно ділянки та пункту висадки й спрямоване на успішну висадку підрозділів десанту в призначеному пункті в такій послідовності та темпі, які забезпечують їх вступ у бій на березі у відповідності до рішення командира десанту без складних перешикувань і затримок.

Десантні кораблі розподіляються на тактичні групи за призначеними пунктами висадки. Вони шикуються хвилями, утримуючи призначену відстань по фронту і у глибині. Кораблі безпосередньої вогневої підтримки та безпосередньої охорони ДесЗ займають позиції на флангах тактичних груп десантних кораблів та слідують разом з ними, забезпечуючи їх оборону.

Надводні кораблі, катери і вертольоти груп розгородження висуваються до берега та пророблюють проходи в протидесантних загородженнях у воді та на березі.

Тактичні групи десантних кораблів рухаються на максимальній швидкості. Для підходу до берега при хвилюванні моря до 3 балів може спускатись на воду плаваюча техніка десанту в 3 – 4 км від берега.

Групи кораблів безпосередньої вогневої підтримки ведуть вогонь прямою наводкою по вогневих точках та подавляють живу силу на ПВ. Одночасно застосовуються бойові вертольоти, які слідують попереду по курсу та на флангах перших хвиль.

Висадка передових підрозділів та сил першого ешелону здійснюється у максимально швидкому темпі, решти ешелонів – враховуючи темпи наступу на березі. За час висадки приймається час “Ч” – час висадки передових загонів повітряно-морського ешелону з десантних кораблів або вертольотів.

Підрозділи, що висадились, захоплюють ПВ та забезпечують висадку сил першого ешелону (рис.22.1).

Рис.22.1. Десантний загін морського десанту

Якщо весь десант висаджується з десантних кораблів, то висадка другого ешелону повинна проводитись одразу за першим.

Бій за висадку вважається закінченим, якщо висаджені всі війська десанту, вони оволоділи призначеним районом (рубежем), розгорнули засоби зв'язку та управління, а командир десанту доповів старшому начальнику про готовність виконувати поставлене завдання на березі.

По закінченні бою за висадку сили висадки прикривають плацдарм від ударів з моря, супроводжують дії військ десанту на березі, забезпечують доставку підкріплення і матеріальних засобів, евакуацію поранених і хворих.

Запитання для самоконтролю

1. В чому заключаються дії ВМС по сприянню сухопутним військам на приморському напрямку?
2. Які завдання покладуться на ВМС під час ведення бойових дій при висадці морського десанту?
3. Дайте характеристику силам висадки десанту.
4. Визначте завдання загону кораблів вогневої підтримки та корабельних ударної та пошуково-ударної груп під час ведення бойових дій при висадці морського десанту.
5. Які основні етапи вклучас в себе бій за висадку десанту?
6. Що таке час висадки десанту «Ч»?
7. Які завдання покладаються на ВМС під час

проти десантної оборони?

8. Які етапи включає в себе відбиття висадки десанту противника?

Закінчення

Сучасна міжнародна обстановка вимагає від Військово-Морських Сил Збройних Сил України бути готовими вирішувати загальні для більшості морських держав такі основні завдання на найближчу перспективу:

- участь у захисті морських кордонів держави;
- участь у міжнародних силах з локалізації регіональних конфліктів;
- боротьба з тероризмом, піратством, контрабандою зброї;
- забезпечення економічної діяльності держави в океанах, морях і на шельфовій зоні (морські перевезення, видобуток нафти, газу та інших корисних копалин, рибний промисел);
- участь у міжнародних операціях із запобігання та ліквідації наслідків екологічних катастроф, рятування екіпажів кораблів та суден, що зазнали аварії.

На сучасному етапі для успішного виконання бойових завдань усі роди ВМС повинні бути здатними активно взаємодіяти з силами інших видів і родів Збройних Сил України, мати сучасні інформаційні засоби та системи для надійного захисту від засобів повітряного нападу, забезпечувати високу бойову стійкість і живучість воєнної техніки й озброєння.

Теоретичні розробки і практичні рекомендації тактики ВМС знаходять своє відображення в статутах, тактичних керівництвах,

курсах, порадиниках та інших документах тактичного характеру.

У керівництвах надаються конкретні вказівки про способи виконання бойових завдань силами в різних умовах обстановки. Курси визначають організацію і зміст бойової підготовки сил. Настанови, правила і інструкції розкривають питання, пов'язані із використанням зброї і технічних засобів.

У керівних документах містяться узагальнений досвід ведення бойових дій у минулих війнах та бойової підготовки у мирний час.

Однак треба мати на увазі, що правила та норми, які викладені у цих документах, не мають безумовного значення, вони придатні не на всіх випадків бойових дій, а тільки для найбільш типових умов бою, а у бойових діях обстановка ніколи не повторюється. Кожен бій, удар, атака не схожі один на одного. Вони мають свою специфіку, свої особливості, що вимагає крім вивчення статутів знання основних теоретичних положень.

У мирний час розробляються нові тактичні прийоми, які перевіряються в ході бойової підготовки, вдосконалюються в період проведення бойових навчань і виконання бойових вправ кораблями, частинами і з'єднаннями.

Характер сучасного бою вимагає від офіцерів широкого тактичного кругозору, єдності поглядів на сутність ведення бойових дій. Кожен командир повинен бути справжнім новатором, людиною творчої думки, розумної ініціативи, здатним швидко і правильно розібратися в складній обстановці, прийняти потрібне рішення, сміливо й рішуче провести його у життя. Тому тактична підготовка є надзвичайно важливою частиною бойової підготовки, що передбачає підготовку корабля до ведення морського бою (бойових дій).

Додаток 1

Таблиця 1

**Тактико-технічні характеристики
бойових кораблів основних класів**

Корабель/ проект. Водотонна жність стандарт. /повна (тонни)	Швидкість (вузли)/ Дальність плавання (милі)	Автоном ність (діб) Тип ЕУ	Склад озброєння
Багатоцільові кораблі			
Фрегат пр. 1135.1 3180/3545	32/ 3900 (14)	30 ГГТУ (ТУК)	<i>Ракетно-артилерійське</i> ЗРК “Оса-МА”, 1х1 100-мм АК- 100, 2х6 30-мм АК-630. <i>ПЧО і ПТЗ</i> 2 РБУ-6000, 2х4 533-мм ТА <i>Радіотехнічне</i> НРЛС МР-225 «Рейд», МР-212/201 «Вайгач», РЛС МР- 750 “Фрегат ” ГАС МГК –335 МС “Платина” (підкільна), МГК-345 “Бронза” (буксируєма).

			РЕБ МР – 401 «Спринт-С», НУО – 3 комплекти А-1,3, ПК-16, ПК -10, “МП - 401В”. Вертолiт Ка-27
Мiнно-тральнi кораблi			
Морський тральщик пр. 266м. 735/790	17, iз тралом – 14 /2700 (12)	10 ДУ	<i>Ракетно-артилерiйське</i> ПЗРК “Стрiла-3” , АУ 2x2 (30-мм) АК-230, АУ 2x2 (25-мм) 2М-3М <i>ПЧО i ПТЗ</i> 2 РБУ-1200М <i>Протимiнне, мiнне</i> Трал БКТ, шукач мiн МКТ-210, Електромагн. трал ТЕМ-3, Акустич. трал АТ-3, Шнуровi заряди. Мiни – 7 УДМ –1000 (або 32 ГБ-661) <i>Радіотехнічне</i> НРЛС “Дон” ГАС пошуку мiн – МГ-69 “Лань”(якiрних мiн), МГ-79 “Мезень”(донних мiн)
Десантнi кораблi			
Великий десантний корабель (пр.775) 3180/3545	18/ 3500 (16)	30 ДУ	<i>Ракетно-артилерiйське</i> НРЗ “Град” 2x22 (122-мм) НУРС “ВМ-18” ПЗРК “Стрiла-3” АУ 2x2 (57-мм) АК-725 <i>Радіотехнічне</i> РЛС “Рубка” МР-302 Н РЛС МР-212/201 “Вайгач” <i>Десантомiсткiсть</i> 22 середнiх танкiв, 450 морських пiхотинцiв
Кораблi спецiального призначення			
Великий розвiдуваль ний корабель пр. 1288.4	4670/5403 14.8/13800 (12)	60 ДУ	<i>Ракетне</i> ПЗРК “Игла” <i>Артилерiйське</i> 2x6 (30 мм) АК-630, 2x1 ЗКУ (14.5 мм) 2М-7, МРГ-1 (3 комплекти) <i>Радіотехнічне</i> Радіолокацiйне: НРЛС МР-212 (2 комплекти), РЛС МР-250, Р-793

			Гідроакустичне: ГАС МГК-345 ("Бронза"), МГ-717 Засоби РЕБ: ПК-16
Бойові катери			
Ракетний катер пр. 206 МР на підводних крилах	230/257 43/2000 (12)	5ДУ	<i>Ракетне</i> ПКР "Термит" 2 ПУ, ПЗРК "Стрела-3М" 1x4 ПУ <i>Артилерійське</i> АУ 1x1 (76 мм) АК-176, 1x6 (30 мм) АК-630 <i>Радіотехнічне</i> Радіолокаційне: НРЛС SRM-206S, РЛС "Гарпун" Засоби РЕБ: ПК-16
Підводні човни			
Великий підводний човен пр. 641	надводне 1952/ підводне 2550 надводного 16.5 підводного 16/7500 (18)		<i>Торпедне</i> 6 533 мм НТА, 4 533 мм КТА (боскомплект 22 торпеди ССТ-65 або 34 міни) <i>Радіотехнічне</i> Радіолокаційне: РЛС МРК-50 Гідроакустичне: ГАК "Рубикон"

Таблиця 2

**Орієнтовні норми часу завантаження (вивантаження)
бойової техніки на транспорті та десантні кораблі (хв)**

№ з/п	Найменування бойової техніки	Час завантаження та вивантаження одиниці техніки, хв					
		Транспорти				Десантні кораблі	
		У порту кранами судновими стрілами	На рейді судновими стрілами	Своїм ходом		завантаження	вивантаження
завантаження	вивантаження						
1	Танки, САУ	20	25	5	3	0,5-1,0	0,4-0,5
2	Бронетранспортери	8-10	10-12	4	2	1,7-2,0	0,5-1,0

3	Автомобілі вантажні	8-10	10-12	3	2	0,5-1,0	0,3-0,5
4	Гармати з тягачами	7-10 12-18	-	6	5	2,0-3,0	1,0-1,5
5	БМ ПТКР	4-6	8-10	2	1	0,5-1,0	0,3-0,5

Таблиця 3

Габаритні розміри бойової техніки та необхідні норми площі для розміщення її на транспортах і десантних кораблях

№з /п	Найменування техніки	Вага одинці, т	Габаритні розміри, м			Площа кв.м	Середній час кріплення
			довжина	ширина	висота		
1	Танки: Т-64	36,5	9,5	3,28	2,26	31,2	2,0-3,0
2	САУ 2С1	15,7	7,27	2,74	2,85	20,0	2,0-3,0
3	2С3	27,0	7,58	3,05	3,25	23,1	2,0-3,0
4	БТР-80	13,6	7,65	2,9	2,35	22,0	2,0-3,0
5	БРДМ-2	7,0	3,8	1,8	2,7	6,9	2,0
6	Транспортер ПТС	17,0	10,8	3,3	2,9	35,6	3,0-4,0
7	Тягач МТЛБ	9,7	6,45	2,85	1,87	19,4	2,0-3,0
8	Артилерія: 122мм Г Д30	3,2	5,39	2,2	1,71	11,9	3,0-4,0 з тягачами
9	100-мм ПТП МТ-12	2,6	9,48	1,82	2,0	17,2	
10	120-мм міномет	0,6	2,35	1,64	1,41	3,86	
11	РСЗО БМ-21	11,7	7,1	2,5	2,5	17,6	2,0-3,0
12	Автомобілі: КАМАЗ-5320	14,8	7,39	2,51	3,4	18,6	2,0 з причепами
13	ГАЗ-66	5,8	5,66	2,4	2,5	13,3	
14	ЗІЛ-131	11,7	7,1	2,5	2,5	17,6	
15	Урал -4320	13,2	7,4	2,7	2,7	20	
16	КрАЗ-255Б	19,8	8,65	2,8	3,0	23,8	

Таблиця 4

Тактичні характеристики берегових ракетних комплексів

Елементи і характеристики комплексів	«Утьос»	«Рубіж»
--------------------------------------	---------	---------

Крилата ракета	Прогрес	Терміт -Р
Пускова установка	ЛМЗ-43	ЗС-51
Ступінь рухомості	Стаціонарний	Рухомий
Дальність стрільби, км: максимальна	до 300	до 80
мінімальна	18	8
Швидкість польоту, м/с	500...550	320 - 330
Вага та тип бойової частини ракети, кг	362 (ФКМ)	480(ФКМ)
Висота старту, м	до 1200	до 800
Віддалення від берега, км	0	до 10
Метеоумови, що допускають застосування зброї: швидкість вітру, м/с	до 24	до 20
хвилювання моря в районі цілі, бал	5 - 7	5

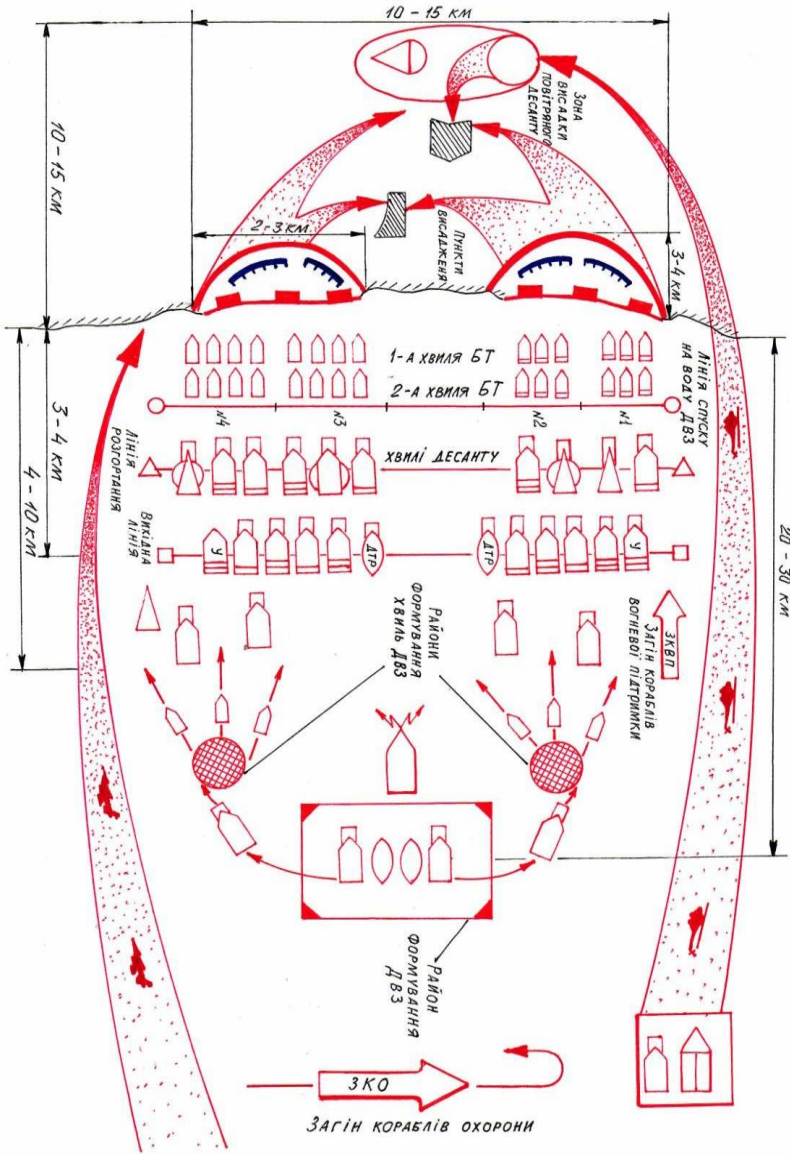

Рис.1. Схема висадки морського лесанту (варіант)

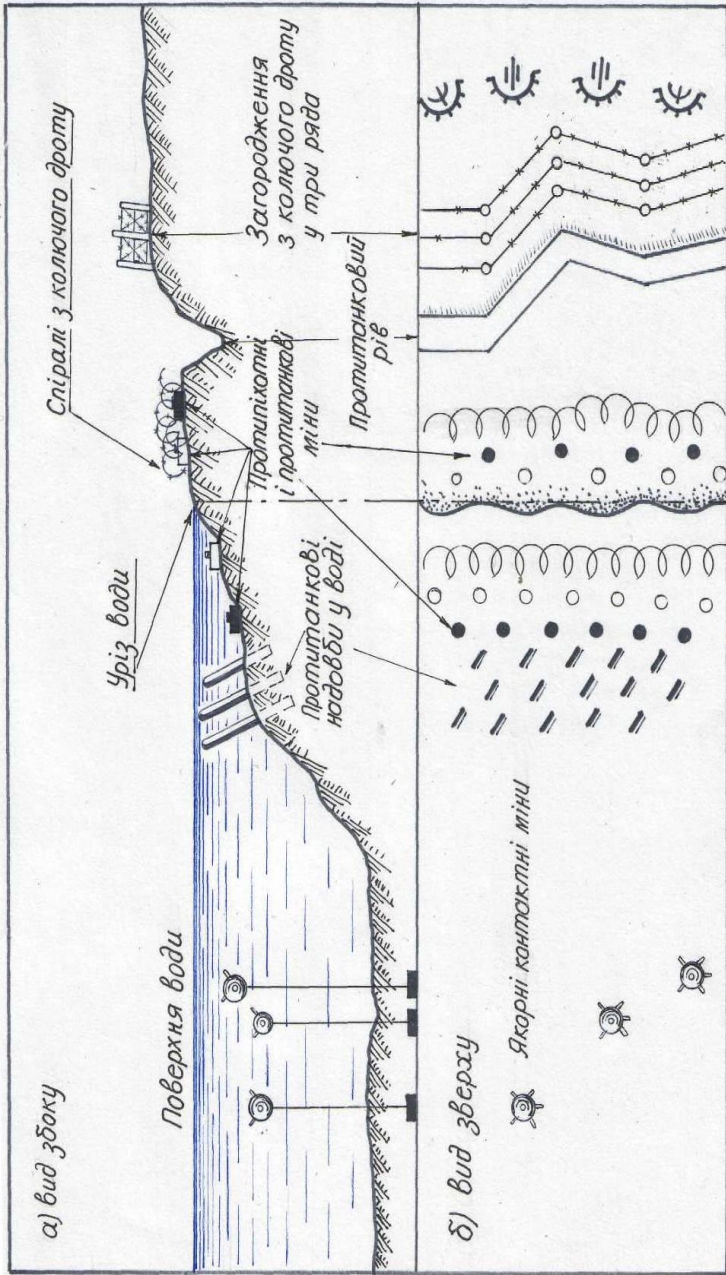

Рис.2. Можливі протидесантні загороження при обороні морського узбережжя

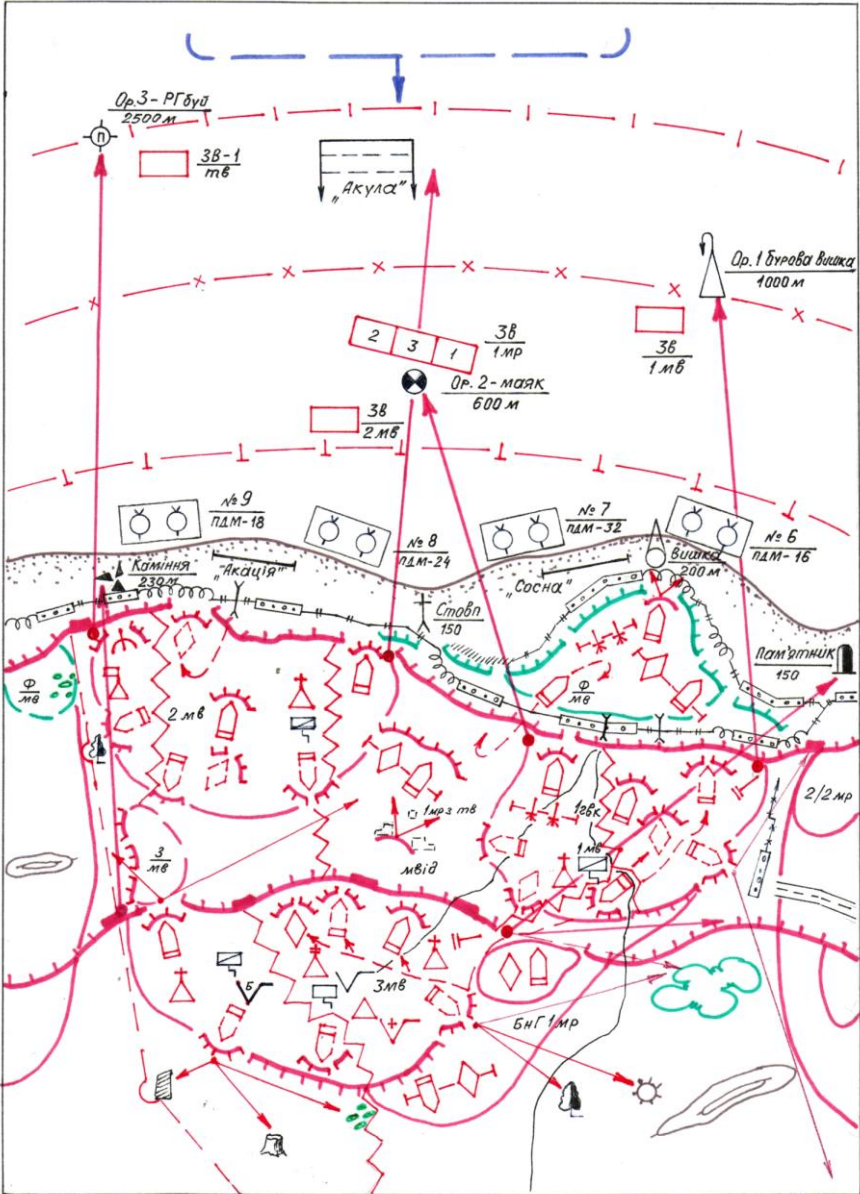

Рис. 3. Схема опорного пункта механизированной роты

Бібліографічний список

1. Закон України «Про оборону України» від 5 жовтня 2000 року № 2020-III.

2. Закон України «Про Збройні Сили України» від 5 жовтня 2000 року № 2019-III // *Голос України*. – 7 листопада 2000 р. № 204 (2451).

3. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV// *Голос України*. – 22 липня 2003 р.

4. *Воєнна доктрина України*. – К.: Міністерство оборони України, 2004.

5. Біла книга (оборонна політика України). – К.: Міністерство оборони України, «Заповіт», 20108. – 120 с.

6. Наказ Міністра оборони України від 28.04.2006 № 231 «Про затвердження Положення про класифікацію корабельного складу ВМС Збройних Сил України».

7. Бойовий статут Сухопутних військ ЗС України, ч. 2, (батальйон, рота), -К.: КСВ, 2009, -287 с.

8. Положення про корабельну службу ВМС. – С.:СВМІ, 2003.

9. Наказ Міністра оборони України від 15.04.1998р. №154 «Положення про ВМС ЗС України».

10. Наказ Командувача ВМС ЗС України від 21.12.07р.

№ 361 «Про затвердження Тимчасової настанови з тактичної підготовки Військово-Морських Сил ЗС України».

11. **Алексин, В.** Флот как инструмент государственной политики // *Морской сборник*. – 1997. – № 8. – С. 7–12.

12. **Бадах, Ю.Г.** Військові флоти у локальних війнах і збройних конфліктах. 1946-2003 рр.: Монографія. – К.: Варта, 2006. – 492 с.

13. **Бадах, Ю. Г.** Досвід створення морських угруповань при веденні воєнних конфліктів. Збірник наукових праць Національної академії оборони України. – 2004. – № 48. – С. 348–351.

14. **Бадах, Ю. Г.** Флоти у локальних війнах і збройних конфліктах другої половини ХХ – початку ХХІ століть – К.: НАОУ, 2003. 168 с.

15. **Бадах, Ю. Г.** Досвід застосування флотів у воєнних конфліктах та його вплив на розбудову ВМС України. Збірник наукових праць Військового гуманітарного факультету

Національної академії оборони України. – 2004. – № 3 (40) – С. 12–14.

16. **Бадах, Ю. Г.** Протиповітряна та потиракетна оборона кораблів та з'єднань у локальних війнах та збройних конфліктах (1945–2003 рр.). Збірник наукових праць Харківського військового університету. – 2004. – № 8. – С. 13–15.

17. **Барынькин, В.** Военные конфликты и роль ВМФ в их разрешении // Морской сборник. – 1995. – № 8. – С. 26–29.

18. Войны 2-й половины XX века (Авт. – сост. А. Н. Гордиенко). – Мн.: Литература, 1998. – 544 с.

19. **Доценко, В.** История военно-морского искусства. Т. 1. Флоты XX века. – М: ЭКСМО, 2003. – 832 с.

20. **Доценко, В.** История военно-морского искусства. Т. 2, кн. 2. Флоты XX века. – М: ЭКСМО, 2003. – 896 с.

21. **Доценко, В.** Советское военно-морское искусство в послевоенный период // Морской сборник. – 1989. – № 7. – С. 22–27.

22. Історія війн і воєнного мистецтва: Підручник для слухачів НАОУ / Керів. авт. кол. В. Б. Голубко. – К.: НАОУ, 2003. – 327 с.

23. **Емельянов, Л. А.** и др. Тактика Военно-Морского Флота. – М.: Воениздат, 1985. 464 с.

24. **Капитанец, И. М.** Флот в войнах шестого поколения. Взгляды на концептуальные основы развития и применения флота России. – М.: „Вече”, 2003. – 480 с.

25. **Капитанец И. М.** Флот в войне будущего // Военная мысль. – 2003. – № 4. – С. 23–25.

26. **Капитанец, И. М.** Военно-морская наука и перспективы ее развития // Морской сборник. – 2002. – № 5. – С. 35–39.

27. **Капитанец, И. М.** Военно-морской флот в послевоенные десятилетия // Морской сборник. – 1994. – № 2. – С. 44–47.

28. **Капитанец, И. М.** Война на море. Актуальные проблемы развития военно-морской науки. – М.: Вагриус, 2001: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа:

<http://militera.lib.ru/science/kapitanetz/index.html>

29. **Кожевников, М.** Противоминное обеспечение действий сил флота // Морской сборник. – 1989. – № 9. – С. 17–21.

30. **Кожухаров, А.** Противовоздушный бой корабельного соединения // Морской сборник. – 1999. – № 9. – С. 66–71.

31. **Колпаков, А. М.** Борьба с минами на море в локальных

войнах // Военная мысль. – 1986. – № 1. – С. 26–31.

32. **Константинов, В. К.** Влияние опыта локальных войн на развитие техники и вооружения ВМС // Военная мысль. – 1989. – № 9. – С. 35–41.

33. **Кузин, В. П., Никольский, В. И.** Военно-морской флот СССР: 1945–1991. История создания послевоенного Военно-Морского флота СССР и возможный облик флота России. – СПб.: Истор. Мор. Общ-во, 1996. – 654 с.

34. **Кузнецов, Г.** Морская авиация в войне на море // Морской сборник. – 1988. – № 8. – С. 19–25.

35. **Мессенджер, Ч.** Энциклопедия войн XX века. – М.: Яуза, 2000. – 512 с.

36. **Мясников, Е. О.** О роли подводных лодок в конфликтах на море // Независимое Военное обозрение Независимой Газеты. – 1998. – № 24. – 3–9 июля: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://armscontrol.ru/subs/history/rus/nvo0703.htm>

37. **Навойцев, П.** Действия ВМС против берега // Военно-исторический журнал. – 1984. – № 8. – С. 47–52.

38. **Николаев, Н., Версоцкий, Е.** Противовоздушный бой кораблей // Морской сборник. – 1989. – № 8. – С. 15–20.

39. **Овсянников, В., Колпаков, А.** Боевое использование ракетных катеров в локальных войнах // Морской сборник. – 1984. – № 1. – С. 22–28.

40. **Павленко, А.** Морські десанти // Військо України. – 1996. – № 9–12. – С. 38–41.

41. **Рибак, М. І., Бадах, Ю. Г.** Воєнне мистецтво в локальних війнах після другої світової війни: навчальний посібник. – К.: НАОУ, 2000. – 136 с.

42. **Родионов, Б. И., Новичков, Н. Н.** Тактика действия авиации против кораблей // Морской сборник. – 1983. – № 12. – С. 80–87.

43. **Родионов, Б. И., Новичков, Н. Н.** Крылатые ракеты в морском бою: по материалам открытой зарубежной печати. – М.: Воениздат, 1987. – 215 с.

44. Россия (СССР) в локальных войнах и военных конфликтах второй половины XX века. – М.: Кучково поле, Полиграфресурсы, 2000. – 574 с.

45. **Рябчиков, А. В.** Применение ПКР в локальных войнах // Ракетная техника. – 2001. – 10 октября: [Электрон. ресурс]. – Режим

доступа: http://rbase.new-factoria.ru/pub/article_pkr/page6.shtml.

46. **Славгородский, А., Доценко, В., Мессойлиди, В.** Материальное обеспечение сил флота в локальных войнах // Морской сборник. – 1988. – № 3. – С. 20–25.

47. **Слипченко, В. М.** Войны шестого поколения. Оружие и военное искусство будущего. – М.: Вече, 2002. – 384 с.

48. **Соколов, П. М.** Висадка морського десанту. СВМІ ім. П.С. Нахімова, –С.: 2009 рік –88с.

49. **Соколов, П. М.** Протидесантна оборона морського узбережжя. СВМІ ім. П.С. Нахімова, –С.: 2007 рік –84с.

50. **Соколюк, С. М.** Застосування військово-морських сил у боротьбі з морським тероризмом (кінець ХХ – початок ХХІ століття) // Труды академії. – К.: НАОУ, 2008. – № 7 (87). – С.73-84.

51. **Соколюк, С. М.** Сучасні тактико-технічні прийоми морського тероризму, його сили і засоби // Збірник матеріалів науково-практичної конференції “Місце та роль ВМС у забезпеченні захисту національних інтересів у сучасних умовах” (м. Київ, 31 липня 2005). – К.: НАОУ, 2006. –С.51-56.

52. **Соколюк, С. М.** Дії військово-морських сил у боротьбі з морським тероризмом і піратством // Чорноморська безпека. – 2008. – № 4 (10). – С.62-87.

53. **Сталбо, К. А.** Военно-морские силы в политике США. – М.: Воениздат, 1990. – 160 с.

54. **Фурман, І. І.** Застосування морської мінної зброї в локальних війнах та збройних конфліктах у післявоєнний період (1950–2003 рр.) // Труды академії. – К.: НАОУ, № 50. – С. 344–349.

55. **Широкоград, А. Б.** Оружие отечественного флота. 1945–2000 гг. / Под общ. ред. А. Е.Тараса. – Мн.: Харвест; М.: ООО „Издательство АСТ”, 2001. – 656 с.

56. **Чертанов, В.** Применение сил флота и Морской пехоты США в 2003-2004 годах // Зарубежное военное обозрение. – 2004. – № 11. – С. 50-62.

57. **Чертанов, В.** Применение сил флота и Морской пехоты США в 2003-2004 годах // Зарубежное военное обозрение. – 2004. – №12. – С. 47-55.

58. Hiranandani, G. M. Transition to Triumph: History of the Indian Navy 1965 – 1975. – New Delhi. – 2000.

59. Jane’s. Fighting ships (1995–96). Ninety-eighth Edition. – Jane’s

Information Group Limited. – 908 p.

Зміст	
Умовні позначення	3
Вступ	8
Ч А С Т И Н А І Військово-морські сили та основи їх бойового застосування	11
Р о з д і л І. Військово-морські сили, їх призначення, завдання, організаційна структура і склад	11
ГЛАВА 1. Призначення, завдання, організаційна структура і склад ВМС ЗС України	11
1.1. Призначення і завдання ВМС ЗС України	12
1.2. Організаційна структура і склад ВМС ЗС України	14
1.3. Класифікація корабельного складу ВМС ЗС України	21
ГЛАВА 2. Призначення, завдання, організаційна структура і склад ВМС іноземних держав	29
2.1. Чорноморський флот Російської Федерації	29
2.2. Військово-морські сили Туреччини	31
2.3. Військово-морські сили Румунії	34
2.4. Військово-морські сили Болгарії	38
ГЛАВА 3. Обстановка на морі та її умовне відображення	40
3.1. Поняття про обстановку на морі, її висвітлення та відображення	40
3.2. Елементи обстановки, скорочені позначки й умовні знаки, оформлення та ведення карти обстановки	43
ГЛАВА 4. Тактична характеристика надводних кораблів і підводних човнів	51
4.1. Призначення й завдання надводних кораблів і підводних човнів	51
4.2. Тактична характеристика багатоцільових кораблів	54
4.3. Тактична характеристика мінно-тральних кораблів	57
4.4. Тактична характеристика десантних кораблів	60
4.5. Тактична характеристика підводних човнів	63
ГЛАВА 5. Базування кораблів	68
5.1. Система базування корабельного складу	68
5.2. Оборона кораблів в пунктах базування	73
ГЛАВА 6. Призначення, завдання, склад і тактичні	

властивості авіації ВМС	80
6.1. Призначення, завдання і склад морської авіації	80
6.2. Тактичні властивості морської авіації	89
6.3. Призначення, завдання, склад, основи бойового застосування авіації, яка забезпечує бойові дії ВМС України	91
ГЛАВА 7. Тактична характеристика військ берегової оборони, морської піхоти та берегових ракетних військ	112
7.1. Призначення, завдання і склад військ берегової оборони та морської піхоти	112
7.2. Тактико-технічні характеристики озброєння та бойові можливості військ берегової оборони і морської піхоти	122
7.3. Призначення, завдання і склад берегових ракетних військ	131
7.4. Тактико-технічні характеристики і тактичні властивості озброєння берегових ракетних військ	132
ГЛАВА 8. Тактична характеристика сил та засобів протиповітряної оборони ВМС	138
8.1 Протиповітряна оборона та її роль у ефективному виконанні завдань ВМС	138
8.2 Тактико-технічні характеристики та тактичні властивості засобів протиповітряної оборони ВМС	140
8.3 Тактико-технічні характеристики та тактичні властивості ЗРК Повітряних Сил, які будуть забезпечувати протиповітряну оборону ВМС	148
Р о з д і л П. Бойове застосування військово-морських сил	153
ГЛАВА 9. Основи бойового застосування ВМС	153
9.1. Форми застосування з'єднань та частин ВМС	153
9.2. Основи морського бою	157
ГЛАВА 10. Забезпечення бойових дій	165
10.1. Бойове забезпечення	165
10.2. Матеріально-технічне забезпечення	175
10.3. Медичне забезпечення	178
10.4. Морально-психологічне забезпечення	179
ГЛАВА 11. Управління силами	181
11.1. Сутність, принципи та вимоги щодо управління силами	181

11.2. Рішення командира і порядок його прийняття	189
Р о з д і л ІІІ. Перехід морем та оборона кораблів на переході морем	202
ГЛАВА 12. Підготовка до бойових дій та перехід кораблів морем	202
12.1. Підготовка кораблів до бойових дій	202
12.2. Обов'язки офіцерського складу при підготовці до бою та походу	206
12.3. Перехід кораблів морем	209
ГЛАВА 13. Спільне плавання кораблів	215
13.1. Ордера, строї кораблів та їх елементи	215
13.2. Плавання кораблів у ордерах та строях	219
13.3. Перешикування з одного строю в інший, зміна місця в строю	223
ГЛАВА 14. Оборона кораблів на переході морем	230
14.1. Поняття про універсальну оборону кораблів	230
14.2. Протиповітряна, протичовнова, протикорабельна та протимінна оборона кораблів на переході морем	238
Ч а с т и н а ІІ. Бойові дії військово-морських сил	258
Р о з д і л І. Бойові дії надводних кораблів та катерів	258
ГЛАВА 15. Бойові дії надводних кораблів	258
15.1. Бойові дії багатоцільових кораблів проти надводних кораблів і підводних човнів	258
15.2. Бойові дії мінно-тральних та десантних кораблів	296
15.3. Бойові дії кораблів спеціального призначення	324
ГЛАВА 16. Бойові дії катерів	327
16.1. Основи організації та ведення бойових дій катерами проти кораблів і суден	327
16.2. Особливості розгортання і ведення бою ракетними катерами	339
16.3. Дії катерів при виконанні додаткових завдань	344
Р о з д і л ІІ. Бойові дії родів ВМС	350
ГЛАВА 17. Бойові дії підводних човнів	350
17.1. Бойові дії підводних човнів проти наземних об'єктів	350
17.2. Бойові дії підводних човнів проти надводних кораблів та суден	356

17.3 Бойові дії підводних човнів проти підводних човнів.	368
17.4. Ставлення мін і виконання спеціальних завдань підводними човнами	377
ГЛАВА 18. Бойові дії військ берегової оборони, морської піхоти та берегових ракетних військ	381
18.1. Бойові дії військ берегової оборони при веденні протидесантної оборони	381
18.2. Бойові дії військ берегової оборони та морської піхоти при висадці морського десанту	387
18.3. Бойові дії берегових ракетних військ	395
ГЛАВА 19. Бойові дії авіації ВМС та авіації Повітряних Сил, яка діє в інтересах ВМС	400
19.1. Бойові дії протичовнової авіації	400
19.2. Бойові дії винищувальної авіації	404
19.3. Бойові дії штурмової авіації	422
19.4. Бойові дії бомбардувальної авіації	428
19.5. Бойові дії розвідувальної авіації	431
19.6. Бойові дії транспортної авіації	435
19.7. Бойові дії армійської авіації	438
ГЛАВА 20. Бойові дії сил протиповітряної оборони	441
20.1. Принципи та прийоми ведення бою	441
20.2. Маневр та пересування підрозділів ППО	447
20.3. Бойові дії у обороні	452
20.4. Бойові дії у наступі	454
Р о з д і л ІІІ. Бойові дії різнорідних сил	458
ГЛАВА 21. Бойові дії різнорідних сил проти надводних кораблів та підводних човнів	458
21.1. Бойові дії різнорідних сил проти надводних кораблів	458
21.2. Бойові дії різнорідних сил проти підводних човнів	472
ГЛАВА 22. Спільні бойові дії родів ВМС при сприянні сухопутним військам на приморському напрямку	494
22.1. Спільні бойові дії при веденні протидесантної оборони	494
22.2. Спільні бойові дії при висадці морського десанту	499
Закінчення	505

Додаток 1	507
Додаток 2	511
Бібліографічний список	514

Юрій Миколайович Сичов,
Під загальною редакцією кандидата військово-морських наук,
доцента

Тактика військово – морських
сил

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск

Редактор

Коректор

Технічний редактор

Комп'ютерна верстка

Здано до набору 10.01.2011. Підписано до друку .
Формат паперу 60×84_{/16}. Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура «Таймс».
Обсяг 1,75 друк. арк. Вид. № 21. Тираж прим. Зам. 981.

Друкарня Академії ВМС ім. П.С. Нахімова